

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
STATYBOS IR ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS**

Laurynas Kanapickas

**ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ
ARCHITEKTŪRINIS IR URBANISTINIS PAVELDAS: TARP
TRADICIJOS IR MODERNUMO**

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas

Doc. dr. Vilma Karvelytė-Balberienė

KAUNAS, 2017

**KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
STATYBOS IR ARCHITEKTŪROS FAKULTETAS**

**ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ
ARCHITEKTŪRINIS IR URBANISTINIS PAVELDAS: TARP
TRADICIJOS IR MODERNU**

Baigiamasis magistro projektas
Architektūra (M6016N21)

Vadovas

Doc. dr. Vilma Karvelytė-Balberienė

Recenzentas

Lekt. Laura Jankauskaitė-Jurevičienė

Projektą atliko

Laurynas Kanapickas

KAUNAS, 2017

LENTELĖS

1 lentelė. Kruonio miestelio pagrindiniai duomenys	61
2 lentelė. Butrimonių miestelio pagrindiniai duomenys	62
3 lentelė. Semeliškių miestelio pagrindiniai duomenys.....	62
4 lentelė. Žiežmarių miestelio pagrindiniai duomenys	63
5 lentelė. Miestelių urbanistinių struktūrų fraktalinių indeksų suvestinė	70
6 lentelė. Kruonio miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė	72
7 lentelė. Kruonio miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė.....	73
8 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė	74
9 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė.....	75
10 lentelė. Žiežmarių miesto centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė.....	76
11 lentelė. Žiežmarių miesto centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė.....	77
12 lentelė. Semeliškių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė.....	78
13 lentelė. Semeliškių miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė.....	79
14 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė	84
15 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų apskaičiavimas SPSS statistics programa remiantis visuomenės apklausos duomenimis	85
16 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė	85
17 lentelė. Urbanistinės struktūros elementų svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkiai.	87
18 lentelė. Architektūrinių elementų struktūros svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkiai.	87
19 lentelė. Urbanistinių ir architektūrinių struktūrų kaitos sovietmečiu poveikio miestelio tradicinei aplinkai apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkiai.....	87

20 lentelė. Analizuojamų architektūros specialistų anketos atsakymų duomenų analizės rezultatai skaičiuojant kompiuterine programa SPSS.	88
21 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė	91
22 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų apskaičiavimas SPSS statistics programa remiantis architektūros specialistų apklausos duomenimis.....	92
23 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė	92
24 lentelė. Architektūrinių, spalvinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė	94
25 lentelė. Architektūrinių, spalvinių savybių vertinimo kriterijų apskaičiavimas SPSS statistics programa remiantis architektūros specialistų apklausos duomenimis.....	95
26 lentelė. Architektūrinių spalvinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė	95
27 lentelė. Socialinės apklausos rezultatų statistinės analizės rezultatų suvestinė	96
28 lentelė. Butrimonių miestelio pagrindinių duomenų lentelė.....	105
29 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės užstatymo struktūros kaitos schemas.....	113
30 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės funkcinių erdvių struktūros kaitos schemas	114
31 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės erdvinės struktūros kaitos schemas	114

PAVEIKSLAI

1 pav. Šiluvos centrinės turgaus aikštės tvarkymo projektas.....	32
2 pav. Krekenavos aikštės sutvarkymo planas (<i>Krekenavos miestelio bendrasis planas</i> , 2011)	33
3 pav. Kruonio gimnazijos universalaus daugiafunkcinio skyriaus pastatas prieš rekonstrukciją.....	34
4 pav. Kruonio gimnazijos universalaus daugiafunkcinio skyriaus pastatas po rekonstrukcijos	34
5 pav. Istoriniu miesteliu centriniu daliu architektūrinio ir urbanistinio paveldo tvarkymo galimybių hipotetinis modelis	39
6 pav. Diagrama vaizduojanti kaip istorinių miestelių vietos bendruomenė vertina senųjų statinių išsaugojimo svarbumą miestelio centrinėje aikštėje.....	45
7 pav. Diagrama vaizduojanti kaip vietos gyventojai vertina centrinės aikštės aplinkinių statinių būklę	46
8 pav. Diagrama vaizduojanti vietos gyventojų nuomonę ar svarbu išlaikyti esamą statinių aukštingumą ir užstatymo tankumą miestelio centrinėje aikštėje.	46
9 pav. Diagrama vaizduojanti miestelių gyventojų nuomonę apie tai kaip elgtis su apleistais sovietiniais statiniais miestelių centrinėse aikštėse	47
10 pav. Diagrama vaizduojanti kokių pastatų rūšis miestelių gyventojų yra vertinama neigiamai – daranti neigiamą poveikį miestelio centrinės aikštės vizualiniam suvokimui.....	48
11 pav. Diagrama vaizduojanti miestelių gyventojų požiūrį į objektus teigiamai veikiančius miestelio centrinės aikštės vizualinį vaizdą	49
12 pav. Diagrama vaizduojanti teigiamą vizualinį poveikį miestelio centrinei aikštei darančių sovietinių ir tradicinių statinių santykį bendruomenės nuomone.....	49
13 pav. Diagrama vaizduojanti kaip vertinamas sovietinių laikų statinių ryšys su aplinką miestelių centrinėse aikštėse	50
14 pav. Diagrama vaizduojanti kaip vietos gyventojai vertina miestelio, kuriame gyvena apželdinimo kiekybę	50
15 pav. Butrimonių miestelio centrinė aikštė	51
16 pav. Kruonio miestelio centrinė aikštė	51
17 pav. Žiežmarių miesto centrinė aikštė	51
18 pav. Semeliškių miestelio centrinė aikštė	52
19 pav. Žašlių miestelio centrinė aikštė (1 paveikslėlis)	52
20 pav. Stakliškių miestelio centrinės aikštės fragmentas (2 paveikslėlis)	52
21 pav. Valkininkų miestelio centrinė aikštė (3 paveikslėlis)	53

22 pav. Eišiškių miestelio centrinė aikštė (4 paveikslėlis)	53
23 pav. Butrimonių miestelio centrinė aikštė (5 paveikslėlis).....	53
24 pav. Miestelių centrinių aikščių grafinių vaizdų apklausos rezultatai (kiekybinė išraiška) 53	
25 pav. Miestelių centrinių aikščių grafinių vaizdų apklausos rezultatai (procentinė išraiška)	54
26 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų nuomonę apie teisinę paveldo apsaugos veiksmingumą miestelių centrinėse dalyse.....	55
27 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų nuomonę apie urbanistinių savybių svarbą miestelių urbanistinės struktūros identitetui	55
28 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų nuomonę apie architektūrinių savybių svarbą miestelių identitetui.....	56
29 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų nuomonę apie sovietinio laikotarpio urbanistinių ir architektūrinių pokyčių poveikį miestelių centrinių aikščių tradicinei aplinkai.....	56
30 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų požiūrį į tai ar aktualu įtraukti sovietinę architektūrą miestelių centrinėse aikštėse į kultūros paveldo sąrašą	57
31 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų požiūrį į tai ką reikėtų daryti su apleistais sovietiniais statiniais miestelių centrinėse aikštėse	57
32 pav. Žaslių miestelio centrinė aikštė (1 paveikslėlis)	58
33 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės vaizdas (2 paveikslėlis).....	58
34 pav. Valkininkų miestelio centrinė aikštė (3 paveikslėlis)	58
35 pav. Eišiškių miestelio centrinė aikštė (4 paveikslėlis)	58
36 pav. Miestelių centrinių aikščių grafinių vaizdų apklausos rezultatai	58
37 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Butrimonių miestelyje (1 paveikslėlis).....	59
38 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Žaslių miestelyje (2 paveikslėlis)	59
39 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Valkininkų miestelyje (3 paveikslėlis)	59
40 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Dubičių miestelyje (4 paveikslėlis)	59
41 pav. Miestelių prie centrinių aikščių užstatytų statinių fasadų spalvinio kolorito apklausos rezultatai	59
42 pav. Kruonio miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai	67
43 pav. Kruonio miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai	67
44 pav. Butrimonių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai	68

45 pav. Butrimonių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai	68
46 pav. Žiežmarių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai	69
47 pav. Žiežmarių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai	69
48 pav. Semeliškių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai	70
49 pav. Semeliškių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai	70
50 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės erdvių struktūrų schema	72
51 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės esamos būklės erdvių struktūrų schema	73
52 pav. Butrimonių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės erdvių struktūrų schema	74
53 pav. Butrimonių miestelio centrinės aikštės esamos būklės erdvių struktūrų schema	75
54 pav. Žiežmarių miesto centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės erdvių struktūrų schema	76
55 pav. Žiežmarių miesto centrinės aikštės esamos būklės erdvių struktūrų schema	77
56 pav. Semeliškių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės erdvių struktūrų schema	78
57 pav. Semeliškių miestelio centrinės aikštės esamos būklės erdvių struktūrų schema	79
58 pav. Butrimonių miestelio centrinės aikštės a) susiformavusios iki XX a. antros pusės funkcinių erdvių schema ir b) esamos būklės funkcinių erdvių schema	80
59 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės a) susiformavusios iki XX a. antros pusės funkcinių erdvių schema ir b) esamos būklės funkcinių erdvių schema	81
60 pav. Žiežmarių miestelio centrinės aikštės a) susiformavusios iki XX a. antros pusės funkcinių erdvių schema ir b) esamos būklės funkcinių erdvių schema	81
61 pav. Semeliškių miestelio centrinės aikštės a) susiformavusios iki XX a. antros pusės funkcinių erdvių schema ir b) esamos būklės funkcinių erdvių schema	82
62 pav. Žašlių miestelio centrinė aikštė (1 paveikslėlis)	83
63 pav. Stakliškių miestelio centrinės aikštės fragmentas (2 paveikslėlis)	83
64 pav. Valkininkų miestelio centrinė aikštė (3 paveikslėlis)	83
65 pav. <i>Eišiškių miestelio centrinė aikštė</i> (4 paveikslėlis)	83
66 pav. <i>Butrimonių miestelio centrinė aikštė</i> (5 paveikslėlis)	83

67 pav. Urbanistinės struktūros elementų svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkių diagrama. (kuo gauta reikšmė arčiau 5 tuo tas urbanistinės struktūros elementas yra svarbesnis miestelio tapatumui).	88
68 pav. Architektūrinių elementų struktūros svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkių diagrama. (kuo gauta reikšmė arčiau 5 tuo architektūrinių elementų struktūra yra svarbesnė miestelio tapatumui).	89
69 pav. Architektūrinių elementų struktūros svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkių diagrama. (kuo gauta reikšmė arčiau 1 tuo tam tikros architektūrinės ar urbanistinės struktūros kaitos poveikis labiau neigiamas, jei reikšmė arčiau 3 – tai kaitos poveikis įtakos neturėjo, jei arčiau 5 – tai kaitos poveikis labiau teigiamas.)	89
70 pav. Žašlių miestelio centrinė aikštė (1 paveikslėlis)	90
71 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės vaizdas (2 paveikslėlis).....	90
72 pav. Valkininkų miestelio centrinė aikštė (3 paveikslėlis)	90
73 pav. Eišiškių miestelio centrinė aikštė (4 paveikslėlis)	90
74 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Butrimonių miestelyje (1 paveikslėlis).....	94
75 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Žašlių miestelyje (2 paveikslėlis)	94
76 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Valkininkų miestelyje (3 paveikslėlis)	94
77 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Dubičių miestelyje (4 paveikslėlis)	94
78 pav. Lietuvos istorinių miestelių centrinių dalių tvarkymo koncepcinio modelio schema .	99

TURINYS

LENTELĖS.....	2
PAVEIKSLAI.....	4
TURINYS.....	8
SUMMARY.....	10
ĮVADAS.....	12
1. LITERATŪROS ŠALTINIŲ APIE ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ URBANISTINĮ IR ARCHITEKTŪRINĮ PAVELDĄ IR JO TVARKYMO GALIMYBIŲ APŽVALGA.....	15
1.1. Istorinio miestelio samprata apgyvendinimo sistemoje	15
1.2. Istorinio miestelio architektūros ir urbanistinės struktūros bruožai	19
1.3. Urbanistinis ir architektūrinis paveldas istoriniuose miesteliuose	27
1.4. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinio ir architektūrinio paveldo tvarkymo pavyzdžiai Lietuvoje	31
1.5. Istorinių miestelių centrinės dalies urbanistinio ir architektūrinio paveldo tvarkymo galimybių hipotetinis modelis	35
2. ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ URBANISTINIO IR ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO TVARKYMO GALIMYBIŲ EMPIRINIAI TYRIMAI.....	41
2.1. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinių struktūrų ir architektūros empirinių tyrimų programa	41
2.2. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinių struktūrų ir architektūros empirinių tyrimų eiga ir rezultatai	44
2.2.1. Pasirinktų Lietuvos istorinių miestelių sociologinių tyrimų eiga ir rezultatai	44
2.2.2. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinių ir architektūrinių struktūrų tyrimai vietoje, jų analizė pasirinktomis metodikomis ir jų rezultatai;	61
2.3. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinio ir architektūrinio paveldo tvarkymo galimybių koncepcinis modelis	97
3. ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ URBANISTINIO IR ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO TVARKYMO GALIMYBIŲ EKSPERIMENTINIS PROJEKTAS	100
3.1. Tyrimo objektų centrinių aikščių koncepciniai tvarkymo siūlymai	100
3.2. Eksperimentinio projekto objekto pasirinkimas, pagrindiniai veiksniai įtakoiantys eksperimentinio projekto pasirinkimą	102

3.3. Butrimonių miestelio urbanistinė ir architektūrinė raida, miestelio centrinės dalies ir aplinkinių teritorijų esamos būklės analizė	104
3.4. Butrimonių miestelio centrinės aikštės ir ją ribojančio užstatymo architektūros ir urbanistinės struktūros tvarkymo koncepcija	107
3.5. Butrimonių miestelio centrinės aikštės ir ją ribojančio užstatymo architektūros ir urbanistinės struktūros tvarkymo siūlymai ir jų detalizavimas	109
3.6. Eksperimentinio projekto rezultatų įvertinimas	113
IŠVADOS	118
LITERATŪRA	121
PRIEDAI.....	125
GRAFINĖS DALIES KOPIJA	126

Kanapickas, Laurynas. The Architectural and Urban Heritage of the Central Sites of Historical Towns: Between Traditions and Modernity. *Master's thesis in architecture / supervisor assoc. prof. Vilma Kalvelytė-Balbierienė. The Faculty of Civil Engineering and Architecture. Kaunas University of Technology.*

Research area and field: History and Theory of Arts, 30H

Key words: historical town, town square, heritage, architecture, urban planning, Soviet period
Kaunas, 2017. 128 p.

SUMMARY

The development of the Lithuanian historical towns perpetuates the cultural and social identity of our nation. An integral part of the Lithuanian historical towns, which marks the manifestation of the salient features of architectural and urban development, is the central site of a town, i.e. the town square and the structures surrounding it. Undoubtedly, the central town square and the surrounding structural heritage constitute the objects of cultural heritage whose preservation for future generations is significant. However, the innovative ideas of some periods attempt at invading the survival of urban and cultural heritage situated in the central sites of historical towns. A strong influence on the cultural heritage objects was noticed after the changes in the second half of the 20th century when Lithuania was absorbed into the Soviet Union. This period brought drastic changes in the architectural and urban cultural heritage of the historic town squares: traditional structures were demolished, new volumetric forms distorted traditional volumetric composition, the use of new materials in the facade changed the colouring of town square structures, the majority of central market places were turned into squares and the functional zoning of the squares was changed. Therefore, it is important to establish the guidelines that can serve as a basis of reconstructing the architectural and urban structure of town squares and surrounding structures influenced by the Soviet period that would allow carrying out traditions and preserving architectural and urban heritage to the highest possible extent and simultaneously modernising the architectural and urban structure of town squares to satisfy the needs of a modern man. This thesis analyses the Lithuanian historical town squares whose urban structure is an object of heritage.

The aim of this thesis is to conclude a model for the management of Lithuanian historical town squares and architectural structures that would ensure the preservation of architectural and urban heritage in the town squares severely influenced by the soviet architecture. Furthermore, when implementing new architectural ideas based on the concluded model, the architectural and urban heritage of such town sites would undergo minimal influence. Based on the literary analysis and taking into consideration the exception of the peculiarities of architectural and urban structure of four Lithuanian town squares, the main traditional urban architectural features that prevailed up until the second half of the 20th century were determined. The new architectural and urban features that transformed town squares after the second half of the 20th century were identified as well. Based on the above-mentioned features an experimental project has been concluded (the project of the reconstruction of architectural and urban heritage of Butrimonys town square), which provides solutions to the problems of architectural and urban heritage preservation in the town square severely influenced by the Soviet architecture and simultaneously integrates modern architectural ideas which exercise minimal influence on the architectural and urban heritage of this town site. Having implemented the solutions provided by this experimental project it was determined that the urban structure of Butrimonys town square became more complex: the density of structures as well as the system of functional and spatial zones increased, therefore, the town square became more attractive, interesting and vivid, while the preserved valuable qualities remained unchanged. Furthermore, the Soviet buildings situated in Butrimonys town square were reconstructed to visually match the traditional architectural context of the town square. A conclusion can be reached that when reconstructing the architectural and urban structure of Butrimonys town square, a

positive result was reached. Based on the literary analysis and the results of the experimental project and the analysis on the architectural and urban structure of town squares, the guidelines of historical town square management has been concluded. It is expected that in the future these guidelines will be applied when drawing the maintenance plans of heritage town squares in Lithuania.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Lietuvos istorinių miestelių raidoje įamžintas mūsų tautos kultūrinis ir socialinis identitetas. Įvairių laikotarpių urbanistinis ir architektūrinis palikimas istoriniuose miesteliuose primena apie čia vyravusias tradicijas, statybinį paveldą: tradicinių statinių statybos ir puošybos tendencijas ir jų kitimą laike; urbanistinę raidą, kurią nulėmė vietos gyventojų ūkinė veikla ir kasdieninis gyvenimas. Svarbiausia Lietuvos istorinių miestelių struktūros dalis, kurioje pasireiškia ryškiausias architektūrinės ir urbanistinės raidos ypatybės, tai miestelio centrinė dalis – centrinė aikštė ir ją ribojantys statiniai. Istorinio miestelio centrinė aikštė tai gyvenvietės širdis ir pagrindinė reprezentacinė erdvė, kurioje sukaupti elementai mena miestelio istoriją, vyravusį socialinį ir kultūrinį žmonių gyvenimą. Be abejo, centrinė miestelio aikštė ir aplinkinis statybinis palikimas – tai kultūros paveldo objektai, kuriuos svarbu išsaugoti ateities kartoms. Tačiau atsiranda laikotarpių, kurių naujoviškos idėjos kėsina į urbanistinio ir architektūrinio kultūros paveldo išlikimą istorinių miestelių centrinėse dalyse. Ypač stiprus poveikis pasireiškė po XX a. antroje pusėje įvykusių pokyčių Lietuvai tapus Sovietų Sąjungos dalimi. Šiuo laikotarpiu buvo stipriai paveiktas Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikščių architektūrinis ir urbanistinis kultūros paveldas: buvo nugriauti tradiciniai statiniai, naujos tūrinės formos iškreipė tradicinę tūrinę kompoziciją, naujų medžiagų atsiradimas fasaduose pakeitė centrinės aikštės statinių spalvinį koloritą, dauguma prekybos aikščių tapo skverais, pasikeitė aikštės funkcinis zonavimas. Tačiau bėgant laikui urbanistiniai ir architektūriniai pokyčiai šiuolaikinėje globalizacijos paveiktoje visuomenėje yra neišvengiami, todėl ateityje gali būti stipriai paveiktas centrinių aikščių ir aplinkinio užstatymo architektūrinis ir urbanistinis paveldas. Dėl šios priežasties yra svarbu nustatyti gaires, kuriomis remiantis būtų numatoma sutvarkyti sovietmečio paveiktų miestelių centrinių aikščių ir aplinkinio užstatymo architektūrinę ir urbanistinę struktūrą taip, kad būtų puoselėjamos tradicijos ir išsaugoma kuo daugiau architektūrinio ir urbanistinio paveldo, tačiau tuo pačiu modernizuojant aikščių architektūrinę ir urbanistinę struktūrą taip, kad ji tenkintų šiuolaikinio žmogaus poreikius. Taip pat nustatytomis gairėmis būtų sudarytos sąlygos, kuriomis remiantis nauja, moderni architektūra istorinių miestelių centrinėse aikštėse darytų minimalų poveikį urbanistiniam ir architektūriniam paveldui.

Problemos ištyrimo lygis. Analizuojant mokslinę literatūrą paaiškėjo, kad Lietuvos gyvenviečių sistema mokslininkų išnagrinėta detaliai, šiuose darbuose miesteliai priskiriami kaimo gyvenvietėms. Miestelio funkcinė sistema įsiterpia tarp miesto ir kaimo, miestelis atlieka tiek kaimui, tiek miestui būdingas funkcijas (Gražulevičiūtė-Vileniškė ir Karvelytė-Balbierienė, 2007). Profesorius Algimantas Miškinis (1999, 2002, 2004, 2005, 2007) ilgą laiką tyrė Lietuvos vertingąsias istorinių miestelių urbanistines ir architektūrinės savybes. Remiantis Algimanto

Miškinio tyrimais 1969 m. buvo sudarytas 62 vietinės reikšmės urbanistinių paminklų sąrašas. Taip pat šiuo metu Nekilnojamų kultūros vertybių registre aptinkama detali Lietuvos kultūros paveldo objektų sistema, kuri neaplenkia ir Lietuvos istorinių miestelių, šioje sistemoje išsamiai aprašytos vertingomis paveldo objektų savybės. Verta paminėti, kad Lietuvos respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatyme yra detaliam aprašytas kultūros paveldo objektų skirstymas ir išsaugojimo programa. Taigi galime teigti, kad vertingosios architektūrinio ir urbanistinio paveldo savybės istoriniuose miesteliuose išnagrinėtos pakankamai detaliam, o saugotini objektai yra nustatyti ir numatyta jų saugojimo programa. Šiuo metu sovietmečio architektūros poveikis miestelio architektūriniam ir urbanistiniam paveldui mokslininkų aprašytas detaliam (Miknevičienė, 2012; Miškinis, 2002; Bertašiūtė, 2015), o principai, kuriais remiantis naujų architektūrinių elementų įterpimas kultūros paveldo aplinkoje duotų teigiamą rezultatą, yra paliesti ir aptarti įvairių mokslininkų (Stauskas 2005, Reklaitė 2010). Tačiau šiuo metu nėra sudarytos konkrečios gairės, kuriomis remiantis būtų numatoma sutvarkyti sovietmečiu paveiktų miestelių centrinių aikščių ir aplinkinio užstatymo architektūrinę ir urbanistinę struktūrą taip, kad būtų puoselėjamos tradicijos ir išsaugoma kuo daugiau architektūrinio ir urbanistinio paveldo, tačiau tuo pačiu modernizuojant aikščių architektūrinę ir urbanistinę struktūrą taip, kad ji tenkintų šiuolaikinio žmogaus poreikius.

Darbo objektas. Lietuvos istorinių miestelių centrinės aikštės, kurių urbanistinė struktūra yra paveldo objektas.

Darbo tikslas. Sudaryti Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikščių urbanistinių struktūrų ir architektūros objektų tvarkymo modelį, kuris užtikrintų architektūrinio ir urbanistinio paveldo išsaugojimą stipriai sovietinės architektūros paveiktose centrinėse aikštėse, bei pritaikyti šį modelį naujų architektūrinių idėjų diegimui, siekiant neiškraipyti šios miestelio dalies architektūrinio ir urbanistinio paveldo.

Darbo uždaviniai:

- Išanalizuoti Lietuvos istorinių miestelių sampratą Lietuvos apgyvendinimo sistemoje, nustatyti istorinių miestelių tradicinę architektūrinę ir urbanistinę struktūrą bei įvertinti šių gyvenviečių kultūros paveldo būklę ir vertingąsias savybes.
- Išanalizuoti Lietuvos istoriniuose miesteliuose vyravusias modernumo apraiškas, kurios padarė didžiausią poveikį miestelių urbanistinei struktūrai ir architektūrai, identifikuoti šių apraiškų pasirodymo istorinius laikotarpius bei pasireiškimo būdus.
- Išnagrinėti bendruosius demografinius ir urbanistinius Lietuvos miestelių bruožus bei atrinkti tolimesnei analizei keturis Lietuvos istorinius miestelius, kuriuose šie bruožai atsispindėti ryškiausiai.
- Pasirinktuose istoriniuose miesteliuose atlikti vietos gyventojų ir architektūros specialistų apklausą ir ištirti jų nuomonę apie istorinių miestelių centrinių aikščių ir

aplinkinio užstatymo paveldo būklę, sovietmečių vykusių pokyčių poveikį miestelio estetinėms ir kultūrinėms savybėms.

- Remiantis pasirinktomis tyrimo metodikomis: fraktaline analize, Purvino ir Purvinienės kraštovaizdžio erdvių struktūros analize, socialinių apklausų statistikos analize, identifikuoti tradicines ir modernias miestelio centrinės aikštės architektūros ir urbanistinės struktūros savybes.
- Naudojantis atliktos analizės rezultatais keturiuose miesteliuose nustatyti, kuriame iš jų stipriausiai pasireiškia problemos, susijusios su sovietiniu laikotarpiu padarytų poveikiu urbanistiniam ir architektūriniam paveldui miestelio centrinėje aikštėje ir aplinkiniam užstatymui.
- Sudaryti eksperimentinį projektą, kuriame siūlomos šiuolaikinės architektūrinės idėjos išspręstų architektūrinio ir urbanistinio paveldo išsaugojimo problemas stipriai sovietinės architektūros paveiktoje centrinėje aikštėje, tačiau tuo pat metu minimaliai paveiktą šios miestelio dalies architektūrinį ir urbanistinį paveldą.
- Įvertinti eksperimentinio projekto architektūriniais sprendimais pasiektą rezultatą.

Darbo struktūra.

Pirmoje dalyje pateikiama metodinės literatūros, susijusios su Lietuvos ir užsienio istorinių miestelių struktūros, kultūros paveldo samprata, vykusia istorine raida ir pokyčiais, analizė ir apibendrinimas. Šio skyriaus pabaigoje pateikiamas teorinis architektūrinio ir urbanistinio paveldo tvarkymo galimybių hipotetinis modelis.

Antrame skyriuje analizuojami Lietuvos miestelių gyventojų ir architektūros specialistų apklausos rezultatai. Šios apklausos metu ištirta respondentų nuomonė apie istorinių miestelių centrinių aikščių ir aplinkinio užstatymo paveldo būklę, sovietmečių vykusių pokyčių poveikį miestelio estetinėms ir kultūrinėms savybėms. Šiame skyriuje taip pat pateikta pasirinktų Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikščių architektūros ir urbanistinės struktūros analizė, naudojantis įvairiomis užsienio ir Lietuvos mokslininkų sudarytomis metodikomis. Šis skyrius baigiamas pagal apklausų analizės duomenis bei miestelių aikščių tyrimų rezultatus sudaryta kriterijų sistema, apibrėžianti tradicinio miestelio savybes.

Trečiame darbo skyriuje pateikiamas eksperimentinis projektas, kuris sudarytas remiantis ankstesniuose skyriuose aprašytais rezultatais ir išvadomis. Eksperimentiniame projekte įdiegtais sprendimais siekiama transformuoti sovietmečių paveikto miestelio centrinės aikštės ir aplinkinio užstatymo architektūrinę ir urbanistinę struktūrą taip, kad būtų išsaugoma kuo daugiau architektūrinio ir urbanistinio paveldo, tačiau tuo pačiu patenkinti šiuolaikinio žmogaus poreikius.

1. LITERATŪROS ŠALTINIŲ APIE ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ URBANISTINĮ IR ARCHITEKTŪRINĮ PAVELDĄ IR JO TVARKYMO GALIMYBIŲ APŽVALGA

1.1. Istorinio miestelio samprata apgyvendinimo sistemoje

Istorinio miestelio samprata remiantis Lietuvos teisės aktais.

Pagal Lietuvos Respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymą (1994) visos gyvenamosios teritorijos yra suskirstytos į dvi grupes: kaimai ir miestai. Miestai yra kompaktiškai užstatytos gyvenamosios vietovės, turinčios daugiau kaip 3 tūkst. gyventojų, kurių daugiau kaip 2/3 dirbančiųjų dirba pramonėje, verslo bei gamybinės ir socialinės infrastruktūros srityse. Kaimo vietovei priskiriami miesteliai, kaimai ir viensėdžiai. Pagal tą patį įstatymą miesteliai įvardijami kaip kompaktiškai užstatytos gyvenamosios vietovės, turinčios nuo 500 iki 3000 gyventojų, kurių daugiau kaip pusė dirba pramonėje, verslo bei gamybinės ir socialinės infrastruktūros srityse, taip pat tradiciniai miestai. Kaimai šiame įstatyme apibūdinami kaip gyvenamosios vietovės neturinčios miesto, miestelio ir viensėdžio požymių. Viensėdžiai įvardijami kaip istoriškai susiformavusios gyvenamosios vietovės, paprastai sudarytos arba kilusios iš vienos sodybos ir turinčios ne daugiau kaip 20 objektų su skirtingais adresais. Kaip matome, miesteliai pagal Lietuvos teisės aktus priskiriami kaimų gyvenamosioms teritorijoms. Dėl šios priežasties toliau kartu su istorinių miestelių bruožais bus nagrinėjama kaimo vietovės ypatumai, nes kaimo vietovės ir miestelio apibrėžimai sistemiškai yra neatsiejami.

Pirmą kartą Lietuvos miestelius pradėta vadinti istoriniais 1969 metais, kai buvo iširta ir atrinkta dauguma Lietuvos miestų ir miestelių, tada sudarytas ir 62 vietinės reikšmės urbanistinių paminklų sąrašas. Kai kurių miestelių centrinių aikščių statusas pasikeitė, tam tikros miestelio dalys su vietiniais urbanistinės reikšmės struktūros dariniais, gatvių tinklais, aikščių planais, tūriniu erdvine kompozicija ir užstatymo fragmentais tapo apibrėžtos ir saugomos valstybės (Minkevičius, 1999). G. Miknevičienės (2012) teigimu Lietuvoje šiuo metu yra 247 istoriniai miesteliai, tačiau dauguma miestelių, išlaikiusių pagrindinius charakteringus istoriniam miesteliams bruožus, yra neregistruoti Kultūros vertybių registre.

Gyvenviečių sistemos formavimas, remiantis Lietuvos Respublikos įstatymais, yra netikslus, nes pateikia mažai informacijos apie gyvenviečių savybes, formuojant kaimo vietovės apibrėžimą daugiausiai atsižvelgiama į demografinius gyvenvietės ypatumus, tačiau tikslesnių kriterijų apibrėžti kaimo gyvenvietei nėra įvardijama. Tai patvirtina ir Gražulevičiūtė-Vileniškė, Karvelytė-Balberienė (2007), teigdamos, kad „tokia kaimo gyvenamųjų vietovių klasifikacija, pagrįsta

nuolatinio gyventojų skaičiumi, detaliau neįsigilinant į socialinius bei institucinius kriterijus, yra apibendrinta ir netiksli“.

Istorinio miestelio samprata remiantis užsienio teisės aktais.

Užsienyje kaip ir Lietuvoje istoriniai miesteliai priskiriami kaimo vietovėms. Pavyzdžiui, tarptautiniame dokumente „Regionų komiteto nuomonė dėl kaimo bendruomenių vaidmens vystant Europos regionus“ (2007) aiškiai pasakyta, kad kaimo vietovė yra teritorija, kuri naudojama dažniausiai tokiems tikslams: žemdirbystei, miškininkystei, akvakultūrai ir žuvininkystei. Toliau nagrinėdami suprasime, kad miestelyje žemės ūkis užima didelę dalį gyventojų kasdieninės veiklos.

Kaimo vietovės svarba pabrėžiama ES dokumentuose (ES 2007/C 57/04): kaimo vietovės sudaro apie 90 % ES teritorijos, jose gyvena 25 % Europos gyventojų. Analizuojant kaimo vietovių problemas, ES Komisija (ES 2007/C 57/04) nurodo, kad norint užkirsti kelią masiniam gyventojų išvykimui iš kaimo ir prisidėti prie kaimo klestėjimo, būtina skatinti verslininkystę, kuri patenkintų kaimo vietovių poreikius ir dėl kurios ilguoju laikotarpiu būtų išvengta priemiesčio zonų urbanizacijos.

Kaimo vietovėms apibrėžti dažniausiai naudojama EBPO (EBPO, 1994). metodika, kuri paremta gyventojų tankumu ir grindžiama dviejų etapų metodu. Visų pirma, vietiniai vienetai (pvz., savivaldybės) laikomi kaimo vietovėmis, jei jų gyventojų tankumas mažesnis nei 150 gyventojų kvadratiniam kilometre. Antra, regionai priskiriami vienai iš 3 kategorijų: 1) regionas, kuriame vyrauja kaimo vietovės: jei daugiau nei 50 % regiono gyventojų gyvena kaimo bendruomenėse (kuriose viename kvadratiniam kilometre gyvena mažiau nei 150 žmonių), 2) tarpinis regionas: jei 15–50 % regiono gyventojų gyvena kaimo vietiniuose vienetuose; 3) regionas, kuriame vyrauja miesto vietovės: jei mažiau nei 15 % regiono gyventojų gyvena kaimo vietiniuose vienetuose. Tačiau EBPO metodika (1994) nepilnai naudojama kituose ES dokumentuose. Pavyzdžiui, parengtame Europos Sąjungos dokumente „Regionų komiteto nuomonė dėl kaimo bendruomenių vaidmens vystant Europos regionus“ (2007) kaimo vietovė apibrėžiama kaip „sausumos ar pakrantės teritorija, įskaitant kaimus ir miestelius, kuriuose žemė naudojama dažniausiai tokiems tikslams: žemdirbystei, miškininkystei, akvakultūrai ir žuvininkystei. <...> Kaimo vietovės žemės ūkio paskirties ir ne žemės ūkio paskirties plotai sudaro vienetą, kurį reikia atskirti nuo miesto vietovių, kurioms būdingas didelis gyventojų tankis ir vertikalios bei horizontalios struktūros“.

Kitame norminiame dokumente - pranešime Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl „ne miesto vietovių ateities žinių visuomenėje“ (2009) – sakoma, kad „vietos teritorinis vienetas yra *kaimo vietovė*, jei jo gyventojų tankumas nesiekia 150 gyventojų kvadratiniam kilometrui. Regionai skirstomi pagal jų kaimiškumo lygį, t.y. pagal tai, kokia jų gyventojų dalis gyvena kaimo vietovėms priskiriamuose vietos teritoriniuose vienetuose“. Be to pagal tą patį dokumentą teritorijos, kuriose vyrauja kaimo vietovės skirstomos į tris regionų grupes:

1) regionai, kuriuose vyrauja kaimo vietovės: kaimo vietovėse gyvena daugiau negu 50 % gyventojų; 2) regionai, kuriuose daug kaimo vietovių: kaimo vietovėse gyvena nuo 15 iki 50 % gyventojų; 3) regionai, kuriuose vyrauja miesto vietovės: kaimo vietovėse gyvena mažiau negu 15 % gyventojų.

ES paramą reglamentuojamuose dokumentuose (Lietuvos kaimo plėtros 2014–2020 metų programos priemonėje „Ūkio ir verslo plėtra“) nurodoma, kad *kaimo vietovė* – viensėdis, kaimas, miestelis, miestas ar kita gyvenamoji vietovė, kurios gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst. Savivaldybės centras, sodų bendrijos teritorija, taip pat kurortas nelaikoma kaimo vietove. Kaip matome, kaimo vietovė identifikuojama tik pagal gyventojų skaičių, t.y. ne daugiau kaip 6 tūkst. žmonių

Galime daryti išvadą, kad pagal Europos Sąjungos pateikiamus dokumentus kaimo vietovės nustatomos pagal demografinius teritorijos rodiklius, tačiau kaimo vietovėms būdingi socialiniai ir ekonominiai ypatumai detaliau nėra nagrinėjami.

Istorinio miestelio samprata apgyvendinimo sistemoje remiantis mokslo darbais.

Istoriniai miesteliai pagal Lietuvos teisės aktus priskiriami kaimo vietovėms, todėl svarbu išsiaiškinti kaip kaimo vietovės samprata apibūdinama literatūroje.

Pirmiausiai išanalizuokite žodynuose pateikiamus kaimo vietovės apibrėžimus. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2011) pateikiama atskiri žodžių *kaimas*, *gyvenvietė*, *vietovė* aiškinimas. Čia nurodoma, kad: *kaimas* – tai valstiečių gyvenamoji ir darbo vieta, sodžius. Sąvokų *gyvenvietė* ir *vietovė* apibrėžimas labai apibendrintas: *gyvenvietė* – gyvenamoji vieta; *vietovė* – žemės paviršiaus vieta.

Dabartinę kaimo situaciją Lietuvoje Gražulevičiūtė-Vileniškė, Karvelytė-Balberienė, (2007) įvardija taip: „Dabartinę šalies kaimo gyvenamųjų vietovių sistemą sudaro iki sovietinės okupacijos susiformavęs gyvenamųjų vietovių tinklas: iki mūsų dienų išlikę istoriniai miesteliai, bažnytkaimiai, etnografinės kaimų gyvenvietės, vienkieminės sodybos (2 pav.) bei buvusių dvarų ir palivarkų sodybos“.

Ilgametis Lietuvos urbanistinių struktūrų tyrinėtojas Šešelgis (1996) įvardija 1923 m. atliktą gyventojų surašymą, kuriame „visos Lietuvos buvusios gyvenamosios vietos suskirstytos į šitokias grupes: miestai, miesteliai, bažnytkaimiai, dvarai, palivarkiai, kaimai ir turintys atskirą pavadinimą vienkiemiai. Šioje klasifikacijoje kaimo gyvenvietėmis tektų pavadinti kaimavietes, viensėdžius, dalį miestelių, beveik visus bažnytkaimius, dvarų ir palivarkų sodybas. Pagrindinis požymis gyventojų verslas – tos gyvenvietės, kuriuose dauguma užimti žemės ūkiu, skirtinos prie kaimo gyvenviečių“.

Taip pat tikslinga kaimo vietovės apibrėžimų ieškoti kituose šaltiniuose. Vieni jų kaimo vietovę sieja tik su gyventojų skaičiumi, pavyzdžiui, Stauskas (2005) nurodo, kad sąvoka miestelis

suvoktina panašiai kaip siūlo Laužikaitė, būtent kaip gyvenvietė, turinti nuo 200 ir 3000 gyventojų (orientacinės ribos). (Stauskas, 2005);

Tuo tarpu Damulienė (2012) pateikia daug platesnę sampratą bei nurodo, kad kaimas yra teritorinė ir erdvinė samprata. Mokslininkė kaimo sąvoką sieja su mažu gyventojų tankumu, tradiciniu žemės ūkiu ir miško verslu, tradicine socialine struktūra bei vertybėmis. Damulienė (2012) nurodo, kad kaimo vietovės galima apibrėžti kaip gana mažas gyvenvietes su mažo tankumo populiacija. Kaimo teritorija gali būti apibrėžta kaip vietovė, kurios ekonomika remiasi tradiciniu žemės ūkiu ir miško pramone. Kaimas yra išlaikęs tradicinę socialinę struktūrą ir vertybes, kurias prarado moderni visuomenė. Regiono „kaimiškumas“ suvokiamas kaip kontrastas moderniam ir urbanizuotam gyvenimui (Damulienė, 2012).

Mokslininkai Vazonis ir Čiūtaitės (2010), išanalizavę atliktų apklausų Skuodo ir Pagėgių regionuose, padarė išvadą, kad kaimo vietovė suprantama kaip mažai urbanizuota vietovė, kurioje dominuoja natūrali gamtinė aplinka, nepasižyminti dideliu gyventojų skaičiaus, sudarančių teritorines kaimo bendruomenes, koncentracija. Čia pabrėžiama dar viena kaimo vietovės ypatybė – kaime dominuoja natūrali gamtinė aplinka.

Atlikti Andriušytės (2010) tyrimai parodė, kad išlikusių ryšio su gamtine aplinka ir pasaulėžiūra požymių, o tikriausiai ir dėl pokyčio senaties gatviniai režiniai kaimai šiandien atrodo tinkami ir būdingi lietuviško kaimo gyvensenai, ypač kai kalbama apie tradicines bendruomenes ir jų vertybes (Andriušytė, 2010).

Akivaizdu, miestelis gyvenviečių struktūrinėje sistemoje priskiriamas prie kaimo vietovių, tačiau miestelius galima lengvai identifikuoti pagal tam tikrus bruožus. Anot Miškinio (1991) „miestelius galima išskirti kaip gyvenvietes atliekančias miestams nebūdingas agrarines funkcijas“, taigi miestelis tai gyvenvietė, kurioje intensyviai plėtojamas žemės ūkis, tačiau čia be to dar ir ryškūs urbanistinės ir socialinės sistemos požymiai, kurie būdingi didiesiems miestams. Taip pat autorius priduria, kad miestelio gyvenvietės tai tarsi tarpinio pobūdžio gyvenvietės tarp miesto ir kaimo. Taigi miestelis tai tokia gyvenvietės struktūra, kuri turi panašių bruožų kaip miesto ir kaimo gyvenvietės.

Labai svarbu išmokti atskirti pagal tam tikrus bruožus miestelio gyvenvietę nuo bažnytkaimio, literatūroje bažnytkaimis įvardijamas kaip gyvenvietės tipas turintis miestelio ir kaimo funkcijų, tačiau bažnytkaimis neturėjo savivaldos ir prekybos privilegijų. Sakralinio statinio būvimas tai esminis požymis skiriantis bažnytkaimį nuo kaimo gyvenvietės (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014). Taigi bažnytkaimis – gyvenvietė labai artima kaimo vietovei, tačiau čia be to, kad dar yra intensyvi žemės ūkio funkcija, bet kartu ryškūs sakralinė funkcijos motyvai.

Literatūroje miestelis įvardijamas kaip gyvenvietė, kuri atliko prekybos, amatų, švietimo, sakralinę ir administracines funkcijas. Miesteliai turi sudėtingesnę plano struktūrą negu kaimo

vietovės, miesto centras užstatomas tankiau, kadangi čia formuojasi svarbūs administracinio ir prekybos pobūdžio statiniai. Miesteliuose plėtojami amatai, vyksta prekyba. (Bertašiūtė 2015; *Lietuvos architektūros istorija*, 2014; Šešelgis 1996; Miškinis 1991).

Bertašiūtė (2015) išskiria tam tikrus požymius, kurie nulėmė miestelio susikūrimą tam tikroje vietoje: „miesteliai, administraciniai centrai, dažniausiai formavosi toje pačioje vietoje, kur buvo piliakalnis, bažnyčia, turgus – tos istorinės ir socialiniu bei kultūriniu požiūriu kertinės jo dalys: valdžia, religija ir prekyba“. Tačiau kiuose šaltiniuose kaip svarbiausią požymį nulėmusį miestelio vietą tai prekybai palanki aplinka (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014), tai gali patvirtinti ir faktai, kad miesto gyvenvietės nuo XV a. pr., kuriose nebuvo palanku plėtoti prekybos sunyko arba persikėlė į kitas vietas (Anykščiai, Užpaliai, Papilė, Kernavė, Utena, Tauragnai) (Miškinis, 1991).

Istoriniai miesteliai pagal Lietuvos teisės aktus priskiriami kaimo vietovėms, tuo tarpu kaimo vietovėms būdinga žemės ūkio funkcija, tačiau miestelis tai gyvenvietė turinti miestui ir kaimui būdingų bruožų. Intensyvi žemės ūkio veikla tai kaimui būdingas bruožas, kuris atsispindi miestelio gyvenvietėje, o administracinė, prekybos, amatų ir sakralinė funkcijos tai bruožai būdingi miestui. Pagrindiniai miestelio vietą nulemiantys veiksniai buvo prekybai palanki gyvenvietės lokalizacija.

1.2. Istorinio miestelio architektūros ir urbanistinės struktūros bruožai

Istorinio miestelio formavimosi architektūrinė ir urbanistinė raida.

Išskiriami tokie istoriniai miestelių formavimosi laikotarpiai (Šešelgis, 1996; Miškinis, 1991):

- Iki XV a. pr.;
- Feodalizmo laikotarpis. Nuo XV a. pradžios iki XVI a. vid.;
- Feodalizmo laikotarpis. Nuo XVI a. vidurio iki XVII a. vid.;
- Feodalizmo laikotarpis. Nuo XVII a. vidurio iki XIX a. vid.;
- Kapitalizmo XIX a. antra pusė – XX a. pradžia.
- Tarpukario laikotarpis 1918-1940 m.
- Pokarinio laikotarpio miestelių formavimasis, Sovietmečio totalitarinės visuomenės laikotarpis. Nuo 1940 m.

Iki XIII a. Šiuo laikotarpiu gyvenvietės buvo įsikūrusios prie piliakalnių ir gynybinių įtvirtinimų, kadangi Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo intensyviai puldinėjama kryžiuočių tuo metu gyvenvietėse svarbiausia buvo gynybinė funkcija. Šiuo laikotarpiu gyvenamosios vietovės plėtėsi nežymiai dėl dviejų priežasčių: lietuvių žemės buvo puldinėjamos kryžiuočių ir kalavijuočių, Lietuvos kunigaikščiams užėmus rusų žemes nebuvo poreikio vystyti savų miestų, kadangi rytuose miestai buvo ekonomiškai pranašesni. (Šešelgis, 1996, Miškinis, 1991)

Feodalizmo laikotarpis. Nuo XV a. pradžios iki XVI a. vid. Pagrindinis veiksnys, kuris nulėmė tolesnę gyvenviečių formavimosi etapą buvo 1410 m. Žalgirio mūšyje įveikus Kryžiuočių ordiną, tokiu būdu buvo užkirstas kelias kryžiuočių puolimams, kurie niokoja LDK žemes ir gyvenvietes. Šiuo metu susidarė palankios sąlygos plėstis ūkiui ir miestui. Pagrindinis miestų formavimosi bruožas šiuo istoriniu etapu yra tai, kad miestai kurdavosi atsitraukę nuo pilių ir gynybinių įtvirtinimų. Nebebuvo gynybos poreikio, šiuo etapu „sudarius taikos sutartį su kryžiuočiais, strateginiai motyvai neteko ankstesnės reikšmės, nauji miestai pradėjo kurtis ir greičiau plėtotis patogiose prekybai vietose – sausumos kelių sankryžose.“ To pasakoje kai kurie miestai sunyko arba persikėlė į kitas vietas (Anykščiai, Užpaliai, Papilė, Kernavė, Utena, Tauragnai). Šiuo istoriniu laikotarpiu dauguma miestelių buvo linijinio plano tipo, tačiau kai kurie augdami susiformavo į radialinio užstatymo plano tipo miestelius (Šešelgis, 1996; Miškinis, 1991). Tačiau atsirado nemažai ir mišraus plano miestelių, kadangi kai kurie miesteliai augantys savaime radialinio ir linijinio tipo buvo užstatomi stačiakampio plano gyvenamosiomis vietovėmis (*Lietuvos architektūros istorija*, 1994).

Feodalizmo laikotarpis. Nuo XVI a. vidurio iki XVII a. vid. Šiuo laikotarpiu prasidėjo intensyvus miestų tobulinimo ir formavimo etapas, kurį nulėmė valakų reforma. Valakų reforma buvo siekiama valstiečiams žemes padalinti sutikslinus sklypus. Norint pasiekti sistemiškumo, miesteliams taikoma stačiakampė plano schema. Savaime susiklosčiusių miestų planas nebuvo keičiamas, tačiau juos plečiant buvo naudojama stačiakampio užstatymo plano struktūra. Valakų reformos metu senieji miesteliai buvo pertvarkomi, o nauji formuojami ten, kur buvo mažas miestelių pasiskirstymo tankumas. Lietuvos teritorijoje kūrėsi nauji amatų ir prekybos centrai daugiausia jų įsikūrė Užnemunėje (Seirijai, Lazdijai, Balbieriškis, Simnas, Kapčiamiestis ir kiti). Šiuo laikotarpiu atsirado stačiakampio plano miestelių, linijinio plano gyvenvietės augdamos transformavosi į radialinio užstatymo tipo. Atsirado mišraus plano miestelių, kadangi jau esamos gyvenvietės po valakų reformos buvo vystomos naudojant stačiakampio užstatymo planą (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014, Šešelgis, 1996; Miškinis, 1991).

Feodalizmo laikotarpis. Nuo XVII a. vidurio iki XIX a. vid. Šiuo laikotarpiu Lietuvos teritorijas niokojo karai, todėl tai turėjo didelės įtakos miestelių formavimuisi, daugelis miestelių sunyko. Miesteliai turėjo formuotis iš naujo, iš kai kurių buvusių kaimų iškilo nauji miesteliai. Šiuo laikotarpiu vyravo linijinis gyvenviečių užstatymo planas, vėliau miesteliams plečiantis šis planas pasikeitė į radialinį. Stačiakampis planas naudotas retai (Kamajai, pertvarkymas) (Miškinis, 1991). Anot Šešelgio (1996) šiuo laikotarpiu miestelių gyvenviečių centruose kūrėsi prekybininkai, todėl miesto centrinės dalies užstatymas smarkiai sutankėjo.

Kapitalizmo laikotarpis. XIX a. antra pusė – XX a. pradžia. Šiuo laikotarpiu miesteliai vystėsi savaime. Prasidėjo žmonių migracija į miestus ir miestelius, kurie buvo arti prie prekybos kelių ir

pramonės centrų (Virbalis, Seirijai, Radviliškis, Šeštokai), taip pat kūrėsi nauji miesteliai ties pagrindiniais keliais ir geležinkeliais (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014). „Prie geležinkelių atsidūrusiose gyvenvietėse sparčiai daugėjo gyventojų, ilgainiui jos virto miestais arba miesteliais“ (Kazlų Ruda, Kaišiadorys, Lentvaris, Švenčionėliai, Pabradė, Naujoji Vilnia, Radviliškis) (2014, Šešelgis).

Dėl žmonių migracijos į miestus ir prekybinių objektų didėjimo miesteliuose performuojamos aikštės: „mažinamos aikštės, keičiama jų forma, plėtojamas nedidelius kvartalus sudariusių šalutinių gatvių tinklas (Kražiai). Kai kada atskiros miestelio dalys formuojamos planingiau“ (Rumšiškės, Šešuoliai) (Miškinis, 1991).

Tradicinio miestelio vaizdą pakeitė raudonų plytų bažnyčios, kurios tapo ryškios kraštovaizdžio dominantės (Miškinis, 1991).

Pokarinio laikotarpio miestelių formavimasis, Sovietmečio totalitarinės visuomenės laikotarpis. Nuo 1940 m. Šiuo laikotarpiu į miestelių gyvenvietės įsiterpė Sovietmečių tipinė statyba, kuri darrė esamą kraštovaizdį. Intensyvi inžinerinių ir industrinių objektų plėtra į miestelių kraštovaizdį įnešė daug naujų tūrių ir formų „Sovietmetis paliko Lietuvos kaime gausų naujų formų ir tūrių medžiagini turtą“ (Bučas, 2001).

„Dalis miestelių tapo – buvusių valsčių centrų rajonų centrais – miestais, o dauguma miestelių buvo priskirti prie kaimų, virto kolūkių ar valstybinių ūkių gyvenvietėmis ir jau turėjo būti formuojami pagal kaimų, o ne miestų planavimo principus.“ (Miškinis, 2001). Taigi šiuo laikotarpiu Lietuvos miestelių struktūra keitėsi iš esmės.

Išvados galime paminėti, kad visais laikais miesteliai formavosi su tam tikra struktūra: centre kūrėsi pagrindines socialines ir visuomenines funkcijas atliekantys objektai. Miestelių gyvavimo pradžioje užstatymo planas vyravo linijinio pobūdžio, o gyvenvietei vystantis ši plano struktūra keitėsi į radialinį planą, galime atkreipti dėmesį, kad tuomet kai miestelio vystymuisi buvo naudojami sistemingi planai tai gyvenvietėje buvo naudojama stačiakampio plano struktūra. Senų miestelių užstatymas praėjus nemažam laikui virsdavo mišriu.

Istorinių miestelių urbanistinio ir erdvinio užstatymo struktūra.

Išskiriami 4 miestelio užstatymo tipai (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014, 1994; Šešelgis, 1996; Miškinis, 1991):

- Linijinis
- Radialinis
- Stačiakampio plano
- Mišrus

Linijinio plano miesteliai. Linijinio miestelio plano struktūros priežastis yra dvi: 1) Linijinio gatvių tinklo miesteliai tai buvo mažos ir menkai išsivysčiusios gyvenvietės (Miškinis, 1991).

„Linijinio plano gatvių tinklą daugeliu atveju galima laikyti pradiniu daugumos gyvenviečių urbanistinės raidos etapu.“ (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014). Taigi, pagal esamą gatvių tinklo struktūrą galime spręsti kokiam vystymosi etape miestelis šiuo metu yra. 2. Taip pat linijinio plano nulemdavo sudėtinga gamtinė situacija, nors šie miesteliai buvo gan ūkiškai išsivystę ir išplėtoti (Trakai, Veliuona, Skirsnemunė, Smalininkai, Daugai). (Miškinis, 1991)

Linijinio plano struktūra: gyvenamieji statiniai formuojami ties viena pagrindine gatve, viduryje šios gyvenvietės aikštė, kurioje kaip dominantė vyrauja bažnyčia arba dvaras. Aplink miestelio centrinę aikštę įsikūrę pagrindiniai visuomeniniai ir administraciniai statiniai (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014). Kituose šaltiniuose teigiama, kad linijinis miestelis, tai „savaiame susiformavę urbanistiniai kompleksai, kurių plane, nepaisant bendrojo gatvių skaičiaus, dominuoja viena arba dvi gatvės, o aikštė arba visuomeninis centras yra ne šių gatvių sankryžoje, bet atsitiktinėje vietoje“ (*Lietuvos architektūros istorija*, 1994).

Radialinio plano miesteliai. Tokį miestelį sudarydavo centrinė aikštė iš kurios išeidavo ne mažiau kaip trys savaiame susiklosčiusios gatvės-keliai, centrinė aikštė dažniausiai būdavo trikampio formos, o centrinė miestelio dominantė tapdavo bažnyčia (*Lietuvos architektūros istorija*, 1994). Tokio miestelio centrinės dalies užstatymą sudarė administracinės, visuomeninės ir švietimo funkcijos objektai (Jieznas, Viekšniai, Tytuvėnai, Varniai, Laukuva ir kt.) Radialinio plano miesteliai paprastai susiformavo iš linijinio plano gyvenviečių, joms plečiantis ir vystantis (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014; Miškinis, 1991).

Stačiakampio plano miesteliai. „Principai imti taikyti XVI a. viduryje per Valakų reformą ir tik planuojant miestelius. Kylant krašto ūkiui, augant prekybai, turgums reikėjo daugiau erdvės. Mažos savaiame susidariusių linijinio ir radialinio plano miestelių aikštės, siauros vingiuotos gatvės ir chaotiškas užstatymas trukdė prekybos ir amatų plėtrai“ (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014). Taigi, stačiakampio plano principai imti taikyti norint išgauti kuo daugiau ekonominės naudos sistemingai užstatant miestelio teritorijas.

Istorinių miestelių stačiakampio planas susidarydavo iš pagrindinių gatvių, kurios susikirsdavo stačiu kampu, o šių gatvių sankryžoje aptinkama stačiakampės formos miesto aikštė. (*Lietuvos architektūros istorija*, 1994). Šalutinių gatvių tinklas formuojamas taisyklingos formos, šios gatvės su pagrindinėmis eidavo lygiagrečiai arba susikirsdavo statmenai, šios gatvės apibrėždavo daugmaž taisyklingus kvadratus. Miestelio centre formuojami administracinės, visuomeninės ir švietimo funkcijos objektai, o prie aikštelės centro pagrindinė dominantė bažnyčia. (Tauragė, Druskininkai, Naujoji Akmenė, Kybartai, Žiežmariai ir kt) (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014, 1994; Šešelgis, 1996; Miškinis, 1991).

Mišraus plano miesteliai. Mišraus miestelio planą Miškinis (1991) apibūdina taip: „Mišraus tipo – savaiame susiformavę arba šiek tiek planuoti miestai, kurių atskiros dalys yra nevienodo

plano.“ Mišraus plano miesteliai susiformavo dėl vienokios ar kitokios kaitos, grynųjų linijinio, radialinio ar stačiakampio plano pavyzdžių yra nedaug. (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014)

Išskiriamos dvi mišraus plano miestelių susiformavimo priežastys: 1) miesteliai, kuriuose vyrauja vieno pagrindinio tipo bruožai; 2) miesteliai, kurie buvo planuojami taisyklingai, bet neišvengė savaiminės raidos padarinių. (Veisiejai, Daugai ir kt.) (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014).

Erdvinė Lietuvos istorinių miestelių struktūra labai tiksliai apibūdinama L. Dringelio ir kt. (2015) moksliniame tyrime, kuriame buvo nagrinėjama Lietuvos gyvenviečių erdvinės struktūros savitumai. „Miestelių vaizdą iš išorės aplinkoje formuoja dvišlaičiai pastatai su iškylančiomis vienbokštėmis arba dvibokštėmis bažnyčiomis ir gausus apželdinimas. <...> Vidaus perspektyvas lemia žemi pastatai ir dažnai labai didelės bažnyčios su bokštais.“ (Dringelis ir kt., 2015). Taip pat mokslininkai kaip miestelių struktūros elementą įvardija sovietmečiu vykusius pokyčius, kai centrinės aikštės erdvės buvo apstatomos nebūdingais stambiais pastatais, o erdvinė struktūra sudarkyta, pabrėžiama, kad šie pokyčiai pasireiškė ne visuose miesteliuose, tačiau jie vertinami neigiamai. (Dringelis ir kt., 2015). Taigi Lietuvos istorinių miestelių erdvinę struktūrą sudaro: mažaukščiai statiniai, aikščių erdvės ir bažnyčios, su sovietmečiu statytų stambių statinių apraiškomis kai kuriuose miesteliuose.

Pagrindinės miestelių užstatymo rūšys yra šios: linijinis, radialinis, stačiakampio ir mišraus tipo planas. Apibendrinant, galima teigti, kad visų 4 pagrindinius miestelių užstatymų tipus nulėmė gyvenvietės formavimosi istorinis etapas ir ekonominis potencialas. Miestelio pagrindinę erdvinę struktūrą sudaro mažaukščiai statiniai, aikščių erdvės, aukščiu išsiskiriančios bažnyčios ir stambių sovietinių statinių apraiškos, kai kurių miestelių centruose.

Istorinių miestelių architektūrinių darinių struktūra.

Tradiciniai pastatai istoriniuose miesteliuose buvo architektūriškai panašūs į statinius vyraujančius kaimo vietovėse „mediniai ir ūkiniai trobesiai buvo statomi pagal tuos pačius principus kaip ir kaimuose“ (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014). Anot Andriušytės (2010) tradicinė kaimo architektūra pasižymi stačiakampio formos pailgais, neaukštais, vieno aukšto tūriais su vienšlaičiu perdengimu. Tradiciniai namai dažniausiai mediniai, neryškių, medžio, žemės spalvų (Andriušytė, 2010) Iki XX a. pr. miesteliuose vyravo daugiausiai prekybiniai ir gyvenamieji namai, kurių architektūra buvo panaši. Gyvenamieji namai dažniausiai buvo neaukšti vieno aukšto statiniai, o prekybiniai kartais buvo stambesnio dydžio su didele palėpe. Miesteliuose taip pat buvo visuomeninių pastatų, tokių kaip mokykla, bendruomenių namai, gaisrinė, policija, šių pastatų architektūrinė kompozicija panaši į istoriniuose miesteliuose vyravusių prekybinių pastatų. (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014).

Istoriniuose miesteliuose pagrindinis architektūrinis ir urbanistinis elementas bažnyčios. „statomos svarbiausiose miestelių ir bažnytkaimių vietose, yra gerai matomos iš gatvių ir kelių perspektyvos, dominuoja gyvenviečių panoramose“ (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014). Iki XX a. pr. senieji sakralinės paskirties statiniai buvo mediniai, aukšto tūrio, dažniausia neturėjo jokio bokšto, kartais pasitaikydavo bažnyčių su dideliais bokštais, arba nedideliu bokšteliu ant stogo. Vėliau buvo statomos akmens, mūro bažnyčios (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014).

Po XX a. pr. miesteliuose vykstant intensyviems pokyčiams atsirado nemažai naujų architektūrinių sprendimų. Tarpukariu miesteliuose pradėjo nauja gyvenamųjų namų stilistika „individualių namų architektūrai būdinga funkcinė ir stilistinė įvairovė – nuo mažų paprastų utilitarinių namelių iki didelių ir puošnių medinių bei mūrinių statinių“. (Bertašiūtė, 2015). Sovietmečiu miesteliuose vyko intensyvi tipinių projektų statyba, kurių architektūra pasižymėjo mūro ir betono fasadais, tūriai stambūs ir aukšti, fasadų spalva dažniausiai niūrios pilkos spalvos (Minkevičius, 1999). Įvertinant tai, galime teigti, kad miesteliuose po XX a. atėjo nemažai modernių pokyčių į istorinių miestelių architektūrą.

Miestelio pagrindinę erdvinę struktūrą sudaro mažaaukščiai statiniai, aukščiu išsiskiriančios bažnyčios ir tarpukario, vėliau sovietinių statinių apraiškos pasireiškusios po XX a. Mažaaukščių statiniai neaukšto tūrio su dvišlaičių stogu, fasadai dengti neryškiomis žemės spalvomis, apdaila – medinė. Tarpukario ir sovietinių statinių architektūra mūrinė, tūriai aukšti, fasadų spalva dažniausiai pilka.

Urbanistiniai ir architektūriniai pokyčiai istorinio miestelio centrinėje dalyje.

Nuo XX a. pr. miestelių urbanistinė struktūra ir architektūra susidūrė su nemažai pokyčių, tarp kurių atsirado naujų modernių apraiškų lėmusių miestelių sandarą. Nagrinėjant urbanistiniame lygmenyje, ryškūs pokyčiai įvyko aikštėse, kur keitėsi funkcinis išplanavimas, tūrinė kompozicija ir užstatymo tipas. Architektūriniame lygmenyje pasireiškė naujų funkcinių darinių atsiradimas, medžiagiškumo, statybos stiliaus kaita.

Tarpukariu miesteliai buvo stipriai rekonstruojami, o nepataisomai suniokoti istoriniai miesteliai perplanuojami. Anot Bertašiūtės (2015) nors tarpukario periodu miesteliai buvo intensyviai planuojami, jų ankstesni savaimė susiklostę planai iš esmės nepakito, kai kur tik tapo taisyklingesnės formos. Tai patvirtina Karvelytė-Balberienė, (2015), autorė tyrinėdama Višakio Rudos miestelį atskleidžia, kad naujai formuojamos miestelio dalys buvo formuojamos taisyklingo plano formos, atsižvelgiant į jau istoriškai susiklosčiusi radialinį užstatymą. Tą patį teigia ir Bertašiūtė (2015) įvardindama, kad tarpukariu visuose projektuose siekta organiškai susieti esamą ir naują gatvių tinklą, jį padaryti taisyklingą, o kvadratus tarp naujų gatvių suskirstyti stačiakampiais sklypais. Labiausiai miesteliuose pakito šio urbanistinio elemento centro užstatymas, buvo numatomos naujas miesto aikščių išplanavimas artimas stačiakampiui planui (Bertašiūtė, 2015).

Bertašiūtė (2015) taip pat išvelgia, kad sparčiai plėtėsi naujai formuojami miesteliai, o lėčiau vystėsi jau turintys savitą struktūrą didesni istoriniai miesteliai. Kaip pavyzdį naujai besiformuojančių šių urbanistinių darinių galime pateikti Kazlų Rudos miestelį, kurio urbanistinę raidą detaliau nagrinėjo Karvelytė-Balberienė (2015). Šio miestelio intensyvi raida prasidėjo kaip tik tarpukariu, šiuo laikotarpiu buvo sparčiai projektuojama taisyklingai užstatoma miestelio centrinė dalis su savitais visuomeniniais, sakraliniais statiniais bei skverais. Aplinkinės gyvenamosios vietovės formuojamos stačiakampio plano formos (Karvelytė-Balberienė 2015).

Nuo XX a. istorinių miestelių centrinėse aikštėse atsirado aukštesnių formų statinių, kurie išsiskyrė iš miesteliuose vyraujančio vienaukščių vienbučių sodybinių namų užstatymo „Pokario metais ir dabar prie aikštės bei bažnyčios atsirado stambaus mastelio pastatai, išsišokantys iš konteksto“. (Miknevičienė, 2012). Jos teigimu aukštai išsišokantys nauji statiniai nedera bendroje miestelio centrinės aikštės architektūrinėje aplinkoje. Intensyviai besivystančių miestelių centrų sodybinių namų užstatymas buvo keičiamas daugiabučiais namais (pvz.: Anykščių miestelio atvejis) (Miškinis, 2002). Daugiabučių namų statyba stipriai keitė miestelių aikščių tūrinę kompoziciją ir užstatymui, tai yra neabejotinas sovietmečio modernumo požymis. Taip pat stambia architektūra buvo kuriamas nepageidautinas kontrastas miestelio centrinės dalies kompozicijoje „Pokariniu dešimtmečiu ypač buvo pabrėžiamas architektūrinis ir idėjinis kontrastas tarp tradicinių miestelių dominančių - bažnyčių ir naujai statomų kultūros rūmų. Jie turėjo užgožti sakralinius statinius sovietiniais ideologiniais akcentais“. (Minkevičius, 1999). Taigi po XX a. intensyviai buvo keičiama tūrinė mažų miestų centrinės dalies kompozicija, kuri nedarė teigiamo poveikio architektūriniam ir urbanistiniam paveldui miestelyje.

Nuo XX a. istorinių miestelių aikštės sumažėjo ir tapo uždaresnės. Anot Miknevičienės (2012) „daugelyje miestelių turgaus aikštė pokario metu paversta apželdintu skveru, kai kur – užstatyta“. Nagrinėjant miestelius (Šešelgis, 1999, 2002, 2004, 2005, 2007) pastebima, kad Dubičiuose, Veisiejuose, Žiežmariuose zona, kur vyrauja istoriškai susiformavusi aikštė dalis teritorijos yra apželdinama, o kitur kartais ir užstatoma. Taigi istorinių miestelių aikštės po XX a. tapo uždaresnės, apželdintos, čia buvo kuriama rekreacinė, visuomeninė zona.

Nuo XX a. per. dėl intensyvios miestelių savivaldos politikos susiformavo naujų administracinės funkcijos statinių, kurie kūrėsi centrinėse miestelių dalyse. Naujos funkcijos statiniai atspindėdavo kitokią architektūrinę stilistiką, miestelių centruose atsirado kitokių tūrinių formų (Bertašiūtė, 2015). Kuriantis moderniai visuomenei miestelių centruose taip pat atsirado daug visuomeninės paskirties pastatų, nagrinėjant miestelius remiantis Šešelgiu (Šešelgis, 1999, 2002, 2004, 2005, 2007), galime teigti, kad istorinių miestelių centrus papildė tokie nauji visuomeniniai pastatai: kultūros namai, valgykla, prekybos centras, pirtis, klubas, kino teatras. Visi naujai susiformavę objektai skyrėsi nuo vietinės architektūros, kadangi pasižymėjo sovietine stilistika,

dauguma didesnių visuomeninių pastatų buvo plokščiu stogu. Taigi, naujų funkcinių pastatų atsiradimas ryškiai paveikė miestelių architektūrinę ir urbanistinę struktūrą, atsirado naujos formos ir stilistikos architektūra, kuri nepanaši į vietovės istorinę aplinką.

Modernios architektūros apraiškos miesteliuose pasireiškė tipinių namų statybomis. Sovietinės Lietuvos laikotarpiu buvo statoma dauguma tipinės architektūros statiniai, tai patvirtina Minkevičiaus žodžiai kalbant apie sovietinę architektūrą miesteliuose (1999) „Buvo statomi tik tipiniai pastatai neatsižvelgiant į konkrečias aplinkos sąlygas, juo labiau į architektūros tradicijas.“ Galima pastebėti, kad autorius tokią architektūrą vertina neigiamai, kadangi neatsižvelgiamą į tradicinę aplinką.

Nuo XX a. miestelių architektūrą formavo profesionalūs architektai baigę architektūros studijas ir išmanantys savo amatą. Anot Bertašiūtės (2015) buvo taikomasi kurti vakarietiškomis tradicijomis paremtą architektūrą, todėl miesteliuose atsirado išskirtinių objektų turinčių individualumo ypatybių. Taip pat tipiniai mūriniai pastatai buvo projektuojami architektų atsižvelgiant į architektūrines tendencijas ir ypatumus (Bertašiūtė, 2015).

Medžiagiškumas svarbus istorinių miestelių centrinių dalių reiškinys, atspindintis vietos dvasią ir kultūrą. Nuo XX a. dauguma senų ar prastos būklės statinių buvo griaujami, o vietoj jų statomi nauji mūriniai pastatai (Bertašiūtė, 2015).

„Tarpukario miestelių ir kaimų architektūroje pasižymėjo statybos techninėmis naujovėmis ir savitu tradicijos interpretavimu“ (Bertašiūtė, 2015). Šiuo laikotarpiu technologinė pažanga paskatino miesteliuose kurtis netradicinei architektūrai. Modernumo apraiškos miesteliuose pradėjo formotis jau tarpukariu, tačiau pokyčiai buvo neryškūs (Bertašiūtė, 2015). Didžiausi pokyčiai istoriniuose miesteliuose urbanistinėje ir architektūrinėje struktūroje vyko Sovietmečiu, kai dėl technologinės pažangos ir sovietinės ideologijos istoriniuose miesteliuose pradėjo plisti netradicinės architektūrinės ir urbanistinės idėjos (Minkevičius, 1999). Tokia ryški įtaka Lietuvos kultūriniam architektūriniam ir urbanistiniam paveldui Sovietmečiu galėjo būti dėl kelių priežasčių: siekis skleisti sovietinę ideologiją, masinė miestų technologinė ir visuomeninė plėtra. Sovietinės ideologija siekė nuslopinti lietuviškąjį tautinį tapatumą taikydama savitas sovietinės architektūros raiškos formas jau nusistovėjusioje kultūrinėje aplinkoje, tai pabrėžia Minkevičius (1999)

Miškinis toliau teigia, kad tokia miestelių centrų transformacija neatitinka miestelio raidos tęstinumo. (Miškinis, 2002). Taip pat autoriaus šiuose ir kituose nagrinėjamuose miesteliuose atkreipiamas dėmesys, kad Sovietmečiu miesteliai intensyviai plėtėsi, buvo sudaromi nauji plėtros planai, tačiau jie ne visą laiką buvo iki galo įgyvendinami. Šiuo plėtimosi periodu miestelių urbanistinė struktūra papildėjo naujais mūrinių namų kvartalais, kurių išplanavimas dažniausiai būdavo taisyklingos, stačiakampių sklypų formos. Taip pat miestelių plėtra sovietmečiu pasireiškė intensyvia monolitinių, betoninių daugiabučių kvartalų statyba, šie kvartalai dažniausiai buvo

statomi jau susiformavusių miestelių pakraščiuose (pvz.: Žiežmarių miestelio atvejais). Taip pat sovietmečiu kai kurių miestelių centrai buvo apstatomi stambiais mūriniais statiniais, kurie darydavo miestelio erdvinę struktūrą. Šie pokyčiai mokslo darbuose vertinami neigiamai (Dringelis ir kt., 2015).

Sovietiniu laikotarpiu tvarkant Lietuvos administracinių centrų struktūras dauguma miestelių buvo priskirti administraciniams vienetams, kurie gavo savivaldos privilegijų, todėl miesteliuose kūrėsi nauji administracinės funkcijos statiniai, jie dažniausiai kūrėsi centrinėje miestelio dalyje, pagrindinėje miestelio aikštėje. Taip pat šiuo laikotarpiu miesteliuose buvo norima diegti mieste vyraujančius požymius, todėl atsirado naujos visuomeninės, ekonominės funkcijos statinių (Bertašiūtė, 2015). Remiantis Miškinio (1999, 2002, 2004, 2005, 2007) pateikta literatūra apie Lietuvos istorinius miestelius pokariniu laikotarpiu daugumoje istorinių miestelių atsirado nemažai naujos funkcijos pastatų: administraciniai pastatai – paštas, administracinės būstinės, savivaldos statiniai, bendruomenių buveinės. Taip pat atsirado naujos funkcijos visuomeninių statinių: bankas, pirtis, prekybos centras, kino teatras, klubas.

Apibendrinant pagrindinius urbanistinius ir architektūrinius pokyčius laikotarpyje po XX a. istorinių miestelių centruose architektūriniame lygmenyje galime suskirstyti į tokias kategorijas: tradicinė architektūra keičiama naujų tipinių pastatų statyba; medinė architektūra keičiama betonine, mūrine; vietinių gyventojų projektuoti statiniai keičiami profesionalų kuriamą architektūra, naujų funkcijų statinių atsiradimas. Urbanistiniame lygmenyje pokyčius istorinių miestelių centruose galime suskirstyti į tokias kategorijas: žemi tūriai keičiami aukštesniais tūriais; tradicinė išplanavimo sistema keičiama nauja planavimo struktūra; miestelio aikštės paverčiamos skverais. Taip pat svarbu pabrėžti, kad didžiausi pokyčiai įvyko sovietmečiu, o tarpukariu pastebimos tik nežymios miestelių centrų kaitos tendencijos.

1.3. Urbanistinis ir architektūrinis paveldas istoriniuose miesteliuose

Architektūrinio ir urbanistinio paveldo samprata.

“Bendrajai prasme paveldu yra laikoma tai, kas paveldėta iš praeities. Paprastai tai įvairūs gamtos (gyvūnijos, augalijos, geologiniai, kraštovaizdžio ir kt.) ar kultūros (fiziniai žmogaus darbo kūriniai, kulinarijos, gamybos, tradicijų ir kt.) ištekliai.” (Bagočius, 2011). Paveldas tai turtas, kuris gali būti paveldėtas, turintis kultūrinę vertę ir vertas išsaugojimo, daiktai kuriuos žmonės yra linkę kaupti. Kultūros paveldas yra tautos gyvenimo ir jos raidos liudijimas apie praeitį (Bagočius, 2011).

Kultūros paveldas skirstomas į *materialų* ir *nematerialų*. Materialusis paveldas tai apčiuopiami daiktai ir objektai turintys kultūrinę vertę, o nematerialusis kultūros paveldas tai turintis kultūrinę reikšmę žodinis paveldas. (Kligienė, 2004). Nematerialiam kultūros paveldui

priskiriami vaizdai, išraiškos formos, žinios, įgūdžiai, žodinės kūrybos tradicijos, scenos menas, papročiai. (Bagočius, 2011) Tuo tarpu materialusis kultūros paveldas dar yra skirstomas į kilnojamą ir nekilnojamą kultūros paveldą. Kilnojamas kultūros paveldas tai kilnojamos meno vertybės ir antikvariniai daiktai turintys didelę kultūrinę vertę (*Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas*, 2012). Pagal Lietuvos Respublikos kilnojamųjų vertybių apsaugos įstatymą nekilnojamosios kultūros vertybės tai “kultūrinę reikšmę turinčios praeities kartų pastatytos, įrengtos, sukurtos ar istorinių įvykių sureikšmintos išlikusios ar neišlikusios medžiaginės kultūros vertybės, tiesiogiai susijusios su užimama ir joms naudoti reikalinga teritorija”. Anot Gražulevičiūtė-Vileniškės, Karvelytė-Balberienės, (2007) nekilnojamas kultūros paveldas formuoja savitumą ir kultūrinį identitetą konkrečioje vietovėje, taip pat kuria istorinio tęstinumo jausmą.

Pagal Lietuvos nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymą (2008) kultūros paveldas tai iš kartos į kartą paveldimos, perimamos, sukurtos ir perduodamos kultūros vertybės, svarbios etniniu, istoriniu, estetiniu ar moksliniu požiūriais. Pagal tą patį įstatymą nekilnojamas kultūros paveldas pagal sandarą yra: pavienis objektas, kompleksinis objektas, vietovė. Toliau teigiama „nekilnojamas kultūros paveldas pagal reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį ar jų derinį gali būti: archeologinis, povandeninis, mitologinis, etnokultūrinis, architektūrinis, urbanistinis, želdynai, inžinerinis, istorinis, memorialinis, dailės, sakralinis, kultūrinės raiškos.“ (*Lietuvos nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymas*, 2008)

Šiame darbe išskirsime architektūrinį ir urbanistinį paveldą, tačiau nagrinėjant miestelius ir kitos paveldo grupės: želdynai, inžinerinis, istorinis ir sakralinis paveldas tampa aktualios, nes šis paveldas gali būti aptinkamas urbanistinio ir net kartais architektūrinio paveldo sudėtyje. Taigi pagal Lietuvos teisinius dokumentus panagrinėkime šias paveldo grupes:

Architektūrinis paveldas. Pagal Lietuvos nekilnojamo kultūros paveldo įstatymą (2008) architektūrinis paveldas apibūdinamas taip: „reikšmingais pripažinti architektūrinės kūrybos statiniai, jų dalys, priklausiniai ir tokių statinių vientisos architektūrinės kompozicijos ir (ar) vietų kompleksai, ansambliai, vietos bei vietovės“.

Urbanistinis paveldas. Pagal Lietuvos nekilnojamo kultūros paveldo įstatymą (2008) urbanistinis paveldas apibūdinamas taip: „reikšmingomis pripažintos istorinės miestų dalys, miesteliai ir panašios vietos bei vietovės“.

Želdynų paveldas. Pagal Lietuvos nekilnojamo kultūros paveldo įstatymą (2008) želdynų paveldas apibūdinamas taip: „kultūros paveldo objektai – reikšmingais pripažinti istoriniai želdynai (parkai, sodai ir kiti istoriniai želdynai)“.

Inžinerinis paveldas. Pagal Lietuvos nekilnojamo kultūros paveldo įstatymą (2008) inžinerinis paveldas apibūdinamas taip: reikšmingais pripažinti inžineriniai techniniai statiniai ir jų kompleksai, taip pat gamybinė ar technologinė įranga.

Istorinis paveldas. Pagal Lietuvos nekilnojamo kultūros paveldo įstatymą (2008) inžinerinis paveldas apibūdinamas taip: „reikšmingais pripažinti objektai ar vietovės, susiję su svarbiais visuomenės, kultūros ir valstybės istorijos įvykiais ar asmenybėmis arba išgarsinti literatūros ar kitų meno kūrinių“

Taip pat svarbu išanalizuoti kaip urbanistinis ir architektūrinis paveldas apibūdinamas remiantis užsienio teisės aktais.

1972 metais vykusioje Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijoje nutarta, kad sąvoka „kultūros paveldas“ laikomi paminklai, pastatų grupės ir vietovės. Šioje konvencijoje (*Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija*, 1972) paminklai apibūdinami kaip architektūros statiniai, skulptūros, meno kūriniai ir archeologiniai radiniai turintys išskirtinę visuotinę reikšmę istorijos, meno ar mokslo požiūriu. Pastatų grupės šioje konvencijoje įvardijamos atskirų ar sujungtų statinių grupės, kurios savo architektūra, savo vienvė ar vieta kraštovaizdyje turi išskirtinę visuotinę reikšmę istorijos, meno ar mokslo požiūriu. Vietovės tai žmogaus arba gamtos ir žmogaus sukurti dariniai ir vietovės, turintys išskirtinę visuotinę reikšmę (*Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija*, 1972). Taigi šiame dokumente galime pastebėti, kad architektūrinis paveldas priskiriamas paminklų grupei, o urbanistinis paveldas grupei, kuri įvardijama kaip „pastatų grupės“. Architektūrinis ir urbanistinis paveldas atsižvelgiant į teisės aktą įvardijamos kaip vertingą kultūrinę reikšmę turintys objektai ar jų grupės.

Materialųjį kultūros paveldą kaip nekilnojamus objektus detaliai nagrinėja Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija (1985). Šiame veikalė saugotini nekilnojami kultūros objektai įvardijami kaip „architektūros paveldas“. Architektūros paveldas pagal šį dokumentą skirstomas į tris kategorijas paminklai, pastatų grupės, zonos. Šios kategorijos apibūdinamos panašiai kaip Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencijoje, todėl galime spręsti, kad toks nekilnojamo kultūros paveldo apibrėžimas yra pakankamai išnagrinėtas. Pagal Europos architektūros paveldo apsaugos konvenciją (1985) architektūros paveldo ankščiau minėtos kategorijos apibūdinamos taip: *paminklai* – tai visi pastatai ir struktūros, turinčios akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę, įskaitant jų pastovios priklausomybės objektus ir priklausinius. *Pastatų grupės*: vientisos miesto ar kaimo vietovėse esančios pastatų grupės, kurios turi akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę, ir kurios, būdamos pakankamai vientisos, sudaro topografiškai apibrėžiamus vienetus. *Zonos*: bendri žmogaus ir gamtos kūriniai - iš dalies sukultūrintos teritorijos, kurios, būdamos pakankamai išskirtinės ir vientisos, gali būti apibrėžtos topografiškai, ir kurios turi akivaizdžią istorinę, archeologinę, meninę, mokslinę, socialinę ar techninę vertę (Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija 1985). Taigi, šiame dokumente architektūros paveldas

yra įvardijamas kaip visuotinis nekilnojamas kultūros paveldas, į architektūrinio kultūros paveldo grupę įeina urbanistinis paveldas.

Apibendrinant galime teigti, kad kultūros paveldas tai visuomenei svarbūs kultūrinės reikšmės daiktai ar objektai bylojantys apie praeities kultūrinę raidą, šie daiktai ar objektai turi didelę reikšmę norint palaikyti tautos kultūrinį ir istorinį tęstinumą. Urbanistinis ir architektūrinis paveldas tiek Lietuvos tiek užsienio teisės aktuose pateikiamas daugmaž vienodai. Architektūrinis paveldas įvardijamas kaip vertingais pripažinti statiniai, o urbanistinis paveldas tai vertingais pripažintos statinių grupės su savotiška struktūra.

Urbanistinis ir architektūrinis paveldas Lietuvos miesteliuose.

Akivaizdu, kad nagrinėjant Lietuvos miestelius kai kurių nekilnojamo kultūros paveldo pagal reikšmingumą lemiantį vertingųjų savybių pobūdį tipų mums nagrinėti nereikia. Nagrinėjant kultūros paveldą miesteliuose galime išskirti kultūros paveldą miesteliuose į šias paveldo grupes: *architektūrinis, urbanistinis, želdynų, inžinerinis, istorinis ir archeologinis paveldas*.

Architektūrinį paveldą miesteliuose galime laikyti visus objektus, kuriuos autoriai Bučas ir Minkauskienė (2011) apibūdina kaip statybinį paveldą. Statybinio paveldo apibrėžimas formuluojamas taip: “visas statybinės veiklos palikimas, kuriuo dabar disponuoja visuomenė . Tai inžineriniai įrenginiai, įvairios paskirties pastatai, architektūros ansambliai, urbanistiniai kompleksai, kaimų gyvenvietės ir net miestai”. Lietuvos miestelio urbanistinėje struktūroje ryškiausiai išsiskiria sakralinės reikšmės paveldas tai įvairios bažnyčios ir religiniai statiniai, kurie buvo centrinės miesto dalies dominantė. Kalbant apie miestelių architektūrinius objektus svarbu paminėti ir kitus funkcinius pastatų tipus: namai, amatininkų dirbtuvės, prekybos, ūkiniai, visuomeniniai statiniai, valstiečių sodybos. (*Lietuvos architektūros istorija*, 2014). Gražulevičiūtė-Vileniškė, Karvelytė-Balberienė taip pat išskiria nekilnojamo kultūros paveldo grupes, kurios iki sovietiniu laikotarpiu susiformavo kaimo gyvenvietėse: sakralinis, sodybinis, tradiciniai ūkiniai namai, buvusių dvarų sodybų bei urbanistinis paveldas. Taigi kalbant detaliau apie architektūrinį, statybinį paveldą istoriniuose miesteliuose galime įvertinti, kad šį paveldą miesteliuose galime sugrupuoti į atskiras grupes: sakralinių objektų (bažnyčių), sodybinių objektų (valstiečių gyvenamieji, ūkiniai statiniai), visuomeninių objektų (amatininkų dirbtuvių, prekybos ir administracinių statinių) architektūrinį, statybinį paveldą. Statybinis paveldas svarbus visuomenei dėl to, kad jis liudija vietovės kultūrinę, socialinę ir religinę vertę, statybinio paveldo suformuotą istorinę aplinką, tapatumo jausmą vietos bendruomenėms ir pavieniams asmenims (Bučas ir Minkauskienė, 2011).

Kadangi tradiciniai pastatai istoriniuose miesteliuose buvo architektūriškai panašūs į statinius vyraujančius kaimo vietovėse, nekilnojamo paveldo architektūriniai bruožai miesteliuose yra neatsiejami nuo etninio architektūrinio paveldo. Kaimo architektūros bruožai šiame darbe nagrinėti

ankščiau: kaimo statiniai tai pailgos formos, neaukšti, dvišlaičiu stogu pastatai, pasižymintis neryškių žemės atspalvių ir medžio apdailos fasadais. (Andriušytė, 2010). Taigi, nagrinėjant miestelių statinių architektūrą toliau, tradiciniais architektūros bruožais laikysime šiuos: fasadų medžiagiškumas – medis; fasadų spalvos – neryškūs, žemės atspalviai; tūris – neaukštas, pailgas stačiakampio formos su šlaitiniu stogu.

Urbanistinis paveldas. Urbanistinio paveldo objektus galime įvardinti taip kaip Jurevičienė (2013) apibūdina urbanistinį audinį aptardama Lietuvos urbanistinį paveldą, pasak jos urbanistinis audinys tai: istorinės valdų ribos, gatvių tinklas, aikštės, užstatymo linijos ir tankis, erdvių kompozicija, statinių tūriai. Taigi apibendrinant autorės mintis galime teigti, kad urbanistinis paveldas istoriniuose miesteliuose yra istoriškai susiformavęs išplanavimo tipas (linijinis, radialinis, stačiakampis ir mišrusis), užstatymo erdvinė (sodybinis, gatvinis, perimetrinis) it tūrinė struktūra.

Sovietų okupacijos periodu: “šeštajame ir septintajame dešimtmečiuose atlikus Lietuvos urbanistinio paveldo tyrimus, 61 miestas bei miestelis buvo pripažintas vertingu ir paskelbtas vietinės reikšmės urbanistikos paminklu” (Miškinis, 2004; Minkevičius, 1999) taip pat Miškinio (2004) teigimu 1985 metais miestelių sąrašas buvo papildytas ir nustatyti papildomi miestelių vertinimo duomenys, į kuriuos įėjo raida, būdingi bruožai, saugotini elementai ir formos. Anot Jurevičienės (2013) “beveik visi Lietuvos miestai, įkurti iki 1940 metų, yra istoriniai”.

Pagrindiniais urbanistiniais saugomais objektais miesteliuose turėtume laikyti istoriškai susiklosčiusi gatvių tinklą, užstatymo tipą ir tūrinę kompoziciją, o architektūrinis paveldu galime laikyti visus statybinio paveldo objektus.

1.4. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinio ir architektūrinio paveldo tvarkymo pavyzdžiai Lietuvoje

Kalbant apie istorinių miestelių centrinių dalių tvarkymo pavyzdžius Lietuvoje galime paminėti kelis: Šiluvos centrinės turgaus aikštės, Krekenavos centrinės aikštės ir Kruonio gimnazijos universalaus daugiafunkcinio skyriaus pastato tvarkymo projektus.

Šiluvos centrinės turgaus aikštės tvarkymo projektas. Miestelis įsikūręs vidurio Lietuvoje netoli Raseinių ir Kelmės gyvenviečių. Miestelio dalis, kur rengtas tvarkymo projektas yra įtrauktą į kultūros paveldo sąrašą ( ). Projektą parengė architekto A. Kančo studija. Projektuojamoje aikštės erdvėje nebuvo numatyta jokie užstatymo, funkciškai aikštės erdvėje numatytos turgaus, susirinkimų ir rekreacinės erdvės, aikštės funkcinis zonavimas daugiafunkcinis. Įgyvendinant projekto sprendinius buvo išsaugotas autentiškas grindinys, o ten kur jo nėra panaudota vizualiai išlikusiam grindiniui artima imitacija. Aikštėje įrengtas amfiteatras, kuris tarnauja kaip susirinkimų ir švenčių zona. Projekto sprendiniais panaikintas aikštę skersai kertantis kelias, aikštėje numatyta

stovėjimo aikštelė, su galimybe praplėsti šventinių renginių metu ( ). Aikštės sutvarkymo planas pateikiamas žemiau (žr. 1 pav.).

1 pav. Šiluvos centrinės turgaus aikštės tvarkymo projektas¹

¹ <http://www.alioraseiniai.lt/wp-content/uploads/2011/05/Siluvos-aikste-parkavimas-svenciu-metu.jpg>

Krekenavos centrinės aikštės sutvarkymo projektas. Krekenavos miestelis įsikūręs vidurio Lietuvoje, Panevėžio rajone tarp Panevėžio ir Kėdainių gyvenviečių. Miestelio dalis, kur rengtas tvarkymo projektas yra įtrauktą į kultūros paveldo sąrašą, teritorijos vertingosios savybės: „Gatvės tinklas, aikštės planas ir tūrinė erdvinė kompozicija, kapitalinio užstatymo fragmentai, miestelio panorama” (*kpd*). Aikštės sprendiniais centrinė aikštė padalinta į dvi funkcines erdves: rekreacinę ir visuomeninę. Visuomeninė erdvė atvira, rekreacinė apželdinta su padriku pėsčiųjų takų tinklu. Centrinėje aikštėje įrengtas baseinas, terasa, palei gatve formuojamas automobilių parkavimas. Aikštės sutvarkymo projekte aikštę ribojančių statinių architektūra nekeičiama. (*Krekenavos miestelio bendrasis planas, 2011*). Aikštės sutvarkymo planas pateikiamas žemiau (žr. 2 pav.).

2 pav. Krekenavos aikštės sutvarkymo planas (*Krekenavos miestelio bendrasis planas, 2011*)

Vertinant miestelių aikštės aplinkinių statinių architektūros tvarkymo sprendinius galime paminėti Kruonio miestelyje sutvarkyto Kruonio gimnazijos universalaus daugiafunkcinio skyriaus pastatą. Šio statinio fotofiksacijos pateikiamos žemiau (žr. 3 pav., 4 pav.).

3 pav. Kruonio gimnazijos universalaus daugiafunkcinio skyriaus pastatas prieš rekonstrukciją

4 pav. Kruonio gimnazijos universalaus daugiafunkcinio skyriaus pastatas po rekonstrukcijos

Vertindami nuotraukas galime pastebėti, kad keičiant tūrinius sprendinius sutapdintas stogas pakeistas dvišlaičiu, o keičiant fasadus panaudotos žemės spalvos (ruda, gelsva). Tokie stilistikos pakeitimai (dvišlaitis stogas, žemiškos spalvos) literatūros apžvalgoje vertinami kaip tradicinės architektūros bruožai. Taip pat galime pastebėti, kad atliekant šio statinio tvarkymą panaudota šiuolaikinio projektavimo sprendimų. Visų pirma pakeista tūrinė forma pristatant priestatą link

centrinės aikštės ir numatant netaisyklingų formų vitrinas. Tokiais sprendiniais statinys tapo išraiškingesnis.

Apibendrinant pasirinktus aikštės urbanistinius tvarkymo projektus galime pasakyti, kad tvarkymo sprendiniuose aikštės numatytos daugiafunkcinės, išsiskiria poreikis įrengti rekreacines ir visuomenines zonas, parkavimą koncentruoti aikštės erdvėje, esamas dangas siekiama išsaugoti kiek galima labiau. Taip pat tvarkant centrinėje aikštėje esančių statinių architektūrą jų tūrį ir fasadus yra stengiamasi keisti taip, kad jų stilistika būtų panašesnė į tradicinių statinių, bet kartu įterpiant šiuolaikinių projektavimo sprendimų. Svarbu paminėti, kad ieškant aikščių tvarkymo pavyzdžių Lietuvoje nebuvo aptikta projektų, kuriose numatoma tvarkyti aikštės planavimo ir gretutinių statinių architektūrinę išraišką vienu metu, daugiausiai aptikti visos aikštės išplanavimo arba pavienių statinių tvarkymo projektai.

1.5. Istorinių miestelių centrinės dalies urbanistinio ir architektūrinio paveldo tvarkymo galimybių hipotetinis modelis

Istorinių miestelių centrų naujos architektūros istorinėje aplinkoje tvarkymo galimybės.

Sovietiniais laikais susiformavęs modernus istorinių miestelių centrų planavimas ir architektūrinė raiška ryškiai pakeitė miestelių bendrą vaizdą, todėl svarbu sukurti istorinių miestelių centrų urbanistinio ir architektūrinio tvarkymo galimybes ir gaires, kuriomis remiantis būtų atkuriamos arba išlaikomos miestelio centro vertingosios savybės su istoriškai susiformavusia urbanistine struktūra ir architektūrine aplinka, rekonstruojant ar statant naujus pastatus šiose vietovėse.

Visų pirma, istorinių miestelių centruose naujos ar esamos išlikusios modernios formos turėtų vizualiai papildyti tradiciškai susiformavusią architektūrinę aplinką, anot Bertašiūtės (2012) norint išsaugoti vizualiai vertingą aplinką kaimo architektūroje statiniai neturėtų išsiskirti iš kultūrinės aplinkos – jie turėtų aplinką vizualiai papildyti arba integruojami aplinkoje taip, kad taptų vizualiai nematomi. Kalbant apie modernumo raišką istorinio miestelio centrinės dalies urbanistinėje struktūroje ir architektūrinėje aplinkoje turėtų atspindėti naujoves bylojančias apie šiuolaikinės visuomenės kultūrinės ir socialines vertes, todėl sovietiniais ir šiuolaikiniais laikais sukurta ir naujai kuriama architektūra gali atspindėti savo laikmetį, tačiau ir čia svarbus vizualinis istorinės aplinkos papildymas. „Naujovės, atsirandančios paveldo kontekste, neturi jo užgožti ar paneigti, o tik praturtinti naujomis vertėmis, šiandienos pavidalus derinant prie senų, juos papildant, keičiant, tobulinant. Todėl, statant naujus ar rekonstruojant jau esamus statinius, svarbu išsaugoti ir organiškai plėtoti istoriškai nusistovėjusius esminius sprendinius, o naudotojo poreikiai ir technologinės struktūrinės naujovės gali būti įterpiamos kaip kompromisas tarp vidinės pastato

sąrangos ir per šimtmečius susiklosčiusios apsuptyes“ (Bertašiūtė, 2012). Svarbu atkreipti dėmesį, kad architektūra susiformavusi sovietiniu laikmečiu kontrastingai pakeitė miestelių centrinių aikščių vizualinę aplinką, anot Bertašiūtės (2012) tai nėra būdinga kaimo vietovių architektūrai, todėl restauravimo principu galima siekti sumažinti sovietinių objektų ryškų išsiskyrimą iš tradicinės aplinkos istorinių miestelių centrinėse aikštėse.

Taip pat svarbus aspektas tvarkant istorinių miestelių centrines aikštes yra užstatymo pobūdžio išsaugojimas. Anot Bučo (2002) miestelių užstatymo struktūra yra vertinga istorinių miestelių savybė. Jurevičienė (2013) apibūdindama užstatymo struktūras, įvardija gatvių tinklą, užstatymo linijas, užstatymo tankumą kaip svarbias saugomų vertybių savybes urbanistiniame pavelde. Kuriant ar rekonstruojant objektus svarbu išlaikyti miestelio užstatymo struktūros tęstinumą, tai būtų galima pasiekti išlaikant istorinių miestelių centrinėse aikštėse nusistovėjusį perimetrinį užstatymą, užstatymo tankumą ir palaikant miesteliui būdingą gatvių tinklą.

Galiausiai galime išskirti funkcionalumą kaip savybę vyraujančią istorinių miestelių centrinėse dalyse, kuri keltų visuomenės susidomėjimą miestelių centrinių dalių vertingųjų savybių išsaugojimo klausimu, taip pat suteikiant racionalų funkcionalumą miesto aikštėms jos taptų gyvesnės, pasižyminčios aktyvesniu visuomenės gyvenimu. Galime pastebėti, kad istorinių miestelių centruose pasitaiko sovietinių ir tautinių statinių, kurie yra apleisti ir nenaudojami. Laukuvos atveju centrinėje šio miestelio dalyje stovintis apleistas kultūros namų statinys statytas sovietiniu laikotarpiu gadina miesto aikštės bendrą vaizdą. Miesteliui gyvuoti svarbi visuomenės įsitraukimas į miestų aikštės gyvavimą, Laukuvos, Veisiejų pavyzdžių galime teigti, kad smulkus verslas įsikūręs miestelių aikštės supančiuose pastatuose suteikia daugiau funkcionalumo miestelių aikščių erdvėms. Dringelis (2011) nagrinėdamas miestų aikščių savybes pažymi tai, kad „Aikštės, kuriose architektūriniai ir urbanistiniai sutvarkymo sprendiniai atitinka daugiafunkcę jų paskirtį, jos yra lankomos, gyvybingos ir naudojamos gyventojams ilsėtis ir bendrauti“. Apleistus, netvarkomus visuomeninius ar gyvenamuosius pastatus pritaikant naujoms funkcijoms galime sukurti funkciškesnę miestelių aikščių aplinką, kuri pagyvintų visuomeninį ir socialinį miestelio gyvenimą, taip pat atsirastų didesnis poreikis išlaikyti kultūrinių vertybių kokybę intensyviai naudojant esamą nekilnojamą turtą, patraukli vizualinė prekė miesto centrinėje dalyje kelia miesto ekonominį potencialą (Bučas, 2006). Taip pat Dubičių, Veisiejų miestelių pavyzdžiais galime pastebėti, kad miesto aikštės yra virtusios skverais, taigi tokiose aikštėse vyrauja tik kelios funkcijos, viena iš pagrindinių – rekreacinė, tačiau formuojant istorinių miestelių aikštes atviresnes, tokias kokios buvo prieš atsirandant modernumo apraiškoms miestelių centrinėse dalyse, tuo laikotarpiu miesto aikštė daugiausiai atliko prekybos, socialines ir visuomenines funkcijas, tokiose aikštėse buvo labiau įtraukiama visuomenės veikla į miestelio centrinės dalies gyvenimą. Istoriniuose miesteliuose formuojant centrines aikštes atviresnes, būtų galima sukurti multifunkcines erdves, kurios įtrauktų

visuomenę į aikštėse vyraujančių gyvenimą. Funkcionalumo pagalba būtų sukuriama patogesnės ir patrauklesnės miesto aikštės. (Dringelis, 2011).

Apibendrinant galime teigti, kad pagrindiniai kriterijai į kurias turime atsižvelgti kuriant tvarkymo galimybes istorinių miestelių aikštėse yra: miestelio vizualinis papildymas, kuriant naują arba restauruojant seną architektūrą; užstatymo struktūros išsaugojimas; funkciškai išspręsta miestelių centrinių dalių urbanistinė ir architektūrinė erdvė.

Urbanistinio ir architektūrinio paveldo istorinių miestelių centruose būklės vertinimo kriterijų ir tvarkymo galimybių hipotetinis modelis.

Norint nustatyti konkretų šio darbo tyrimo objektą numatyta nagrinėti Lietuvos miestelių centrinių aikščių erdvių ir jas ribojančių statinių urbanistinę struktūrą ir architektūrą. Analizuojant literatūrą nustatyta, kad Lietuvos istorinių miestelių aikščių tradicinė architektūra ir urbanistinė struktūra nuo XX a. antros pusės (sovietmečiu) buvo paveikta neigiamai. Todėl miestelių centrinių dalių tvarkymo sprendimais turėtų būti numatyta sumažinti ir maksimaliai atitaisyti sovietinio laikotarpio žalą šioje miestelio dalyje, kartu panaudojant šiuolaikinio projektavimo tendencijas.

Pirmiausia turime apibendrinti literatūros apžvalgoje nustatytus pagrindinius tradicinių miestelių centrinių aikščių urbanistinius ir architektūrinius bruožus. Tradiciniai architektūriniai bruožai gali būti skirstomi į tūrinius (pailgos formos, vieno aukšto su palėpe, dvišlaičiu stogu sodybiniai statiniai), medžiagos panaudojimo (medžio, medinių dailylenčių, raudonų plytų (tradiciniai žydų statiniai) fasadų apdaila), spalvinius (neryškių, žemės atspalvių apdaila), architektūrinės saviraiškos (neprofesionali architektūra), aikštės dangos (grįstas grindinys), statinių funkcijos (gyvenamieji, prekybiniai namai, bažnyčia – religinis statinys). Išskiriami tradiciniai centrinės aikštės urbanistiniai ir erdviniai bruožai yra užstatymo tipas (perimetrinis, posesijinis, sodybinis), užstatymo tankis, miestelio plano tipas (linijinis, radialinis, stačiakampis, (nuo jo priklauso aikštės forma)), aikštės forma (trikampė, kvadratinė, stačiakampė), aikštės erdvinė struktūra (aikštėje viena didelė erdvė), tūrinė struktūra (bažnyčia (pagrindinė dominantė) apsupta žemo aukštingumo sodybiniais statiniais), funkcinė struktūra (aikštė daugiafunkcinė, funkcinės zonos susimaišiusios neišskaidytos).

Taip pat apibendrinamas literatūros apžvalgoje laikotarpiu nuo XX a. antros pusės (sovietmetis) padarytas poveikis istorinių miestelių centrinių aikščių architektūrai ir urbanistinei struktūrai. Neigiami centrinėse aikštėse pasireiškusių sovietinės architektūros bruožai gali būti skirstomi į tūrinius (stambūs, aukšti statinių tūriai, sutapdintas stogas), medžiagos panaudojimo (plytų mūro), spalvinius (pilki, raudoni atspalviai), architektūrinės saviraiškos (profesionali architektūra), aikštės dangos (betono, asfalto dangos), architektūrinė saviraiška (profesionali). Sovietmečiu pasireiškę bruožai padarę neigiamą įtaką urbanistinei struktūrai gali būti skirstomi į poveikį užstatymo tipui (sudarkytas perimetrinis užstatymas), aikštės erdvinei struktūrai (aikštėje

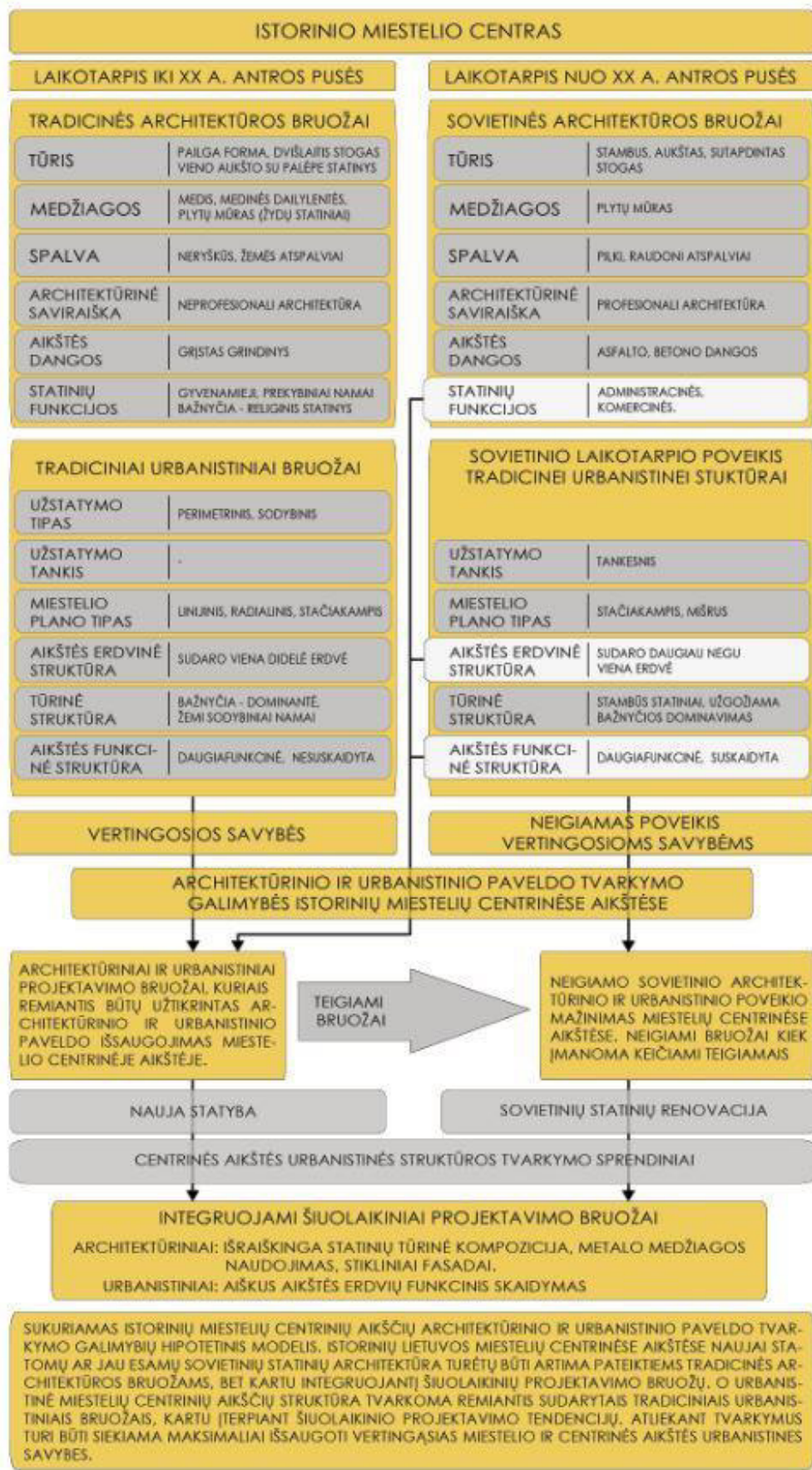
daugiau nei viena erdvė), miestelio plano tipui (susidaro stačiakampio, mišraus plano miesteliai), aikštės funkcinėi struktūrai (aikštė daugiafunkcinė, funkcinės zonos suskaidytos, turi konkrečias ribas). Kita vertus sovietmečiu miestelių centrinių aikščių architektūrai ir urbanistinei struktūrai padarytas ir teigiamas poveikis. Literatūros apžvalgoje architektūros specialistai aikštės užstatymą įvairios funkcijos statiniais ir aikštės daugiafunkcinį skaidymą aiškiais funkcinėmis zonomis vertina teigiamai. Atsižvelgus istorinės literatūros analize aikštės erdvių funkcinis zonavimas ir naujų funkcinių statinių atsiradimas aikštės aplinkoje buvo dažnas dalykas. Taigi teigiamu sovietmečio architektūros bruožu miestelių centrinėse aikštėse galime paminėti naujų funkcinių statinių atsiradimas, o teigiamu urbanistiniu bruožu – funkcinis aikštės skaidymas.

Remiantis Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikščių tvarkymo pavyzdžiais galime aptarti kokius šiuolaikinio projektavimo bruožus verta taikyti tvarkant centrinių aikščių urbanistinę struktūrą ir architektūrą. Architektūrinius bruožus galime įvardinti šiuos: tūriniai sprendimai (pristatoma statinio dalis prie renovuojamo pastato, išraiškinga tūrinė kompozicija), medžiagos panaudojimas (metalas), fasadų išraiška (vitros, stikliniai fasadai). Taip pat galime paminėti ir urbanistinius bruožus - tai konkretus aikštės funkcinis skaidymas (dažniausiai rekreacinės ir visuomeninės funkcijos zonos).

Remiantis literatūros apžvalga ir Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikščių tvarkymo pavyzdžiais galime sudaryti istorinių miestelių centrinių aikščių urbanistinės struktūros ir architektūros tvarkymo hipotetinį modelį. Istorinių Lietuvos miestelių centrinėse aikštėse naujai statomų ar jau esamų sovietinių statinių architektūra turėtų būti artima anksčiau pateiktiems tradicinės architektūros bruožams, bet kartu įterpiančią šiuolaikinių projektavimo tendencijų. Projektuojami nauji ar renovuojami sovietiniai statiniai atsižvelgiant į miestelio situaciją turėtų būti funkciškai pritaikomi gyvenvietės reikmėms. O urbanistinė miestelių centrinių aikščių struktūra tvarkoma remiantis sudarytais tradiciniais urbanistiniais bruožais, kartu įterpiančią šiuolaikinio projektavimo tendencijų. Tačiau atliekant tvarkymus turi būti siekiama maksimaliai išsaugoti vertingą miestelio ir centrinės aikštės urbanistines savybes.

Pateikiama hipotetinio modelio schema (žr. 5 pav.). Šioje schemoje viršuje, dešinėje, pateikti sovietinio laikotarpio architektūrinio ir urbanistinio poveikio centrinėse aikštėse bruožai, visi šie bruožai vertinami kaip neigiamai paveikę vertingą aikščių savybes. Iš jų žemiau sudaromas neigiamų bruožų rinkinys. Schemoje viršuje kairėje pateikti tradiciniai architektūriniai ir urbanistiniai bruožai miestelių centrinėse aikštėse vyravę iki XX a. antros pusės. Šie bruožai priskiriami vertingosioms savybėms ir nukreipiami žemiau. Čia sudaromas bruožų rinkinys kuriuo remiantis projektuojant būtų išvengta didelė architektūrinio ir urbanistinio paveldo žala istorinių miestelių centrinėse aikštėse. Šį rinkinį taip pat papildoma keletas sovietinio laikotarpio bruožų (pažymėta balta spalva), kadangi šie bruožai sovietmečiu padarė teigiamą poveikį miestelių centrinėms aikštėms.

5 pav. Istoriniu miesteliu centru dalu architektūrinio ir urbanistinio paveldo tvarkymo galimybių hipotetinis modelis

Apatinė schemos dalis parodo, kad teisingas projektavimas (bus daromas mažiausias poveikis architektūrinėms ir urbanistinėms formoms) miestelių centrinėse aikštėse įvyks tik tuomet kai naujas architektūrinės ir urbanistinės formas sudarysime remiantis teigiamais architektūriniais bruožais, o tobulindami senas – neigiamus bruožus kiek įmanoma labiau keisime teigiamais arba išryškinsime jau esamus teigiamus. Taip pat kartu projektavimo metu turima integruoti šiuolaikinės architektūros tendencijų.

2. ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ URBANISTINIO IR ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO TVARKYMO GALIMYBIŲ EMPIRINIAI TYRIMAI

2.1. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinių struktūrų ir architektūros empirinių tyrimų programa

Tyrimo tikslas – atlikti sociologinius bei istorinių miestelių centrinių dalių pavyzdžių tyrimus, apibendrinti šių tyrimų rezultatus, išanalizuoti urbanistinių ir architektūrinių struktūrų susidariusių XX a. antroje pusėje poveikį miestelio tradicinei aplinkai bei parengti istorinių miestelių centrinių dalių paveldo tvarkymo galimybių koncepcinį modelį.

Tyrimo uždaviniai – sudaryti tyrimų programą, kuri nusakytų urbanistinių ir architektūrinių struktūrų susidariusių XX a. antroje pusėje poveikį miestelių centrinių aikščių tradicinei aplinkai:

- Išskirti kriterijus, kuriais remiantis vertinamas, koks poveikis esamų istorinių miestelių centrų architektūrinei ir urbanistinei tradicinei aplinkai buvo padarytas susiformavus naujiems architektūriniais dariniams XX a. antroje pusėje.
- Suformuoti architektūrinio ir urbanistinio paveldo tvarkymo galimybių modelį istorinių miestelių centruose.
- Remiantis tyrimų duomenimis sudaryti architektūrinio ir urbanistinio paveldo tvarkymo galimybes istorinių miestelių centruose koncepcinį modelį.

Tyrimo objektas

Esamų istorinių Lietuvos miestelių centrinių aikščių architektūrinių ir urbanistinių struktūrų paveldas bei jo santykis su sovietinių laikų architektūra.

Tyrimo pasirinkta nagrinėti 4 istorinius Lietuvos nedidelius miestus ir miestelius: Kruonis, Butrimonys, Žiežmariai ir Semeliškės. Tyrimo objektai pasirenkami remiantis šiais atrankos kriterijais:

1. Lokalizacija: Tyrimo pasirenkama analizuoti miestelius esančius pietryčių Lietuvoje. Šioje šalies teritorijoje dauguma miestelių iki sovietmečio vystėsi savaimingai (**Miškinis**), todėl daugumoje gyvenviečių bus galima išvelgti ryškių tradicinės architektūros bruožų. Tuo tarpu atpažinus miestelius kuriuose pastebimos ryškios sovietinės architektūros apraiškos galėsime lengviau rasti ir nustatyti šių veiksnių padarytą poveikį bendram miestelio centrinės aikštės architektūriniam ir urbanistiniam tapatumui.

2. Gyventojų skaičius. Tyrimo analizuojami miesteliai skirtingi dydžių ir pasižymi įvairiu gyventojų skaičiumi.

3. **Miestelio planinė struktūra.** Tyrime analizuojami istoriniai miesteliai pasižymi visomis Lietuvos miesteliams charakteringoms planinėms struktūroms: tyrime nagrinėjamos linijinio (Semeliškės), radialinio (Butrimonys), stačiakampio (Žiežmariai), mišraus (Kruonis) plano gyvenvietės.

4. **Miestelio centrinės aikštės forma.** Tyrime analizuojami istoriniai miesteliai pasižymi visomis Lietuvos miesteliams charakteringoms aikštės formoms: tyrime nagrinėjamuose miesteliuose atspindi trikampės (Butrimonys), keturkampės (Žiežmariai) ir stačiakampės (Kruonis) centrinės aikštės išplanavimo tipai.

5. Tyrime nagrinėjamuose miesteliuose pastebimas akivaizdus **sovietinės epochos architektūrinis ir urbanistinis palikimas.**

6. Visi atrinkti miesteliai yra **saugomi pagal paveldosauginius teisės aktus**, nagrinėjamų miestelių istorinės centrinės dalys yra laikomos valstybinės reikšmės paveldo vertybėmis.

1.3. Tyrimų darbinė hipotezė

Nauji architektūriniai ir urbanistiniai dariniai susiformavę nuo XX a. įvairiai paveikė istorinių miestelių tradicines savybes, siekiama sudaryti pasirinkto istorinio miestelio centrinės dalies sutvarkymo siūlymus integruojant naujus objektus miestelio aplinkoje išlaikant vertingą miestelio savybes. Išskiriami pagrindiniai teiginiai nusakantys istorinių miestelių urbanistinės ir architektūrinės struktūros tvarkymo sprendinių principus:

Tradicinis, susiformavęs iki XX a. antros pusės miestelio plano tipas, užstatymo tipas ir užstatymo tankumas yra svarbūs miestelio kultūriniam tapatumui.

Yra svarbu išsaugoti istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinį ir architektūrinį paveldą.

Miestelių centrinių dalių objektuose naudojamos tradicinės architektūros medžiagiškumas ir spalvų koloritas išsaugo tradicinį istorinių miestelių vaizdą.

Istorinių miestelių centrinėje dalyje esančioje aikštėje formuojamas parkas nėra tradicinio istorinio miestelio bruožas.

Administracinės paskirties tipiniai pastatai nėra tradicinių miestelių urbanistinės ir architektūrinės struktūros bruožas.

Vienaaukščiai su palėpe (arba be jos) ir šlaitiniu stogu pastatai yra tradicinių pastatų istoriniuose miestelių centruose bruožai

Vienas svarbiausių istorinių miestelių centrinių dalių sutvarkymo uždavinių galėtų būti vertingųjų savybių išsaugojimas ir destruktivių elementų pašalinimas.

1.4. Tyrimų struktūra ir metodika

1. Suformuluojama tyrimų darbinė hipotezė
2. Atliekama sociologinė visuomenės bei architektūros specialistų apklausa

3. Tyrimais vietoje vertinama istorinių miestelių demografinė bei geografinė padėtis, plano tipas, centrinės gyvenvietės dalies užstatymo struktūra, užstatymo tankumas, kultūros paveldo objektų būklė.
4. Apibendrinami rezultatai ir padaromos išvados
5. Patikslinama tyrimų darbinė hipotezė
6. Parengiamas architektūrinio ir urbanistinio paveldo tvarkymo galimybių istorinių miestelių centruose koncepcinis modelis.

Atliekant visuomenės sociologinę apklausą tikimasi išsiaiškinti:

- Visuomenės požiūris į istorinių miestelių centrinių dalių fizinę ir architektūrinio ir urbanistinio paveldo būklę.
- Visuomenės požiūris į istorinių miestelių centrinių dalių viešųjų erdvių būklę.
- Ar visuomenės požiūriu svarbu yra išsaugoti istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinį ir architektūrinį paveldą.
- Ar visuomenės požiūriu miestelio plano tipas, užstatymo tipas ir užstatymo tankumas yra svarbus miestelio tautiniam identitetui
- Visuomenės požiūris ar naujos architektūrinės ir urbanistinės struktūros susiformavusios miestelių centrinėse dalyse XX a. antroje pusėje pakenkė miestelio kultūriniam tapatumui.
- Kokios vertingosios istorinių miestelių centrinių dalių savybės yra išskiriamos ir kokios vertinamos kaip destruktivos.
- Kiek svarbus istorinių miestelių centrinių dalių atkūrimas.
- Kokios architektūrinės ir urbanistinės savybės labiausiai atspindi Lietuvos istorinio miestelio centrinės aikštės vaizdą.

Atliekant architektūros specialistų sociologinę apklausą tikimasi išsiaiškinti:

- Architektūros specialistų nuomonę ar paveldosauginis reglamentas padeda saugoti Lietuvos miestelių centrinių aikščių aplinką.
- Architektūros specialistų nuomonę ar sovietinis palikimas Lietuvos miestelių centrinėse dalyse yra aktualus saugoti ir kaip elgtis su išlikusiais sovietiniais objektais šiose vietovėse.
- Kokios architektūrinės ir urbanistinės savybės yra svarbiausios miestelio tapatumui atpažinti.
- Kokį poveikį sovietinė architektūra padarė Lietuvos miestelių centrinių aikščių architektūriniam ir urbanistiniam identitetui.

- Kokios architektūrinės ir urbanistinės savybės labiausiai atspindi Lietuvos istorinio miestelio centrinės aikštės vaizdą.

Atliekant tyrimus vietoje tikimasi išsiaiškinti:

- Nustatyti istorinių miestelių centrinių dalių paveldo būklę
- Nustatyti istorinių miestelių centrinių dalių užstatymo tipą, užstatymo tankumą, aikštės plano formą.
- Nustatyti istorinių miestelių centrinių dalių viešųjų erdvių būklę
- Nustatyti architektūrinių ir urbanistinių struktūrų susiformavusių XX a. antrojoje pusėje istorinio miestelio centrinėje dalyje kiekį ir santykį su tradicine aplinka.
- Nustatyti architektūrinių ir urbanistinių struktūrų susiformavusių XX a. antrojoje pusėje istorinio miestelio centrinėje dalyje vizualinį poveikį tradicinei aplinkai.
- Apibendrinus sociologinio tyrimo rezultatus, palyginus su tyrimų vietoje gautais rezultatais, formuojamas koncepcinis architektūrinio ir urbanistinio paveldo tvarkymo galimybių istorinių miestelių centruose modelis.

2.2. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinių struktūrų ir architektūros empirinių tyrimų eiga ir rezultatai

2.2.1. Pasirinktų Lietuvos istorinių miestelių sociologinių tyrimų eiga ir rezultatai

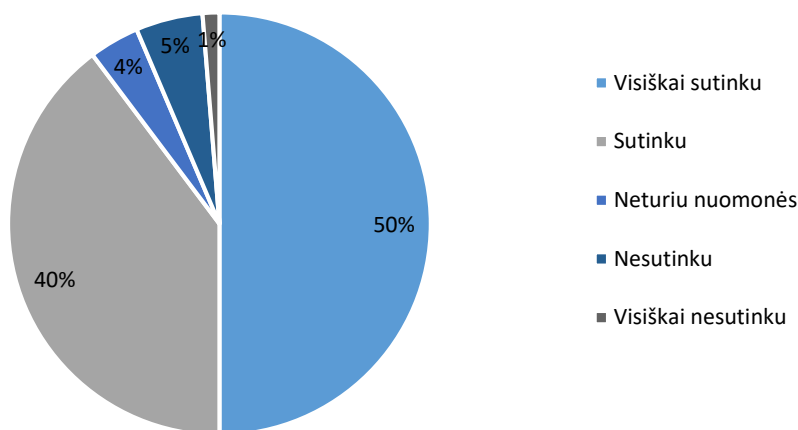
Sociologiniai tyrimai labai svarbūs tiriant istorinių miestelių centrinių dalių pasikeitimo ypatumus sovietiniais laikais, todėl, kad formuojant centrinės istorinių miestelių aikštes svarbu atsižvelgti ir į vietos bendruomenės poreikius. Paruošiami du skirtingi anketų variantai skirti visuomenei ir architektūros specialistams.

Anketos sudarytos taip, kad būtų galima išsiaiškinti, kaip visuomenė vertina dabartinę istorinio miestelio centrinės aikštės būklę, nustatyti visuomenės nuomonę apie vertingiausias ir reikalingas saugoti objektus centrinėje aikštėje bei sovietinių laikų statinių ryšį su aplinka. Tuo tarpu architektūros specialistų anketoje siekiama išsiaiškinti architektūros specialistų nuomonę apie sovietinių laikų architektūrinį ir urbanistinį poveikį Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikščių architektūriniam ir urbanistiniam tapatumui, koks poveikis buvo padarytas teigiamas ar neigiamas, ir kaip stipriai pasireiškė.

Visuomenės sociologinė apklausa. Sociologinėje istorinių miestelių bendruomenės apklausoje dalyvavo 79 respondentai iš keturių istorinių miestelių: Kruonio, Butrimonių, Semeliškių ir Žiežmarių. Apklausoje dalyvavo 33 moterys ir 46 vyrai, kurių amžius svyruoja nuo 16 iki 81 metų.

Miestelių bendruomenių sociologinėje apklausoje pirmojoje dalyje pristatoma nagrinėjama tema, antrojoje dalyje pateikiami klausimai apie bendrinę respondento informaciją: lytis, amžius, išsilavinimas, trečiojoje anketos dalyje klausimai susiję su vietos miestelio būkle ir sovietinės architektūros padaryto poveikio miestelio tapatumui apžvalga.

Pirmiausia išsiaiškiname, ar respondento nuomone svarbu išsaugoti miestelio centrinėje aikštėje esančius tradicinius pastatus pastatytus iki sovietmečio laikotarpio. Į klausimą „ar svarbu išsaugoti senuosius statinius miestelio centrinėje aikštėje?“ respondentų atsakymų pasiskirstymas parodytas 6 paveiksle.

6 pav. Diagrama vaizduojanti kaip istorinių miestelių vietos bendruomenė vertina senųjų statinių išsaugojimo svarbumą miestelio centrinėje aikštėje

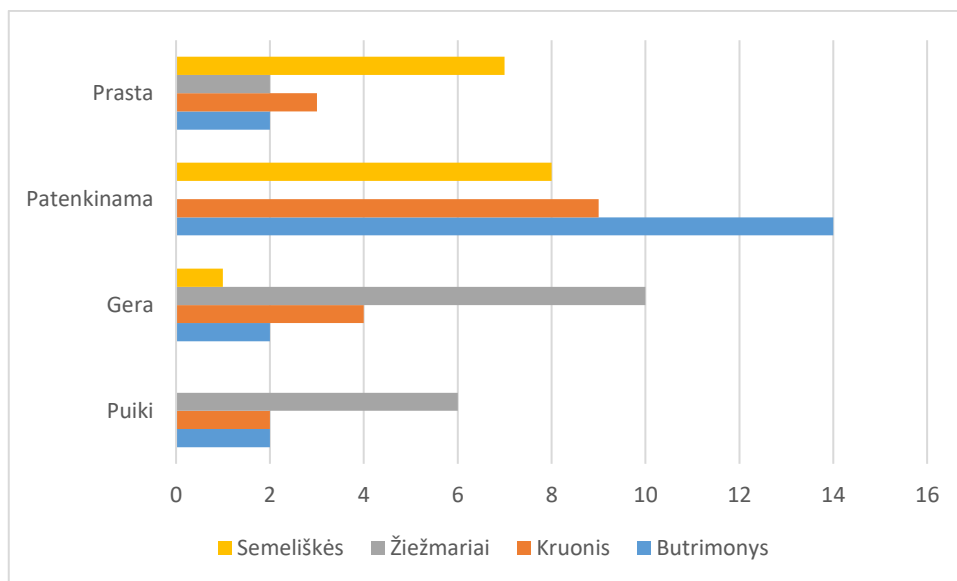
Pagal gautus rezultatus galime pastebėti, kad dauguma apklaustųjų sutinka su tuo, kad miestelių centrinėse aikštėse yra svarbu išsaugoti senuosius statinius, galime drąsiai teigti, kad miestelių bendruomenėms yra aktualu saugoti senuosius statinius esančius centrinių aikščių dalyse.

Norint sužinoti, kaip miestelių gyventojai vertina gimtojo miestelio centrinės aikštės būklę su ja ribojančiais statiniais anketoje pateikiamas klausimas kaip gyventojai vertina centrinės aikštės statinių fizinę būklę (žr. 7 pav.).

Miestelių centrinės aikštės būklės apibendrinimas remiantis anketos duomenimis:

1. Geriausiai vertinama *Žiežmarių* miestelio aikštės būklė, dauguma apklaustųjų nurodė, kad šio miestelio centrinė aikštė geros arba puikios būklės (gera: 10, 55 %, puiki, 6, 33 %).
2. *Butrimonys*: miestelio centrinės dalies statinių būklė daugiausiai vertinama patenkinamai (patenkinama: 14, 70 %).
3. *Kruonis*: miestelio centrinės aikštės statinių būklė vertinta įvairiai, daugiausiai respondentų įvertino patenkinamai (patenkinama: 9, 50%)

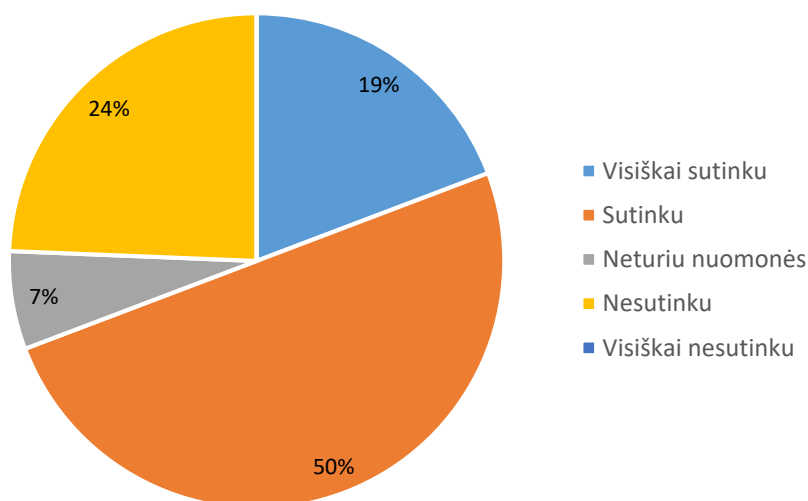
4. Semeliškės: vietos gyventojai miestelio centrinės aikštės dalies statinių būklę vertina prastai, šio miestelio centrinės aikštės statinių būklė įvertinta prasčiausiai. (prasta: 7, 44 %, patenkinama 8, 50 %).

7 pav. Diagrama vaizduojanti kaip vietos gyventojai vertina centrinės aikštės aplinkinių statinių būklę

Galime pastebėti, kad miesteliuose, kuriuose gyventojų skaičius mažesnis, centrinės aikštės ir aplink ją esančių statinių būklė įvertinta prasčiausiai.

Apklausoje taip pat pateikiamas klausimas, kuriuo norima išsiaiškinti ar vietos gyventojų nuomone yra svarbu išlaikyti esamų pastatų centrinėje aikštėje dydį ir užstatymo tankumą. Šio klausimo rezultatai pateikiami diagramoje (žr. 8 pav.). Klausimas pateiktas apklausoje: „Ar svarbu išlaikyti esamų pastatų centrinėje aikštėje dydį ir užstatymo tankumą?“

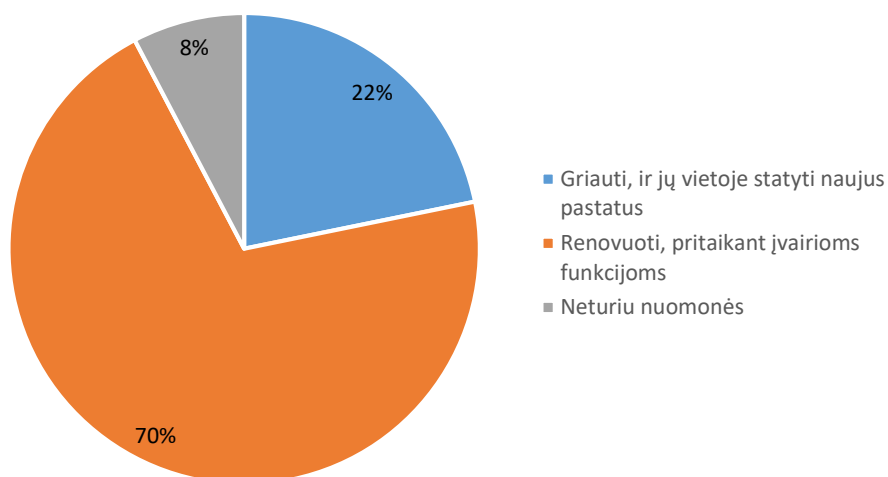

8 pav. Diagrama vaizduojanti vietos gyventojų nuomonę ar svarbu išlaikyti esamą statinių aukštumą ir užstatymo tankumą miestelio centrinėje aikštėje.

Apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymai į šį klausimą akivaizdžiai parodo (visiškai sutinku: 19 %, sutinku: 50 %), kad miestelių gyventojams yra svarbu, kad miestelių centrinės aikštės užstatymo tankumas ir aukštingumas nekistų, būtų palaikomas panašus į esamą.

Kadangi tyrinėtuose miesteliuose, kuriuose vyko apklausa vyrauja centrinės aikščių pokyčiai susiję su sovietinių statinių atsiradimu ir vietos urbanistinės struktūros pasikeitimu yra aktualu išsiaiškinti visuomenės nuomonę ką reiktų daryti tuo atveju, jeigu sovietiniai pastatai taptų nenaudojami ir apleisti. Klausimas ir jo rezultatai pateikiami diagramoje (žr. 9 pav.)

Klausimo formulotė pateikta apklausoje: „Kaip reiktų elgtis su apleistais sovietinių laikų statiniais miestelio centrinėje aikštėje?“

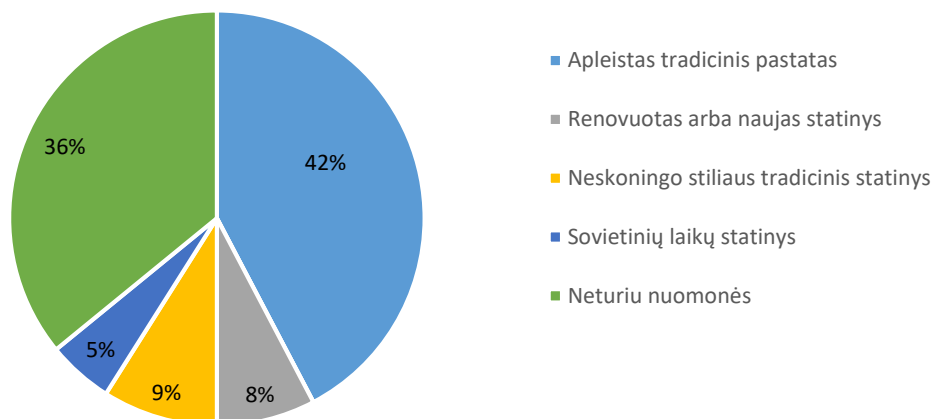
9 pav. Diagrama vaizduojanti miestelių gyventojų nuomonę apie tai kaip elgtis su apleistais sovietiniais statiniais miestelių centrinėse aikštėse

Akivaizdu, daugumos vietos gyventojų nuomone (70 %) aktualiausias variantas apleistus sovietinius statinius miestelio centrinėje aikštėje renovuoti ir pritaikyti naujoms funkcijoms. Galime teigti, kad miestelio bendruomenėms sovietiniai pastatai yra vertingi ir tuo atveju jei tarybiniai pastatai taptų nenaudojami išliktų poreikis juos renovuoti, susilaikant nuo griovimo.

Apklausoje vietos bendruomenės buvo paklausta koks statinys miestelio centrinėje aikštėje labiausiai nepatinka, į šį klausimą galima buvo atsakyti laisva forma. Neigiamai įvertintą statinį galime įvardinti kaip darantį žalingą poveikį miestelio centrinės aikštės vizualinėms savybėms, kadangi dažnu atveju žmogus fizinėms formoms imponuoja vizualiniu aspektu, rečiau ideologiniais, vertybiniais aspektais. Tokiu būdu tikimasi sužinoti kokie statiniai aikštėje yra labiausiai nepriimtini ir nereikšmingi vizualiniu požiūriu. Atsakymų į šį klausimą sulaukta įvairių, tačiau norint nustatyti tam tikrus dėsningumus pagal atsakymo variantus sudarytos tokios objektų grupės: 1) apleisti tradiciniai pastatai, 2) renovuotas arba naujas statinys, 3) neskoningo stiliaus tradicinis statinys, 4) sovietinių laikų statinys. Taigi vietos gyventojų nuomone neigiamą vizualinį poveikį

darančių objektų pagal sudarytas grupes miesto centrinėje aikštėje pasiskirsto kaip pateikta diagramoje (žr. 10 pav.).

Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Įvardinkite Jums labiausiai nepatinkantį statinį miestelio centrinėje aikštėje.“

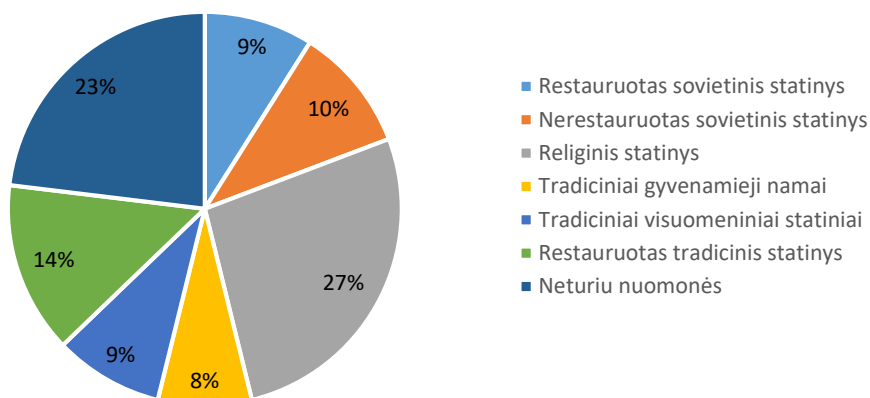

10 pav. Diagrama vaizduojanti kokių pastatų rūšis miestelių gyventojų yra vertinama neigiamai – daranti neigiamą poveikį miestelio centrinės aikštės vizualiniam suvokimui

Kaip matome 42 % apklaustųjų savo miestelyje neigiamai įvertino tradicinius statinius, kurie yra neprižiūrėti. Tuo tarpu sovietiniai statiniai neigiamai vertinti buvo mažiausiai (5 %). Galime daryti išvadą, kad bendruomenės požiūriu žalingiausią įtaką miestelio vizualinėms savybėms daro prastos būklės statiniai, taigi gyventojams labiau yra aktualu ne statinio kuriama kultūrinė vertė, o jo fizinė būklė.

Apklausoje vietos bendruomenės buvo paklausta koks statinys miestelio centrinėje aikštėje labiausiai patinka, į šį klausimą galima buvo atsakyti laisva forma. Teigiamai įvertintą statinį galime įvardinti kaip darantį pozityvų poveikį miestelio centrinės aikštės vizualinėms savybėms, kadangi dažnu atveju žmogus fizinėms formoms imponuoja vizualiniu aspektu, rečiau ideologiniais, vertybiniais aspektais. Tokiu būdu tikimasi sužinoti kokie statiniai aikštės aplinkoje yra labiausiai priimtini ir reikšmingi vizualiniu požiūriu. Atsakymų į šį klausimą sulaukta įvairių, tačiau norint nustatyti tam tikrus dėsningumus pagal atsakymo variantus sudarytos tokios objektų grupės: 1) restauruotas sovietinis statinys, 2) nerestauruotas sovietinis statinys, 3) religinis statinys, 4) Tradiciniai gyvenamieji pastatai, 5) tradiciniai visuomeniniai statiniai, 6) restauruotas tradicinis statinys. Taigi vietos gyventojų nuomone teigiamą vizualinį poveikį darančių objektų pagal sudarytas grupes miesto centrinėje aikštėje pasiskirsto kaip pateikta diagramoje (žr. 11 pav.)

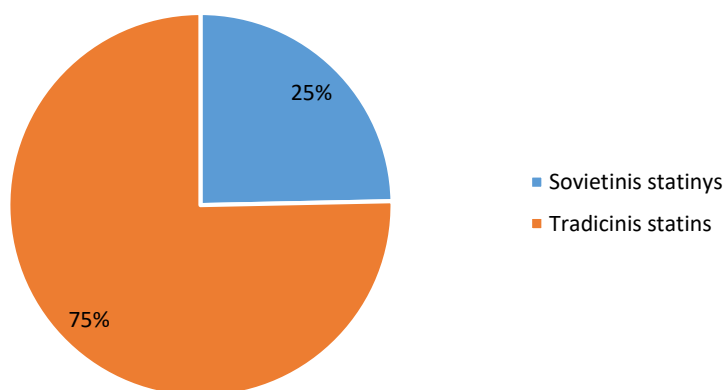
Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Įvardinkite Jums labiausiai patinkantį statinį miestelio centrinėje aikštėje.“:

11 pav. Diagrama vaizduojanti miestelių gyventojų požiūrį į objektus teigiamai veikiančius miestelio centrinės aikštės vizualinį vaizdą

Taigi pagal gautus duomenis daugiausiai miestelių gyventojų kaip teigiamą veiksni miestelio centrinės aikštės vizualiniame formavime įvardino religinės reikšmės objektą (27 %). Taip pat gyventojams teigiamą įspūdį palieka tradiciniai miestelio statiniai (14 %), kurie yra restauruoti, mažiau įvardinama tradicinių gyvenamųjų (8 %) ir visuomeninių pastatų (9 %), kurių atnaujinimo procesai nepaveikė. Tačiau čia galime atkreipti dėmesį, kad nemaža dalis gyventojų kaip teigiamą aikštės komponentą paminėjo sovietinių laikų objektus: sovietinį statinį, kuris per savo gyvavimo laikotarpį buvo restauruotas kaip teigiamą veiksni miestelio centrinės aikštės bendrame vizualiniame formavime išskyrė 9 % respondentų, o ne restauruotą, išlikusį be žymesnių pakeitimų išskyrė 10 %.

Aktualu nagrinėti koku santykiu yra vertinami patinkantys sovietiniai ir tradiciniai pastatai vietos gyventojų (žr. 12 pav.).

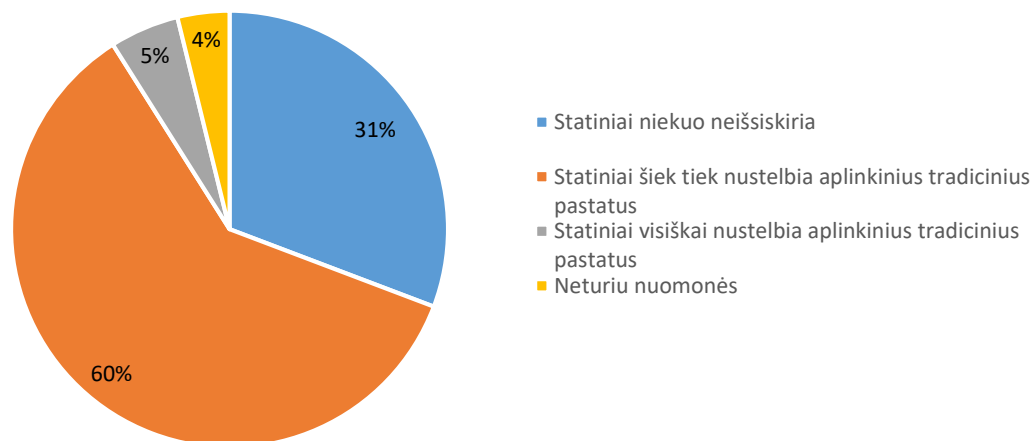
12 pav. Diagrama vaizduojanti teigiamą vizualinį poveikį miestelio centrinei aikštei darančių sovietinių ir tradicinių statinių santykį bendruomenės nuomone

Tarp įvardintų gyventojams patinkančių statinių net ketvirtadalį (25 %) sudaro sovietiniais statiniais, remiantis tuo galime teigti, kad tarybinių laikų statiniai vizualiniu aspektu yra vertingi miestelio gyventojams.

Apklausoje vietos gyventojų buvo klausiama kaip jie vertina sovietinių statinių vizualinį ryšį su aplinka. Klausimo duomenys pateikiami diagramoje (žr. 13 pav.)

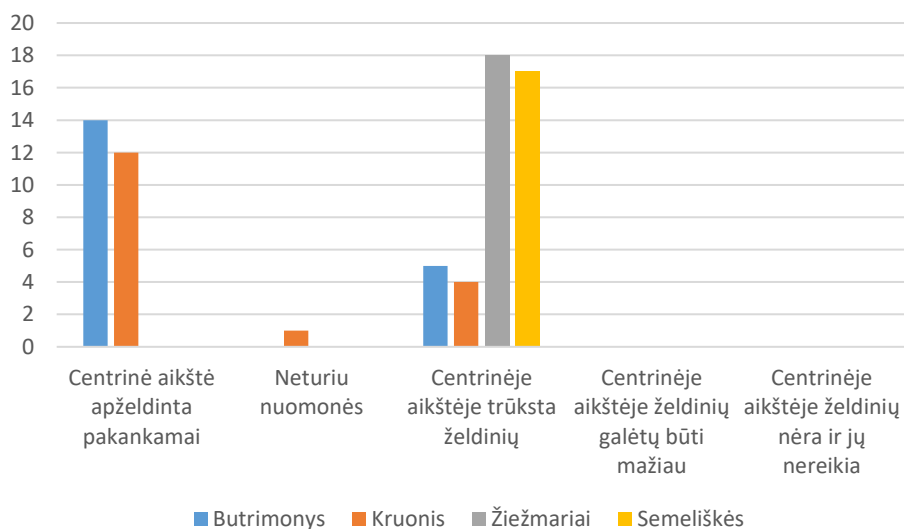
Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Įvardinkite Jums labiausiai patinkantį statinį miestelio centrinėje aikštėje.“:

13 pav. Diagrama vaizduojanti kaip vertinamas sovietinių laikų statinių ryšys su aplinka miestelių centrinėse aikštėse

Analizuodami duomenis galime pastebėti, kad sovietiniai statiniai miestelių gyventojų nuomone daro neryškų poveikį aplinkiniams tradiciniams statiniams (60 %). 31 % apklaustųjų poveikio nepastebi.

Miestelių centrinė aikštės iki sovietiniu laikotarpiu dažniausiai būdavo neapželdintos, ten vykdavo prekyba ir aktyvi visuomenės veikla, todėl neapželdinta aikštė yra laikomas tradicinės miestelio centrinės aikštės bruožas. Apklausoje miestelių gyventojų buvo klausiama, kaip jie vertina centrinėje aikštėse esančių želdinių kiekį. Gauti rezultatai pateikiami diagramoje (žr. 14 pav.). Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Ar tinkamas apželdinimas centrinėje aikštėje?“.

14 pav. Diagrama vaizduojanti kaip vietos gyventojai vertina miestelio, kuriame gyvena apželdinimo kiekybę

Norint analizuoti gautus rezultatus turime atkreipti dėmesį į miestelių centrinėse aikštėse esančių želdinių dabartinę būklę. Vaizdai su nagrinėjamų miestelių centrinėmis aikštėmis pateikiami žemiau (žr. 15 pav- 17 pav.).

Miestelių centrinių aikščių apželdinimo analizė

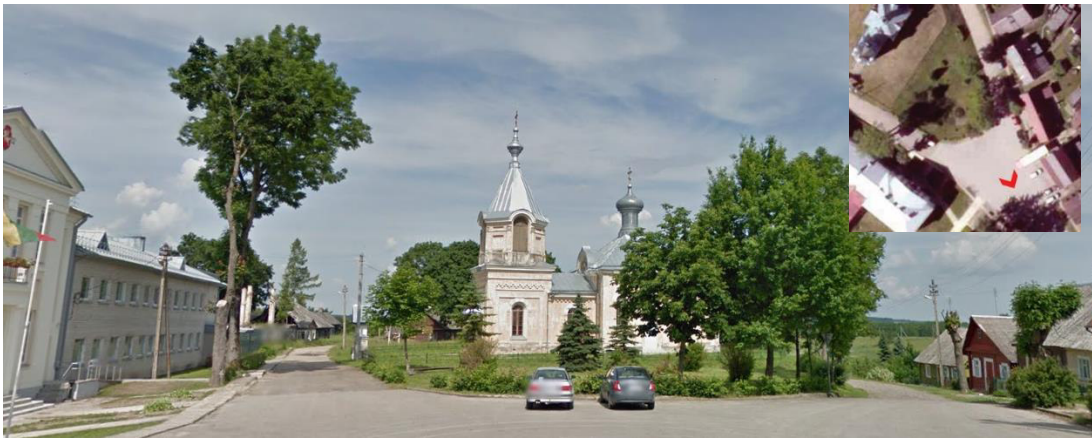
15 pav. Butrimonių miestelio centrinė aikštė

16 pav. Kruonio miestelio centrinė aikštė

17 pav. Žiežmarių miesto centrinė aikštė

18 pav. Semeliškių miestelio centrinė aikštė

Analizuodami gyvenviečių aikščių vaizdus galime teigti, kad miesteliuose, kuriuose miesto aikštės apželdintos intensyviai respondentai teigė, kad želdinių užtenka, tuo tarpu miesteliuose, kur centrinėje aikštėje matomi tik pavieniai želdiniai dauguma apklaustųjų teigė, kad šiose vietose želdinių trūksta. Akivaizdu, pagal šiuos apklausos duomenis vietos gyventojai centrinių aikščių apželdinimą vertina teigiamai tik tuo atveju, kai didelis aikštės plotas apželdinamas aukštais želdiniais, miestelio aikštės tinkamu apželdinimu galime pripažinti tokį, kuris vyrauja Kruonio ir Butrimonių miesteliuose (15 pav., 16 pav.).

Apklausos anketoje pateikiamo paskutinio klausimo tikslas nustatyti miestelių gyventojų nuomonę, kaip turėtų atrodyti tradicinio Lietuvos istorinio miestelio centrinės aikštės aplinka architektūriniu ir urbanistiniu aspektu. Pateikiami 5 skirtingų Lietuvos miestelių centrinių aikščių paveikslėliai pasižymintys skirtingomis Lietuvos miesteliams būdingomis architektūrinėmis ir urbanistinėmis savybėmis (19 pav. - 23 pav.). Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Kuriame iš pateiktų paveikslėlių geriausiai pateikiamas tradicinio Lietuvos miestelio centrinės aikštės vaizdas?“.

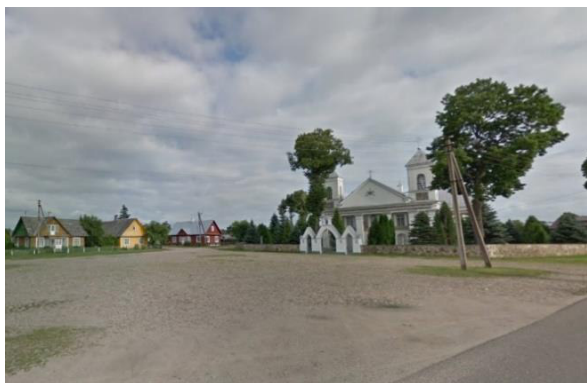

19 pav. Žaslių miestelio centrinė aikštė
(1 paveikslėlis)

20 pav. Stakliškių miestelio centrinės aikštės
fragmentas (2 paveikslėlis)

21 pav. Valkininkų miestelio centrinė aikštė
(3 paveikslėlis)

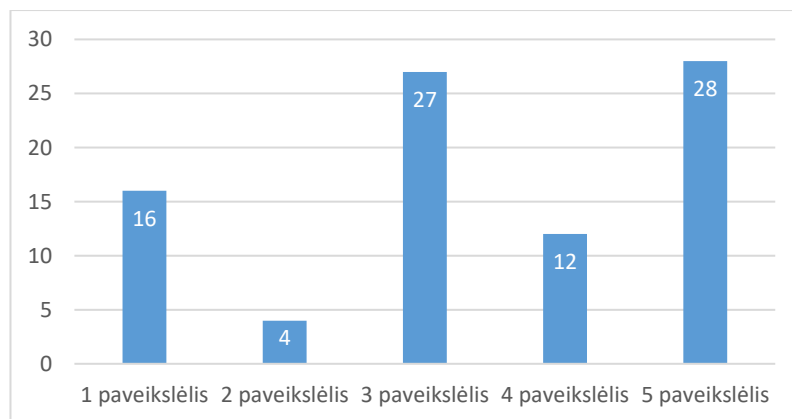

22 pav. Eišiškių miestelio centrinė aikštė
(4 paveikslėlis)

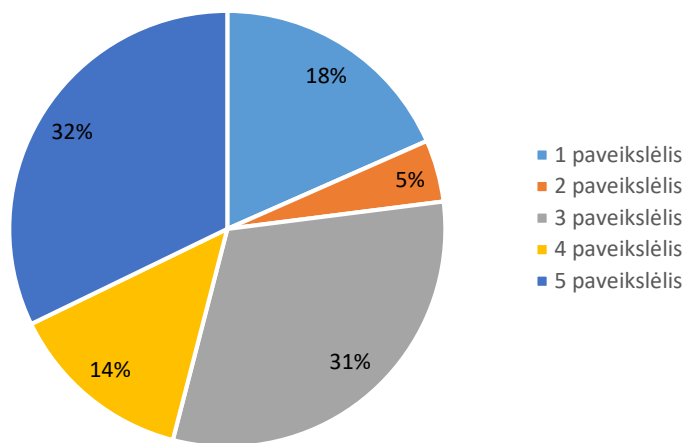

23 pav. Butrimonių miestelio centrinė aikštė (5 paveikslėlis)

Miestelių centrinių aikščių grafinių vaizdų apklausos rezultatai pateikti 24 pav-25 paveiksluose.

24 pav. Miestelių centrinių aikščių grafinių vaizdų apklausos rezultatai (kiekybinė išraiška)

25 pav. Miestelių centrinių aikščių grafinių vaizdų apklausos rezultatai (procentinė išraiška)

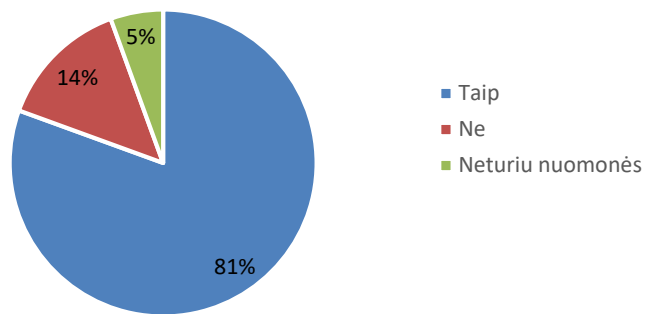
Vertindami rezultatus matome, kad Valkininkų ir Butrimonių miestelių centrinės aikštės apklaustiesiems pasirodė tradiciškiausios, o Stakliškių miestelio centrinės aikštės vaizdas įvertintas turintis mažiausiai tradicinių bruožų. Detaliau pasirinktų atvaizdų rezultatai bus apžvelgti statistiniame tyrime.

Bendruomenės sociologinės apklausos pavyzdys pateikiamas prieduose.

Architektūros specialistų sociologinė apklausa. Architektūros ir urbanistikos specialistų apklausoje dalyvavo 36 respondentai, turintys architektūros bakalauro diplomą, kultūros paveldo, architektūros, urbanistikos ir nekilnojamo kultūros paveldo specialistai, bei statinių projektuotojai. Tarp apklaustųjų buvo 14 vyrų ir 22 moterys, dauguma aukštojo universitetinio išsilavinimo. 11 apklaustųjų patenka į 18 – 28 m. grupę; 7 apklaustieji į 29 – 38 m.; 5 apklaustieji į 39 – 48 m., 9 apklaustieji į 49 – 60 m.; 4 apklaustieji nuo 60 m.

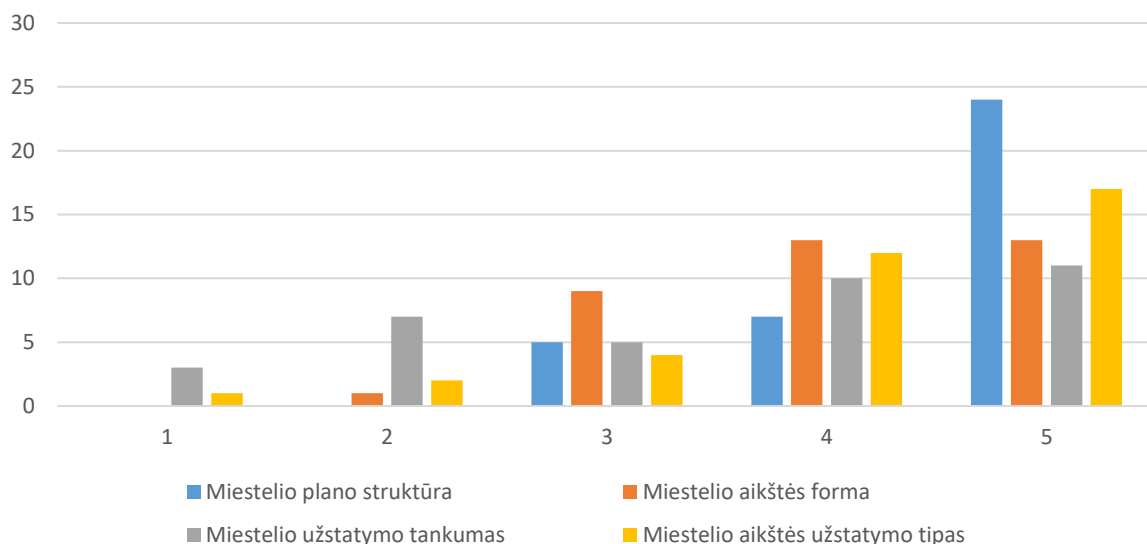
Specialistų sociologinėje apklausoje pirmojoje dalyje pristatoma nagrinėjama tema, antrojoje dalyje pateikiami klausimai apie bendrinę respondento informaciją: lytis, amžius, išsilavinimas, trečiojoje anketos dalyje klausimai susiję su istorinių miestelių kultūros paveldu ir tarybinių laikų architektūros poveikį miestelių urbanistiniais ir architektūriniais struktūrai.

Anketoje pateikiamas klausimas, kuriuo siekiama sužinoti, kaip specialistai vertina teisinę miestelių centrinių aikščių paveldo apsaugą. Klausimo formulotė pateikta apklausoje: „Ar paveldosauginis reglamentas padeda saugoti Lietuvos miestelių centrinių aikščių aplinką?“ (žr. 26 pav.)

26 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų nuomonę apie teisinę paveldo apsaugos veiksmingumą miestelių centrinėse dalyse

Apklausoje architektūros specialistų klausama, kaip jie vertina tam tikrų Lietuvos miestelių urbanistinių struktūrų savybių svarbą miestelio istoriniam tapatumui atpažinti. Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: Kurie iš pateiktų rodiklių svarbiausi miestelio tapatumui atpažinti urbanistiniu požiūriu? (sugrupuokite pagal svarbumą nuo 1 iki 5 (kai 1 – mažai svarbu, 5 – labai svarbu)) (žr. 27 pav.).

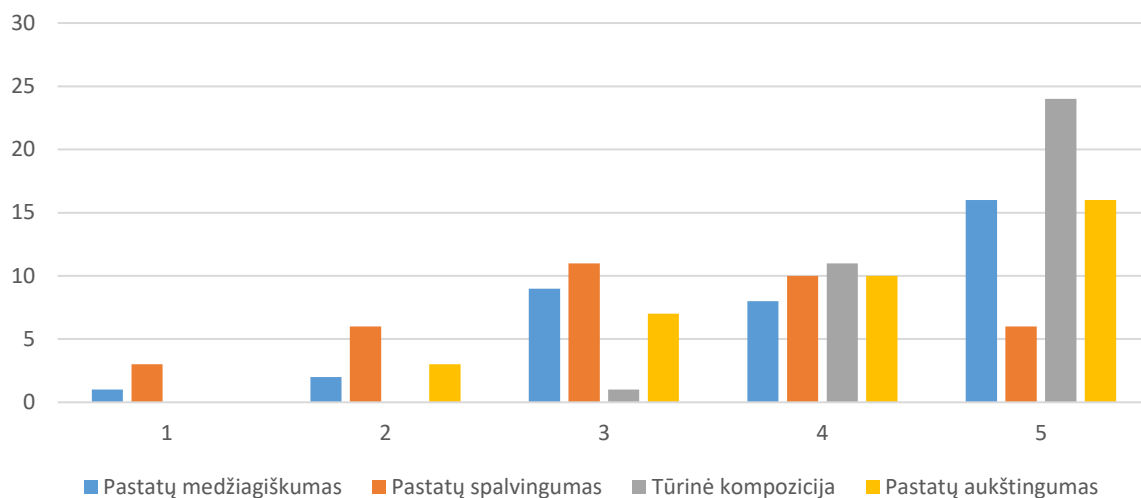

27 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų nuomonę apie urbanistinių savybių svarbą miestelių urbanistinės struktūros identitetui

Apibendrinant gautus rezultatus galime daryti išvadą, kad anot architektūros specialistų svarbiausia Lietuvos miestelių urbanistinės struktūros nulemiančios jų tapatumą yra miestelio plano struktūra, mažiau svarbu miestelio užstatymo tipas ir aikštės forma, mažiausiai svarbu miestelio užstatymo tankumas, detaliau šie rodikliai bus apžvelgti statistiniame tyrime.

Taip pat architektūros specialistų klausama, kaip jie vertina tam tikrų Lietuvos miestelių architektūrinių savybių svarbą miestelio istoriniam tapatumui atpažinti. Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Kurie iš pateiktų rodiklių svarbiausi miestelio tapatumui atpažinti

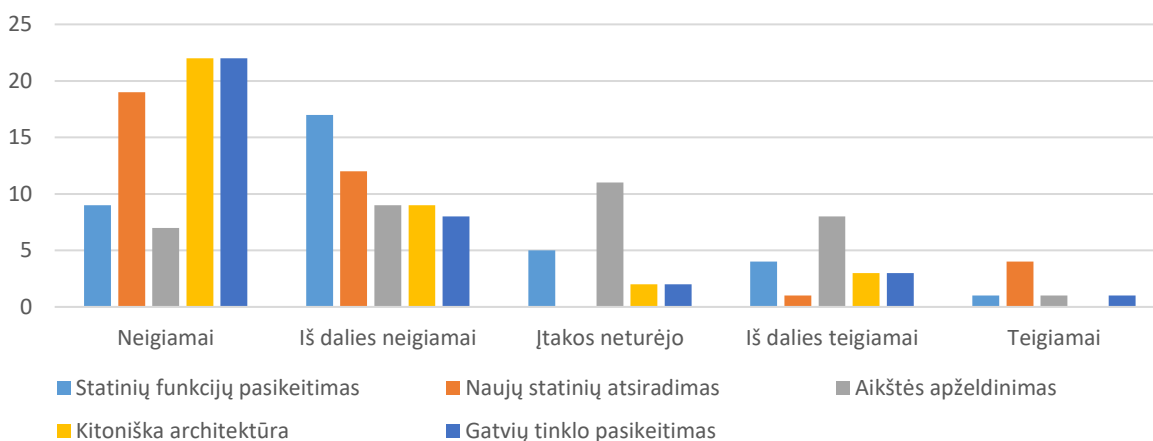
architektūriniu požiūriu? (sugrupuokite pagal svarbumą nuo 1 iki 5 (kai 1 – mažai svarbu, 5 – labai svarbu))“

28 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų nuomonę apie architektūrinių savybių svarbą miestelių identitetui

Apibendrinant gautus rezultatus galime daryti išvadą, kad anot architektūros specialistų svarbiausias rodiklis Lietuvos miestelių tapatumui atpažinti architektūriniu požiūriu yra miestelio statinių tūrinė kompozicija, mažiau svarbu pastatų medžiagiškumas ir aukštingumas, mažiausiai svarbu spalvinė raiška (žr. 28 pav.). Detaliau šie rodikliai bus apžvelgti statistiniame tyrime.

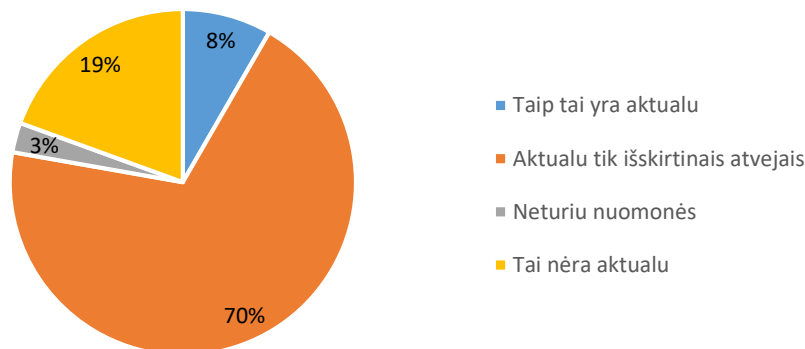
Apklausoje architektūros specialistų klausama kaip jie vertina sovietiniu laikotarpiu vykusios architektūrinės ir urbanistinės kaitos poveikį Lietuvos miestelių centrinių aikščių tradicinei aplinkai. Specialistų buvo prašoma duotų architektūrinių ir urbanistinių savybių pokyčius vertinti skalėje (žr. 29 pav.). Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Kaip išvardinti architektūriniai ir urbanistiniai pasikeitimai sovietiniu laikotarpiu miestelių centrinėse aikštėse paveikė miestelio tradicinę aplinką?“.

29 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų nuomonę apie sovietinio laikotarpio urbanistinių ir architektūrinių pokyčių poveikį miestelių centrinių aikščių tradicinei aplinkai

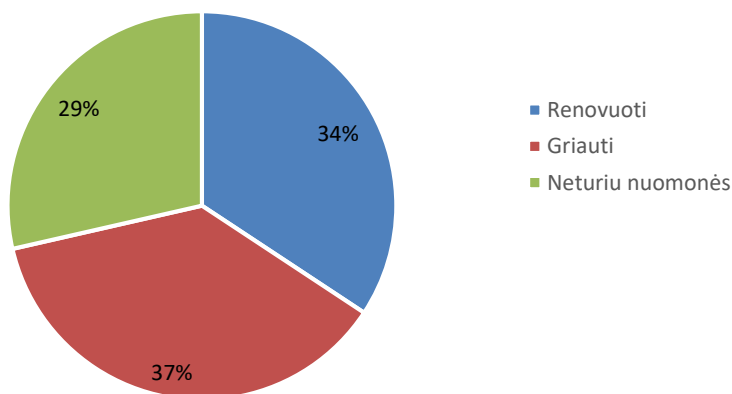
Apibendrinant gautus rezultatus galime daryti išvadą, kad anot architektūros specialistų žalingiausias poveikis Lietuvos miestelių centrinių aikščių tradicinei aplinkai buvo gatvių tinklo pasikeitimas ir kitoniškos architektūros atsiradimas, mažiau žalingą poveikį atliko naujų statinių atsiradimas, nežymiai neigiamą poveikį padarė statinių funkcijų pasikeitimas, o aikštės apželdinimas įtakos beveik neturėjo. Detaliau šie rodikliai bus apžvelgti statistiniame tyrime.

Architektūros specialistų taip pat buvo paklausta: „Ar aktualu Sovietinį architektūros palikimą esanti miestelių centrinėse aikštėse įtraukti į kultūros paveldo sąrašą?“ Šio klausimo rezultatai pateikti diagramoje (žr. 30 pav.):

30 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų požiūrį į tai ar aktualu įtraukti sovietinę architektūrą miestelių centrinėse aikštėse į kultūros paveldo sąrašą

Apklausoje architektūros specialistų klausama ką reikėtų daryti su apleistais sovietiniais statiniais miestelių aikštėse. Klausimo pobūdis buvo numatytas laisva forma. Pagal gautus atsakymus išskiriamos dvi pasiūlymo: renovuoti, griauti, ir viena neutrali nuomonės. Šio klausimo rezultatai pateikti diagramoje (žr. 31 pav.):

31 pav. Diagrama vaizduojanti architektūros specialistų požiūrį į tai ką reikėtų daryti su apleistais sovietiniais statiniais miestelių centrinėse aikštėse

Pagal gautus duomenis galime teigti, kad architektūros specialistai sovietinių pastatų išsaugojimo ir naikinimo galimybes vertina prieštaringai. Vienas trečdalis apklaustųjų siūlo griauti sovietinius statinius, kitas trečdalis siūlo juos renovuoti ir pritaikyti visuomeninėms reikmėms.

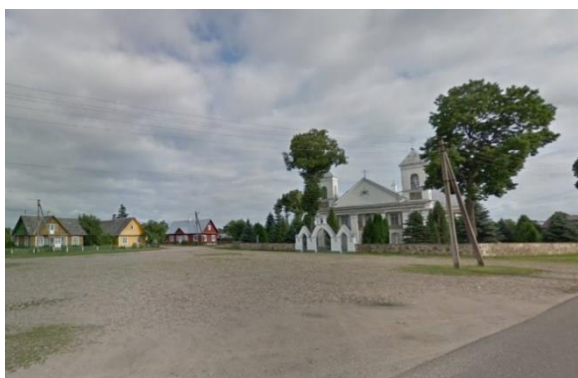
Apklausoje anketoje pateikiamas priešpaskutinio klausimo tikslas nustatyti architektūros specialistų nuomonę, kaip turėtų atrodyti tradicinio Lietuvos istorinio miestelio centrinės aikštės aplinka architektūriniu ir urbanistiniu aspektu. Pateikiami 4 skirtingų Lietuvos miestelių centrinių aikščių paveikslėliai pasižymintys skirtingomis Lietuvos miesteliams būdingomis architektūrinėmis ir urbanistinėmis savybėmis (32 pav. - 35 pav.). Klausimo formulotė pateikta apklausoje: „Kuriame iš pateiktų paveikslėlių geriausiai pateikiamas tradicinio Lietuvos miestelio centrinės aikštės vaizdas?“.

32 pav. Žašlių miestelio centrinė aikštė
(1 paveikslėlis)

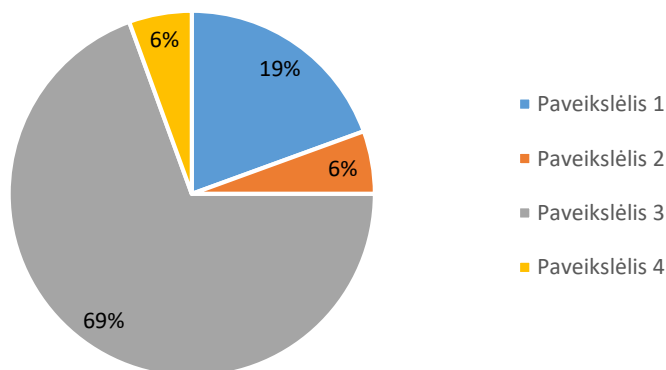
33 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės
vaizdas (2 paveikslėlis)

34 pav. Valkininkų miestelio centrinė aikštė
(3 paveikslėlis)

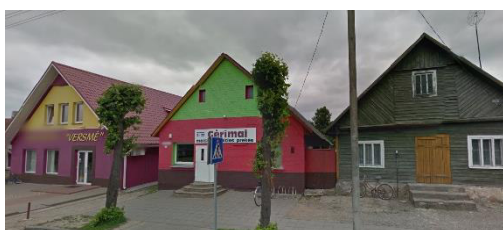
35 pav. Eišiškių miestelio centrinė aikštė
(4 paveikslėlis)

36 pav. Miestelių centrinių aikščių grafinių vaizdų apklausos rezultatai

Vertindami rezultatus matome, kad Valkininkų miestelio centrinė aikštė apklaustiesiems pasirodė tradiciškiausia, o Kruonio ir Eišiškių miestelių centrinių aikščių vaizdai įvertinti turintys mažiausiai tradicinių bruožų (žr. 36 pav.). Detaliau šio klausimo duomenys bus nagrinėjami statistiniuose tyrimuose.

Apklausoje anketoje pateikiamo paskutinio klausimo tikslas nustatyti architektūros specialistų nuomonę, kaip turėtų atrodyti tradicinio Lietuvos istorinio miestelio prie centrinės aikštės užstatytų statinių spalvinis koloritas. Pateikiami 4 skirtingų Lietuvos miestelių centrinių aikščių paveikslėliai pasižymintys skirtingais Lietuvos miesteliams būdingais prie centrinės aikštės užstatytų statinių spalviniams bruožams (žr. 37 pav- 40 pav.). Klausimo formuluoته pateikta apklausoje: „Kuriame iš pateiktų paveikslėlių geriausiai pateikiamas tradicinio Lietuvos miestelio prie centrinės aikštės užstatytų statinių fasadų spalvinis koloritas?“.

37 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Butrimonių miestelyje (1 paveikslėlis)

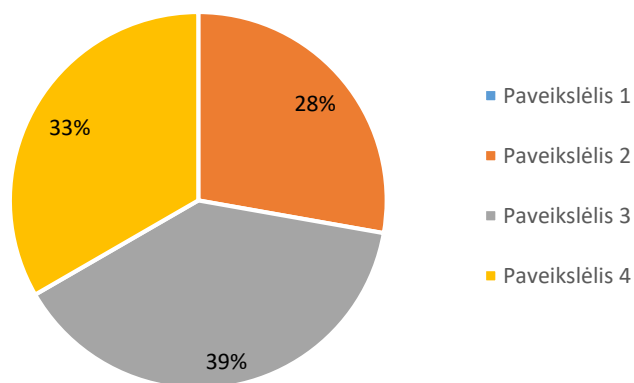
38 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Žašlių miestelyje (2 paveikslėlis)

39 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Valkininkų miestelyje (3 paveikslėlis)

40 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės Dubičių miestelyje (4 paveikslėlis)

41 pav. Miestelių prie centrinių aikščių užstatytų statinių fasadų spalvinio kolorito apklausoje rezultatai

Vertindami rezultatus matome, kad architektūros specialistų nuomone Valkininkų miestelio prie centrinės aikštės užstatytų statinių spalvinis koloritas tradiciškiausias, mažiau tradiciškas Dubičių ir Žaslių miesteliuose (žr. 41 pav.). Detaliau šio klausimo duomenys bus nagrinėjami statistiniuose tyrimuose.

Architektūros specialistų sociologinės apklausos pavyzdys pateikiamas prieduose.

Sociologinės apklausos rezultatų apibendrinimas:

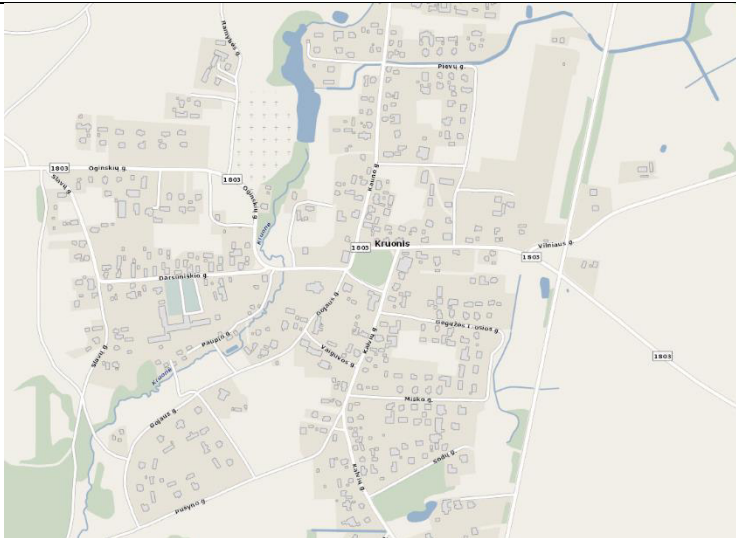
- Sociologinės visuomenės apklausos apibendrinimas
  - Miestelių vietos bendruomenėms yra labai svarbus senųjų tradicinių statinių išsaugojimas.
  - Visuomenės požiūriu miesteliuose, kuriuose gyventojų skaičius yra mažesnis centrinės aikštės ir aplink ją užstatytų statinių būklė vertinama prasčiau negu miestelių, kurie pasižymi didesniu gyventojų skaičiumi.
  - Vietos gyventojų nuomone miesteliuose sovietinius statinius geriau renovuoti negu griauti.
  - Žalingiausią poveikį miestelio vizualinėms savybėms daro prastos būklės statiniai.
  - Istorinių miestelių gyventojų nuomone sovietiniai statiniai iš dalies daro teigiamą poveikį miestelių centrinių aikščių vaizdui.
  - Istorinių miestelių gyventojų nuomone sovietiniai statiniai šiek tiek išsiskiria tradicinėje centrinių aikščių aplinkoje.
  - Tyrinėtų miestelių gyventojai miestelių centrinės aikštės norėtų matyti tankiai apželdintas.

- Architektūros specialistų sociologinė apklausa
  - Svarbiausia Lietuvos miestelių urbanistinės struktūra nulemianti gyvenvietės tapatumą yra miestelio planinė struktūra
  - Architektūros specialistų nuomone svarbiausias rodiklis Lietuvos miestelių tapatumui atpažinti architektūriniu požiūriu yra miestelio statinių tūrinė kompozicija.
  - Architektūros specialistų nuomone žalingiausias poveikis Lietuvos miestelių centrinių aikščių tradicinei aplinkai sovietiniu laikotarpiu buvo gatvių tinklo pasikeitimas ir kitoniškos architektūros atsiradimas.
  - Specialistų nuomone sovietinius statinius miestelių centrinėse aikštėse į kultūros paveldo registrą aktualu įtraukti tik išskirtinais atvejais.
  - Architektūros specialistai apleistų sovietinių statinių miestelių centrinėse aikštėse renovavimo arba griovimo galimybes vertina įvairiai.

2.2.2. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinių ir architektūrinių struktūrų tyrimai vietoje, jų analizė pasirinktomis metodikomis ir jų rezultatai;

Tyrimams atrinktų objektų istorinės, archyvinės medžiagos analizė. Kaip ir minėta anksčiau architektūriniais ir urbanistiniams tyrimams pasirenkami trys istoriniai Lietuvos miesteliai ir vienas nedidelis miestas: Kruonis, Butrimonys, Semeliškės ir Žiežmariai.

Kruonio miestelio istorinės, archyvinės medžiagos analizė. Tiriamojo objekto pagrindiniai duomenys pateikti 1 lentelėje.

1 lentelė. Kruonio miestelio pagrindiniai duomenys

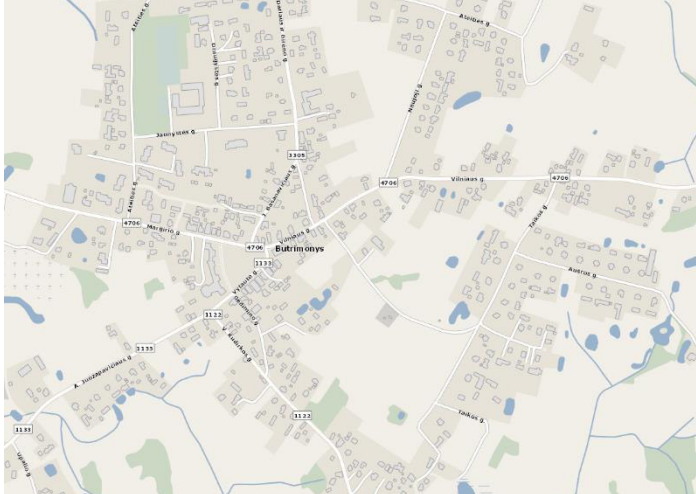
Gyventojų skaičius:	661
Lokalizacija:	Pietryčių Lietuva
Miestelio plano tipas:	Radialinis
Miestelio planas	 <p style="text-align: center;"><i>Kruonio miestelio planas</i></p>
Miestelio aikštės forma	Stačiakampė aikštės forma
Paveldosauginis statusas ir savybės:	Unikalus objekto kodas: 17092. Kultūros paveldo vertybė: miestelio istorinis centras. Vertingosios savybės (vertybės sudėtis, apimtis, vertingos dalys ir elementai): Gatvių tinklas, aikštės planas ir tūrinė erdvinė kompozicija (Kultūros vertybių registras, 2017a)

Esamų statinių centrinėje aikštėje analizė:

1. Išlikę tradiciniai pastatai: bažnyčia, vienaaukščiai XIX a. mediniai pastatai.
2. Išlikę sovietiniai pastatai: parduotuvė, vaistinė – paštas, mokykla.

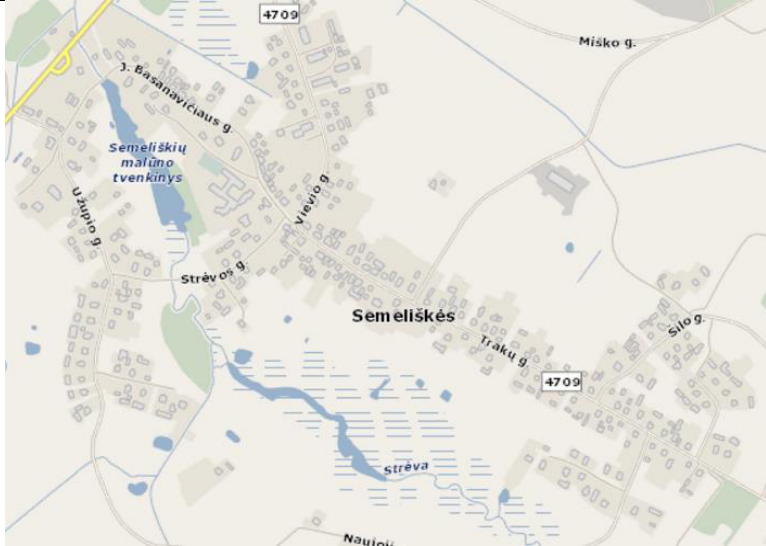
Butrimonių miestelio istorinės, archyvinės medžiagos analizė. Tiriamojo objekto pagrindiniai duomenys pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. Butrimonių miestelio pagrindiniai duomenys

Gyventojų skaičius:	1126 (2001)
Lokalizacija:	Pietryčių Lietuva
Miestelio plano tipas:	Radialinis
Miestelio planas	 <p style="text-align: center;"><i>Butrimonių miestelio planas</i></p>
Miestelio aikštės forma	Trikampė aikštės forma
Paveldosauginis statusas ir savybės:	Unikalus objekto kodas: 17074. Kultūros paveldo vertybė: miestelio istorinis centras. Vertingosios savybės (vertybės sudėtis, apimtis, vertingos dalys ir elementai): gatvių tinklas, aikštės planas, kapitalinio užstatymo fragmentas (Kultūros vertybių registras, 2017b)

Semeliškių miestelio istorinės, archyvinės medžiagos analizė. Tiriamojo objekto pagrindiniai duomenys pateikti 3 lentelėje.

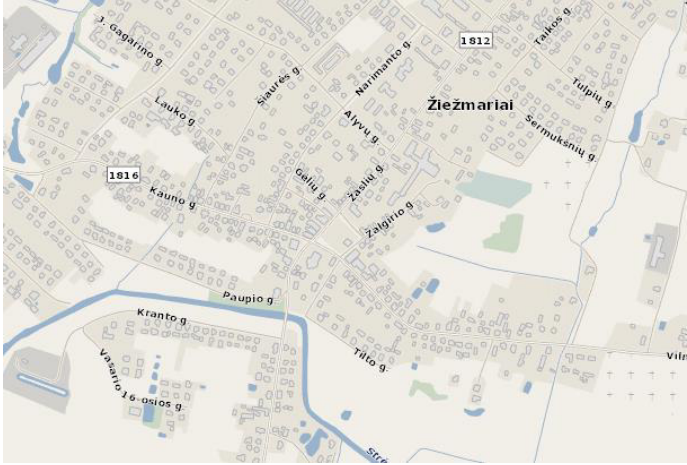
3 lentelė. Semeliškių miestelio pagrindiniai duomenys

Gyventojų skaičius:	660 (2001)
Lokalizacija:	Pietryčių Lietuva
Miestelio plano tipas:	Linijinis
Miestelio planas	 <p style="text-align: center;"><i>Semeliškių miestelio planas</i></p>
Miestelio aikštės forma	Netaisyklinga aikštės forma
Paveldosauginis statusas ir savybės:	Unikalus objekto kodas: 17106 Kultūros paveldo vertybė: Semeliškės. Vertingosios savybės (vertybės sudėtis, apimtis, vertingos dalys ir elementai): gatvių tinklas, aikštės planas, kapitalinio užstatymo fragmentai (Kultūros vertybių registras, 2017c)

Žiežmarių miesto istorinės, archyvinės medžiagos analizė. Tiriamojo objekto pagrindiniai duomenys pateikti 4 lentelėje.

4 lentelė. Žiežmarių miestelio pagrindiniai duomenys

Gyventojų skaičius:	3504 (2013)
Lokalizacija:	Pietryčių Lietuva
Miestelio plano tipas:	Stačiakampis
Miestelio planas	 <p style="text-align: center;"><i>Žiežmarių miestelio planas</i></p>
Miestelio aikštės forma	Stačiakampė aikštės forma
Paveldosauginis statusas ir savybės:	Unikalus objekto kodas: 17131 Kultūros paveldo vertybė: Žiežmariai. Vertingosios savybės (vertybės sudėtis, apimtis, vertingos dalys ir elementai): gatvių tinklas, aikštės planas, kapitalinio užstatymo fragmentai (Kultūros vertybių registras, 2017d)

Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinių struktūrų ir architektūros tyrimams taikytos metodikos.

Fraktalinės analizės metodika. Fraktalas – tai chaotiškai išsidėsčiusios geometrinės formos, kuriose bet kuri mažesnė tos geometrinės formos dalis atkartoja didesniąją dalį. Šios geometrinės formos gali būti apibūdinamos fraktaliniu dydžiu, kuris nurodo geometrinių formų kompleksumą. Beveik visos natūraliai susiformavusios formos gali būti apibūdinamos ir matuojamos fraktaliniu dydžiu (Zmeskal, 2001). Fraktalinių formų analizavimas gali būti taikomas architektūrinėms ir urbanistinėms struktūroms vertinti „Gamtinėje aplinkoje dažnai sutinkama fraktalinė struktūra yra būdinga ir miestui. Didžioji dalis miestų yra suplanuoti naudojant Euklido geometrijos formas. Savaimė formavęsi miestai nėra tokie geometriškai taisyklingi ir paprasti, tačiau net ir suplanuotuose miestuose visados atsiranda nedidelė, planuotojų nekontroliuojama ir neplanuota kaita, taigi visi miestai, kaip ir gamtinės struktūros turi tam tikro nereguliarumo ir chaotiškumo.“ (Kauno miesto bendrasis planas, 2011).

Fraktaliniam struktūros dydžiui nustatyti taikomas tinklelio skaičiavimo metodas. Šiuo metodu analizuojama struktūra sudalinama į mažus kvadratėlius ir skaičiuojama kiek kvadratėlių yra reikiama padengti visą fraktalinę struktūrą. Kartojant matavimus su vis mažesnių kvadratėlių

tinkleliu sudaroma logaritminė funkcija, čia iš gauto grafiko gaunamas fraktalinis indeksas, kuris žymimas D (Zmeskal, 2001). Mažesnio dydžio elementai su didesnio dydžio fraktalinės struktūros elementais siejasi mastelio santykiu, kuris lygus 2.7. (Salingaro, 1995).

Šiame darbe urbanistinių struktūrų fraktalinė analizė atliekama naudojantis kompiuterine programa „Fractalyse-2.4.1“, šia programa siekiama nustatyti urbanistinių struktūrų fraktalinį indeksą. Fraktalinė analizė šiame darbe atliekama tokiu dėsningu:

- Sukuriamas miestelių nagrinėjamų dalių užstatymo vaizdas, kuriame užstatytos namais teritorijos pažymimos juoda spalva, o neužstatytos balta.
- Visi paveikslėliai išsaugomi atitinkamų formatu ir pateikiami kompiuterinei programai, kurios pagalba randamas fraktalinis indeksas.
- Kompiuterinė programa skaičiuoja tinkleliniu būdu, tinklelių mastelių santykis parenkamas 2,7.
- Fraktalinės analizės rezultatas apibūdinamas grafiku, kuris parodo kiek turimos erdvės užima fraktalo struktūra. Rezultatuose pateikiamas fraktalinis indeksas - D .

Siekiant išsiaiškinti tyrime analizuojamų miestelių urbanistinės struktūros pokyčius vykusius nuo XX a. antros pusės galime taikyti fraktalinę analizę. Šios analizės principu nustatome urbanistinės struktūros vystymosi vyksmus laikotarpiu nuo XX a. antros pusės iki šių dienų arba urbanistinės struktūros sumenkėjimą. Naudodami fraktalinės analizės metodą nustatome ar miestelių urbanistinė struktūra nuo XX a. antros pusės sovietmečio laikotarpiu vystėsi į aukštesnį lygmenį ar degradavo ir tapo menkesnė.

M. Purvino, M. Purvinienės kraštovaizdžio vizualinių erdvių struktūros analizės metodika. Purvino kraštovaizdžio erdvinės struktūros analize galime nustatyti nagrinėjamo kraštovaizdžio vizualinę kokybę. Literatūros šaltiniuose teigiama kad naudojant šią metodiką apibūdinami svarbiausi vizualinių erdvių kokybiniai kriterijai ir analizavimo principai: “Akcentuojami vizualiniai ryšiai, vizualinių erdvių kaitos aspektas, analizuojamos galinčios apriboti erdves vizualinės kliūtys (reljefas, tankūs medelynai, statinių kompleksai). Išskiriamos vizualinių erdvių hierarchijos” (Kalkė 2014). Purvino tyrimuose pabrėžiama „kraštovaizdžio architektūros svarba, įvertinant psichologines žmogaus aplinkos suvokimo ypatybes <...> Purvinas tyrimuose akcentuoja vizualinių ryšių ir vizualinių erdvių kaitos svarbą. Išskiriamos vizualinių erdvių hierarchijos. Šis tyrimas buvo orientuotas kraštovaizdį vertinti vietiniu lygmeniu, nustatant gamtinės aplinkos psichologinius ir estetinius išteklius” (Kalkė 2014).

Šiame darbe tiriamos miestelių centrinių aikščių vizualinių erdvių ir funkcinių zonų pasiskirstymo struktūros buvusios iki XX a. antros pusės ir susiformavusios iki šių dienų

kraštovaizdžio vizualinės kokybės analizė remiantis M. Purvino ir M. Purvinienės kraštovaizdžio erdvinės struktūros metodika.

Tyrimė nagrinėjamų miestelių kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimas atliekamas tokiomis etapais:

- Vizualinių erdvių išskyrimas;
- Erdvinės struktūros vertinimas pagal kraštovaizdžio vizualinės kokybės vertinimo kriterijus;
- Bendro psichologinio-estetinio potencialo pasiskirstymo teritorijoje nustatymas (pagal kiekvieno vizualinės erdvės komponento (reljefo, augalijos ir t.t.) dominančių ir fono išskyrimą).

Statistinės analizės metodika. Statistinė analizė – tai įvairių metodų panaudojimas surinkti ir analizuoti informaciją arba duomenis (Agresti, A. & Finlay, B., 1997)

Šiame darbe statistiniams tyrimams išanalizuoti naudojama kompiuterinė programa „IBS SPSS Statistics v22“, jos pagalba bus nagrinėjami socialinėje apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymai į pateiktus Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikštinių vizualinius vaizdus. Išnaginėjus apklausoje pateiktus paveikslėlius, kiekvienam iš jų priskiriami tam tikri architektūrinių ir urbanistinių savybių, kurios vizualiai atsispindi paveiksluose, vertinimo kriterijai. Remiantis šiais kriterijais ir apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymo variantais, vertinant apklausoje pateiktus miestelių centrinių aikštinių paveikslėlius, nustatysime pagrindinius architektūrinių ir urbanistinių savybių kriterijus, kurie anot miestelių bendruomenės atspindi tradicinius miestelio centrinės aikštės bruožus.

Remiantis sudaryta kriterijų sistema aukščiau ir turint apklausos rezultatus suvestus „IBM SPSS Statistics v22“ kompiuterinėje programoje galime atlikti statistinius skaičiavimus. Statistinių skaičiavimo pagrindu nustatysime urbanistinių ir architektūrinių kriterijų reikšmingiausias reikšmes, kurios tiksliausiai nusako tradicinio miestelio architektūrinius ir urbanistinius bruožus, kurie nulėmė apklausoje dalyvavusių respondentų pasirinkimą.

Kriterijai bus apskaičiuojami įvertinant respondentų pasirinkimų vidurkius. Vidurkis, tai statistikoje dažnai vartojamas matavimo rodiklis. „Vidurkis arba aritmetinis vidurkis – tai populiariausias duomenų vidurio matas. Jis skaičiuojamas taip: sudedant visas reikšmes ir padalijant iš jų skaičiaus. Vidurkis apskaičiuojamas iš imties, yra empirinis. Vidurkis yra kiekybinis rodiklis, kuris apibendrina ir išreiškia vienu ar keliems reiškiniams tam tikro varijuojančio požymio tipišką lygį konkrečiomis vietos ir laiko sąlygomis.“ (Bilevičienė, Jonušauskas; 2011).

Kiekvieną vertinimo kriterijaus reikšmę įsivertiname skaitine išraiška ir statistinių skaičiavimo įrangos pagalba apskaičiuojame šių išraiškų vidurkius. Gauto vidurkio skaitinė išraiška nurodo, kuri vertinimo kriterijaus reikšmė yra reikšmingiausia.

Gauti vertinimo kriterijai leis nustatyti kokios architektūrinės ir urbanistinės savybės visuomenės ir architektūros specialistų nuomone vertinamos kaip būdingiausios Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikščių architektūrinėms ir urbanistinėms savybėms.

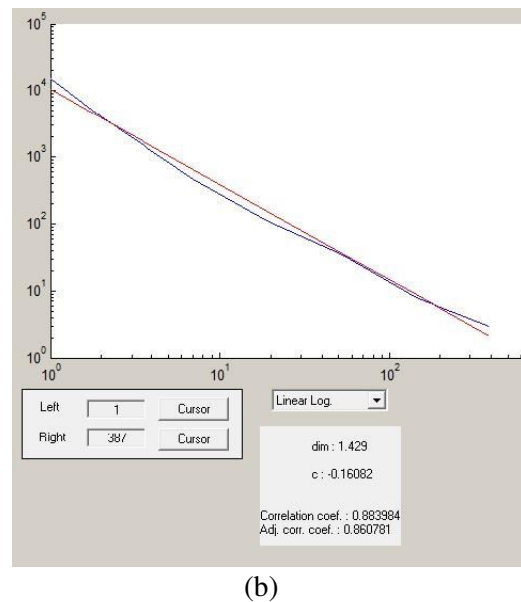
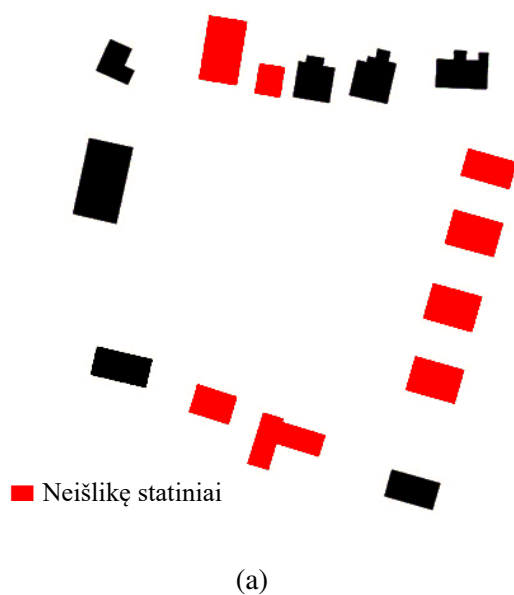
Tyrimo objektų vertinimas remiantis pasirinktomis metodikomis

Tyrimo objektų tyrimas naudojant fraktalinės analizės metodiką. Tyrimo tikslas: tiriamų miestelių urbanistinių struktūrų susidariusių iki XX a. antros pusės ir vykusių urbanistinių pasikeitimų sovietiniais laikais vertinimas remiantis fraktalinės analizės metodika

Siekiant išsiaiškinti tyrime analizuojamų miestelių urbanistinės struktūros pokyčius vykusius nuo XX a. antros pusės galime taikyti fraktalinę analizę. Šios analizės principu galime nustatyti urbanistinės struktūros tapimu kompleksiškesne vykstant vystymosi procesams arba urbanistinės struktūros sumenkėjimą. Naudodami fraktalinės analizės metodą galime nustatyti ar miestelių urbanistinė struktūra nuo XX a. antros pusės sovietmečio laikotarpiu vystėsi į aukštesnį lygmenį ar degradavo ir tapo menkesnė. Analizuodami tiriamus miestelius naudodamiesi kompiuterine programine įranga „Fractalyse 2.4.1“, kuri skirta grafinių vaizdų fraktaliniam indeksui nustatyti, nustatysime miestelių centrinių aikščių namais užstatyto ploto fraktalinius indeksus miestelio planų iki XX a. antros pusės ir nuo XX a. antros pusės. Sulyginus fraktalinius indeksus galėsime nustatyti ar miestelio centrinės aikštės urbanistinė struktūra tapo kompleksiškesnė ar sumenkėjo. Nustačius poveikį, kuris palietė miestelių centrinės aikštės urbanistinę struktūrą nuo XX a. antros pusės, sužinosime ar pokyčiai vykę miesteliuose sovietmečiu padarė teigiamą ar neigiamą poveikį.

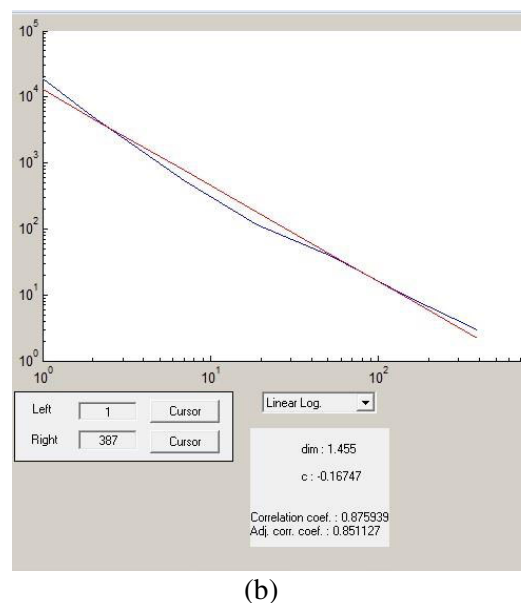
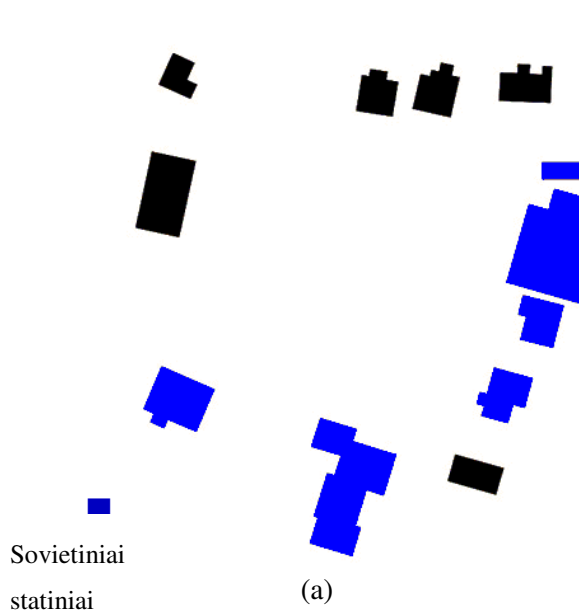
Kiek ir kaip fraktalas užpildo jam skirtą erdvę įvairiuose masteliuose nusako fraktalinis indeksas – D. Tokio tipo analizė atliekama remiantis matematiniais skaičiavimais, kuriuos atlieka kompiuterinės programos. Kompiuterinei programai „Fractalyse 2.4.1“ pateikiamas grafinis vaizdas, kuriame siekiama nustatyti fraktalinį urbanistinės struktūros indeksą. Žemiau pateikiami fraktalinės analizės rezultatai.

Kruonio miestelio centrinės dalies urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės fraktalinė analizė pateikta 42 paveiksle.

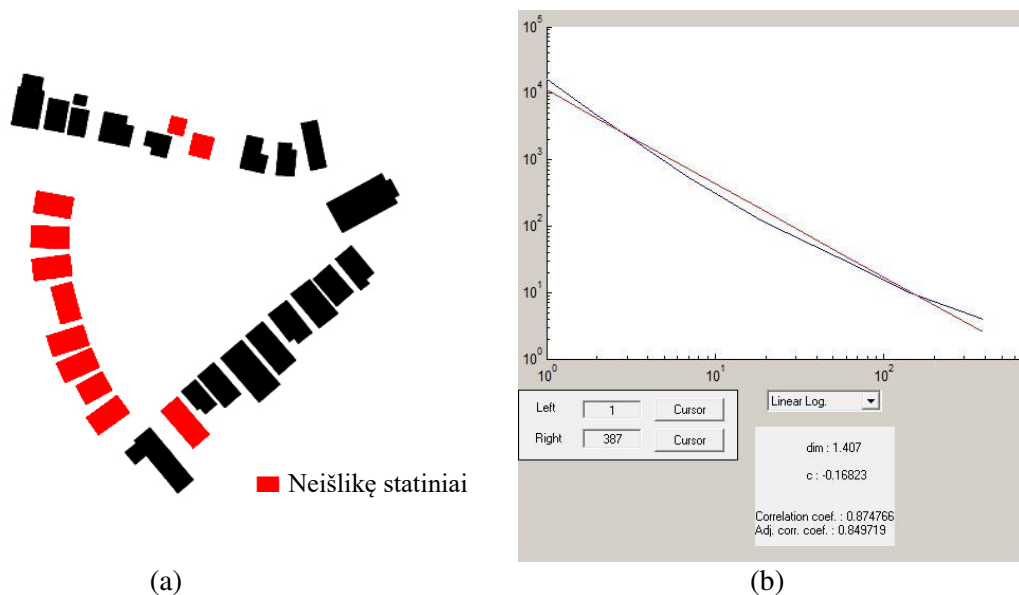
42 pav. Kruonio miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai

Kruonio miestelio centrinės dalies urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu fraktalinė analizė pateikta 43 paveiksle.

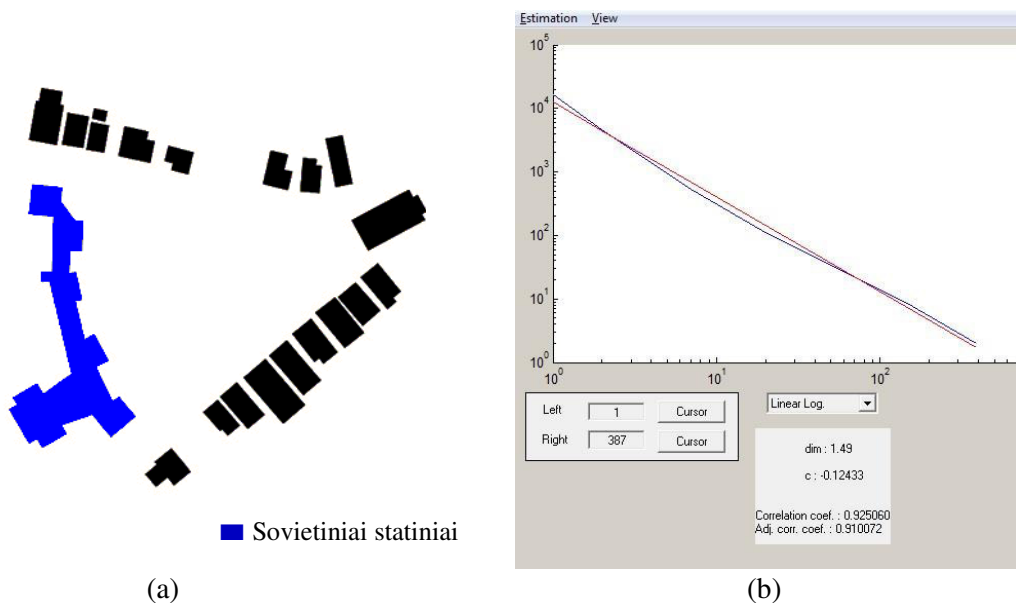
43 pav. Kruonio miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai

Butrimonių miestelio centrinės dalies urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės fraktalinė analizė pateikta 44 paveiksle.

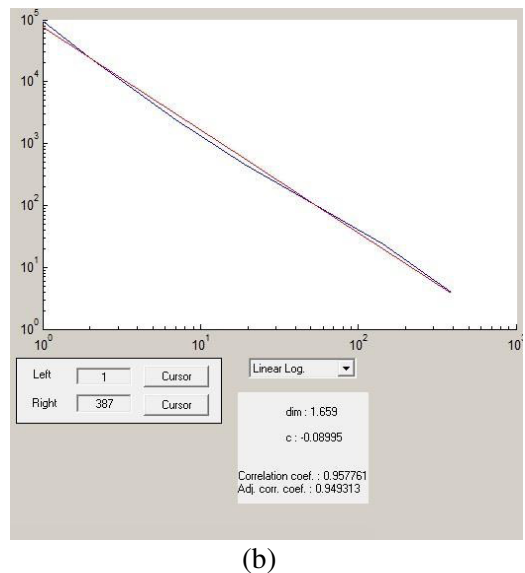
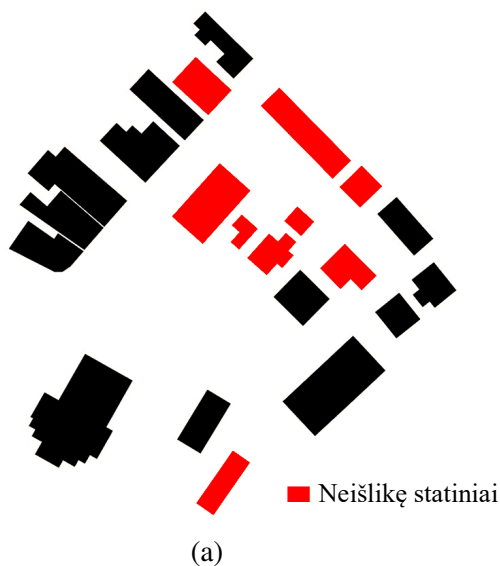
44 pav. Butrimonių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai

Butrimonių miestelio centrinės dalies urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu fraktalinė analizė pateikta 45 paveiksle.

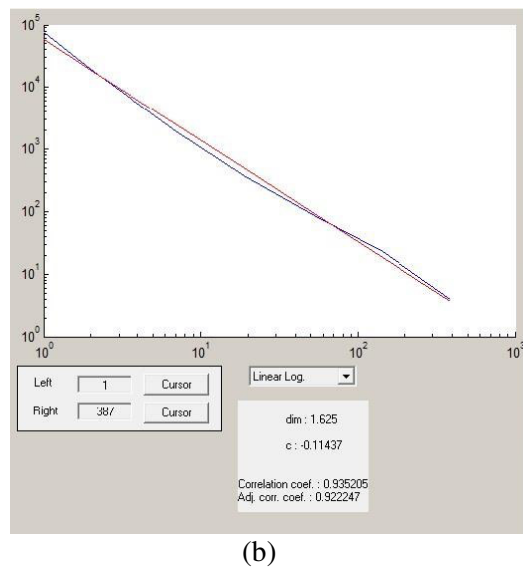
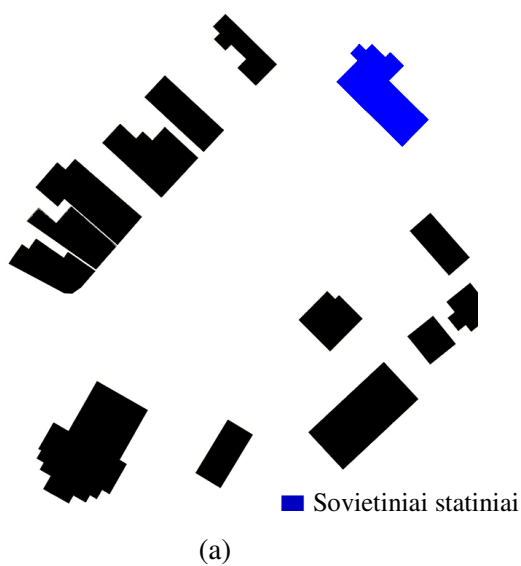
45 pav. Butrimonių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai

Žiežmarių miestelio centrinės dalies urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės fraktalinė analizė pateikta 46 paveiksle.

46 pav. Žiežmarių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai

Žiežmarių miestelio centrinės dalies urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu fraktalinė analizė pateikta 47 paveiksle.

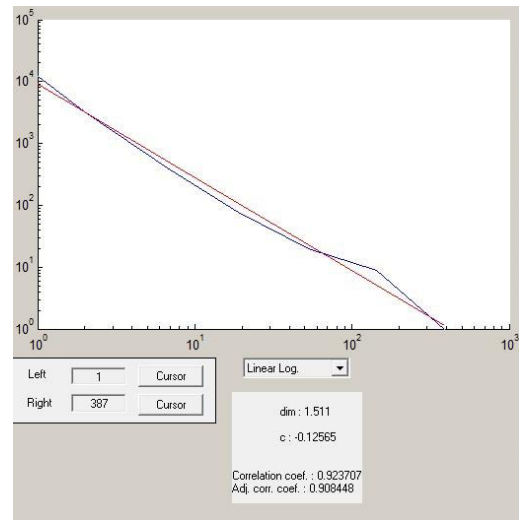

47 pav. Žiežmarių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai

Semeliškių miestelio centrinės dalies urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės fraktalinė analizė pateikta 48 paveiksle.

(a)

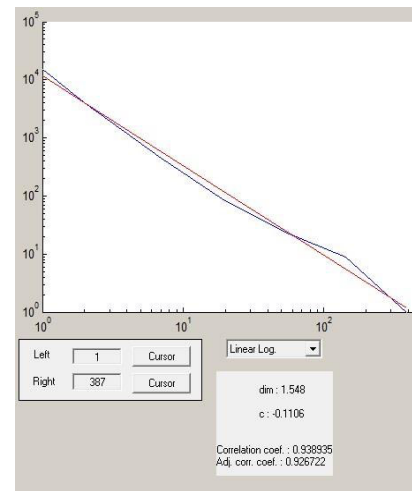
(b)

48 pav. Semeliškių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai

Semeliškių miestelio centrinės dalies urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu fraktalinė analizė pateikta 49 paveiksle.

(a)

(b)

49 pav. Semeliškių miestelio urbanistinės struktūros susiformavusios posovietiniu laikotarpiu a) grafinis vaizdas pateiktas skaičiavimams, b) fraktalinio indekso skaičiavimo rezultatai

Gautų fraktalinių indeksų rezultatų suvestinė pateikta 5 lentelėje.

Atlikus fraktalinę analizę galime teigti, kad nagrinėtų Lietuvos miestelių urbanistinės struktūros susiformavusios iki XX a. antros pusės tapo nežymiai kompleksiškesnės.

Galime pastebėti, kad trijuose miesteliuose (Kruonis, Butrimonys, Semeliškės) urbanistinės struktūros transformavosi į kompleksiškesnes, daugiausiai šios struktūros pakito, Butrimonyse, tuo tarpu urbanistinės struktūros Žiežmariuose sunyko.

5 lentelė. Miestelių urbanistinių struktūrų fraktalinių indeksų suvestinė

Miestelio pavadinimas	Gyventojų skaičius	Fraktalinis indeksas, D		
		Nagrinėjama urbanistinė struktūra		
		Iki XX a. antros pusės	Posovietiniu laikotarpiu	Skirtumas, D
Kruonis	695 (2001)	1.429	1.455	+ 0.026
Butrimonys	1126 (2001)	1.409	1.49	+ 0.081
Žiežmariai	3504	1.659	1.625	- 0.034
Semeliškės	660 (2001)	1.511	1.548	+0.037

Pastaba: + fraktalinis indeksas padidėjo; - fraktalinis indeksas sumažėjo

Remiantis fraktalinės analizės rezultatais tuose miesteliuose kur atsirado daugiausiai sovietinės architektūros statinių urbanistinė struktūra tapo kompleksiškesniausia, tuo tarpu miesteliuose, kur sovietinės architektūros atsirado nedaug, urbanistinė struktūra kito mažai, o kai kuriais atvejais (Žiežmariai) sumenko.

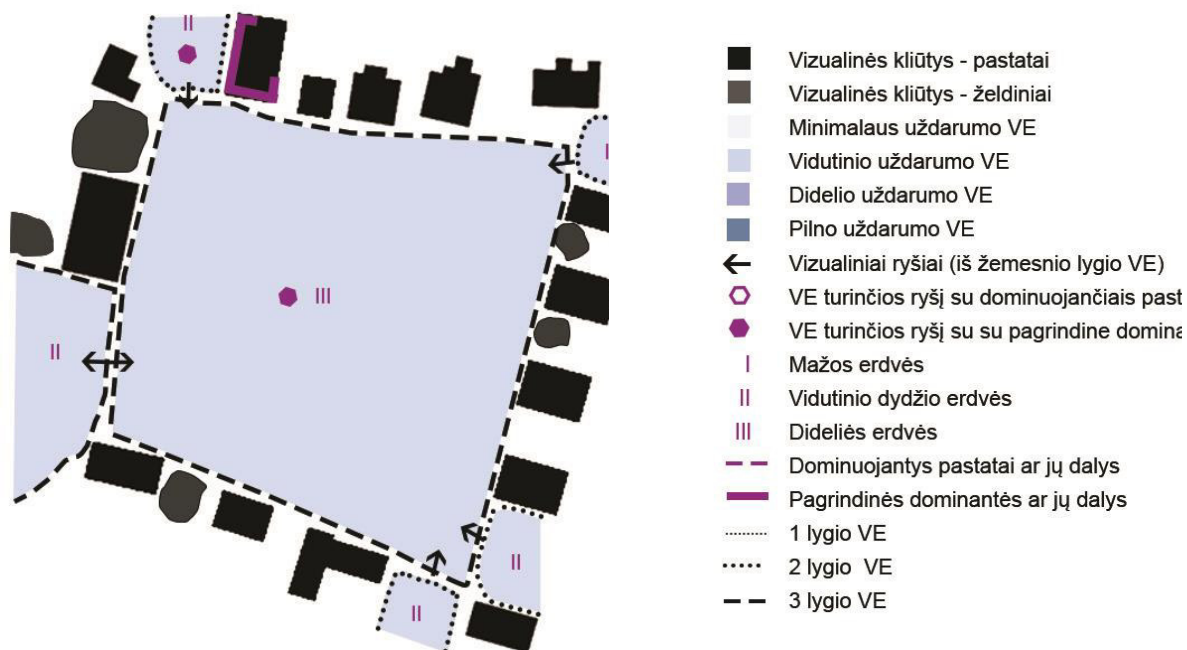
Tyrimo objektų tyrimas naudojant kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizės metodiką.

Tyrimo tikslas: tiriama miestelių centrinių aikščių struktūros buvusios iki XX a. antros pusės ir susiformavusios iki šių dienų kraštovaizdžio vizualinės kokybės analizė remiantis M. Purvino ir M. Purvinienės kraštovaizdžio erdvinės struktūros metodika.

Tyrimo nagrinėjamų miestelių kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimas atliekamas tokiais etapais:

- Vizualinių erdvių išskyrimas.
- Erdvinės struktūros vertinimas pagal kraštovaizdžio vizualinės kokybės vertinimo kriterijus.
- Bendro psichologinio-estetinio potencialo pasiskirstymo teritorijoje nustatymas (pagal kiekvieno vizualinės erdvės komponento (reljefo, augalijos ir t.t.) dominančių ir fono išskyrimą).

Kruonio miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizė (50 pav.; 6 lentelė).

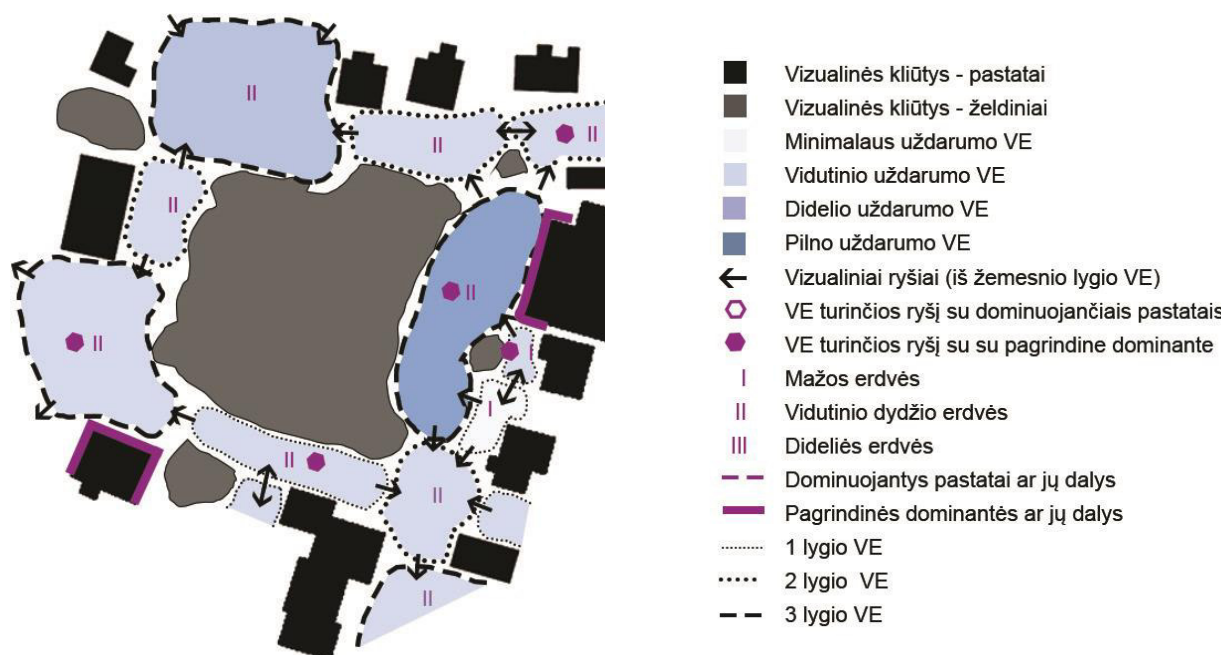

50 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės erdviųjų struktūrų schema

6 lentelė. Kruonio miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė

Vertinimo kriterijai	Rodikliai				
	Kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdis	Didelės VE	Prasta	Horizontalus uždarumas mažas	VE vizualinių ryšių įvairovė skurdi
Natūralumas	Mažas	Mažas			
Įvairovė	Viena dominuojanti VE. Su ja ribojasi keleta nedidelių VE	Mažas kiekis ir skurdus išdėstymas	Viena didelė uždara erdvė		
Bendras psichologinis ir estetiškas potencialas	Aktyvių dominančių nėra	Foniniai elementai neaktyvus pavieniai želdiniai ir pastatai			

Kruonio miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizė (51 pav.; 7 lentelė).

51 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės esamos būklės erdviųjų struktūrų schema

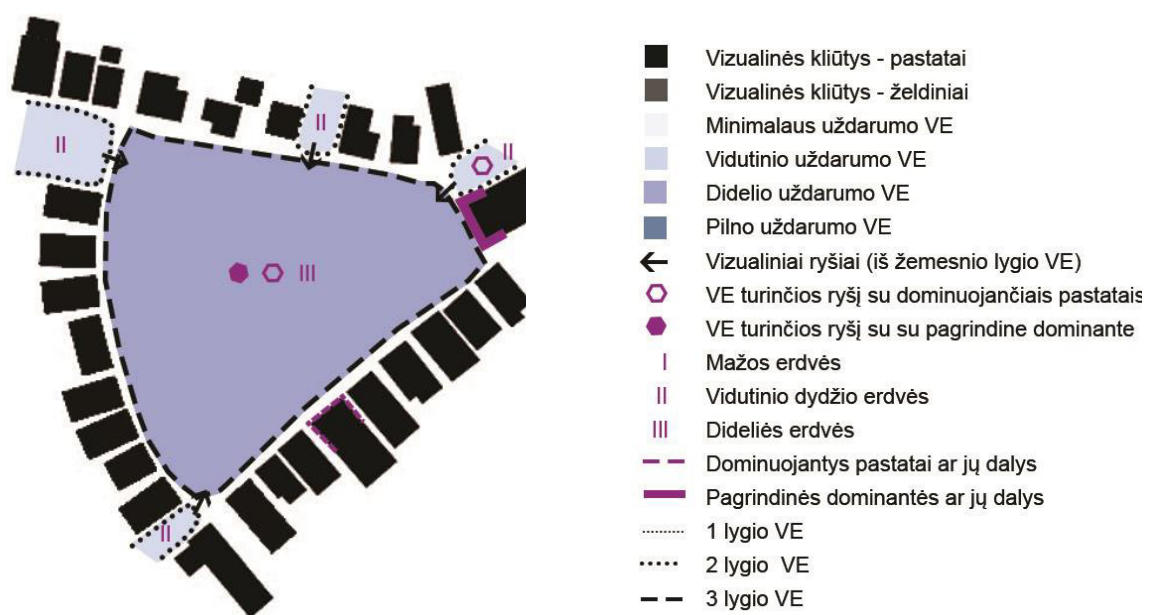
7 lentelė. Kruonio miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė

Vertinimo kriterijai	Rodikliai				
Kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdis	Vyrauja mažo ir vidutinio dydžio VE	VE išsidėsčiusios žiedu aplinka centrinę aikštę	VE horizontalus uždarumas didelis	VE vizualinių ryšių įvairovė didelė, vyrauja skirtingos hierarchijos VE	VE skirtingų formų ir dydžių.
Natūralumas	Gamtinių elementų kiekis didelis	Gamtiniai elementai formuojasi aikštės centre, apsupti nedidelių VE			
Įvairovė	VE struktūra kompleksiška	VE komponentų kiekis didelis išdėstymas kompleksiškas	Dauguma VE horizontaliai vidutiniškai uždara		
Bendras psichologinis ir estetiškas potencialas	VE komponentų dominantės nedidelės, šviesių spalvų kolorito.	VE foniniai komponentai nedideli bet išsidėstę tankiai ir kompleksiški			

Butrimonių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio

erdvinės struktūros analizė (52 pav.; 8 lentelė):

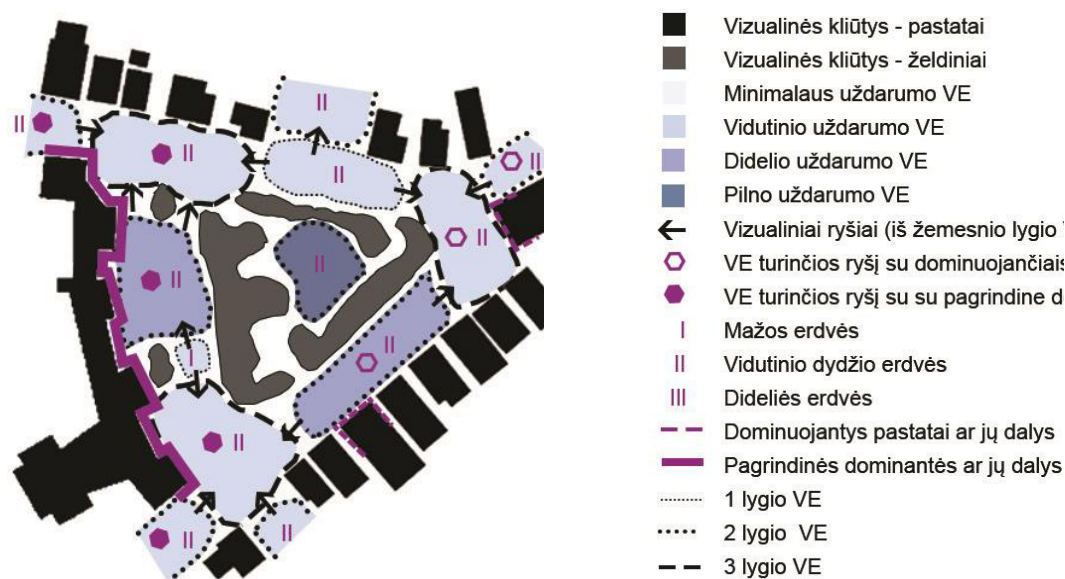

52 pav. Butrimonių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės erdviųjų struktūrų schema

8 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė

Vertinimo kriterijai	Rodikliai				
	Didelės VE	Prasta	Horizontalus uždaramas mažas	VE vizualinių ryšių įvairovė skurdi	VE vientisa
Kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdis					
Natūralumas	Mažas	Mažas			
Įvairovė	Viena dominuojanti VE. Su ja ribojasi keletą nedidelių VE	Mažas kiekis ir skurdus išdėstymas	Viena didelė uždara erdvė		
Bendras psichologinis ir estetiškas potencialas	Aktyvių dominančių nėra	Foniniai elementai neaktyvus pavieniai želdiniai, statiniai riboją pagrindinę VE			

Butrimonių miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizė (53 pav.; 9 lentelė).

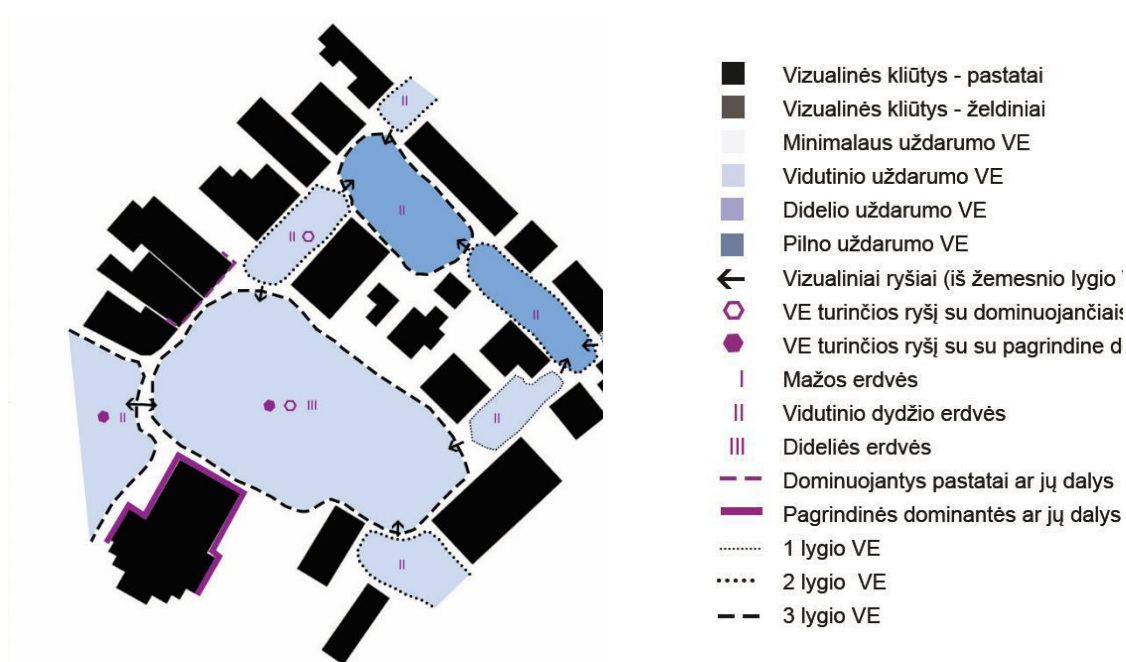

53 pav. Butrimonių miestelio centrinės aikštės esamos būklės erdviųjų struktūrų schema

9 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė

Vertinimo kriterijai	Rodikliai				
Kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdis	Vyrauja mažo ir vidutinio dydžio VE	VE išsidėsčiusios žiedu aplinka centrinę aikštę	VE horizontalusis uždarumas didelis	VE vizualinių ryšių įvairovė didelė, vyrauja skirtingos hierarchijos VE	VE skirtingų formų ir dydžių.
Natūralumas	Gamtinių elementų kiekis didelis	Gamtiniai elementai formuojasi aikštės centre, apsupti nedidelių VE			
Įvairovė	VE struktūra kompleksiška	VE komponentų kiekis didelis išdėstymas kompleksiškas	Dauguma VE horizontaliai vidutiniškai uždaros		
Bendras psichologinis ir estetiškas potencialas	VE komponentų dominantės nedidelės, šviesių spalvų kolorito.	VE foniniai komponentai nedideli bet išsidėstę tankiai ir kompleksiskai			

Žiežmarių miesto centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizė (54 pav.; 10 lentelė):

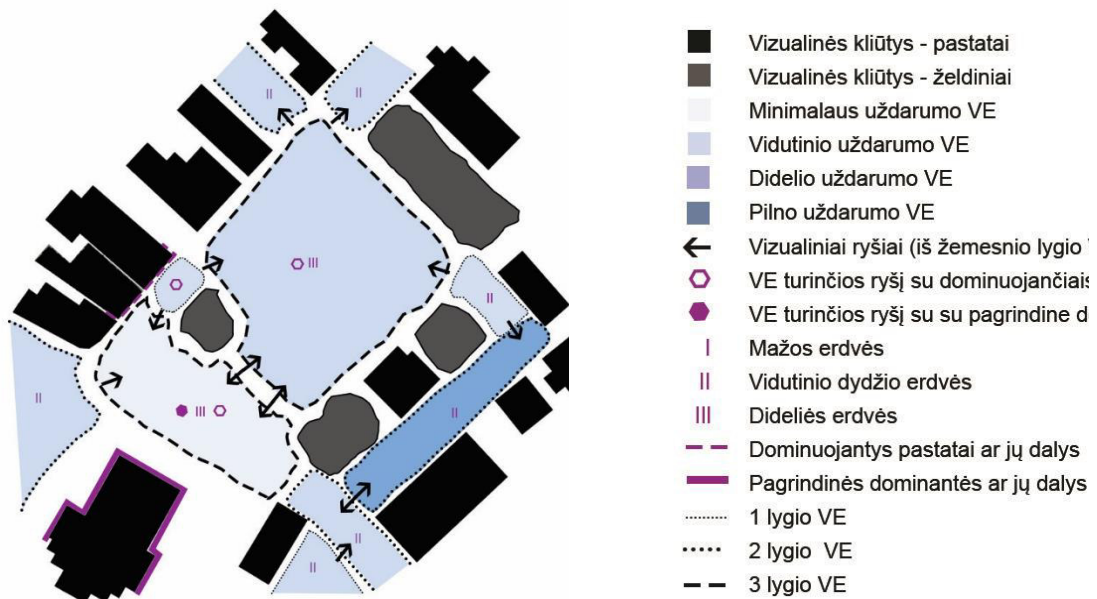

54 pav. Žiežmarių miesto centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės erdvių struktūrų schema

10 lentelė. Žiežmarių miesto centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė

Vertinimo kriterijai	Rodikliai				
Kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdis	Didelės VE	Prasta	Horizontalus uždarumas mažas	VE vizualinių ryšių įvairovė skurdi	VE vientisa
Natūralumas	Mažas	Mažas			
Įvairovė	Viena dominuojanti VE. Su ja ribojasi keletą nedidelių VE	Mažas kiekis ir skurdus išdėstymas	Viena didelė uždara erdvė		
Bendras psichologinis ir estetiškas potencialas	Aktyvių dominančių nėra	Foniniai elementai neaktyvus pavieniai želdiniai ir pastatai			

Žiežmarių miesto centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizė
(55 pav; 11 lentelė):

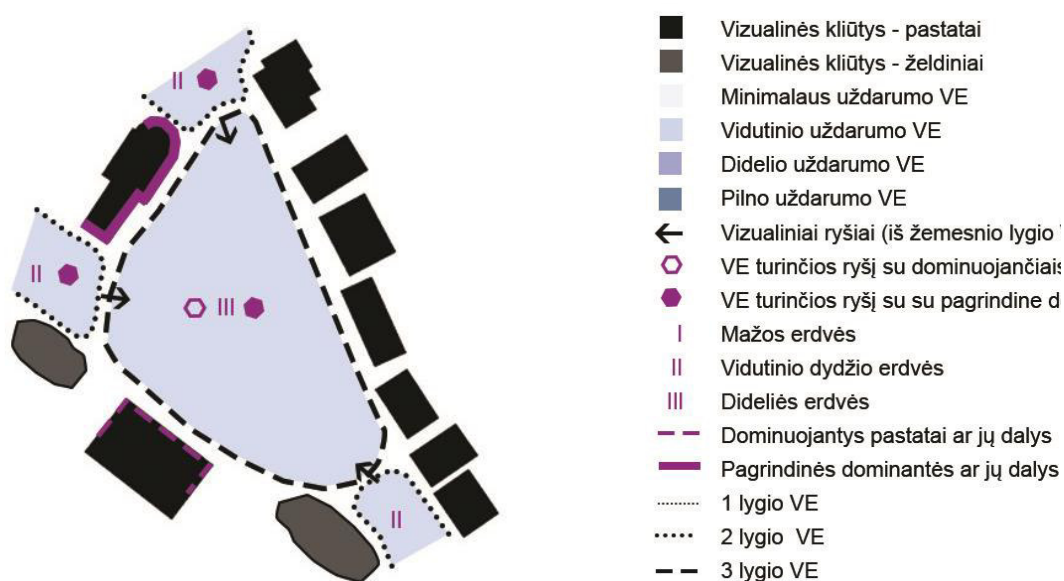

55 pav. Žiežmarių miesto centrinės aikštės esamos būklės erdvių struktūrų schema

11 lentelė. Žiežmarių miesto centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė.

Vertinimo kriterijai	Rodikliai				
Kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdis	Vyrauja mažo ir vidutinio dydžio VE	VE išsidėsčiusios žiedu aplinka centrinę aikštę	VE horizontalusis uždaramas didelis	VE vizualinių ryšių įvairovė didelė, vyrauja skirtingos hierarchijos VE	VE skirtingų formų ir dydžių.
Natūralumas	Gamtinių elementų kiekis didelis	Gamtiniai elementai formuojasi aikštės centre, apsupti nedidelių VE			
Įvairovė	VE struktūra kompleksiška	VE komponentų kiekis didelis išdėstymas kompleksiškas	Dauguma VE horizontaliai vidutiniškai uždaros		
Bendras psichologinis ir estetiškas potencialas	VE komponentų dominantės nedidelės, šviesių spalvų kolorito.	VE foniniai komponentai nedideli bet išsidėstę tankiai ir kompleksiskai			

Semeliškių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizė (56 pav.; 12 lentelė):

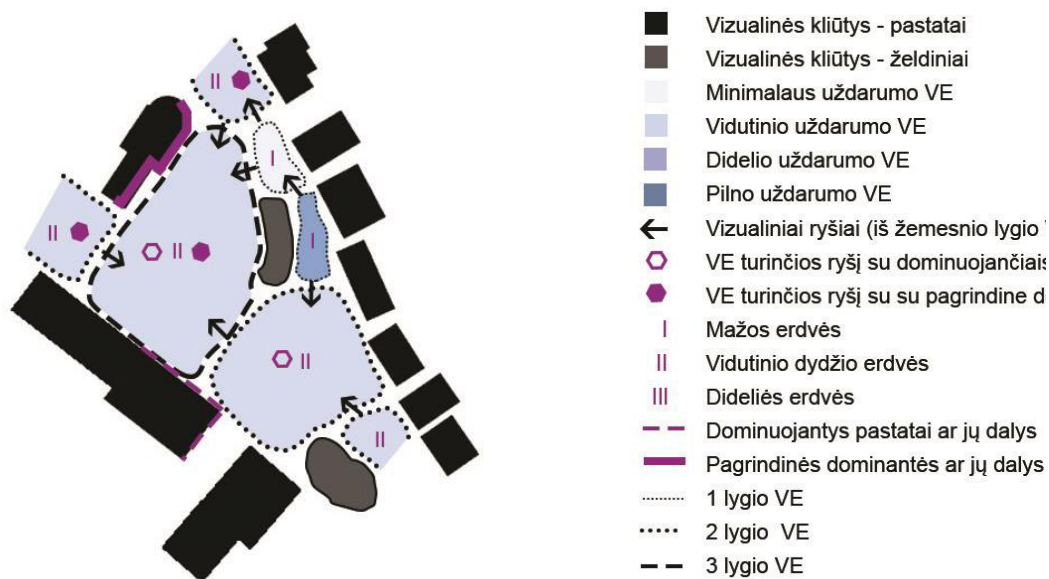
56 pav. Semeliškių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės erdviųjų struktūrų schema

12 lentelė. Semeliškių miestelio centrinės aikštės susiformavusios iki XX a. antros pusės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo lentelė.

Vertinimo kriterijai	Rodikliai				
	Kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdis	Didelės VE	Prasta	Horizontalus uždaramas mažas	VE vizualinių ryšių įvairovė skurdi
Natūralumas	Mažas	Mažas			
Įvairovė	Viena dominuojanti VE. Su ja ribojasi keletą nedidelių VE	Mažas kiekis ir skurdus išdėstymas	Viena didelė uždara erdvė		
Bendras psichologinis ir estetiškas potencialas	Aktyvių dominančių nėra	Foniniai elementai neaktyvus pavieniai želdiniai ir pastatai			

Semeliškių miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizė (57 pav.; 13 lentelė):

57 pav. Semeliškių miestelio centrinės aikštės esamos būklės erdviųjų struktūrų schema

13 lentelė. Semeliškių miestelio centrinės aikštės esamos būklės kraštovaizdžio erdvinės struktūros vertinimo

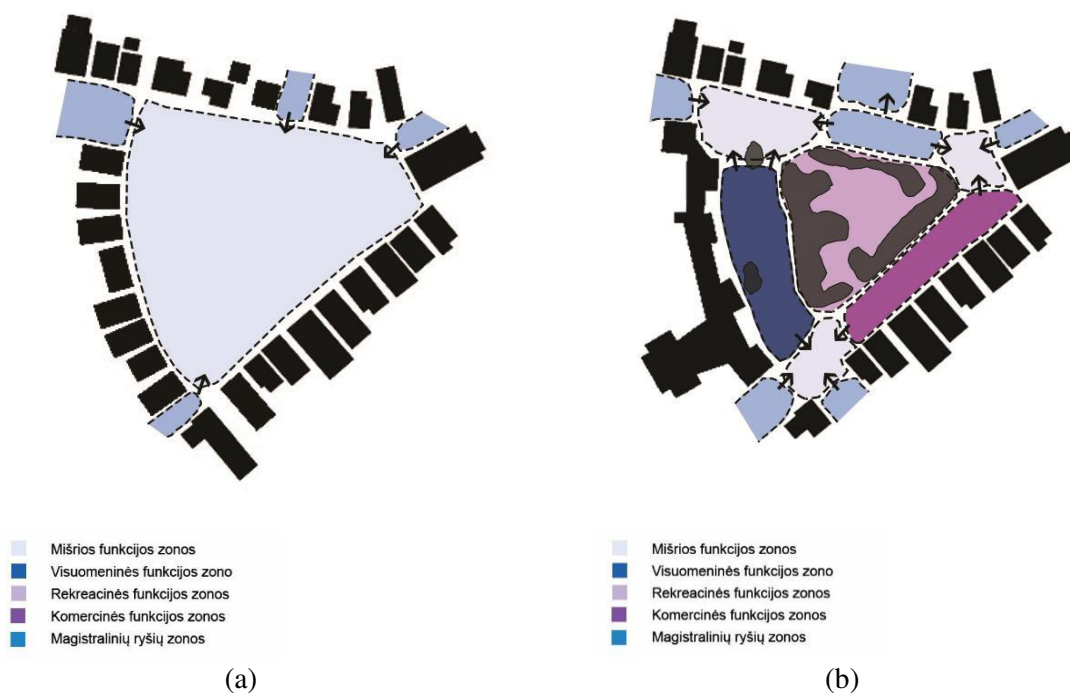
lentelė

Vertinimo kriterijai	Rodikliai				
Kraštovaizdžio erdvinės struktūros pobūdis	Vyrauja mažo ir vidutinio dydžio VE	VE išsidėsčiusios žiedu aplinka centrinę aikštę	VE horizontalusis uždaramas didelis	VE vizualinių ryšių įvairovė didelė, vyrauja skirtingos hierarchijos VE	VE skirtingų formų ir dydžių.
Natūralumas	Gamtinių elementų kiekis didelis	Gamtiniai elementai formuojasi aikštės centre, apsupti nedidelių VE			
Įvairovė	VE struktūra kompleksiška	VE komponentų kiekis didelis išdėstymas kompleksiškas	Dauguma VE horizontaliai vidutiniškai uždaros		
Bendras psichologinis ir estetiškas potencialas	VE komponentų dominantės nedidelės, šviesių spalvų kolorito.	VE foniniai komponentai nedideli bet išsidėstę tankiai ir kompleksiskai			

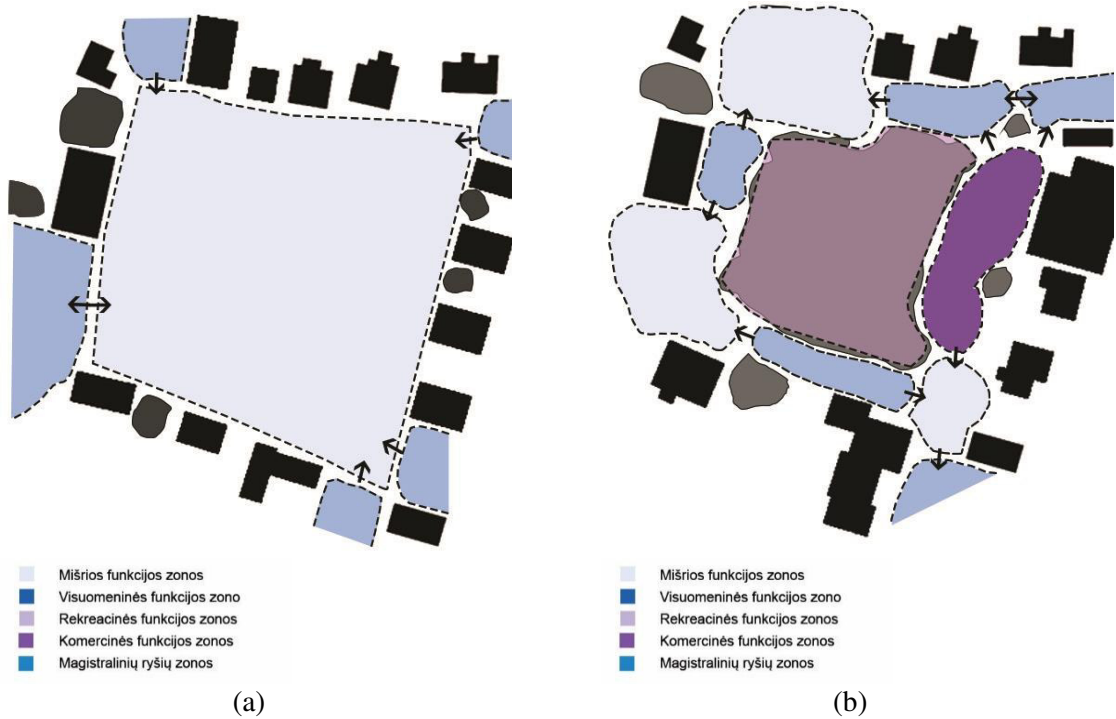
Tyrimo objektų analizės naudojant kraštovaizdžio erdvių struktūrų vertinimo metodiką apibendrinimas:

1. Nagrinėjamų miestelių centrinių aikščių susiformavusių iki XX a. antros pusės erdvinė struktūra ir įvairovė buvo skurdi.
2. Miesteliuose, kurių centrinėse aikštėse nuo XX a. antros pusės atsirado daugiau želdinių vizualinių erdvių įvairovė ženkliai padidėjo, miesteliuose kuriuose želdinių atsirado mažiau vizualinių erdvių įvairovė padidėjo neženkliai.
3. Želdinių pagausėjimas centrinėse aikštėse vientisas didelio dydžio erdves suskaidė į daug nedidelių vizualinių erdvių, vizualinės erdvė tapo suskaidyta.
4. Želdinių pagausėjimas centrinėse aikštėse padidino vizualinėse erdvėse vyraujančių gamtinių komponentų kiekį.
5. Želdinių pagausėjimas centrinėse aikštėse sumažino vizualinėse erdvėse vyraujančių dominančių įtaką jų vizualinėms savybėms.

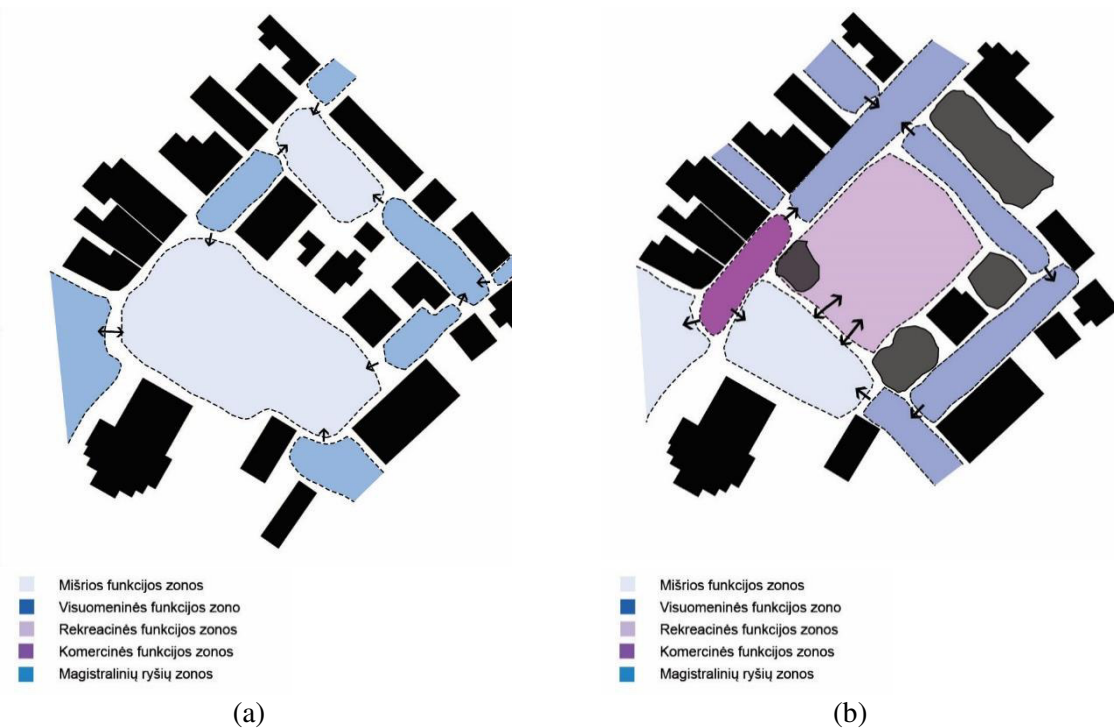
Tyrimo objektų funkcinių erdvių pasiskirstymo analizė. Atliekant tyrimus buvo iškelta hipotezė, kad didelė dalis miestelių centrinės aikštės vizualinių erdvių ribos sutaps su funkcinių zonų ribomis, todėl kiekvienam tyrimo objektui buvo atlikta funkcinių erdvių išdėstymo analizė. Žemiau pateikiamos kiekvieno tirta miestelio centrinės aikštės funkcinių erdvių analizė schema (žr. 58 pav. - 61 pav.):

58 pav. Butrimonių miestelio centrinės aikštės a) susiformavusios iki XX a. antros pusės funkcinių erdvių schema ir b) esamos būklės funkcinių erdvių schema

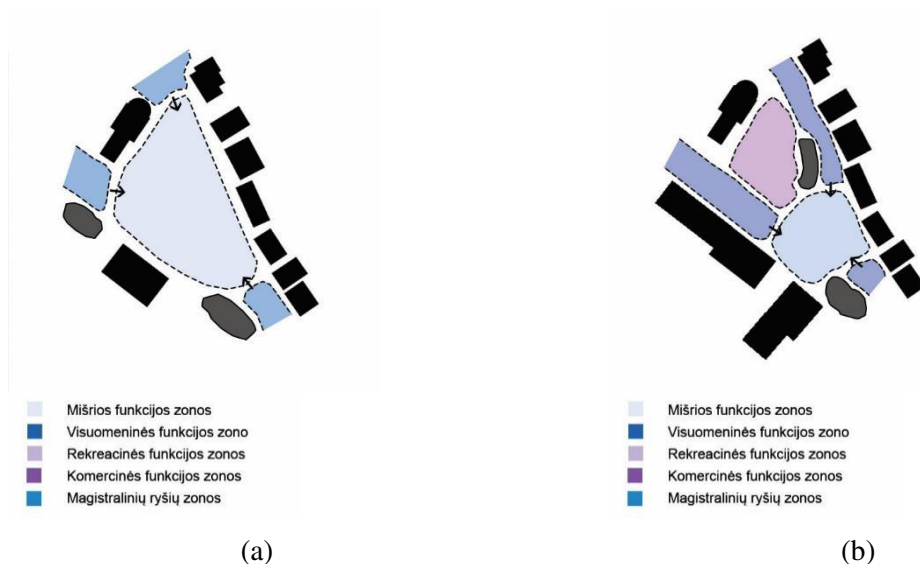

59 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės a) susiformavusios iki XX a. antros pusės funkcinių erdvių schema ir b) esamos būklės funkcinių erdvių schema

60 pav. Žiežmarių miestelio centrinės aikštės a) susiformavusios iki XX a. antros pusės funkcinių erdvių schema ir b) esamos būklės funkcinių erdvių schema

61 pav. Semeliškių miestelio centrinės aikštės a) susiformavusios iki XX a. antros pusės funkcinių erdvių schema ir b) esamos būklės funkcinių erdvių schema

Tyrimo objektų funkcinių erdvių pasiskirstymo analizės apibendrinimas

1. Nagrinėjamų miestelių centrinių aikščių apželdinimas nulėmė funkcinių zonų susiskaidymą. Iš homogeninių funkcinių zonų erdvės tapo funkciškai įvairesnės.
2. Susiskaldžiusios funkcinės zonos įgavo konkretumo, susidariusios funkcinės zonos tapo specializuotos.
3. Didelė dalis funkcinių zonų ribojasi su vizualinių erdvių ribomis, kurios buvo nagrinėjamos ankščiau, tai reiškia, kad funkcinės miestelio aikštės zonos nulemtos susidariusios erdvinės struktūros.

Tiriamų objektų, remiantis visuomenės sociologinės apklausos rezultatais, vertinimas statistinės analizės principu:

Miestelių gyventojams socialinėje apklausoje buvo paruoštas klausimas, kuriame pateikiami 5 skirtingų Lietuvos miestelių centrinių aikščių paveikslėliai pasižymintys skirtingomis Lietuvos miesteliams būdingomis architektūrinėmis ir urbanistinėmis savybėmis (13, 14, 15, 16, 17 pav.). Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Kuriame iš pateiktų paveikslėlių geriausiai pateikiamas tradicinio Lietuvos miestelio centrinės aikštės vaizdas?“.

Šiuo klausimu siekiama nustatyti kaip visuomenė vizualiai vertina Lietuvos istorinio tradicinio miestelio centrinės aikštės aplinką, kokia aplinka vizualiniu požiūriu apklaustiesiems yra labiausiai priimtina. Išnagrinėjus apklausoje pateiktus paveikslėlius, kiekvienam iš jų priskiriami tam tikri architektūrinių ir urbanistinių savybių, kurios vizualiai atsispindi paveiksluose, vertinimo kriterijai. Remiantis šiais kriterijais ir apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymo variantais,

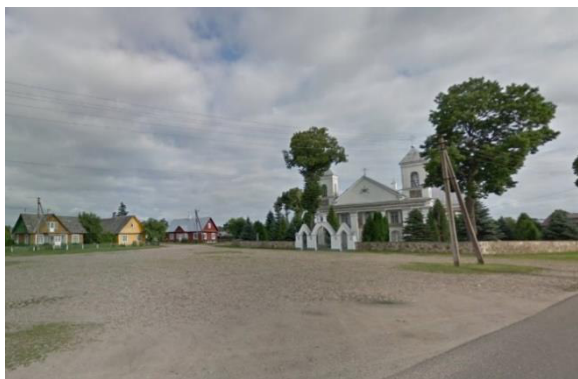
vertinant apklausoje pateiktus miestelių centrinių aikščių paveikslėlius, nustatysime pagrindinius architektūrinių ir urbanistinių savybių kriterijus, kurie anot miestelių bendruomenės atspindi tradicinius miestelio centrinės aikštės bruožus. Apklausoje vertinti miestelių centrinių aikščių vaizdai pateikiami žemiau (žr. 62 pav. - 66 pav.)

62 pav. Žašlių miestelio centrinė aikštė
(1 paveikslėlis)

63 pav. Stakliškių miestelio centrinės aikštės
fragmentas (2 paveikslėlis)

64 pav. Valkininkų miestelio centrinė aikštė
(3 paveikslėlis)

65 pav. *Eišiškių miestelio centrinė aikštė*
(4 paveikslėlis)

66 pav. *Butrimonių miestelio centrinė aikštė* (5 paveikslėlis)

Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymas paveikslėliams pateikiamas žemiau (14 lentelė)

14 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė

Vertinimo kriterijus	Vertinimo kriterijaus reikšmė	Paveikslėliai				
		1	2	3	4	5.
Centrinės aikštės uždarumas	Atvira	+	+	+	+	
	Uždara					+
Spalvų kontrastas	Stiprus spalvų kontrastas		+		+	+
	Silpnas spalvų kontrastas	+		+		
Spalvų ryškumas	Ryškios spalvos		+	+		+
	Blankios spalvos	+			+	
Medžiagiškumas - medis	būdinga medinė architektūra			+		+
	nebūdinga medinė architektūra	+	+		+	
Medžiagiškumas - tinkas	būdingi tinkuoti namų fasadai	+	+		+	
	nebūdingi tinkuoti namų fasadai			+		+
Medžiagiškumas - mūras	būdinga mūrinė architektūra;	+	+		+	+
	nebūdinga mūrinė architektūra			+		
Pastatų aukštingumas	pastatų aukštingumas žemas	+		+		
	pastatų aukštingumas vidutinis		+			+
	pastatų aukštingumas aukštas				+	
Želdinių gausa	aikštėje želdinių mažai	+	+			
	aikštėje želdinių vidutiniškai			+	+	
	aikštėje želdinių daug					+
Aikštę supančių tūrių dinamiškumas	maža tūrių dinamika	+				
	vidutinė tūrių dinamika		+		+	+
	didelė tūrių dinamika			+		
Sovietinių statinių apraiškos miestelio centrinėje aikštėje	sovietinių statinių pakankamai mažai	+				
	sovietinių statinių vidutiniškai		+	+		
	sovietinių statinių pakankamai daug				+	+
Inžinerinės infrastruktūros apraiškos centrinėje aikštėje	pavieniai infrastruktūros objektai		+	+	+	
	infrastruktūros objektų pakankamai daug	+				+
Išlikusių senųjų dangų kiekis centrinėje aikštėje	pakankamai mažai		+		+	
	vidutiniškai;	+				+
	pakankamai daug.			+		
Išlikusių senųjų statinių kiekis centrinėje aikštėje	pakankamai mažai		+		+	
	vidutiniškai	+				+
	pakankamai daug			+		
Aikštės aukščio pločio santykis	1:5	+	+			
	1:7				+	+
	1:10			+		

Remiantis sudaryta kriterijų sistema aukščiau ir turint apklausos rezultatus suvestus „IBM SPSS Statistics v22“ kompiuterinėje programoje galime atlikti statistinius skaičiavimus. Statistinių skaičiavimo pagrindu nustatysime urbanistinių ir architektūrinių kriterijų reikšmingiausias reikšmes, kurios tiksliausiai nusako tradicinio miestelio architektūrinius ir urbanistinius bruožus, kurie nulėmė apklausoje dalyvavusių respondentų pasirinkimą. Kiekvieną vertinimo kriterijaus

reikšmę įsivertiname skaitine išraiška ir statistinių skaičiavimo įrangos pagalba apskaičiuojame šių išraiškų vidurkius. Gauto vidurkio skaitinė išraiška nurodo, kuri vertinimo kriterijaus reikšmė yra reikšmingiausia. Tinkamos reikšmės pasirinkimą nustatome tokiu principu:

- Kai vertinimo kriterijus sudarytas iš 2 reikšmių:
  - Vidurkis [1 – 1.4), tai tinkama reikšmė – 1;
  - Vidurkis [1.4 -1.6), tai tinkamos reikšmės nustatyti negalime;
  - Vidurkis [1.6– 2], tai tinkama reikšmė – 2;
- Kai vertinimo kriterijus sudarytas iš 3 reikšmių:
  - Vidurkis [1 – 1.75), tai tinkama reikšmė – 1;
  - Vidurkis [1.75 -2.25), tai tinkama reikšmė – 2;
  - Vidurkis [2.25– 3], tai tinkama reikšmė – 3.

15 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų apskaičiavimas SPSS statistics programa remiantis visuomenės apklausos duomenimis

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Aikstes_uzdarumas	73	1.32	.468	.055
Spalvu_kontrastingumas	73	1.55	.501	.059
Spalvu_ryskumas	73	1.55	.501	.059
Medziagiskumas_medis	73	1.34	.478	.056
Medziagiskumas_tinkas	73	1.34	.478	.056
Medziagiskumas_muras	73	1.66	.478	.056
Aukstingumas	73	1.56	.687	.080
Zeldiniai	73	2.08	.741	.087
Turiu_dinamiskumas	73	2.14	.732	.086
Sov_stat_apraiskos	73	1.48	.556	.065
Statiniu_bukle	73	2.22	.768	.090
Inz_infrastruktura	73	1.52	.503	.059
Islikusios_dangos	73	2.08	.777	.091
Islike_senieji_pastatai	73	2.40	.878	.103
Aikstes_plocio_aukscio_santykis	73	2.11	.756	.088

16 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė

Vertinimo kriterijus	Skaitinės išraiškos reikšmės	Vidurkis	Tinkama reikšmė
Aikštės uždaramas	1 – aikštė atvira 2 – aikštė uždara	1.32	Atvira aikštė
Aikštėje vyraujančių spalvų kontrastingumas	1 – stiprus spalvų kontrastas 2 – silpnas spalvų kontrastas	1.55	Tinkamos reikšmės nustatyti negalime
Aikštėje vyraujančių spalvų ryškumas	1 – ryškios spalvos 2 – blankios spalvos	1.55	Tinkamos reikšmės nustatyti negalime
Medžiagiškumas medis	1 – būdinga medinė architektūra 2 – nebūdinga medinė architektūra	1.34	Būdinga medinė architektūra
Medžiagiškumas tinkas	1 – būdingi tinkuoti namų fasadai 2 – nebūdingi tinkuoti namų fasadai	1.34	Būdingi tinkuoti fasadai

Vertinimo kriterijus	Skaitinės išraiškos reikšmės	Vidurkis	Tinkama reikšmė
Medžiagiškumas - mūras	1 – būdinga mūrinė architektūra; 2 – nebūdinga mūrinė architektūra	1.66	Nebūdinga mūrinė architektūra
Pastatų aukštingumas	1 – pastatų aukštingumas žemas; 2 – pastatų aukštingumas vidutinis; 3 – pastatų aukštingumas aukštas	1.56	Pastatų aukštingumas mažesnis negu vidutinis
Želdinių gausa	1 – aikštėje želdinių mažai 2 – aikštėje želdinių vidutiniškai; 3 – aikštėje želdinių daug.	2.08	Aikštėje želdinių vidutiniškai
Aikštę supančių tūrių dinamiškumas	1 – maža tūrių dinamika 2 – vidutinė tūrių dinamika; 3 – didelė tūrių dinamika.	2.14	Vidutiniška tūrių dinamika
Sovietinių statinių apraiškos miestelio centrinėje aikštėje	1 – sovietinių statinių pakankamai mažai; 2 – sovietinių statinių vidutiniškai; 3 – sovietinių statinių pakankamai daug.	1.48	Sovietinių statinių pakankamai mažai
Aikštėje esančių statinių būklė	1 – patenkinama; 2 – vidutinė; 3 – gera.	2.22	Statinių būklė vidutinė
Inžinerinės infrastruktūros apraiškos centrinėje aikštėje	1 – pavieniai infrastruktūros objektai; 2 – infrastruktūros objektų pakankamai daug	1.52	Tinkamos reikšmės nustatyti negalime
Išlikusių senųjų dangų kiekis centrinėje aikštėje	1 – pakankamai mažai 2 – vidutiniškai; 3 – pakankamai daug.	2.08	Išlikusių senųjų dangų vidutiniškai
Išlikusių senųjų statinių kiekis centrinėje aikštėje	1 – pakankamai mažai 2 – vidutiniškai; 3 – pakankamai daug.	2.40	Išlikusių statinių pakankamai daug
Aikštės aukščio pločio santykis	1 – 1:5 2 – 1:7 3 – 1:10	2.11	Aikštės aukščio pločio santykis 1:7

Tiriamų objektų, remiantis architektūros specialistų sociologinės apklausos rezultatais, vertinimas statistinės analizės principu:

Apklausoje architektūros specialistų buvo klausama, kaip jie vertina tam tikrų Lietuvos miestelių urbanistinių ir architektūrinių struktūrų savybių svarbą miestelio istoriniam tapatumui atpažinti, tam sužinoti buvo pateikti du klausimai, kurie formuluojami taip: 1) „Kurie iš pateiktų rodiklių svarbiausi miestelio tapatumui atpažinti urbanistiniu požiūriu? (sugrupuokite pagal svarbumą nuo 1 iki 5 (kai 1 – mažai svarbu, 5 – labai svarbu))“ 2) „Kurie iš pateiktų rodiklių svarbiausi miestelio tapatumui atpažinti architektūriniu požiūriu? (sugrupuokite pagal svarbumą nuo 1 iki 5 (kai 1 – mažai svarbu, 5 – labai svarbu))“. Taip pat buvo pateiktas klausimas, kurio buvo siekiama sužinoti kaip architektūros specialistai vertina sovietiniu laikotarpiu vykusios architektūrinės ir urbanistinės kaitos poveikį Lietuvos miestelių centrinių aikščių tradicinei aplinkai. Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Kaip išvardinti architektūriniai ir urbanistiniai pasikeitimai sovietiniu laikotarpiu miestelių centrinėse aikštėse paveikė miestelio tradicinę aplinką?“. Galime pastebėti, kad šiame klausime atsakymo variantai pasiskirsto skalėje, todėl

apklausos rezultatus galime analizuoti SPSS kompiuterine programa. Tokia analizė mums leistų sužinoti architektūros specialistų išskiriamas svarbiausias urbanistines ir architektūrinės struktūras svarbias miestelių istoriniam tapatumui bei sovietiniu laikotarpiu vykusią urbanistinių ir išskiriamą architektūrinių pasikeitimų poveikį miestelių aplinkai.

Kompiuterine programa apskaičiuojame pirmojo analizuojamo klausimo apklausos duomenis ir gauname apklausos atsakymo vidurkių skaitines reikšmes, čia kuo gauta reikšmė arčiau 5 tuo tas urbanistinės struktūros elementas yra svarbesnis miestelio tapatumui.

17 lentelė. Urbanistinės struktūros elementų svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkiai.

Urbanistinės struktūros elementai	Apklausos atsakymų skaitinės reikšmės vidurkis
Plano struktūra	4.4
Miestelio centrinės aikštės forma	3.94
Miestelio užstatymo tankumas	3.46
Miestelio užstatymo tipas	4.09

Kompiuterine programa apskaičiuojame antrojo analizuojamo klausimo apklausos duomenis ir gauname apklausos atsakymo vidurkių skaitines reikšmes, čia kuo gauta reikšmė arčiau 5 tuo tas urbanistinės struktūros elementas yra svarbesnis miestelio tapatumui.

18 lentelė. Architektūrinių elementų struktūros svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkiai.

Architektūrinės struktūros elementai	Apklausos atsakymų skaitinės reikšmės vidurkis
Statinių funkcijos kaita	4.0
Pastatų medžiagiškumas	3.31
Pastatų spalvinė raiška	4.63
Pastatų aukštingumas	4.11

Kompiuterine programa apskaičiuojame trečiojo analizuojamo klausimo apklausos duomenis ir gauname apklausos atsakymo vidurkių skaitines reikšmes, čia kuo gauta reikšmė arčiau 1 tuo tam tikros architektūrinės ar urbanistinės struktūros kaitos poveikis labiau neigiamas, jei reikšmė arčiau 3 – tai kaitos poveikis įtakos neturėjo, jei arčiau 5 – tai kaitos poveikis labiau teigiamas.

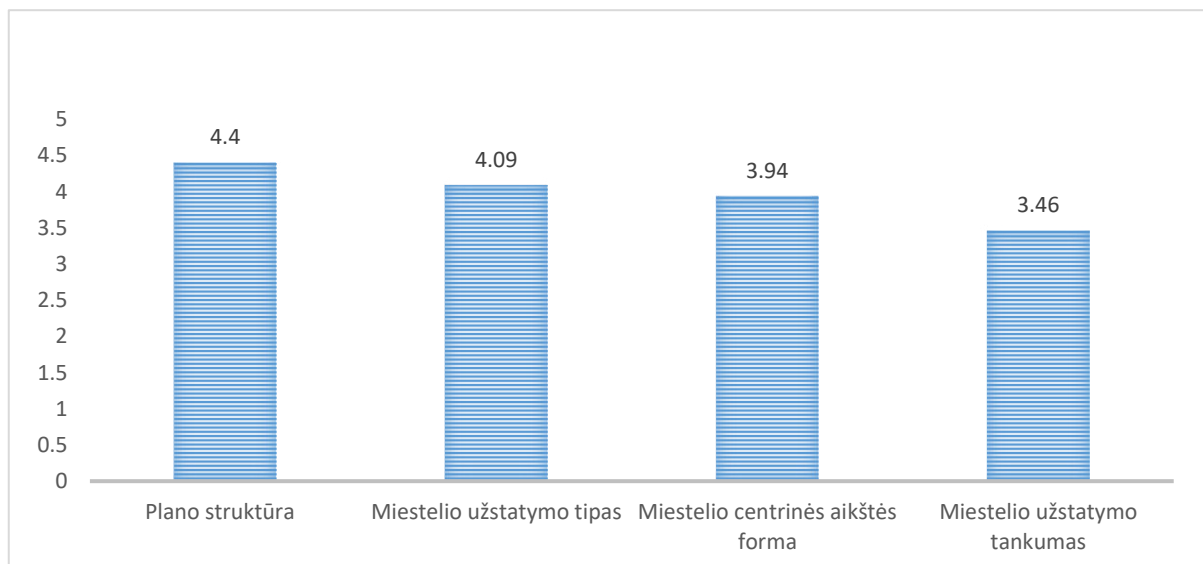
19 lentelė. Urbanistinių ir architektūrinių struktūrų kaitos sovietmečiu poveikio miestelio tradicinei aplinkai apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkiai

Urbanistinės ir architektūrinės struktūros, kurios keitėsi sovietmečiu	Apklausos atsakymų skaitinės reikšmės vidurkis
Statinių funkcijos kaita	2.20
Naujų statinių atsiradimas	1.89
Aikštės apželdinimas	2.66
Kitoniška architektūra	1.63
Gatvių tinklo pasikeitimai	1.71

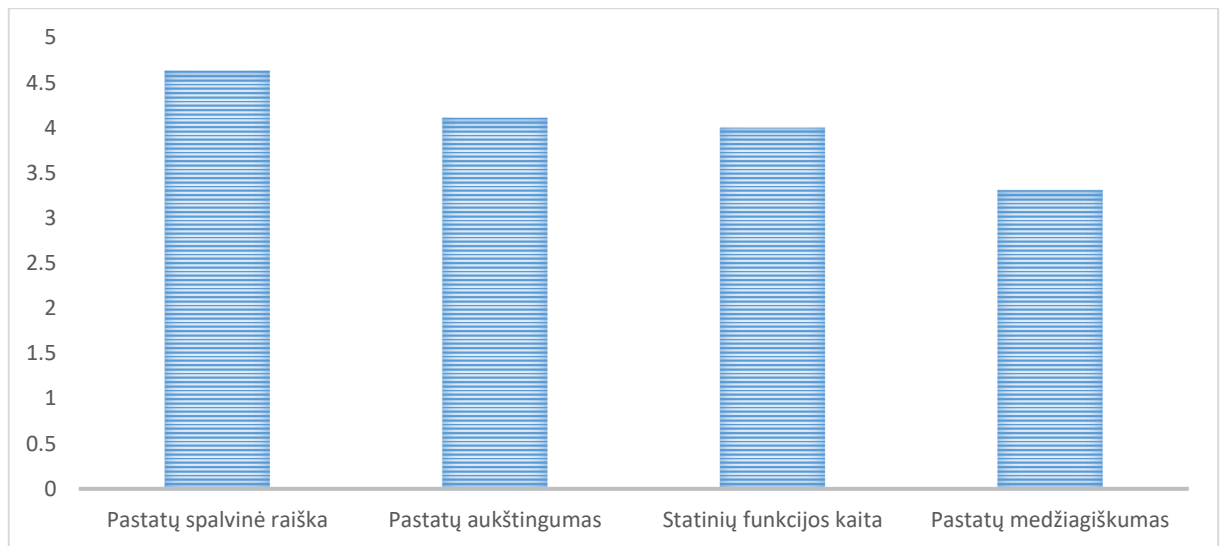
20 lentelė. Analizuojamų architektūros specialistų anketos atsakymų duomenų analizės rezultatai skaičiuojant kompiuterine programa SPSS.

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Urban_plano.struktura	35	4.40	.946	.160
Urban_ aikstes.forma	35	3.94	.998	.169
Urban_uzstatymo.tankumas	35	3.46	1.379	.233
Urban_uzstatymo.tipas	35	4.09	1.147	.194
Arch_medziagiskumas	35	4.00	1.111	.188
Arch_spalvingumas	35	3.31	1.183	.200
Arch_turine.kompozicija	35	4.63	.547	.092
Arch_aukštینگumas	35	4.11	.993	.168
Sov.neig_statiniu.funkcijos	35	2.20	1.052	.178
Sov.neig_nauji.statiniai	35	1.89	1.301	.220
Sov.neig_ aikstes.apzeldinimas	35	2.66	1.136	.192
Sov.neig_kitoniska.architektura	35	1.63	.942	.159
Sov.neig_gatviu.tinklo.pasikeitimas	35	1.71	1.100	.186

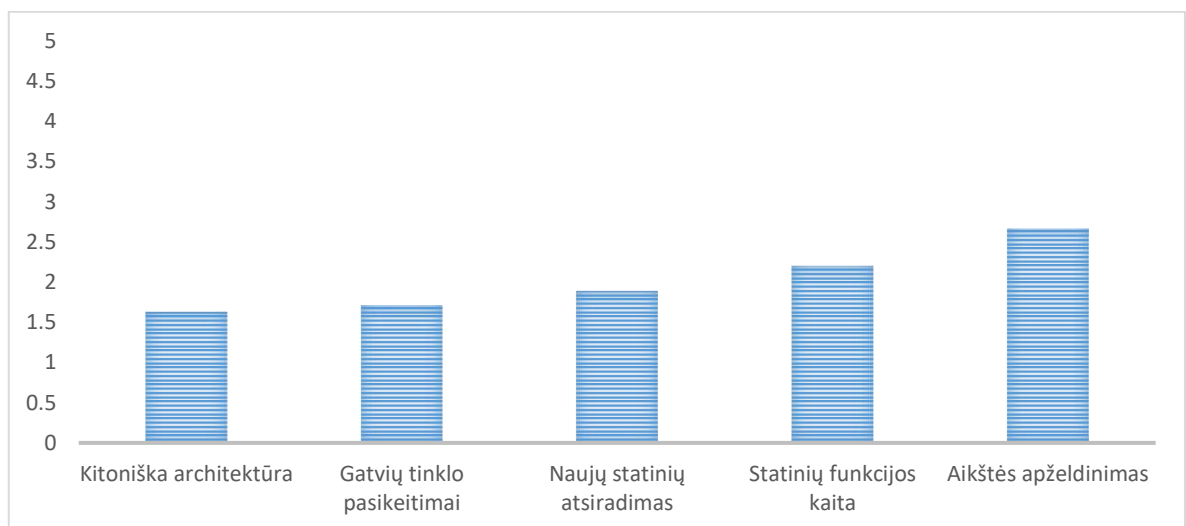
Apibendrinant architektūros specialistų išskiriamas svarbiausias urbanistines ir architektūrinės struktūras svarbias miestelių istoriniam tapatumui bei sovietiniu laikotarpiu vykusių urbanistinių ir architektūrinių išskiriamą pasikeitimų poveikį miestelių aplinkai, iš gautų apklausos atsakymų skaitinės reikšmės vidurkių sudarome diagramas (žr. 67 pav. - 69 pav.)

67 pav. Urbanistinės struktūros elementų svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkių diagrama. (kuo gauta reikšmė arčiau 5 tuo tas urbanistinės struktūros elementas yra svarbesnis miestelio tapatumui).

68 pav. Architektūrinių elementų struktūros svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkių diagrama. (kuo gauta reikšmė arčiau 5 tuo architektūrinių elementų struktūra yra svarbesnė miestelio tapatumui).

69 pav. Architektūrinių elementų struktūros svarbos apklausos atsakymų skaitinių reikšmių vidurkių diagrama. (kuo gauta reikšmė arčiau 1 tuo tikros architektūrinės ar urbanistinės struktūros kaitos poveikis labiau neigiamas, jei reikšmė arčiau 3 – tai kaitos poveikis įtakos neturėjo, jei arčiau 5 – tai kaitos poveikis labiau teigiamas.)

Kaip matome svarbiausias istorinių miestelių urbanistinės struktūros elementas anot architektūros specialistų miestelio plano struktūra, svarbiausias architektūrinis elementas pastatų spalvinė raiška. Didžiausią poveikį miestelio architektūriniai ir urbanistinei struktūrai nuo XX a. antros pusės padarė kito architektūros stiliaus pastatų atsiradimas ir šis poveikis vertinamas neigiamai, galime atkreipti dėmesį, kad visų architektūros ir urbanistinės struktūros elementų pokytis nuo XX a. antros pusės miestelių aplinkoje vertinamas neigiamai.

Architektūros specialistų socialinėje apklausoje buvo paruoštas klausimas, kuriame pateikiami 4 skirtingų Lietuvos miestelių centrinių aikščių paveikslėliai pasižymintys skirtingomis Lietuvos miesteliams būdingomis architektūrinėmis ir urbanistinėmis savybėmis. Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Kuriame iš pateiktų paveikslėlių geriausiai pateikiamas tradicinio Lietuvos miestelio centrinės aikštės vaizdas?“.

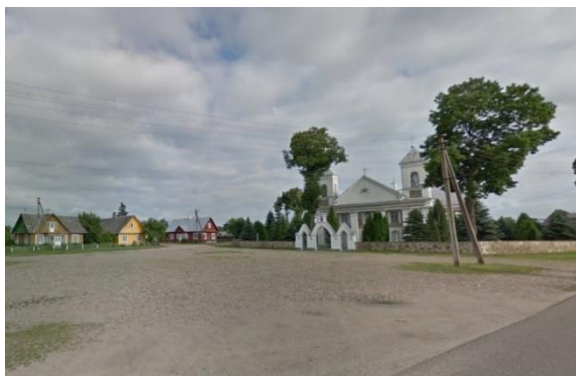
Šiuo klausimu siekiama nustatyti kaip architektūros specialistai vizualiai vertina Lietuvos istorinio tradicinio miestelio centrinės aikštės aplinką, kokia aplinka vizualiniu požiūriu apklaustiesiems yra labiausiai priimtina. Išnagrinėjus apklausoje pateiktus paveikslėlius, kiekvienam iš jų priskiriami tam tikri architektūrinių ir urbanistinių savybių, kurios vizualiai atsispindi paveiksluose, vertinimo kriterijai. Remiantis šiais kriterijais ir apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymo variantais, vertinant apklausoje pateiktus miestelių centrinių aikščių paveikslėlius, nustatysime pagrindinius architektūrinių ir urbanistinių savybių kriterijus, kurie anot architektūros specialistų atspindi tradicinius miestelio centrinės aikštės bruožus. Apklausoje vertinti miestelių centrinių aikščių vaizdai pateikiami žemiau (žr.70 pav. - 73 pav.)

70 pav. Žaslių miestelio centrinė aikštė
(1 paveikslėlis)

71 pav. Kruonio miestelio centrinės aikštės
vaizdas (2 paveikslėlis)

72 pav. Valkininkų miestelio centrinė aikštė
(3 paveikslėlis)

73 pav. Eišiškių miestelio centrinė aikštė
(4 paveikslėlis)

Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymas paveikslėliams pateikiamas žemiau (žr. 21 lentelė).

21 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė

Vertinimo kriterijus	Vertinimo kriterijaus reikšmė	Paveikslėliai			
		1	2	3	4
Centrinės aikštės uždaramas	Atvira	+		+	+
	Uždara		+		
Spalvų kontrastas	Stiprus spalvų kontrastas		+		+
	Silpnas spalvų kontrastas	+		+	
Spalvų ryškumas	Ryškios spalvos		+	+	
	Blankios spalvos	+			+
Medžiagiškumas - medis	būdinga medinė architektūra		+	+	
	nebūdinga medinė architektūra	+			+
Medžiagiškumas - tinkas	būdingi tinkuoti namų fasadai	+	+		+
	nebūdingi tinkuoti namų fasadai			+	
Medžiagiškumas - mūras	būdinga mūrinė architektūra;	+	+		+
	nebūdinga mūrinė architektūra			+	
Pastatų aukštingumas	pastatų aukštingumas žemas	+		+	
	pastatų aukštingumas vidutinis		+		
	pastatų aukštingumas aukštas				+
Želdinių gausa	aikštėje želdinių mažai	+			
	aikštėje želdinių vidutiniškai			+	+
	aikštėje želdinių daug		+		
Aikštę supančių tūrių dinamiškumas	maža tūrių dinamika	+			
	vidutinė tūrių dinamika		+		+
	didelė tūrių dinamika			+	
Sovietinių statinių apraiškos miestelio centrinėje aikštėje	sovietinių statinių pakankamai mažai	+			
	sovietinių statinių vidutiniškai		+	+	
	sovietinių statinių pakankamai daug				+
Inžinerinės infrastruktūros apraiškos centrinėje aikštėje	pavieniai infrastruktūros objektai			+	+
	infrastruktūros objektų pakankamai daug	+	+		
Išlikusių senųjų dangų kiekis centrinėje aikštėje	pakankamai mažai				+
	vidutiniškai;	+	+		
	pakankamai daug.			+	
Išlikusių senųjų statinių kiekis centrinėje aikštėje	pakankamai mažai				+
	vidutiniškai	+			
	pakankamai daug		+	+	
Aikštės aukščio pločio santykis	1:5	+			
	1:7		+		+
	1:10			+	

Remiantis sudaryta kriterijų sistema aukščiau ir turint apklausos rezultatus suvestus SPSS statistics kompiuterinėje programoje galime atlikti statistinius skaičiavimus. Statistinių skaičiavimo pagrindu nustatysime urbanistinių ir architektūrinių kriterijų reikšmingiausias reikšmes, kurios tiksliausiai nusako tradicinio miestelio architektūrinius ir urbanistinius bruožus, kurie nulėmė apklausoje dalyvavusių respondentų pasirinkimą. Kiekvieną vertinimo kriterijaus reikšmę įsivertiname skaitine išraiška ir statistinių skaičiavimo įrangos pagalba apskaičiuojame šių išraiškų

vidurkius. Gauto vidurkio skaitinė išraiška nurodo, kuri vertinimo kriterijaus reikšmė yra reikšmingiausia. Tinkamos reikšmės pasirinkimą nustatome tokiu principu:

- Kai vertinimo kriterijus sudarytas iš 2 reikšmių:
  - Vidurkis [1 – 1.4), tai tinkama reikšmė – 1;
  - Vidurkis [1.4 -1.6), tai tinkamos reikšmės nustatyti negalime;
  - Vidurkis [1.6– 2], tai tinkama reikšmė – 2;
- Kai vertinimo kriterijus sudarytas iš 3 reikšmių:
  - Vidurkis [1 – 1.75), tai tinkama reikšmė – 1;
  - Vidurkis [1.75 -2.25), tai tinkama reikšmė – 2;
  - Vidurkis [2.25– 3], tai tinkama reikšmė – 3.

22 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų apskaičiavimas SPSS statistics programa remiantis architektūros specialistų apklausos duomenimis

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Aikstes_uzdarumas	35	1.06	.236	.040
Spalvu_kontrastingumas	35	1.89	.323	.055
Spalvu_ryskumas	35	1.89	.323	.055
Medziagiskumas_medis	35	1.77	.426	.072
Medziagiskumas_tinkas	35	1.23	.426	.072
Medziagiskumas_muras	35	1.29	.458	.077
Aukstingumas	35	1.17	.514	.087
Zeldiniai	35	1.89	.471	.080
Turiu_dinamiskumas	35	2.54	.780	.132
Sov_stat_apraiskos	35	1.11	.323	.055
Statiniu_bukle	35	1.94	.539	.091
Inz_infrastruktura	35	1.23	.426	.072
Islikusios_dangos	35	2.66	.591	.100
Islike_senieji_pastatai	35	2.71	.572	.097
Aikstes_plocio_aukscio_santykis	35	2.54	.780	.132

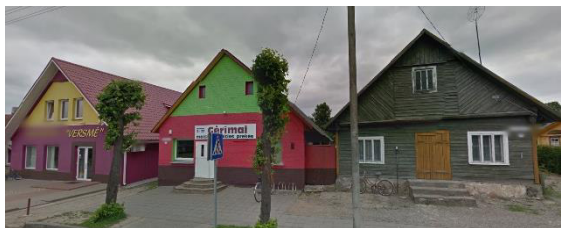
23 lentelė. Architektūrinių ir urbanistinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė

Vertinimo kriterijus	Skaitinės išraiškos reikšmės	Vidurkis	Tinkama reikšmė
Aikštės uždarumas	1 – aikštė atvira 2 – aikštė uždara	1.06	Atvira aikštė
Aikštėje vyraujančių spalvų kontrastingumas	1 – stiprus spalvų kontrastas 2 – silpnas spalvų kontrastas	1.89	Vyrauja silpnas spalvų kontrastas
Aikštėje vyraujančių spalvų ryškumas	1 – ryškios spalvos 2 – blankios spalvos	1.89	Vyrauja blankios spalvos
Medžiagiškumas medis	1 – būdinga medinė architektūra 2 – nebūdinga medinė architektūra	1.77	Būdinga medinė architektūra
Medžiagiškumas tinkas	1 – būdingi tinkuoti namų fasadai 2 – nebūdingi tinkuoti namų fasadai	1.29	Nebūdingi tinkuoti fasadai
Medžiagiškumas mūras	1 – būdinga mūrinė architektūra; 2 – nebūdinga mūrinė architektūra	1.29	Nebūdinga mūrinė architektūra

Vertinimo kriterijus	Skaitinės išraiškos reikšmės	Vidurkis	Tinkama reikšmė
Pastatų aukštingumas	1 – pastatų aukštingumas žemas; 2 – pastatų aukštingumas vidutinis; 3 – pastatų aukštingumas aukštas	1.17	Pastatų aukštingumas žemas
Želdinių gausa	1 – aikštėje želdinių mažai 2 – aikštėje želdinių vidutiniškai; 3 – aikštėje želdinių daug.	1.89	Aikštėje želdinių vidutiniškai
Aikštę supančių tūrių dinamiškumas	1 – maža tūrių dinamika 2 – vidutinė tūrių dinamika; 3 – didelė tūrių dinamika.	2.54	Didelė tūrių dinamika
Sovietinių statinių apraiškos miestelio centrinėje aikštėje	1 – sovietinių statinių pakankamai mažai; 2 – sovietinių statinių vidutiniškai; 3 – sovietinių statinių pakankamai daug.	1.11	Sovietinių statinių pakankamai mažai
Aikštėje esančių statinių būklė	1 – patenkinama; 2 – vidutinė; 3 – gera.	1.94	Statinių būklė vidutinė
Inžinerinės infrastruktūros apraiškos centrinėje aikštėje	1 – pavieniai infrastruktūros objektai; 2 – infrastruktūros objektų pakankamai daug	1.23	Pavieniai infrastruktūros objektai
Išlikusių senųjų dangų kiekis centrinėje aikštėje	1 – pakankamai mažai 2 – vidutiniškai; 3 – pakankamai daug.	2.66	Išlikusių senųjų dangų pakankamai daug
Išlikusių senųjų statinių kiekis centrinėje aikštėje	1 – pakankamai mažai 2 – vidutiniškai; 3 – pakankamai daug.	2.71	Išlikusių senųjų statinių pakankamai daug
Aikštės aukščio pločio santykis	1 – 1:5 2 – 1:7 3 – 1:10	2.54	Aikštės aukščio pločio santykis 1:10

Taip pat architektūros specialistų socialinėje apklausoje buvo paruoštas klausimas, kuriame pateikiami 4 skirtingų Lietuvos miestelių centrinių aikščių užstatytų statinių fasadų vaizdai pasižymintys skirtingomis spalvinėmis ir medžiaginėmis savybėmis. Klausimo formuluotė pateikta apklausoje: „Kuriame iš pateiktų paveikslėlių geriausiai pateikiamas tradicinio Lietuvos miestelio prie centrinės aikštės užstatytų statinių fasadų spalvinis koloritas?“.

Šiuo klausimu siekiama nustatyti kaip architektūros specialistai vizualiai vertina Lietuvos istorinio tradicinio miestelio centrinės aikštės statinių fasadų spalvinę išraišką, kokia išraiška vizualiniu požiūriu apklaustiesiems yra labiausiai priimtina. Išnagrinėjus apklausoje pateiktus paveikslėlius, kiekvienam iš jų priskiriami tam tikri spalvinių ir medžiaginių savybių, kurios vizualiai atsispindi paveiksluose, vertinimo kriterijai. Remiantis šiais kriterijais ir apklausoje dalyvavusių respondentų atsakymo variantais, vertinant apklausoje pateiktus miestelių centrinių aikščių užstatytų statinių fasadų spalvinę kompoziciją, nustatysime pagrindinius spalvinių, architektūrinių savybių kriterijus, kurie anot architektūros specialistų atspindi tradicinius bruožus. Apklausoje vertinti miestelių centrinių aikščių užstatytų statinių vaizdai pateikiami žemiau (žr. 74 pav. - 77 pav.)

74 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės
Butrimonių miestelyje (1 paveikslėlis)

75 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės
Žaslių miestelyje (2 paveikslėlis)

76 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės
Valkininkų miestelyje (3 paveikslėlis)

77 pav. Statiniai užstatyti prie centrinės aikštės
Dubičių miestelyje (4 paveikslėlis)

Architektūrinių, spalvinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymas paveikslėliams pateikiamas žemiau (žr. 24 lentelė).

24 lentelė. Architektūrinių, spalvinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė

Vertinimo kriterijus	Vertinimo kriterijaus reikšmė	Paveikslėliai			
		1	2	3	4
Spalvų kontrastas	Stiprus kontrastas	+			
	Vidutinis kontrastas		+	+	
	Silpnas kontrastas				+
Spalvingumas	Spalvų mišinys	+			
	Šviesios spalvos		+	+	
	Tamsios spalvos				+
Spalvų nusidėvėjimas	Nusidėvėję pakankamai mažai	+			
	Nusidėvėję vidutiniškai		+	+	
	Nusidėvėję pakankamai daug				+
Medžiagiškumas - medis	Būdinga medinė architektūra	+		+	+
	Nebūdinga medinė architektūra		+		
Medžiagiškumas - tinkas	Būdingi tinkuoti namų fasadai		+		
	Bebūdingi tinkuoti namų fasadai	+		+	+
Medžiagiškumas - mūras	Būdinga mūrinė architektūra;		+		
	Bebūdinga mūrinė architektūra	+		+	+
Šviesų šaltumas / šiltumas	Šiltos spalvos			+	+
	Šaltos spalvos	+	+		

Remiantis sudaryta kriterijų sistema aukščiau ir turint apklausos rezultatus suvestus SPSS statistics kompiuterinėje programoje galime atlikti statistinius skaičiavimus. Statistinių skaičiavimo

pagrindu nustatysime architektūrinių, spalvinių savybių vertinimo reikšmingiausias reikšmes, kurios tiksliausiai nusako tradicinio miestelio centrinių aikščių statinių architektūrinius, spalvinius bruožus, kurie nulėmė apklausoje dalyvavusių respondentų pasirinkimą. Kiekvieną vertinimo kriterijaus reikšmę įsivertiname skaitine išraiška ir statistinių skaičiavimo įrangos pagalba apskaičiuojame šių išraiškų vidurkius. Gauto vidurkio skaitinė išraiška nurodo, kuri vertinimo kriterijaus reikšmė yra reikšmingiausia. Tinkamos reikšmės pasirinkimą nustatome tokiu principu:

- Kai vertinimo kriterijus sudarytas iš 2 reikšmių:
  - Vidurkis [1 – 1.4), tai tinkama reikšmė – 1;
  - Vidurkis [1.4 -1.6), tai tinkamos reikšmės nustatyti negalime;
  - Vidurkis [1.6– 2], tai tinkama reikšmė – 2;
- Kai vertinimo kriterijus sudarytas iš 3 reikšmių:
  - Vidurkis [1 – 1.75), tai tinkama reikšmė – 1;
  - Vidurkis [1.75 -2.25), tai tinkama reikšmė – 2;
  - Vidurkis [2.25– 3], tai tinkama reikšmė – 3.

25 lentelė. Architektūrinių, spalvinių savybių vertinimo kriterijų apskaičiavimas SPSS statistics programa remiantis architektūros specialistų apklausos duomenimis

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Spalvu_kontrastas	35	2.34	.482	.081
Spalvingumas	35	2.34	.482	.081
Spalvu_nusidevejimas	35	2.34	.482	.081
Medziagiskumas_medis	35	1.74	.443	.075
Medziagiskumas_tinkas	35	1.26	.443	.075
Medziagiskumas_muras	35	1.26	.443	.075
Šiltos_saltos_spalvos	35	1.74	.443	.075

26 lentelė. Architektūrinių spalvinių savybių vertinimo kriterijų ir jų pritaikymo paveikslėliams suvestinė

Vertinimo kriterijus	Skaitinės išraiškos reikšmės	Vidurkis	Tinkama reikšmė
Spalvų kontrastas	1 - stiprus kontrastas 2 – vidutinio stiprumo kontrastas 3 - silpnas kontrastas	2.34	Silpnas kontrastas
Spalvingumas	1 - spalvų mišinys 2 - šviesios spalvos 3 - tamsios spalvos	2.34	Vyrauja silpnas spalvų kontrastas
Spalvų nusidėvėjimas	1 - nusidėvėję pakankamai mažai 2 - nusidėvėję vidutiniškai 3 - nusidėvėję pakankamai daug	2.34	Vyrauja blankios spalvos
Medžiagiškumas medis	1 – nebūdinga medinė architektūra 2 – būdinga medinė architektūra	1.74	Būdinga medinė architektūra
Medžiagiškumas tinkas	1 – nebūdingi tinkuoti namų fasadai 2 – būdingi tinkuoti namų fasadai	1.26	Nebūdingi tinkuoti fasadai
Medžiagiškumas mūras	1 – būdinga mūrinė architektūra; 2 – nebūdinga mūrinė architektūra	1.26	Nebūdinga mūrinė architektūra
Šviesų šaltumas / šiltumas	1 - šiltos spalvos 2 - šaltos spalvos	1.74	Šiltos spalvos

27 lentelė. Socialinės apklausos rezultatų statistinės analizės rezultatų suvestinė

Vertinimo kriterijus	Reikšmių skaičius	Vidurkis		Tinkama reikšmė	
		Visuomenė	Specialistai	Remiantis visuomenės apklausa	Remiantis specialistų apklausa
Aikštės uždarymas	2	1.32	1.06	Atvira aikštė	Atvira aikštė
Aikštėje vyraujančių spalvų kontrastingumas	2	1.55	1.89	Tinkamos reikšmės nustatyti negalime	Vyrauja silpnas spalvų kontrastas
Aikštėje vyraujančių spalvų ryškumas	2	1.55	1.89	Tinkamos reikšmės nustatyti negalime	Vyrauja blankios spalvos
Medžiagiškumas - medis	2	1.34	1.23	Būdinga medinė architektūra	Būdinga medinė architektūra
Medžiagiškumas - tinkas	2	1.34	1.71	Būdingi tinkuoti fasadai	Nebūdingi tinkuoti fasadai
Medžiagiškumas - mūras	2	1.66	1.71	Nebūdinga mūrinė architektūra	Nebūdinga mūrinė architektūra
Pastatų aukštingumas	3	1.56	1.17	Pastatų aukštingumas mažesnis negu vidutinis	Pastatų aukštingumas žemas
Želdinių gausa	3	2.08	1.89	Aikštėje želdinių vidutiniškai	Aikštėje želdinių vidutiniškai
Aikštę supančių tūrių dinamiškumas	3	2.14	2.54	Vidutiniška tūrių dinamika	Didelė tūrių dinamika
Sovietinių statinių apraiškos miestelio centrinėje aikštėje	3	1.48	1.11	Sovietinių statinių pakankamai mažai	Sovietinių statinių pakankamai mažai
Aikštėje esančių statinių būklė	3	2.22	1.94	Statinių būklė vidutinė	Statinių būklė vidutinė
Inžinerinės infrastruktūros apraiškos centrinėje aikštėje	2	1.52	1.23	Tinkamos reikšmės nustatyti negalime	Pavieniai infrastruktūros objektai
Išlikusių senųjų dangų kiekis centrinėje aikštėje	3	2.08	2.66	Išlikusių senųjų dangų vidutiniškai	Išlikusių senųjų dangų pakankamai daug
Išlikusių senųjų statinių kiekis centrinėje aikštėje	3	2.40	2.71	Išlikusių statinių pakankamai daug	Išlikusių senųjų statinių pakankamai daug
Aikštės aukščio pločio santykis	3	2.11	2.54	Aikštės aukščio pločio santykis 1:7	Aikštės aukščio pločio santykis 1:10
Spalvų kontrastas	3	-	2.34	-	Silpnas kontrastas
Spalvingumas	3	-	2.34	-	Vyrauja silpnas spalvų kontrastas
Spalvų nusidėvėjimas	3	-	2.34	-	Vyrauja blankios spalvos
Medžiagiškumas - medis	2	-	1.74	-	Būdinga medinė architektūra
Medžiagiškumas - tinkas	2	-	1.26	-	Nebūdingi tinkuoti fasadai
Medžiagiškumas - mūras	2	-	1.26	-	Nebūdinga mūrinė architektūra
Šviesų šaltumas / šiltumas	3	-	1.74	-	Šiltos spalvos

2.3. Istorinių miestelių centrinių dalių urbanistinio ir architektūrinio paveldo tvarkymo galimybių koncepcinis modelis

Remiantis tyrime taikytomis metodikomis nustatėme kai kurias būdingas istorinių miestelių centrinių aikščių formavimosi urbanistines ir architektūrinės savybes, kurios mums gali padėti suformuluoti tiriamojo darbo koncepcinį modelį.

Visų pirma remiantis fraktalinės analizės rezultatais galime teigti, kad urbanistinė kaita tarp laikotarpio vyravusio iki XX a. antros pusės ir laikotarpio nuo XX a. antros pusės iki dabartinių laikų, buvo vienpusiška. Visų ištirtų miestelių centrinių dalių užstatymo struktūra vystėsi į aukštesnį urbanistinį lygmenį, įgavo kompleksiškesnę formą ir struktūrą.

Taikant Purvino kraštovaizdžio erdvinių struktūrų analizę tyrime pasirinktų miestelių centrinėse dalyse, galime pastebėti panašius vystymosi į aukštesnes struktūras procesus. Tyrimo objektuose iki XX a. antros pusės centrinių aikščių erdvinė struktūra buvo vientisa ir nesudėtinga, o laikotarpiu nuo XX a. antros pusės miestelių centrinių aikščių erdvinė struktūra tapo sudėtingesnė ir įvairesnė,

Atliekant funkcinių erdvių analizės tiriamuose miesteliuose prieita išvados, kad funkciniu požiūriu miestelių centrinių aikščių struktūra tapo sudėtingesnė, funkcinės zonos diferencijavo ir specializavosi, pagrindiniai kraštovaizdžio formavimo elementai želdynai, kurie išskaidė ankščiau vyravusias vientisas daugiafunkcines zonas.

Taigi norint kalbėti apie istorinių miestelių skirtumus tarp tradicijos ir modernumo urbanistiniu požiūriu turėtume visų pirma akcentuoti tai, kad miesteliai po XX a. antros pusės tapo kompleksiškesni savo urbanistine struktūra: tokius pasikeitimus skatino naujų kraštovaizdžio elementų atsiradimas ir užstatymo kaita.

Architektūrine prasme miestelių centrinės aikštes po XX a. antros pusės keitė naujoviška sovietinių laikų architektūra, kuri atnešė savitą, miestelių centrinių aikščių tradicinei architektūrai nebūdingą išraišką, kuri iš esmės keitė miestelių centrinių dalių vaizdą, tačiau remiantis vietos gyventojų apklausa, sovietinė architektūra vertinama kaip vertingas kitokio istorinio laikotarpio architektūrinė išraiška, kai kuriais atvejais ši išraiška vertinama teigiamai.

Remiantis atlikta statistine apklausoje pateiktų paveikslėlių analize galime teigti, kad tradiciniai architektūriniai bruožai būdingi miestelio centrinių aikščių statinių architektūrai yra šie: medinė architektūra, žemas aukštingumas, nedidelė tūrių dinamika. Atkreipiant dėmesį į literatūroje analizuotus Lietuvos istorinių miestelių architektūros bruožus (tiriamasis projektas 1) galime teigti, kad tradicinis miestelio vizualinis vaizdo suvokimas yra panašus į tokį koks yra aprašomas literatūroje. Tačiau visuomenės požiūris į tai kaip turėtų atrodyti miestelio centrinės aikštės vaizdas

yra skirtingas negu architektūros specialistų, iš to galime spręsti, kad tradicinės architektūros suvokimas vietos gyventojų pasikeitęs.

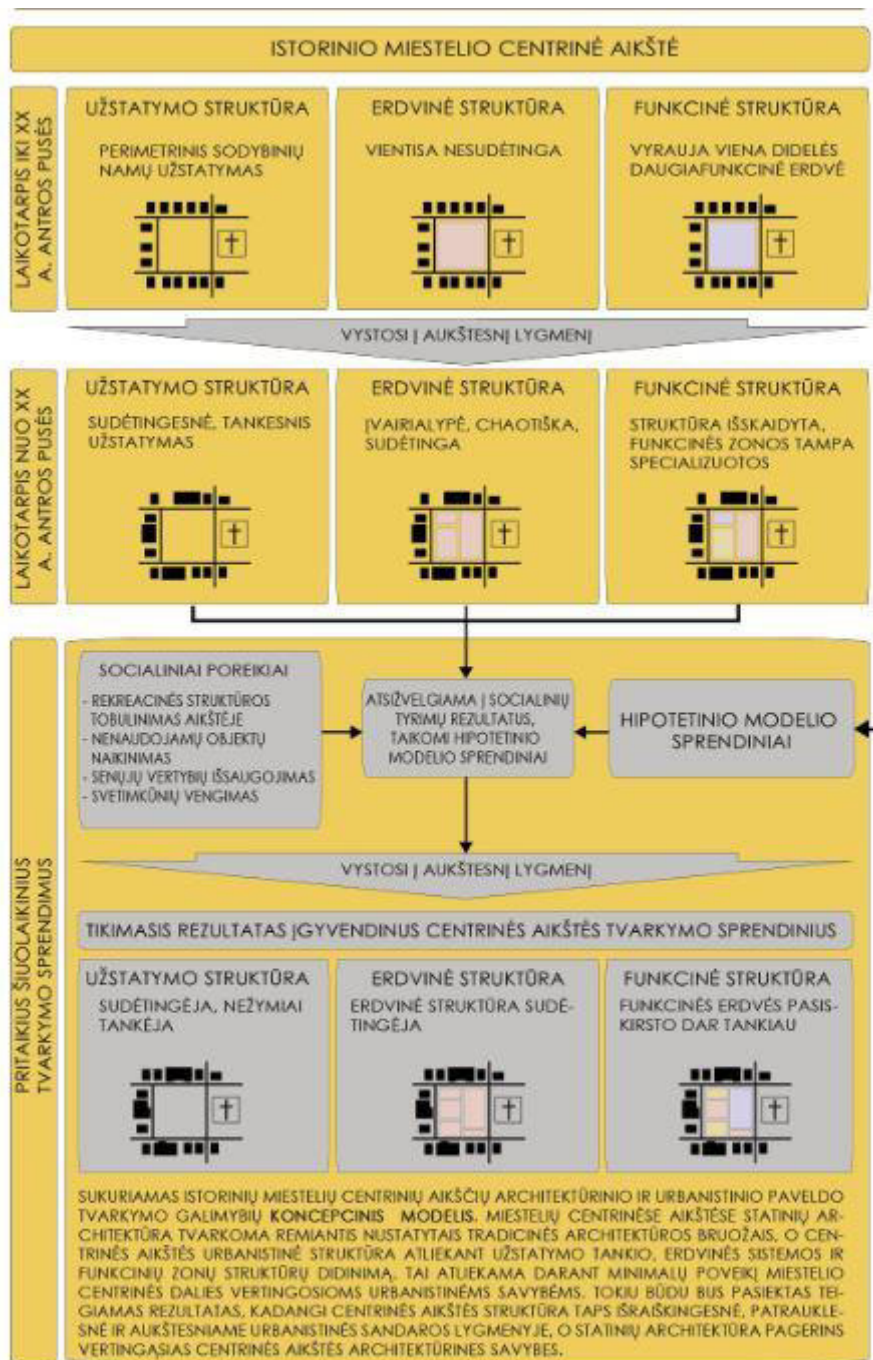
Apibendrinant, sovietinės architektūros atsiradimas istorinių miestelių centrinėse aikštėse yra vertinamas teigimai ir tai kad vietos bendruomenių suvokimas apie tradicinę miestelių architektūrą yra pakitęs, galime teigti, kad miestelių gyventojai nėra nusiteikę nėra neabejingi naujoviškos architektūros apraiškoms, todėl tvarkant miestelių centrines aikštes aktualu atsižvelgti į naujovių pritaikymo galimybes.

Architektūrinė raida kaip ir urbanistinė struktūra turėtų vystytis į aukštesnį lygį, tačiau tai turėtų vykti atsižvelgiant į kultūriškai svarbias miestelių centrinių dalių architektūrinės, urbanistinės savybes ir vietinio kultūros vertybes.

Atsižvelgiant tyrime atliktais visuomenės ir architektūros specialistų apklausų rezultatais apklaustųjų nuomone žalingiausi objektai vertingosioms miestelių centrinės aikštės vizualinėms savybėms yra fiziškai nuskurę, funkciškai nereikšmingi objektai, todėl pagrindinis dėmesys vystant Lietuvos miestelių urbanistinę ir architektūrinę struktūrą turėtų būti nukreiptas į destruktivių elementų šalinimą arba keitimą naujais.

Apibendrinant aukščiau išdėstytus argumentus sudaroma Lietuvos istorinių miestelių centrinių aikščių tvarkymo koncepcinio modelio schema, kuria vadovaujantis bus įgyvendinti projektiniai pasirinkto Lietuvos istorinio miestelio centrinės aikštės tvarkymo sprendiniai (žr. 78 pav.).

Schemoje pateikta centrinėje aikštėje esančių urbanistinių struktūrų (užstatymo, erdvinė ir funkcinė struktūros) kaita atėjus sovietmečiui. Kaip matome po XX a. antros pusės miestelių centrinių aikščių urbanistinė struktūra sudėtingėjo, didėjo. Tai nulėmė atėjusio laikotarpio nauji socialiniai ir visuomeniniai poreikiai, technologijų pažanga, todėl miestelio centrinės aikštės urbanistinės struktūros transformavosi į aukštesnį lygmenį – tai atsispindi viršutinėje schemas dalyje. Taigi remiantis šiais teiginiais, socialinių apklausų rezultatais ir hipotetinio modelio sudarytais projektavimo kriterijais tikimasi, kad atliekant miestelių centrinių aikščių tvarkymą urbanistinių struktūrų didėjimo tendencija išliks, o projektavimo architektūriniai ir urbanistiniai sprendiniai užtikrins tradicijos tęstinumą ir šiuolaikinių technologijų integravimą architektūriniame ir urbanistiniame centrinės miestelio aikštės kontekste. Atsižvelgiant į literatūros apžvalgoje išsakytus teiginius ir tyrimo rezultatais galime daryti išvadą, kad tokiu projektavimo bus pasiektas teigiamas rezultatas.

78 pav. Lietuvos istorinių miestelių centrinių dalių tvarkymo koncepcinio modelio schema

3. ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ URBANISTINIO IR ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO TVARKYMO GALIMYBIŲ EKSPERIMENTINIS PROJEKTAS

3.1. Tyrimo objektų centrinių aikščių koncepciniai tvarkymo siūlymai

Ekspirimentinis darbo projektas tai detalizuoti vieno iš tyrimo objektų projektiniai sprendiniai, kuriais remiantis būtų nustatyti projektavimo kriterijai, kurie užtikrintų architektūrinio ir urbanistinio paveldo išsaugojimą stipriai sovietinės architektūros paveiktose miestelių centrinėse aikštėse, taip pat remiantis sudarytais sprendiniais diegiant naujas architektūrinės idėjas centrinėse aikštėse būtų minimaliai žalojamas šios miestelio dalies architektūrinis ir urbanistinis paveldas.

Tačiau prieš pradėdant eksperimentinį projektą numatyta parengti tyrimuose analizuotų miestelių centrinių aikščių tvarkymo koncepcijas. Atsižvelgiant į miestelių problematiką, socialinius ir visuomeninius poreikius sudaryti centrinių aikščių tvarkymo koncepciniai sprendiniai. Atlikus šių koncepcijų analizę tikimasi, kad pasiektas rezultatas sutvirtins eksperimentinio projekto galutinių išvadų argumentus.

Kruonio miestelio centrinės aikštės tvarkymo koncepciniai sprendiniai

Vyraujančios architektūrinės ir urbanistinės problemos: Centrinės aikštės erdvė per daug apželdinta, didelis želdinių kiekis neleidžia suvokti aikštės erdvinės struktūros. Sovietmečiu statytų statinių ir tradicinių mažaaukščių pastatų fizinė būklė labai prasta. Aikštėje ir jos prieigose nėra visuomeninių ir komercinių erdvių, aikščių ir pan. Pėsčiųjų takų sistema skurdi ir nesutvarkyta.

Urbanistinės ir architektūrinės struktūros tvarkymo koncepciniai sprendiniai: Kruonio miestelio centrinėje aikštėje pagal esamą situaciją želdinius numatoma retinti, o aikštės centre formuoti atvirą rekreacinę zoną. Miestelio rytinėje dalyje esamą gatvę siūloma perdaryti į pėstiesiems skirtą zoną, formuoti komercinio pobūdžio aikštę turgavietei ir visuomeniniams susirinkimams. Aikštės pietvakarinėje dalyje prie bažnyčios numatoma nedidelė kultūrinių, religinių renginių vieta su memorialu viduryje. Aplink aikštę numatomas parkavimas ir pėsčiųjų takų sistema užtikrinanti pėstiesiems susisiekimo kelius tarp judriausių aikštės ir miestelio dalių. Numatant architektūrinius sprendinius sovietinių statinių fasadus siūloma dengti tradicinėmis medžiagomis, o prastos būklės tradicinių statinių išorę atnaujinti ir restauruoti. Visa tai atliekama remiantis pirmajame šio darbo etape nustatytais tradicinės architektūros bruožais. (Butrimonių miestelio centrinės aikštės esamos būklės analizė ir aikštės tvarkymo koncepcija pateikta pagrindinės grafines dalies antrame lape).

Semeliškių miestelio centrinės aikštės koncepciniai tvarkymo sprendiniai

Vyraujančios architektūrinės ir urbanistinės problemos: Centrinė aikštėje neegzistuoja jokia funkcinų zonų struktūra, aikštę sudaro esama gatvė ir nedidelis vejos plotas. Neišspręsta parkavimo sistema - mašinos statomos šalikelėse, kur pasitaiko. Pagrindinis aikštės akcentas – bažnyčia, apleista ir labai prastos būklės. Sovietiniai statiniai nedera bendrame centrinės aikštės architektūriniame kontekste.

Urbanistinės ir architektūrinės struktūros tvarkymo koncepciniai sprendiniai: Centrinėje miestelio dalyje suformuojami centrinės aikštės kontūrai, suformuotoje centrinėje aikštėje numatoma rekreacinė ir visuomeninė zonos, prie visuomeninės zonos numatomas automobilių parkavimo vietos. Pėsčiųjų takų sistema sutvarkoma numatant prie gatvių kelkraščius, o aikštės centre sudarant pėsčiųjų takų tinklą, kuriuo pėstiesiems sudaroma galimybė pasiekti visas aktyviausias centrinės aikštės ir miestelio dalis. Rytinėje aikštės dalyje esanti gatvė išlieka nepakeista, kadangi jos kelio danga – išlikęs autentiškas akmens grindinys. Numatant architektūrinius sprendinius sovietinių statinių fasadus siūloma dengti tradicinėmis medžiagomis, o prastos būklės tradicinių statinių išorę atnaujinti ir restauruoti. Visa tai atliekama remiantis pirmajame šio darbo etape nustatytais tradicinės architektūros bruožais. (Semeliškių miestelio centrinės aikštės esamos būklės analizė ir aikštės tvarkymo koncepcija pateikta pagrindinės grafinės dalies antrame lape)

Butrimonių miestelio centrinės aikštės koncepciniai tvarkymo sprendiniai

Vyraujančios architektūrinės ir urbanistinės problemos: Želdinių išdėstymas padrikas, aikštės funkcinės ir vizualinės erdvės neturi suvokiamos sistemos. Pėsčiųjų takų būklė prasta. Pietinėje aikštės dalyje neišspręsta parkavimo sistema. Tradicinių medinių ir žydų plytinių gyvenamųjų statinių fizinė būklė prasta. Sovietiniai statiniai nedera tradiciniame spalviniame aikštės kontekste.

Urbanistinės ir architektūrinės struktūros tvarkymo koncepciniai sprendiniai: Butrimonių centrinėje aikštėje pagal esamą situaciją želdinius numatoma retinti, o aikštės centre formuoti atvirą rekreacinę zoną. Miestelio centrinės aikštės vakarinėje dalyje numatyta atvira visuomeninė turgaus ir susirinkimų zona. Pėsčiųjų takų sistema sutvarkoma numatant prie gatvių kelkraščius, o aikštės centre sudarant pėsčiųjų takų tinklą, kuriuo pėstiesiems sudaroma galimybė pasiekti visas aktyviausias centrinės aikštės ir miestelio dalis. Numatant architektūrinius sprendinius sovietinių statinių fasadus siūloma dengti tradicinėmis medžiagomis, o prastos būklės tradicinių statinių išorę atnaujinti ir restauruoti. Visa tai atliekama remiantis pirmajame šio darbo etape nustatytais

tradicinės architektūros bruožais. (Butrimonių miestelio centrinės aikštės esamos būklės analizė ir aikštės tvarkymo koncepcija pateikta pagrindinės grafinės dalies trečiame lape)

Žiežmarių miestelio centrinės aikštės koncepciniai tvarkymo sprendiniai

Vyraujančios architektūrinės ir urbanistinės problemos: Žiežmarių centrinė aikštė funkciškai neišnaudojama, tiesiog paliktas nenaudojamas vejos plotas. Kai kurie aikštę supantis statiniai labai prastos būklės. Kai kurie sovietiniai ir tradiciniai statiniai nedera bendrame aikštės kontekste.

Urbanistinės ir architektūrinės struktūros tvarkymo koncepciniai sprendiniai:

Numatant Žiežmarių miestelio centrinės aikštės tvarkymo siūlymus svarbiausias tikslas aikštės centre esančią nenaudojamą erdvę išnaudoti kuo efektyviau. Centrinėje aikštės dalyje numatoma sukurti rekreacinių, visuomeninių ir komercinių funkcinių zonų struktūrą. Šiaurinėje aikštės dalyje numatoma rekreacinė zona – parkelis su viduryje akcentuojamu fontanu ir želdiniais aplink. Rytinėje pusėje numatoma didinti esamą užstatymą prie esamo statinio padrikai išdėstant turgaus reikmėms pritaikytus paviljonus, taip rytinę aikštės dalį eksploatuoti kaip turgaus zoną. Pietinėje aikštės dalyje numatoma visuomeninė erdvė su esamu paminklu, kuris šios erdvės pagrindinis akcentas. Aikštės parkavimo vietos formuojamos ties šiaurine ir pietine gatvėmis. Pėsčiųjų takų sistema sutvarkoma numatant prie gatvių kelkraščius, o aikštės centre sudarant pėsčiųjų takų tinklą, kuriuo pėstiesiems sudaroma galimybė pasiekti visas aktyviausias centrinės aikštės ir miestelio dalis. Numatant architektūrinius sprendinius sovietinių statinių fasadus siūloma dengti tradicinėmis medžiagomis, o prastos būklės tradicinių statinių išorę atnaujinti ir restauruoti. Visa tai atliekama remiantis pirmajame šio darbo etape nustatytais tradicinės architektūros bruožais. (Žiežmarių miestelio centrinės aikštės esamos būklės analizė ir aikštės tvarkymo koncepcija pateikta pagrindinės grafinės dalies trečiame lape).

3.2. Eksperimentinio projekto objekto pasirinkimas, pagrindiniai veiksniai įtakoiantys eksperimentinio projekto pasirinkimą

Eksperimentinį projektą vykdyti buvo numatoma šiuose tyrime dalyvavusiuose objektuose: Kruonio, Butrimonių, Semeliškių, Žiežmarių miestelių centrinės aikštės su gretutiniu užstatymu. Eksperimentinį projektą rengti pasirinkta Butrimonių centrinėje aikštėje. Pagrindiniai kriterijai nulėmę tokį pasirinkimą: sovietinio ir posovietinio laikotarpio architektūrinio ir urbanistinio poveikio didumas miestelio centrinėje aikštėje ir gretutiniame užstatyme; architektūrinio ir urbanistinio kultūros paveldo koncentracija miestelio centrinėje aikštėje ir gretutiniame užstatyme.

Sovietinio laikotarpio architektūrinio ir urbanistinio poveikio didumas miestelio centrinėje aikštėje ir gretutiniame užstatyme – šis poveikis analizuojant tyrimo objektus nustatytas būtent Butrimonių miestelio centrinėje aikštėje. Urbanistiniu požiūriu Butrimonių miestelyje sovietiniu laikotarpiu gatvių tinklas iš esmės nepakito, keitėsi miestelio centrinės aikštės planas. Centrinė aikštė apželdinama, joje numatomas lauko baseinas, sudarytas grįstų takelių tinklas. To pasakoje aikštės funkcinė įvairovė pakito, atsirado visuomeninės ir rekreacinės funkcijos erdvės, aikštės prekybinė funkcija išnyko. Architektūriniu požiūriu iš esmės pakeistas vakarinę miestelio centrinę aikštę ribojantis užstatymas, čia sodybiniai, tradiciniai vieno aukšto statiniai nugriauti, jų vietoje pastatyti masyvios formos kultūros namai, kurie ribojasi su visa vakarine centrinės aikštės kraštine. Butrimonių kultūros namų fasadai iš pilkų ir raudonų plytų mūro, viso statinio aukštis – du aukštai su penkių aukštų aktų salės dalimi.

Posovietinio laikotarpio architektūrinio ir urbanistinio poveikio didumas miestelio centrinėje aikštėje ir gretutiniame užstatyme. Urbanistiniu požiūriu Butrimonių miestelyje sovietiniu laikotarpiu gatvių tinklas ir centrinės aikštės planas iš esmės nepakito, tačiau kai kurių centrinę aikštę ribojančių statinių estetinė išraiška posovietiniu laikotarpiu keitėsi. Pietinėje ir šiaurinėje dalyje esantys tradiciniai statinių fasadai buvo perdaryti ryškiomis kaimo architektūrai netradicinėmis spalvomis ir medžiagomis: spalvos – ryškiai rožinė, tamsiai mėlyna; medžiagos – skardiniai, metaliniai fasadai.

Kitas kriterijus dėl kurio numatyta eksperimentinį projektą atlikti Butrimonių miestelyje - *architektūrinio ir urbanistinio kultūros paveldo koncentracija miestelio centrinėje aikštėje ir gretutiniame užstatyme.* Analizuojant tyrimo objektus Butrimonių miestelio centrinė aikštė ir gretutinis užstatymas pasižymi didžiausia nekilnojamo architektūrinio ir urbanistinio paveldo įvairove. Urbanistinis paveldas: miestelio gatvių tinklas, aikštės planas ir kapitalinio užstatymo fragmentas. Nemaža dalis miestelio centro patenka į nekilnojamo kultūros paveldo apsaugos zoną. Architektūrinis paveldas: tradiciniai žydų pastatai, kurie ribojasi su pietiniai centrinės aikštės dalimi, šių statinių fizinė būklė pakankamai gera (šaltiniai – nekilnojama kultūros paveldo registras).

Išanalizavus aukščiau pateiktus kriterijus nustatytas išlikęs didelis tradicinio urbanistinio, architektūrinio paveldo ir naujai atsiradusio sovietinio ir šiuolaikinio urbanistinio ir architektūrinio projektavimo kontrastas Butrimonių miestelyje, rengiant eksperimentinį projektą leis nustatyti tikslesnius šiuolaikinio projektavimo principus, kuriais remiantis būtų užtikrintas architektūrinio ir urbanistinio paveldo išsaugojimas stipriai sovietinės architektūros paveiktose centrinėse aikštėse ir diegiant naujas architektūrines idėjas.

3.3. Butrimonių miestelio urbanistinė ir architektūrinė raida, miestelio centrinės dalies ir aplinkinių teritorijų esamos būklės analizė

Butrimonių miestelio istorinė analizė

Butrimonys pirmą kartą paminėti 1699 m. Miestelyje gyventojų daugumą sudarė žydų kilmės žmonės, kurie užsiėmė prekyba, miestelis buvo palanki vieta užsiimti prekybai ir buvo įsikūręs judrių kelių sankirtoje, kurie jungė Alytų ir Vilnių. Gyvenvietės centrinėje aikštėje nuolat vykdavo intensyvi prekyba, sekmadieniais ilgą laiką čia rinkdavosi turgus.

Butrimonių miestelio centrinė dalis susiformavo XVIII a. pradžioje. Centrinės aikštės prieigose daugiausiai įsikūrė prekyba besiverčiantys žydai, todėl čia vyrauja daugiausiai žydų statybos raudonų plytų statiniai. Miestelyje dažnai siausdavo gaisrai (1787 m., 1835 m. 1856 m., 1869 m., (vyko dėl tankaus, neteisingo sodybinio užstatymo), dėl to dauguma miestelio apylinkių ir miestelio centrinės dalies sodybinių statinių buvo perstatoma.

Nagrinėjant išlikusius planus, galime teigti, kad Butrimonių centrinė aikštė susiformavo trijų gatvių sankirtoje, miestelio plano tipas - radialinis, aikštės užstatymo tipas - perimetrinis, daugumos namų galai nukreipti į aikštės pusę. Taip pat pagal randamus Butrimonių miestelio planus, galime teigti, kad miestelio centrinės dalies užstatymas pietinėje ir šiaurinėje aikštės dalyse beveik nekito, tačiau vakarinės miestelio centrinės aikštės dalies užstatymas pakito kardinaliai, čia sodybiniai pastatai sunyko dėl karo padarinių ir didelių gaisrų siautėjusių Butrimonyse.

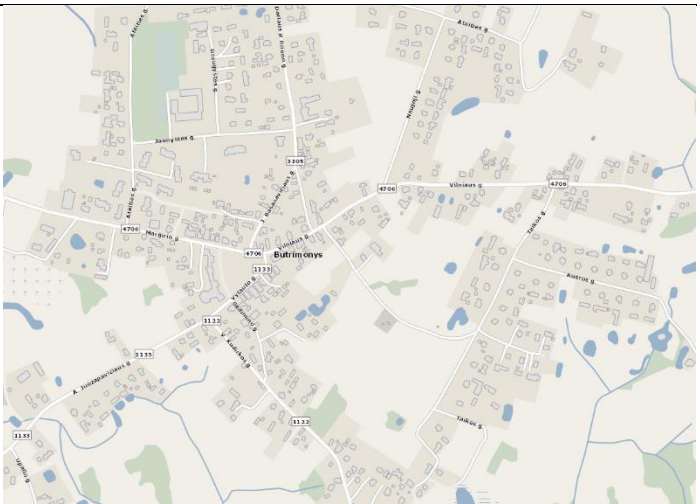
Sovietmečiu centrinės aikštės struktūra ir užstatymas stipriai pakito. 1985 m. parengtas kultūros namų projektas (autorius A. Mikėnas), pastatas, kurio architektūroje siekta atkurti kare sunaikintos centrinės dalies įvaizdį, suprojektuotas aikštės vakarinėje pusėje, numačius nugriauti čia stovėjusias pokario metų sodybas. Kultūros namai pastatyti - 1988 m. Kultūros namai istoriniuose šaltiniuose minimi kaip "kultūros administracijos kompleksas", jis pasižymėjo sovietinių laikų architektūra, fasadai dengti pilkomis, plytomis, stogas - raudonu šiferiu. Šis kompleksas užėmė visą vakarinę aikštės šoną, o derinantis prie aikštės formos šiek tiek išlenktas, jo architektūroje siekiama išryškinti ankstesnio apstatymo pobūdį iš dalies atkuriami dvišlaičiais stogais užbaigti rizalitai.

Pagal Miškinio atliktus tyrimus: 1995 m. architektūros ir statybos institute pakartotinai atliekant Lietuvos urbanistikos paveldo tyrimus, Butrimonyse užfiksuoti ir įvertinti beveik 3 dešimtmečius vykę plano, užstatymo ir tūrinės erdvinės kompozicijos pokyčiai. Jis parodė, kad net ir iš esmės laikantis 1969 m. parengto miestelio formavimo reglamento, dėl nepakankamo jame buvusių vertybių reikšmės suvokimo rajone ir vietoje įvyko kai kurių neigiamai vertinamų permainų. Nors išliko visi galais į aikštę stovėję ir aikštės savitumą lemiantys namai, jų būklė tapo gerokai blogesnė. Vykdam naujas statybas, nugriauta keletas reikšmingų pastatų. Butrimonys buvo

pripažinti vertingu urbanistikos paveldo objektu ir yra valstybės reikšmės kultūros vertybė. (Miškinis, 2002).

Butrimonių miestelio esamos būklės analizė

28 lentelė. Butrimonių miestelio pagrindinių duomenų lentelė

Gyventojų skaičius:	941 (2011 m. surašymo duomenys)
Lokalizacija:	Pietryčių Lietuva
Miestelio plano tipas:	Radialinis
Miestelio planas	 <p style="text-align: center;"><i>Butrimonių miestelio planas</i></p>
Miestelio aikštės forma	Trikampė aikštės forma
Paveldosauginis statusas ir savybės:	Unikalus objekto kodas: 17074. Kultūros paveldo vertybė: miestelio istorinis centras. Vertingosios savybės (vertybės sudėtis, apimtis, vertingos dalys ir elementai): gatvių tinklas, aikštės planas, kapitalinio užstatymo fragmentas ((Kultūros vertybių registras,2017b))

Butrimonių miestelio esamos būklės analizė

Miestelio planas ir gatvių tinklas. Butrimonių miestelio gatvių tinklas radialinis, trys pagrindinės gatvės susikertančios miestelio centre formuoja trikampės formos centrinę aikštę. Į Butrimonių miestelį susikerta 5 rajoninės reikšmės keliai.

Miestelio funkcinių zonų struktūra: Butrimonių miestelis susidaro iš centrinės dalies, pasižymintios mišriomis funkcijomis (visuomeninė, gyvenamoji, verslo ir administracinė) ir aplinkinių gyvenamųjų rajonų. Centrinėje dalyje dauguma statinių tradicinių – pastatytų iki XX a. antros pusės, šių statinių būklė daug kur prasta. Aplinkiniai gyvenamieji rajonai – tai po XX a. antros pusės pastatyti sovietiniai tipiniai vieno buto ir daugiabučiai mūriniai statiniai. Vakariniame miestelio dalyje vyrauja pavieniai ūkiniai, pramoniniai pastatai.

Miestelio urbanistinės struktūros analizė. Butrimonių miestelis centre vyrauja mažaukščiai tradiciniai mediniai ir mūriniai, raudonų plytų, žydų statiniai. Didžioji dalis miestelio užstatymo – sovietiniai tipiniai namai, didžiausia gyvenamųjų rajonų plėtros kryptis pastebima į šiaurę.

Gyvenamieji kvartalai išsidėstę padrikai, tačiau kai kur matoma stačiakampio užstatymo apraiškų. Butrimonių miestelyje didžioji dalis užstatymo sudaro mažaaukščiai dvišlaičiai, mūriniai, tipinės architektūros pastatai. Kita vertus nuo miestelio centrinės dalies netoli į šiaurę vyrauja stambesni tūriai – sovietinių daugiabučių, blokinių namų kvartalas, su mokyklos statiniu.

Pagrindiniai traukos objektai ar funkciniai taškai. Butrimonių miestelyje pagrindinis traukos taškas miestelio centrinė aikštė. Čia įsikūrusi didžioji dalis vietinės prekybos objektų. Pagrindinis kultūrinis ir visuomeninis miestelio objektas – Butrimonių kultūros namai, prie kurių taip pat šliejasi miestelio savivaldybės statinys. Taip pat svarbu paminėti, miestelio vakarinėje dalyje yra biblioteka ir pašto skyrius. Šiaurinėje miestelio dalyje, netoli centrinės dalies įsikūrusi gimnazija ir darželis.

Pagrindinės socialinės, urbanistinės ir architektūrinės problemos Butrimonių miestelio kontekstu. Dauguma miestelio gatvių prastos būklės, nėra šaligatvių, duobėtos. Didžiojoje miestelio dalyje parkavimo sistema padrika ir neišspręsta, ypač ši problema pasireiškia Butrimonių miestelio centrinėje dalyje ties centrine aikšte. Taip pat didžioji dalis tradiciniu, pastatytų iki XX a. antros pusės statinių yra prastos fizinės būklės, apleisti ir nesutvarkyti. Miestelio periferinėse dalyse nėra išvystyta komerciniu objektų, visas Butrimonių miestelio verslas sutelktas centrinėje dalyje.

Butrimonių miestelio centrinės aikštės su gretutiniu užstatymu esamos būklės analizė

Miestelio centrinės aikštės analizė. Butrimonių miestelio aikštė trikampės formos, apribota Vytauto gatve pietuose, Margirio gatve šiaurėje ir sovietinių laikų statiniu vakaruose. Funkciškai centrinė aikštė suskirstyta į dvi zonas: rekreacinę ir visuomeninę. Vakarinėje aikštės dalyje ties Sovietiniais laikais statytų kultūros namų pastatu formuojama trinkelėmis klota aikštelė, kurios paskirtis – visuomeninė, masiniam susibūrimams, kultūros renginiams, susirinkimams rengti ir kt. Šioje zonoje šiek tiek piečiau įrengtas apvalios formos baseinas, kurio bendroje aikštės kompozicijoje abejotina, parinkta atmetinai, šis objektas su gretimais aikštės elementais nesudaro jokio kompozicinio ryšio. Rytinėje aikštės pusėje formuojama rekreacinė zona: ją sudaro pavieniai želdynai ir padrikas takelių tinklas, želdynai daugiau koncentruojami prie gatvių kraštinių, o šios zonos vidurys paliekamas mažiau apželdintas. Rekreacinėje zonoje kaip dekoraciniai elementai naudojamas gėlynas ir didelis akmuo.

Miestelio centrinės aikštės užstatymo ties šiaurine aikštės kraštine analizė. Šioje dalyje daugiausiai tradicinių vieno aukšto medinių namų. Ties Basanavičiaus ir Margirio gatvių sankryža stovi mūrinis, Sovietinių laikų gyvenamasis namas. Ties šia sankryža kitoje kelio pusėje yra neužstatytas sklypas, pagal istorinius šaltinius čia stovėjęs gyvenamasis namas. Šioje dalyje statinių architektūrinė estetika įvairi. Keli namai renovuoti ir jų būklė gera, tačiau galime pastebėti, kad renovacijos pasekmės labai pakenkė bendram aikštės tradiciniam vaizdui, pasirinkta estetika nedera

aikštės tradicinių statinių kontekste. Kita vertus nerenuotų statinių būklė prasta, nors jų architektūrinės estetikos bruožai atitinka tradicinius principus.

Miestelio centrinės aikštės užstatymo ties pietine aikštės kraštine analizė. Ši dalis užstatyta vieno, dviejų aukštų raudonų plytų statiniais, remiantis literatūra ir vizualine analize šie statiniai yra žydų statyti tradiciniai pastatai. Dauguma statinių patenkinamos būklės. Šioje dalyje yra vienas renuotas statinys, jo būklė labai gera, tačiau architektūrinė stilstika nedera bendrame aikštės kontekste, savo išraiška yra svetimkūnis.

Miestelio centrinės aikštės užstatymo ties vakarine aikštės kraštine analizė. Ši dalis užstatyta masyviu Sovietmečiu statytu statiniu – Butrimonių kultūros namai. Šio statinio tūrine kompozicija siekiama atkartoti buvusį perimetrinį, namų su šlaitiniais stogais, užstatymą. Statinio fasadai iš pilkos ir raudonos spalvos plytų. Tūrine išraiška šis objektas dera centrinės aikštės kontekste, tačiau architektūrinė stilstika ryškiai kontrastuoja su tradiciniais statiniais.

Kultūros paveldo būklė. Miestelio centrinė aikštė yra Butrimonių miestelio istorinio centro kultūros paveldo teritorijoje, **vertingosios savybės:** gatvių tinklas, aikštės planas, kapitalinio užstatymo fragmentas (unikalus objekto kodas: 17074). Pietinėje aikštės dalyje yra trys į Kultūros Paveldo registrą įtraukti statiniai: 1) unikalus objekto kodas: 2596. 2) unikalus objekto kodas: 2522, unikalus objekto kodas: 2597.

3.4. Butrimonių miestelio centrinės aikštės ir ją ribojančio užstatymo architektūros ir urbanistinės struktūros tvarkymo koncepcija

Butrimonių miestelio centrinės aikštės ir gretutinio užstatymo architektūrinių ir urbanistinių sprendinių koncepciniuose siūlymuose pateikiamos esminės urbanistinių ir architektūrinių korekcijų idėjos, kurios bus detalizuojamos ir tikslinamos eksperimentinio projekto projektavimo etapu.

Urbanistinės struktūros koncepciniai siūlymai. Pagrindiniai Butrimonių miestelio urbanistinės struktūros elementai (gatvių tinklo struktūra, centrinės aikštės forma) nekeičiami, kadangi tai svarbi vertingoji savybė ir urbanistinis paveldas, kurį reikia išsaugoti, pagal Kultūros vertybių registrą Butrimonių miestelio istorinis centras yra valstybės saugomas paveldo objektas (Kultūros vertybių registras, 2017b). Ryškiausi urbanistiniai pakeitimai numatomi tvarkymo koncepcijoje, tai centrinės miestelio aikštės gretutinių statinių užstatymo tankumo ir tūrinės kompozicijos didinimas, bei centrinės aikštės išplanavimo ir mažosios architektūros pakeitimai:

Centrinės aikštės užstatymo tankumas. Atliekant Butrimonių miestelio centrinės aikštės architektūrinės ir urbanistinės struktūros fraktalinės analizės tyrimus nustatyta, kad miesteliui vystantis sovietiniu laikotarpiu centrinės aikštės užstatymo tankumas didėjo. Motyvuojant tuo ir atsižvelgiant į atliktus tyrimus, atliekant aikštės ir ją ribojančio užstatymo tvarkymą numatoma

didinti užstatymo tankumą. Aikštės šiaurinėje dalyje numatoma atkurti vyravusi perimetrinį užstatymą, todėl numatomas vieno aukšto tūrio tradicinės architektūros bruožų statinys. Vakarinėje aikštės dalyje esantį sovietmečiu statytą kultūros namų statinio užstatymą didinti, prijungiant prie pastato papildomus tūrius. Užstatymo tankumas didėtų link centrinės aikštės pusės.

Centrinės aikštės erdvinė struktūra. Pritaikius M. Purvino, M. Purvinienės kraštovaizdžio vizualinių erdvių struktūros analizės metodiką tiriant Butrimonių miestelio centrinės aikštės ir jos aplinkinio užstatymo struktūrą laikotarpiu iki XX a. antros pusės ir laikotarpiu nuo XX a. antros pusės paaiškėjo, kad Sovietiniu laikotarpiu aikštės erdvinė struktūra tapo labiau suskaidyta į mažesnes erdves. Motyvuojant tuo ir atsižvelgiant į atliktus tyrimus, atliekant aikštės ir ją ribojančio užstatymo tvarkymo sprendinius, atsižvelgiant į vietovės poreikius, aikštę numatoma skaidyti į dar mažesnes erdves. Erdvės skaidomos naudojant želdinius ir įvairius mažosios architektūros elementus. Aikštėje numatoma sudaryti tokią erdvių struktūrą: siūlomos dvi pagrindinių erdvių struktūros - vakarinė aikštės dalis ties kultūros namų pastatu ir aikštės centrinė dalis. Aikštės centrinė dalis želdinių pagalba atskiriama nuo gatvių erdvių, pagrindinės erdvės skaidomos į mažesnes išlaikant erdvinės struktūrų hierarchiją. Ties gatvėmis numatoma linijinių, uždarų erdvių struktūra.

Centrinės aikštės funkcinis zonavimas. Pritaikius M. Purvino, M. Purvinienės kraštovaizdžio vizualinių erdvių struktūros analizės metodiką tiriant Butrimonių miestelio centrinės aikštės ir jos aplinkinio užstatymo struktūrą laikotarpiu iki XX a. antros pusės ir laikotarpiu nuo XX a. antros pusės paaiškėjo, kad Sovietiniu laikotarpiu aikštės funkcinis zonavimas tapo kompleksiškesnis, padidėjo funkcinų zonų skaičius, atsirado naujos funkcijos zonų, funkcinės zonos tapo homogeninės. Svarbu paminėti, kad nagrinėjant visų tirtų miestelių centrinių aikščių architektūrinės ir urbanistinės struktūras, pastebėta, kad funkcinų zonų išdėstymo struktūra miestelio centrinėje aikštėje sutampa su erdvine struktūra, reiškiasi erdvinis zonavimas gali nulemti funkcinų zonų struktūros išsidėstymą miestelio centrinėje aikštėje ir atvirkščiai. Butrimonių miestelio centrinėje aikštėje numatoma didinti funkcinų zonų įvairovę. Siūloma tokia funkcinų zonų koncepcija: vakarinėje aikštės dalyje ties kultūros namų pastatu numatoma visuomeninė, reprezentacinė zona su galimybe rengti turgų, aikštės viduryje numatoma rekreacinė erdvė, rekreacinę erdvę skaidoma į aktyvaus ir pasyvaus poilsio rekreacines zonas. Aikštės prieigose išlaikomos komercinės funkcinės zonos. Butrimonių centrinės aikštės aplinkinių statinių funkcijos išlaikomas esamos.

Centrinės aikštės statinių architektūrinė išraiška. Butrimonių miestelio centrinės aikštės statinių architektūrinės išraiškos sprendinių koncepcija sudaroma atsižvelgiant į tyrimu metu atlikta visuomenės statistinės sociologinės apklausos rezultatų analizę. Šia analize nustatyti pagrindiniai tradicinės miestelio aikštės architektūriniai kriterijai. Šie kriterijai yra tokie: aikštėje vyraujančių spalvų kontrastas – silpnas; aikštėje vyraujančių spalvų ryškumas – vyrauja blankios spalvos;

aikštėje vyraujantis medžiagiškumas – medis; aikštėje nebūdingas medžiagiškumas – tinkas, mūras; žemas pastatų aukštingumas; aikštės statinių ir aikštės aukščio, pločio santykis – 1/10. Atsižvelgiant į šiuos kriterijus numatomi pagrindiniai Butrimonių centrinės aikštės statinių architektūros tvarkymo koncepciniai sprendiniai: 1) numatoma vietinių gyventojų verslo objektų remontuotų statinių fasadus, kurie niokoja aikštės tradicinį vaizdą, perdaryti tradicinėmis spalvomis, kurios pasižymi silpnu kontrastu yra šiltų atspalvių, dera su kitų aikštės statinių spalvine išraiška; 2) mūrinį Butrimonių kultūros namų fasadus padengti medžio ir šiuolaikiškais (metalas, plastikas, skarda) medžiagomis, šių medžiagų spalvinė išraiška turėtų būti silpno kontrasto, šiltų atspalvių, derėti su kitų aikštės statinių spalvine išraiška.

Projekto sprendiniais Butrimonių miestelio centrą siekiama paversti ekonomiškai ir socialiai patrauklia vieta, kurioje būtų subalansuota komercinė, pramogų ir paslaugų veikla. Taip pat miestelio architektūrinę estetiką ir urbanistinę struktūrą siekiama išlaikyti kuo tradiciškesnę, primenančią Lietuvos istorinio miestelio dvasią, kas be ko siekiama įtraukti šiuolaikinės architektūros motyvų ir tendencijų. Šio projekto sprendiniais siekiama sukurti Butrimonių miestelio centrinę aikštę su išraiškinga funkcine ir erdvine įvairove, siekiama sutvarkyti chaotiškai įgyvendintus aikštės formavimo sprendinius. Centrinės aikštės architektūroje numatoma pabrėžti tradicinius miestelio architektūrinius ir urbanistinius bruožus kartu įmaišant naujoviškų „prieskonių“ ir šiuolaikinių projektavimo tendencijų.

3.5. Butrimonių miestelio centrinės aikštės ir ją ribojančio užstatymo architektūros ir urbanistinės struktūros tvarkymo siūlymai ir jų detalizavimas

Centrinės aikštės urbanistinių struktūrų tvarkymo sprendiniai

Parkavimo sistema. Parkavimo sistema aplink aikštę tobulinama, pietinėje aikštės dalyje ties užstatyta aikštės kraštine formuojamas šaligatvis, ties juo numatomas parkavimas išilgai gatvei, taip būtų aprūpinti pietinės aikštės dalies namų gyventojai parkavimo vietomis. Rytinėje aikštės dalyje ties planuojamu miestelio muziejumi numatomas automobiliu parkavimas statmenai važiuojamajai daliai, parkavimo vietomis siekiama suteikti miestelio muziejaus lankytojams atskyrą parkavimą.

Pėsčiųjų takų sistema. Numatomi trinkelėmis grįsti pėsčiųjų takai, kur aikštė ribojasi su važiuojamąja gatvės dalimi. Vakarinėje aikštės dalyje, visuomeninėje zonoje numatoma trinkelėmis grįsta vientisa aikštelė, kuri suteiks vietos rengti visuomeninius miestelio renginius ir turgavietę. Vidurinėje aikštės dalyje numatomi pėsčiųjų takai sujungiantys judriausiais aikštės zonas, kurie suteiks pėstiesiems galimybę lengvai pasiekti aikštės prieigas aikštę kertant skersai.

Želdynų tinklas. Didžioji dalis želdinių numatoma aplink rekreacinę centrinės aikštės dalį, želdiniai atskiria rekreacinę erdvę nuo gatvių, sudaroma jauki šios aikštės dalies erdvė.

Visuomeninėje zonoje aikštės vakaruose numatomos pavienios želdinių grupės atskiriančios pagrindinę visuomeninę zoną nuo potencialiai mažiau naudojamų erdvių: autobusų stotelės, aikštės šiaurinėje dalyje esančios erdvės priešais savivaldybės pastatą. Taip pat pavieniai želdiniai numatomi ties miestelio aikštę ribojančiais statiniais, tokiu būdu kraštinėms aikštės erdvėms suteikiama gyvumo.

Apšvietimo sistema. Gatvėms apšviesti numatomas gatvinis apšvietimas, naudojant didelio aukščio gatvės apšvietimo stulpus. Miestelio aikštėje visuomeninė zona vakarinėje dalyje ir visi aikštėje esantys pėsčiųjų takai aprūpinami lauko apšvietimo įrenginiais.

Suoliukų sistema. Ties kiekviena poilsio zona, susirinkimo erdve ir ties visais pėsčiųjų takais esančiais miestelio centrinės aikštės zonoje įrengiami suoliukai.

Centrinės aikštės funkcinis ir erdvinis zonavimas. Aikštė skaidoma į pagrindinę visuomeninę ir dvi rekreacines erdves (pasyvią ir aktyvią). Visuomeninė zona tai šventėms ir renginiams pritaikyta zona su reikiama infrastruktūra įrengti scenai prie Butrimonių kultūros namų pastato. Prieš pat šį pastatą aikštės viduryje numatoma trijų aukštų terasa. Rekreacinė zona skaidoma į aktyvią ir pasyvią. Aktyvioje zona atviresnė ir joje daugiau pėsčiųjų takų, tuo tarpu pasyvioje rekreacinėje zonoje numatoma daugiau želdinių ir mažiau pėsčiųjų takų, taip sukuriama ramesnė aplinka. Prie kultūros namų statinio šiaurinėje dalyje numatoma nedidelė reprezentacinė erdvė ties savivaldybės administracijos patalpomis, o pietinėje pusėje numatoma uždara autobusu aikštelės zona. Svarbu paminėti, kad centrinės aikštės erdvių struktūra pasiskirsto taip, kad erdvių ribos atitinka atskirų funkcinių zonų ribas.

Užstatymo tankumas. Užstatymo tankumas didinamas ties šiaurine aikštės kraštine formuojant naują užstatymą. Šioje vietoje numatomas naujas sodybinis pastatas, juo siekiama atkurti perimetrinį aikštės užstatymą. Didinamas kultūros namų statinio tūris, „priauginamos“ papildomos formos išlendančios iš pastato fasado į aikštės pusę. Tūriniais sprendimais siekiama išryškinti šio statinio sukuriama perimetrinio užstatymo iliuziją, kuri buvo formuojama pradinių kultūros namų projektavimo etapu sovietmečiu.

Centrinę aikštę ribojančių statinių architektūros tvarkymo sprendiniai

Iš pradžių paminėsime Butrimonių miestelio centrinę aikštę ribojančių mažaaukščių, gyvenamųjų statinių architektūros tvarkymo sprendinius. *Pirma* numatoma gerinti prastos būklės statinių išorės fizinę būklę restauruojant pastatus. Butrimonių centrinėje aikštėje esančių tradicinių, medinių, prastos būklės, mažaaukščių, gyvenamųjų statinių išorinė fizinė būklė atkuriamą tokiomis būdais: kai esamos išorės apdailos dailiųjų būklė yra labai prastos būklės, numatoma medinę apdailą keisti nauja, o kai išorės apdailos dailiųjų būklė nėra stipriai susidėvėjusi, medinę

apdailą numatoma restauruoti ją chemiškai apdorojant ir perdažant. Tuo tarpu aikštėje esančių tradicinių mūrinių, prastos būklės, mažaukščių gyvenamųjų statinių išorės fizinė būklė atkurama pagerinant išorės apdailos būklę. *Antra* keičiami vietinių gyventojų suremontuotų statinių fasadų apdailos spalviniai sprendimai, kurie po renovacijos neatitinka tradicinių architektūrinių principų. Įvertinus esamą situaciją eksperimentinio projekto sprendiniais aikštėje naujai suremontuotų statinių fasadų spalvinę išraišką numatoma keisti ties šiaurine aikštės kraštine esantiems ryškių fasadinių spalvų statiniams ir pietinėje aikštės dalyje esančiam mėlyno spalvinio kolorito pastatui. (Žiūrėti grafinėje dalyje).

Butrimonių miestelio centrinę aikštę ribojančių mažaukščių, gyvenamųjų statinių funkciniais tvarkymo sprendiniais numatoma rytinėje aikštės pusėje esančio apleisto dvaro statinio naudojimo paskirtį performuoti iš gyvenamosios į komercinę. Šiame pastate siūloma įrengti Butrimonių miestelio istorijos muziejų. Likusių miestelio centrinės aikštės mažaukščių gyvenamųjų ir komercinių statinių funkcijos nekeičiamos.

Esamas sovietinės statybos Butrimonių kultūros namų pastatas yra svarbiausiais ir labiausiai naudojamas objektas Butrimonių centrinėje aikštėje. Šiame pastate šiaurinėje dalyje įsikūrusi Butrimonių miestelio savivaldybė ir kitos administracinės patalpos. Pastate yra kultūrinės paskirties patalpų – aktų salė talpinanti 300 žmonių. Taip pat statinyje yra keletas komercinės paskirties, prekybos patalpų. Visas Butrimonių kultūros namų pastatas yra viešo naudojimo, prieinamas visiems vietos gyventojams ir lankytojams. Tačiau statinys funkcinė prasme galėtų būti išnaudojamas efektyviau, kadangi šiame pastate yra nemažai nenaudojamų patalpų, esamų patalpų išdėstymas galėtų būti efektyvesnis (skirtingų funkcijų patalpos išsidėsčiusios padrikai, jas galima suskirstyti į grupes ir numatyti tam tikrose statinio zonose), taip pat atsižvelgiant į miestelio poreikius Butrimonių kultūros namų pastate galima numatyti daugiau naudingų įvairių funkcijų patalpų tokiu būdu statinį eksploatuojant efektyviau.

Atsižvelgiant į tai Butrimonių kultūros namų pastate numatomi tokie funkciniai pakeitimai:

1) Šiaurinėje statinio dalyje esančios Butrimonių savivaldybės administracijos patalpos atskiriamos nuo likusios statinio dalies, taip sukuriama galimybė transportui patekti iš vakarinėje pusėje esančios automobilių aikštelės į miestelio centrinės aikštės visuomenines erdves, juo siūloma aptarnauti aikštės infrastruktūrą vykstant renginiams (turgus, šventės, koncertai).

2) Atskirtoje nuo Butrimonių miestelio savivaldybės administracinių patalpų statinio dalyje numatoma įrengti:

- *Susirinkimų sales*. Siūloma įrengti 3 sales, kurios būtų naudojamos susirinkimams, nedidelėms šventėms, šokių, ansamblių repeticijoms ir kitoms kultūrinėms veikloms.
- *Valgyklą*. Numatoma 30 sėdimų vietų valgykla su galimybe sėdimas vietas eksploatuoti lauke – centrinės aikštės erdvėje. Valgykloje būtų siūlomas nebrangus

patiekalų pasirinkimas vietos gyventojams, valgyklą galėtų pasiūlyti žydų tradicinės virtuvės meniu turistams, taip pat valgykloje numatomas maisto ir patiekalų tiekimas rengiant šventes.

- *Komercinės patalpos.* Pietinėje statinio dalyje koncentruojamos komercinės patalpos, jose siūloma perkelti esamas komercines patalpas ir sukurti naujas nuomas.
- *Terasa.* Numatoma įrengti terasą į kurią būtų galima patekti iš dviejų susirinkimų salių, taip sukuriama galimybę vyksiančius susirinkimus, šventes, repeticijas ar kitas kultūrinės veiklas perkelti į lauką.
- Aktų salės blokas išlieka nepakitęs.

Atskirtoje šiaurinėje Butrimonių kultūros namų statinio dalyje išlaikomas esamas išplanavimas – kabinetų, susirinkimo salės ir ūkinių patalpų struktūra su koridoriumi viduryje. Šioje statinio dalyje naikinama laiptinė ir antro aukšto dalis. Pirmo aukšto valgyklos dalyje numatomos visos ūkinės, produktų sandėliavimo, maisto paruošimo patalpos. Prie valgyklos ūkinių patalpų siūloma įdiegti liftą, transportuoti prietaisams ir reikiamai technikai, kuri gali būti reikalinga pastato antrame aukšte. Pirmame aukšte ties pirmu paradigmų įėjimu numatoma recepcija, ji naudojama tik tuo atveju kai antrajame aukšte rengiamos šventės, susirinkimai ir kt.

Pirmajame aukšte piečiau nuo valgyklos orientuojamos administracinės ir ūkinės statinio patalpos, šioje dalyje išlieka esamas pagrindinis įėjimas į pastatą. Dar piečiau formuojama didelė bendra laukiamoji patalpa prieš patenkant į aktų salę, siūloma šalia salės esamas patalpas performuoti į sanitarinius mazgus ir rūbinę. Piečiausioje statinio dalyje iš esamų patalpų suformuojamos komercinei veiklai pritaikytų patalpų blokas su atskiru įėjimu ir ūkinėmis patalpomis. Vakarinėje pastato dalyje esančio aktų salės bloko išplanavimas nekeičiamas.

Naikinamas kultūros namų pastato vidurinėje dalyje Butrimonių miestelio savivaldybės administracinių patalpų ir likusių kultūros namų pastato patalpų sujungimas. Tokiu būdu sukuriama galimybė transportui patekti iš vakarinėje statinio pusėje esančios automobilių aikštelės į miestelio centrinės aikštės visuomenines erdves, juo siūloma aptarnauti aikštės infrastruktūrą vykstant renginiams (turgus, šventės, koncertai).

Vakarinėje statinio dalyje numatomas priestatas, šiame priestate siūloma įrengti valgyklos ūkinės ir sandėliavimo patalpas.

Pirmajame aukšte, rytinėje statinio dalyje numatomas priestatas pirmajame aukšte. Šiuo sprendimu padidinamas valgyklos salės ir terasos antrajame aukšte plotas.

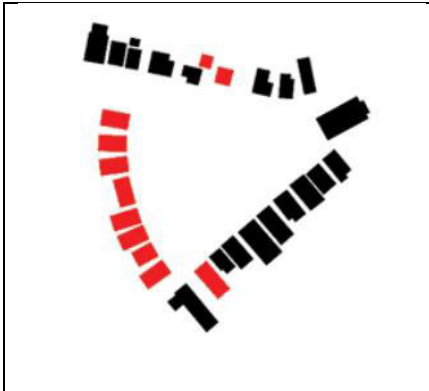
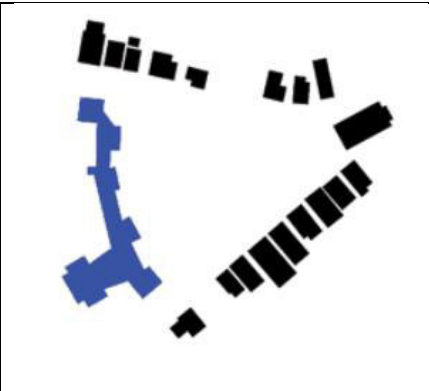
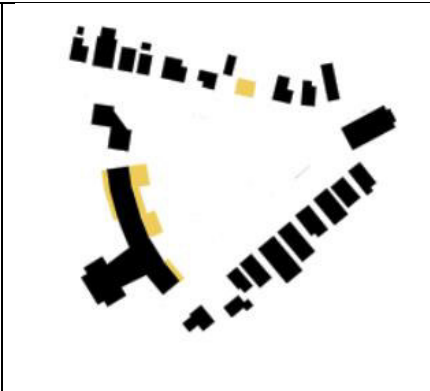
Statinio tūriai, kurių stogo šlaitai orientuoti statmenai į centrinės aikštės pusę, antrajame aukšte prailginami link aikštės pristatant kolonomis atremtas konstrukcijas, stogo dalis ir šlaitas pratęsiami kartu su pristatomu tūriu. Šiose erdvėse numatoma įrengti susirinkimų, repeticijų, treniruočių sales su reikiama infrastruktūra.

Butrimonių kultūros namų statinio mūriniai ir naujai suformuoti fasadai dengiami medinėmis dailylentėmis, metaliniais rusvos spalvos lakštais ir baltos spalvos struktūrinio tinko apdaila. Pastato stogo esama danga keičiama metaliniais rusvos spalvos lakštais, tokiais pačiais, kokie naudojami fasadų apdailai. Didžioji dalis statinio fasadų dengiami medinėmis dailylentėmis jų spalva blankaus ryškumo, gelsvai rusva ir dera su kitų aikštėje esančių medinių statinių fasadų apdaila. Langų angos didinamos, fasaduose orientuotose į centrinės aikštės pusę visos langų angos numatomos vitrininės, fasaduose orientuotose į kitas puses paliekamos esamos langų angos.

3.6. Eksperimentinio projekto rezultatų įvertinimas

Užstatymo tankumas. Eksperimentiniu projektu numatyti sprendiniai nulemia tai, kad centrinės aikštės gretutinių statinių užstatymo tankumas didėja. Taip pat atlikus planuojamos užstatymo struktūros fraktalinę analizę nustatyta, kad įgyvendinus eksperimentinio projekto sprendinius miestelio centrinės aikštės užstatymo struktūra tampa sudėtingesnė. Tai matome žemiau pateiktose schemose ir fraktalinių indeksų palyginame. Didesnis fraktalinis indeksas nurodo aukštesnį urbanistinį lygmenį. Taip pat svarbu paminėti, kad aikštės užstatymo pakeitimai nedaro jokio poveikio aikštės urbanistiniam paveldui.

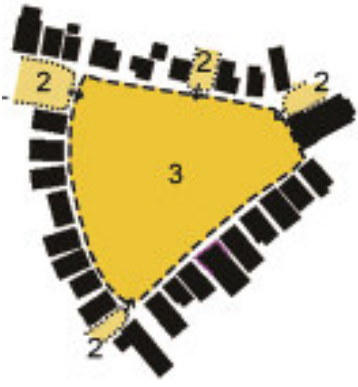

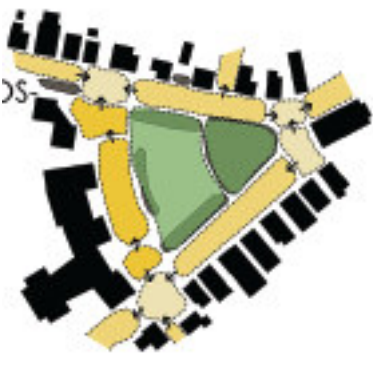
29 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės užstatymo struktūros kaitos schemos

		
Užstatymo struktūra iki XX a. antros pusės	Užstatymo struktūra laikotarpiu nuo XX a. antros pusės	Užstatymo struktūra susidariusi įgyvendinus eksperimentinio projekto sprendinius
Fraktalinis indeksas – 1.407	Fraktalinis indeksas – 1.430	Fraktalinis indeksas – 1.472

Funkcinis zonavimas. Eksperimentiniu projektu numatyti sprendiniai nulemia tai, kad Butrimonių miestelio centrinės aikštės funkcinių zonų struktūra tankėja. Padarytas išvadas įrodo atlikta planuojamos aikštės funkcinės struktūros analizė naudojant Purvino ir Purvinienės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizės metodiką. Šios analizės rezultatų schemas pateikiamos lentelėje žemiau.

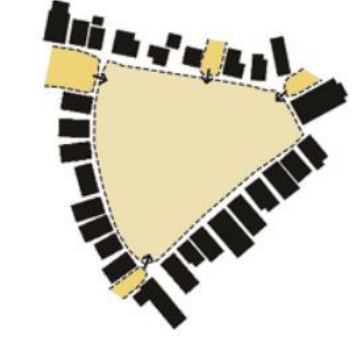
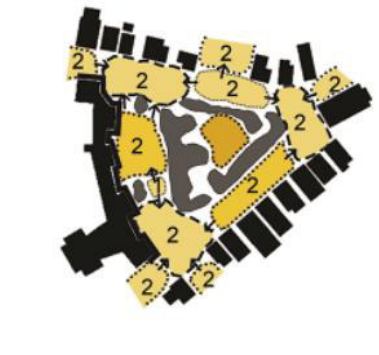
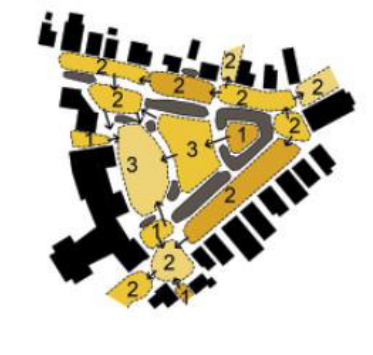
30 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės funkcinių erdvių struktūros kaitos schemas

		
<p>Funkcinių zonų struktūra iki XX a. antros pusės</p>	<p>Funkcinių zonų struktūra laikotarpiu nuo XX a. antros pusės</p>	<p>Funkcinių zonų struktūra susidariusi įgyvendinus eksperimentinio projekto sprendinius</p>

Palyginus visas pateiktas schemas matome, kad eksperimentiniu projekto sprendiniai aikštėja suformuoja funkcinę struktūrą, kurioje yra daugiau funkcinių erdvių, jų struktūra hierarchiškesnė, nes atsiranda pagrindinių ir šalutinių funkcinių zonų tinklas. Taip pat aikštėje susiformuoja daugiavfunkcinių zonų (visuomeninė/prekybos paskirties funkcinė zona numatant turgų). Remiantis literatūros šaltiniais nagrinėtais anksčiau (Dringelis, 2011) tankesnės ir sudėtingesnės funkcinės struktūros miestelio centrinėje aikštėje padaro ją įdomesnę ir patrauklesnę.

Erdvinis zonavimas. Eksperimentiniu projektu numatyti sprendiniai nulemia tai, kad Butrimonių miestelio centrinės aikštės erdvių zonų struktūra tankėja. Padarytas išvadas įrodo atlikta planuojamos aikštės erdvinės struktūros analizė naudojant Purvino ir Purvinienės kraštovaizdžio erdvinės struktūros analizės metodiką. Šios analizės rezultatų schemas pateikiamos lentelėje žemiau.

31 lentelė. Butrimonių miestelio centrinės aikštės erdvinės struktūros kaitos schemas

		
<p>Erdvinė struktūra iki XX a. antros pusės</p>	<p>Erdvinė struktūra laikotarpiu nuo XX a. antros pusės</p>	<p>Erdvinė struktūra susidariusi įgyvendinus eksperimentinio projekto sprendinius</p>

Palyginus visas pateiktas schemas matome, kad eksperimentiniu projekto sprendiniai aikštėja suformuoja erdvinę struktūrą, kurioje yra daugiau erdvių, jų struktūra hierarchiškesnė, kadangi atsiranda pagrindinių ir šalutinių vizualinių erdvių tinklas. Remiantis literatūros šaltiniais nagrinėtais anksčiau (Dringelis, 2011) tankesnė ir sudėtingesnė miestelio aikštės erdvinė struktūra padaro ją įdomesnę ir patrauklesnę.

Architektūra.

Butrimonių miestelio centrinės aikštės ir gretutinio užstatymo eksperimentiniame projekte numatytas tradicinių aikštės savybių pagerinimas kartu panaudojant šiuolaikiškus projektavimo elementus negadinant tradicinės aplinkos estetinės raiškos. Centrinės aikštės gyvenamųjų, vienaaukščių statinių fasadai atnaujinami restauruojant išlikusius medinius, o vietinių gyventojų pakeistų pastatų fasadai perdaromi remiantis sprendiniais, kurie atitinka šiuo darbu nustatytus tradicinės architektūros bruožus. Taip pat Butrimonių miestelio kultūros namų fasadų niūri pilkų ir raudonų plytų išraiška uždengiama medinių dailylenčių ir metalo lakštų apdaila. Medinė apdaila dera centrinės aikštės kontekste ir atitinka šiuo darbu nagrinėtus tradicinės architektūros bruožus. Tuo tarpu Kultūros namų pastato pakeista tūrinė išraiška, padidintas langų plotas ir metalo apdaila – tai modernumo apraiškos. Šios modernumo apraiškos suteikia miestelio centrinės aikštės aplinkai šiuolaikiškumo jausmą, aikštės aplinką daro įdomesnę ir patrauklesnę. Kas be ko numatomi modernūs sprendiniai negadina aikštės bendro vaizdo, susilieja bendrame miestelio centrinės aikštės estetiniame kontekste. Taigi eksperimentiniame projekte numatyti statinių architektūriniai sprendiniai atitinka anksčiau nagrinėtoje literatūroje (Andriušytė) pateiktas tradicines kaimo architektūros ypatybes ir šio darbo tyrimų dalyje statistinės analizės metodu nustatytus reikšmingiausias architektūrinius bruožus, būdingus istorinių miestelių centrinėms aikštėms. Taip pat projekte numatytos modernumo apraiškos panaudotos kultūros namų architektūroje nedaro neigiamo poveikio aikštės tradiciniam vaizdui, o kaip tik jį pagyvina ir daro įdomesnį.

Taigi, eksperimentiniu projektu numatytais urbanistiniais ir architektūriniais sprendiniais Butrimonių miestelio centrinėje aikštėje suformuojama sudėtingesnė vizualinių erdvių, aikštės užstatymo ir funkcinio zonavimo struktūra, kuri lemia tai, kad miestelio centrinė dalis pereina į aukštesnį urbanistinį lygmenį. O centrinės aikštės ribojančių statinių pastatų architektūra keičiama arba atnaujinama taip, kad maksimaliai atspindėtų tradicinių miestelių architektūrinius bruožus, visa tai daroma kartu į architektūra įterpiančią šiuolaikinės architektūros modernumo apraiškų. Svarbu paminėti, kad visi architektūriniai ir urbanistiniai sprendiniai minimaliai paveikia miestelio centrinės dalies urbanistinį ir architektūrinį paveldą.

Siekiant įrodyti, kad Butrimonių miestelyje taikytus centrinės aikštės architektūrinius ir urbanistinius tvarkymo principus galime panaudoti ir kituose miesteliuose, nutarta atlikti kitų tyrimų etapu tirtų miestelių centrinių aikščių tvarkymo koncepciniais sprendiniais pasiektų rezultatų analizę. Šią rezultatų analizę palyginsime su eksperimentinio projekto rezultatais. Kitų tyrime tirtų miestelių centrinių aikščių tvarkymo koncepcijų rezultatų analizė pateikiama žemiau:

Kruonio, Žiežmarių ir Semeliškių miestelių centrinės aikštės koncepcinių architektūrinių ir urbanistinių struktūrų tvarkymo sprendinių rezultatų analizė:

1. Užstatymo tankumas. Visuose miesteliuose centrinių aikščių tvarkymo koncepciniuose sprendiniuose numatomas centrinės aikštės užstatymo didinimas. Kruonio miestelyje siūloma atkurti buvusį perimetrinį užstatymą, Žiežmariuose kuriamas užstatymas aikštės rytinėje dalyje, numatant turgaus paviljonų kompleksą, Semeliškėse numatomas turgavietės statinys. Numatytooms miestelių koncepcinių užstatymų struktūroms atliekama fraktalinė analizė. Šios analizės rezultatai rodo, kad visuose miesteliuose koncepciniuose sprendiniuose užstatymo struktūros fraktalinis indeksas yra didesnis negu esamos. Iš to galime teigti, kad koncepciniais siūlymais numatytos centrinių aikščių užstatymo struktūros visais atvejais bus kompleksiškesnė. Miestelių centrinių aikščių užstatymo fraktalinės analizės rezultatai pateikiami prieduose.

2. Funkcinių zonų struktūra. Visuose nagrinėtų miestelių centrinių aikščių koncepciniuose tvarkymo sprendiniuose numatomas tankesnis funkcinių zonų tinklas, kurio kiekvienai zonai būdinga konkreti funkcija. Aikštės prieigose susiformuoja mažesnių funkcinių zonų struktūra, kuri papildo pagrindines, taip formuojamas aiškesnis funkcinių zonų hierarchinė struktūra. Kruonio miestelyje numatomos pagrindinės funkcinės zonos yra visuomeninė, rekreacinė ir visuomeninė/komercinė (turgavietė), Žiežmariuose kuriamos trys atskiros pagrindinės funkcinės zonos: rekreacinė, visuomeninė ir turgaus, Semeliškėse: rekreacinė, visuomeninė. Tokiu būdu funkcinis aikščių tinklas tampa aiškiai suvokiamas, racionalus ir kompleksiškesnis negu esamas. Tai įrodo funkcinių zonų struktūros analizė paremta Purvino ir Purvinienės kraštovaizdžio erdvių struktūros analizės metodika. Šios analizės rezultatai pateikiami prieduose.

3. Erdvinė struktūra. Visuose nagrinėtų miestelių centrinių aikščių koncepciniuose sprendiniuose formuojamos (želdiniais ir mažąja architektūra) erdvinės struktūros tankesnės negu esamos. Aikštės koncepcijoms atliktos erdvinės struktūros analizė, remiantis Purvino ir Purvinienės kraštovaizdžio erdvių struktūros analizės metodika. Analizės rezultatai rodo, kad aikščių erdvinės struktūros sudarytos iš kelių pagrindinių erdvių ir mažesnių – šalutinių, kurios papildo pagrindines. Ši erdvinė struktūra aiškiai suvokiama, racionaliai pasiskirsčiusios aikštės aplinkoje ir kompleksiškesnės lyginant su esamomis. Atliktos analizės rezultatai pateikiami prieduose.

4. Architektūrinė raiška. Miestelių centrinių aikščių tvarkymo koncepciniuose sprendiniuose numatyta sovietinių statinių fasadus dengti tradicinėmis medžiagomis, o tradicinių statinių išorę

atnaujinti ir restauruoti. Išskirtinių architektūros sprendinių atskiriems miesteliams koncepcijos kūrimo etape numatyti nėra galimybių, tai padaryti galime tik atliekant detalizuotą projektą. Architektūriniai sprendiniai, pateikti remiantis šiame darbe suformuluotais tradicinių miestelių centrinių dalių tradiciniais architektūriniais bruožais ir kriterijais.

Nedetalizuotų miestelių aikščių koncepcijose ir Butrimonių miestelio centrinės aikštės projekte numatant aikštės architektūrinės ir urbanistinės struktūros tvarkymo sprendinius pastebėta, kad visais atvejais aikštės užstatymas yra didinamas, erdvinių ir funkcinių zonų struktūra tankėja ir kompleksiškėja, o statinių architektūrinė išraiška pertvarkoma remiantis tradicinės architektūros bruožais ir kriterijais. Taigi, galime padaryti išvadą, kad Butrimonių miestelyje taikytų sprendinių koncepcinį modelį galima pritaikyti bet kuriai Lietuvos istorinių miestelių centrinei aikštei. Tačiau svarbu paminėti, kad ši aikštė turėtų būti kultūros paveldo objektas ir nukentėjusi nuo sovietinės architektūros poveikio.

IŠVADOS

1. Išanalizavus metodinę literatūrą paaiškėjo, kad pagal Lietuvos teisės aktus istoriniai miesteliai priskiriami kaimo kategorijai, kurioje miestelis tai gyvenvietė, kurioje gyvena 500 – 3000 žmonių, tačiau nėra atsižvelgta į socialinę ar ekonominę miestelio sandarą. Lietuvos istoriniai miesteliai pagal urbanistinę struktūrą skirstomi į tokias grupes: linijinio, radialinio, stačiakampio ir mišraus plano. Tradicinių istorinių miestelių architektūra pasižymi neaukštų tūrių, neryškių spalvų, medine architektūra. Pagrindiniais urbanistiniais saugomais objektais miesteliuose turėtume laikyti istoriškai susiklosčiusi gatvių tinklą, užstatymo tipą ir tūrinę kompoziciją, o architektūriniu paveldu galime laikyti visus statybinio paveldo objektus. Dabartinė architektūrinio ir urbanistinio paveldo būklė miesteliuose vertinama neigiamai, kadangi sovietmečiu įvyko nemažai pokyčių, kurie pakeitė tradicinį miestelio vaizdą.
2. Reikšmingiausi urbanistinių struktūrų ir architektūrinių objektų pokyčiai istoriniuose miesteliuose identifikuojami laikotarpyje nuo XX a. antros pusės. Pokyčiai pasireiškė architektūriniame ir urbanistiniame lygmenyje. Architektūriniame lygmenyje: tradicinė architektūra keičiama naujų tipinių pastatų statyba; medinė architektūra keičiama betonine, mūrine; vietinių gyventojų projektuoti statiniai keičiami profesionalų kuriama architektūra, naujų funkcijų statinių atsiradimas. Urbanistiniame lygmenyje: žemi tūriai keičiami aukštesniais tūriais; tradicinė išplanavimas keičiamas nauja planavimo struktūra; miestelio aikštės paverčiamos skverais. Sovietmečiu didžiausias poveikis buvo padarytas miestelio centrinei aikštei su aplinkiniu užstatymu, todėl šiame darbe apsiribojame ties urbanistinio ir architektūrinio paveldo analize Lietuvos miestelių centrinėse aikštėse.
3. Tyrime pasirinkta nagrinėti 4 istorinius Lietuvos miestelius: Kruonis, Butrimonys, Žiežmariai ir Semeliškės. Tyrimo objektai pasirenkami remiantis šiais atrankos kriterijais: lokalizacija, gyventojų skaičius, miestelio planinė struktūra, miestelio centrinės aikštės forma, sovietinės epochos architektūrinis ir urbanistinis palikimas, ar miestelis yra saugomas pagal paveldosauginius teisės aktus.
4. Atlikus apklausas nustatyta, kad miestelių gyventojai centrinėje aikštėje teigiamai vertina geros fizinės būklės pastatus, ar tas statinys tradicinis ar sovietinis – tai didelės reikšmės neturi, miestelių aikštes gyventojai norėtų matyti sutvarkytas ir apželdintas. Tuo tarpu architektūros specialistai įvardija, kad sovietiniai objektai miestelių centrinėse aikštėse daro neigiamą poveikį architektūriniam paveldui aplinkos atžvilgiu, tačiau urbanistiniam paveldui padaryto didelio poveikio neįžvelgia.
5. Remiantis atliktais tyrimais: fraktaline analize, Purvino ir Purvinienės kraštovaizdžio erdvių struktūros analize, nustatyta, kad sovietiniu laikotarpiu miestelių centrinių aikščių

urbanistinė struktūra tapo kompleksiškesnė ir įvairesnė, šiuo laikotarpiu užstatymo tankumas ir erdvių skaidymo prasme vystėsi, o ne menko. Miesteliuose kur atsirado daugiausiai sovietinės architektūros statinių urbanistinė struktūra tapo kompleksiškesniausia, tuo tarpu miesteliuose, kur sovietinės architektūros atsirado nedaug, urbanistinė struktūra kito mažai. Remiantis atliktų metodikų teorija urbanistinei struktūrai sudėtingėjant erdvė tampa išraiškingesnė, įdomesnė ir patrauklesnė. Atsižvelgiant į tai numatant naujus sprendinius centrinėse aikštėse turėtų būti numatoma urbanistinė struktūra daryti sudėtingesnę: tankesnis aikštės erdvinis skaidymas, tankesnis aikštės funkcinis zonavimas, aikštės prieigų užstatymo didinimas. Atlikus socialinių apklausų statistikos analizę nustatyti svarbiausi architektūriniai kriterijai, kuriais remiantis centrinėse miestelių aikštėse galime rekonstruoti senus ar projektuoti naujus statinius taip, kad jie darytų mažiausią poveikį miestelio centrinės aikštės architektūriniam paveldui. Šie kriterijai yra tokie: (patikslinti),

6. Eksperimentinį projektą sudaryti numatyta Butrimonių miestelio centrinėje aikštėje. Tai nulėmė šios priežastys: Butrimonių miestelio centrinėje aikštėje yra daugiausiai kultūros paveldo objektų, miestelio centrinė aikštė ir aplinkinis užstatymas patyrė daugiausiai Sovietmečiu vykusių architektūrinių ir urbanistinių pokyčių, miestelio centrinė aikštė yra vietinės reikšmės urbanistinio kultūros paveldo objektas. Butrimonių miestelio centrinėje aikštėje vyrauja šios architektūrinės ir urbanistinės problemos: centrinė aikštės struktūra vientisa ir nesutvarkyta, sovietiniai statiniai nedera tradiciniame aikštės architektūriniame kontekste.
7. Suprojektuotame Butrimonių centrinės aikštės eksperimentiniame projekte įgyvendinami šie sprendiniai:

Vientisa aikštė skaidoma funkciškai: numatoma rekreacinė ir visuomeninė erdvės, rekreacinė erdvė skaidoma į aktyvią ir pasyvią, aikštės prieigos skaidomas į mažesnes funkcines zonas, sudaromas funkcinių zonų tinklas turintis savo hierarchiją.

Vientisa aikštė skaidoma erdviškai: aikštė skaidoma erdviškai į dideles ir mažas erdves, kiekviena erdvė turi savo funkciją ir atitinką funkcinių zonų tinklą, erdvių sistema turi savo hierarchiją.

Aikštės užstatymas tankesnis: centrinės aikštės prieigose didinamas užstatymo tankumas, sovietmečiu statytų kultūros namų pastato tūris didinamas į aikštės pusę, šiaurinėje aikštės dalyje atkuriamas tradicinis, perimetrinis užstatymas.

Remiantis antroje darbo dalyje sudarytais architektūrinio projektavimo kriterijais, aikštėje esančių *sovietinių statinių estetinė ir erdvinė išraiška rekonstruojama taip, kad derėtų tradiciniame aikštės kontekste.*

8. Įgyvendinus eksperimentinio projekto sprendinius Butrimonių miestelio centrinės aikštės urbanistinė struktūra tapo sudėtingesnė: padidėjo užstatymo tankumas, erdvinių ir funkcinių zonų sistema, tokiu būdu miestelio aikštės erdvė tapo išraiškingesnė, įdomesnė ir patrauklesnė, o saugotinos vertingosios savybės išliko nepakeistos. Taip pat Butrimonių miestelio centrinės aikštės sovietiniai pastatai rekonstruoti taip, kad vizualiai derėtų tradiciniame centrinės aikštės architektūriniame kontekste. Galime daryti išvadą, kad tvarkant Butrimonių miestelio centrinės aikštės architektūrinę ir urbanistinę struktūrą, pasiektas teigiamas rezultatas.

LITERATŪRA

KNYGOS

1. BILEVIČIENĖ, Tatjana, Steponas JONUŠAUSKAS. Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas 2011. 211 p. ISBN 978-9955-19-242-
2. BUČAS, Jurgis. Kraštotvarkos pagrindai : vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Kaunas: Technologija, 2001. ISBN: 9955091096.
3. HALL, Prentice. Statistical Methods for the Social Sciences, 3th Edition., 1997.
4. Lietuvos architektūros istorija. Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų 1-kla, 1994. ISBN: 5420005832
5. Lietuvos architektūros istorija. Vilnius : Savastis, 2014. ISBN: 9789986420927.
6. MIŠKINIS, Algimantas. Lietuvos urbanistika: istorija, dabartis ir ateitis. Vilnius Mintis, 1991, 152. ISBN 5-417-00124-4.
7. MIŠKINIS, Algimantas. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Vilnius : Savastis, 2005, kn. 2 ISBN 9986420660.
8. MIŠKINIS, Algimantas. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. Vilnius : Savastis, 2002, kn. 1 ISBN 9986420458.
9. MIŠKINIS, Algimantas. Užnemunės miestai ir miesteliai. Vilnius : Savastis, 1999. ISBN 9986420261.
10. MIŠKINIS, Algimantas. Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai. Vilnius : Savastis, 2007, kn. 2. ISBN 9789986420712.
11. MIŠKINIS, Algimantas. Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai. Vilnius : Savastis, 2004, kn. 1. ISBN 9986420571.
12. ŠEŠELGIS, Kazys. Lietuvos urbanistikos istorijos bruožai. Vilnius, 1996. 159 p. ISBN 45-420-01325-8

STRAIPSNIAI

13. ANDRIUŠYTĖ, A. Tradicijos perėmimo gairės: etninės architektūros kompozicija. Tautosakos darbai, 2010, Nr. 39. ISSN 1392-2831.
14. BAGOČIUS, Mantas. Lietuvos Respublikos paveldo apsaugos sistemos valdymo ypatumai: Kuršių nerijos atvejis, Viešojo politika ir administravimas 2011, T. 10, Nr. 3 / 2011, Vol. 10, No 3, 357-372. ISSN 2029-2872.

15. BERTAŠIŪTĖ Rasa. Tarpukario gyvenviečių (miestelio, bažnytkaimio, kaimo) kraštovaizdžio ir architektūros paveldo vertės. Lietuvos tarpukario architektūrinis palikimas: materialumo ir nematerialumo dermė. Kaunas: Technologija, 2015, pp. 150-176. ISBN 978-609-02-1122-9.
16. BERTAŠIŪTĖ, Rasa. Kaimo architektūros savitumas saugomuose kraštovaizdžiuose. *Gimtasai kraštas*. 2012, 27-32.
17. BUČAS Jurgis. Demokratiniai proveržiai paveldosaugoje *Urbanistika ir architektūra*. 2006, t. 30, Nr. 3. ISSN 1392-1630.
18. BUČAS, Jurgis ir Aušra MLINKAUSKIENĖ. Vietos gyventojų požiūrio į statybinį paveldą saugomose teritorijose vertinimas. *Gimtasai kraštas*. 2011, a, 29-34.
19. DRINGELIS, Liucijus. Miestų aikštės: jų pertvarkymo patyrimas ir rezultatai *Urbanistika ir architektūra*. 2011, t. 35, Nr. 3. ISSN 1392-1630.
20. GABRĖNAS, A. Naujoji Lietuvos Architektūra Ir Medis – Tendencijos Aktualizuoti Tradiciją. *Town Planning and Architecture*. 2009, Nr. 33:1, pp. 337-350, ISSN 2029-7955.
21. GLEMŽA, J., R. Nekilnojamojo kultūros paveldo apsauga ir tvarkymas : paveldosaugos ir paveldotvarkos pagrindai. Vilnius : Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002. 251 p. : ISBN: 9986571847.
22. GRAŽULEVIČIŪTĖ-VILENIŠKĖ, I.; KARVELYTĖ-BALBIERIENĖ V. Nekilnoja-mojo Kultūros Paveldo Įtaka Darniam Kaimo Gyvenamųjų Vietovių vystymuisi. *Town Planning and Architecture*. 2007. Nr. 31:4, pp. 213-224. ISSN 2029-7955.
23. KALKĖ, Dovilė. Kraštovaizdžio estetiško potencialo tyrimų Lietuvoje apžvalga. *K. Šešėlgio skaitymai*. 2014, 6(3): 273–281 ISSN 2029-2341.
24. KARVELYTĖ-BALBIERIENĖ, V. Tarpukario architektūrinis palikimas miestelio ir bažnytkaimio aplinkoje. Lietuvos tarpukario architektūrinis palikimas: materialumo ir nematerialumo dermė. Kaunas: Technologija, 2015, pp. 150-176. ISBN 978-609-02-1122-9.
25. KLIGIENĖ, Nerutė. Lietuvos kultūros paveldas skaitmeninėje terpėje. *Informacijos mokslai*: 2004, 82-93. ISSN 1392-0561.
26. MINKEVIČIUS, Jonas. Šiaurės Lietuvos sovietmečio architektūros prieštaravimai. *Žiemgala*. 1999, 3 p. ISSN 1648-7230.
27. SALINGAROS, Nikos A. The Laws of Architecture from a Physicist's Perspective Nikos A. Salingaros. [interaktyvus] [žiūrėta 2016-06-15] Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=FB687B604387F9ACA2B7339E93BF0EFF?doi=10.1.1.47.4331&rep=rep1&type=pdf>

28. STAUSKAS, V. Kultūros paveldo ir naujosios architektūros santykis mažosiose gyvenvietėse. Kultūros paveldas: prarastos vertybės, neišnaudotos galimybės, 2005. ISBN 9955-12-108-4.
29. VAZNONIS, Vytautas; ČIŪTAITĖ, Dovilė. Kaimo vietovių ekonominio konkurencingumo ir vietos gyventojų verslumo sąsajos. Management theory and studies for rural business and infrastructure development. 2010. Nr. 22 (3), 1-9. ISSN 1822-6760
30. ZMELSKAL. O. ir kiti.. Harmonic and Fractal Image Analysis. 2001, pp. 3 – 5. [interaktyvus] [žiūrėta 2016-06-15] Prieiga per internetą: <http://www.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/viewFile/mla.2014.039/1166>.

PRANEŠIMAI MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE

31. SANTILLÁN CABEZA, Sergio Ernesto. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl „ne miesto vietovių ateities žinių visuomenėje“.2009/C 317/08. 2009.
32. (2007/C 57/04) Regionų komiteto nuomonė dėl Kaimo bendruomenių vaidmens vystant Europos regionus. [interaktyvus] Europos Sąjungos oficialusis leidinys 2007. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:057:0018:0024:LT:PDF>

TEISĖS AKTAI IR DOKUMENTAI

33. Europos architektūros paveldo apsaugos konvencija [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/t_aktai/konvencijos/architekturos_paveldo.htm.
34. Lietuvos respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas, 2012. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/>.
35. Lietuvos respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas. 2008. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/>.
36. Lietuvos respublikos teritorijos administracinių vienetų ir jų ribų įstatymas. 2010 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/>.
37. Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, 1972. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www.heritage.lt/t_aktai/konvencijos/paveldo_globos.htm.

KITA

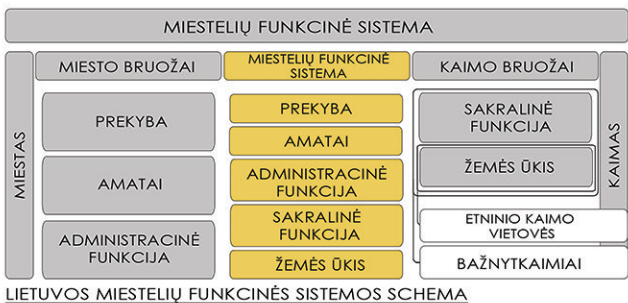
38. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas: šeštas (trečias elektroninis) leidimas. [interaktyvus] Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2011, [žiūrėta 2015 m. gruodžio 6 d.] Prieiga per internetą: <http://dz.lki.lt>
39. JUREVIČIENĖ, Jūratė. Urbanistikos paveldas. 2013. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www.kpd.lt/uploads/EN/Heritage%20in%20Lithuania/Heritage%20in%20Lithuania/7_URBAN_HERITAGE.pdf
40. MIKNEVIČIENĖ, Giedrė. Kultūros paveldas istoriniuose miestelių centruose. 2012. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 sausio 6 d.]. Prieiga per internetą: http://www2.lrs.lt/kt_inst/pamink/dokumentai/2014_04_25/Istorin_miesteliai.doc
41. LiDA Lietuvos HSM duomenų archyvas Statistinė kiekybinių duomenų analizė su SPSS ir Stata. [interaktyvus] [žiūrėta 2016-06-15] Prieiga per internetą: http://www.lidata.eu/index.php?file=files/mokymai/stat/stat.html&course_file=stat_III_2_2.html 2015
42. Kauno miesto bendrasis planas esamos būklės analizė miesto aplinka, II tomas dalis-a: miesto struktūra 2011 p. 118
43. Krekenavos miestelio bendrasis planas. [interaktyvus]. Vilnius, 2011 [žiūrėta 2016-12-06]. Prieiga per: http://www.panrs.lt/architektura/bendras_planas/2011/1etapas/krekenavapriedai.pdf
44. Kruonio miestelio bendrasis planas esamos būklės analizė (tarpinė ataskaita). Kaunas, 2013
45. Kultūros vertybių registras. Unikalus objekto kodas: 17092. 2017a. [interaktyvus] [žiūrėta 2017-01-15] Prieiga per: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/038fe4d3-1c51-4cda-b68b-05995dea76ec>
46. Kultūros vertybių registras. Unikalus objekto kodas: 17074. 2017b. [interaktyvus] [žiūrėta 2017-01-15] Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/0cb262b2-95c4-48fc-92e4-1165c000150c>
47. Kultūros vertybių registras. Unikalus objekto kodas: 17106. 2017c. [interaktyvus] [žiūrėta 2017-01-15] Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/6061506d-5d51-450c-aaa4-7d8bd3c51ada>
48. Kultūros vertybių registras. Unikalus objekto kodas: 17131. 2017d. [interaktyvus] [žiūrėta 2016-06-15] Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/907bbea5-bf79-4fe8-85db-16a6115835d8>

PRIEDAI

GRAFINĖS DALIES KOPIJA

ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ DALIŲ A

LIETUVOS MIESTELIUOSE VYRAVĖ ARCHITEKTŪROS IR URBANISTINĖS STRUKTŪROS BRUOŽAI LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS

- GYVENAMIEJI SODYBINIAI NAMAI:
  - TŪRIS: VIENO AUKŠTO SU PALĖPE, DVIŠLAITIS STOGAS
  - MEDŽIAGIŠKUMAS: MEDINIS, RAUDONŲ PLYTŲ (ŽYDŲ STATINIAI) FASADAS
  - SPALVA: NERYŠKŪS, ŽEMĖS ATSPALVIAI
- SAKRALINIAI PASTATAI:
  - BAŽNYČIA, GYVENVIETĖS AKCENTAS
- NEPROFESIONALI ARCHITEKTŪRA

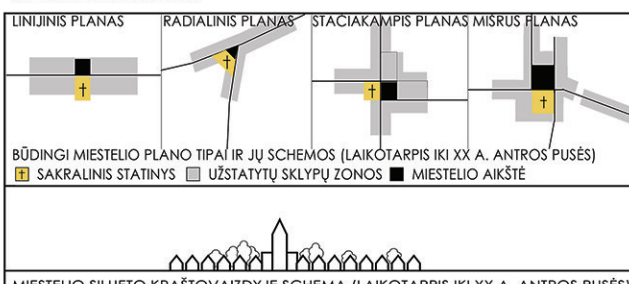

LIETUVOS MIESTELIUOSE VYRAVĖ ARCHITEKTŪROS IR URBANISTINĖS STRUKTŪROS BRUOŽŲ POKYČIAI LAIKOTARPIU NUO XX A. ANTROS PUSĖS

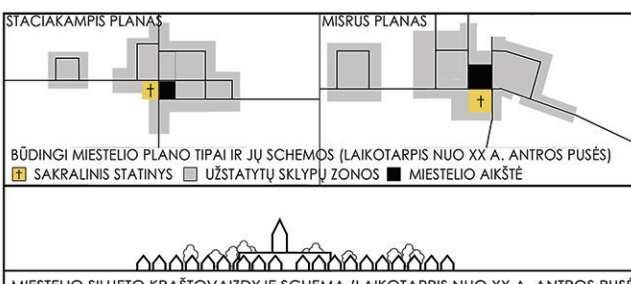
- GYVENAMIEJI SODYBINIAI NAMAI:
  - TŪRIS: 1-2 AUKŠTŲ STATINIAI
  - MEDŽIAGIŠKUMAS: MŪRINIS FASADAS
  - SPALVA: PILKŲ, RAUDONŲ PLYTŲ ATSPALVIAI
- ADMINISTRACINIAI STATINIAI:
  - TŪRIS: MASYVŪS, 2-3 AUKŠTŲ STATINIAI, SUTAPDINTAS ARBA ŠLAITINIS STOGAS
  - MEDŽIAGIŠKUMAS: MŪRINIS FASADAS
  - SPALVA: PILKŲ, RAUDONŲ PLYTŲ ATSPALVIAI
- PROFESIONALI ARCHITEKTŪRA

- MIESTELIO PLANO TIPAS:
  - LINIJINIS PLANAS, RADIALINIS PLANAS, STACIAKAMPIS PLANAS, MIŠRUS PLANAS
- UŽSTATYMO TIPAS: SODYBINIS, PERIMETRINIS
- UŽSTATYMO TANKUMAS: MAŽAS
- UŽSTATYMO AUKŠTINGUMAS: VIENO AUKŠTO SU PALĖPE STATINIAI

- MIESTELIO PLANO TIPAS:
  - STACIAKAMPIS PLANAS, MIŠRUS PLANAS
- UŽSTATYMO TIPAS: SODYBINIS, PERIMETRINIS
- UŽSTATYMO TANKUMAS: DIDELIS CENTRINĖJE DALYJE
- UŽSTATYMO AUKŠTINGUMAS: 2-3 AUKŠTŲ STATINIAI

LIETUVOS MIESTELIŲ CENTRINĖSE AIKŠTĖSE VYRAVĖ ARCHITEKTŪROS IR URBANISTINĖS STRUKTŪROS BRUOŽAI LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS

- GYVENAMIEJI SODYBINIAI NAMAI:
  - TŪRIS: VIENO AUKŠTO SU PALĖPE, DVIŠLAITIS STOGAS
  - MEDŽIAGIŠKUMAS: MEDINIS, RAUDONŲ PLYTŲ (ŽYDŲ STATINIAI) FASADAS
  - SPALVA: NERYŠKŪS, ŽEMĖS ATSPALVIAI
- SAKRALINIAI PASTATAI:
  - BAŽNYČIA, GYVENVIETĖS AKCENTAS
- NEPROFESIONALI ARCHITEKTŪRA

- UŽSTATYMO TANKUMAS: VIDUTINIS
- UŽSTATYMO AUKŠTINGUMAS: VIENO AUKŠTO SU PALĖPE SODYBINIAI NAMAI
- AIKŠTĖS APŽELDINIMAS: NĖRA
- AIKŠTĖS ATVIRUMAS: AIKŠTĖ ATVIRA.
- AIKŠTĖS ERDVINĖ IR FUNKCINĖ ĮVAIROVĖ: CENTRINĖ AIKŠTĖ - VIENA DAUGIAFUNKCINĖ ERDVĖ.

- GYVENAMIEJI SODYBINIAI NAMAI:
  - TŪRIS: 1-2 AUKŠTŲ STATINIAI
  - MEDŽIAGIŠKUMAS: MŪRINIS FASADAS
  - SPALVA: PILKŲ, RAUDONŲ PLYTŲ ATSPALVIAI
- ADMINISTRACINIAI STATINIAI:
  - TŪRIS: MASYVŪS, 2-3 AUKŠTŲ STATINIAI, SUTAPDINTAS ARBA ŠLAITINIS STOGAS
  - MEDŽIAGIŠKUMAS: MŪRINIS FASADAS
  - SPALVA: PILKŲ, RAUDONŲ PLYTŲ ATSPALVIAI
- PROFESIONALI ARCHITEKTŪRA

- UŽSTATYMO TANKUMAS: DIDELIS
- UŽSTATYMO AUKŠTINGUMAS: ĮVAIRUS, ATSIKANDA 2-3 AUKŠTŲ MŪRINIAI STATINIAI
- AIKŠTĖS APŽELDINIMAS: DIDELIS
- AIKŠTĖS ATVIRUMAS: AIKŠTĖ UŽDARESNĖ
- AIKŠTĖS ERDVINĖ IR FUNKCINĖ ĮVAIROVĖ: CENTRINĖ AIKŠTĖ - SKAIDOMA Į ATSKIRAS FUNKCINES IR ERDVINES STRUKTŪRAS.

LIETUVOS ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ AIKŠČIŲ IR GRETUTINIO ŽYSTAYMO ARCHITEKTŪROS IR URBANISTINĖS STRUKTŪROS TYRIMŲ APŽVALGA

TIRTŲ MIESTELIŲ VIETOS GYVENTOJŲ APKLAUSŲ REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

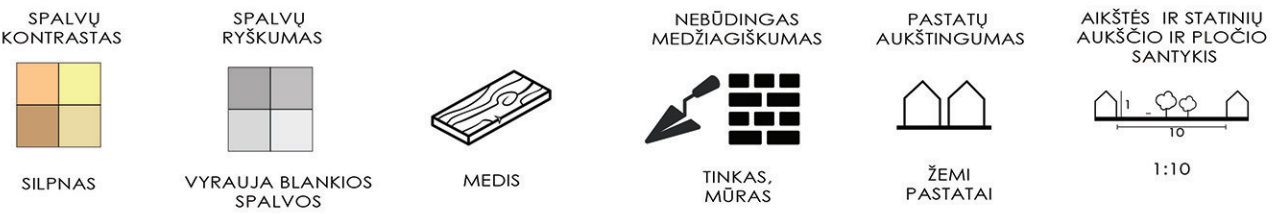
- VIETOS BENDRUOMENĖS PRITARIA, KAD CENTRINĖ AIKŠTĖ RIBOJANTYS SENUOSIUS TRADICINIUS STATINIUS YRA SVARBU IŠSAUGOTI.
- VIETOS BENDRUOMENĖS NUOMUONE CENTRINĖJE AIKŠTĖJE ESANTYS SOVIETINIAI STATINIAI NEKIEKU NEIŠSISKIRIA ARBA DARO MAŽĄ POVEIKĮ VIZUALINIAME CENTRINĖS AIKŠTĖS KONTEKSTE.
- VIETOS BENDRUOMENĖS TEIGIMU NEIGIAMĄ POVEIKĮ CENTRINĖS AIKŠTĖS VIZUALINIAM VAIZDUI DARO PRASTOS FIZINĖS BŪKLĖS STATINIAI. AR STATINYS YRA TRADICINIS AR SOVIETINIS STATYBOS - TAI DIDELIO POVEIKIO NETURI.
- VIETOS BENDRUOMENĖS PALANKIAU VERTINA TRADICINES AIKŠTES, KURIOS YRA GAUSIAU APŽELDINTOS, TARNUOJA KAIP PARKAS IR ATLIEKA REKREACINĖ FUNKCIJĄ.

ARCHITEKTŪROS SPECIALISTŲ APKLAUSŲ REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

- ARCHITEKTŪROS SPECIALISTŲ NUOMUONE PAVELDO SAUGINIS REGLAMENTAS UŽTIKRINA KULTŪROS PAVELDO APSAUGO CENTRINĖSE AIKŠTĖSE.
- SVARBAUSI ISTORINIŲ MIESTELIŲ URBANISTINIO PAVELDO BRUOŽAI:
  - MIESTELIO PLANO STRUKTŪRA
  - MIESTELIO AIKŠTĖS FORMA
  - MIESTELIO UŽSTATYMO TANKUMAS
  - MIESTELIO AIKŠTĖS UŽSTATYMO TIPAS
- SVARBAUSI ISTORINIŲ MIESTELIŲ ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO BRUOŽAI:
  - PASTATŲ MEDŽIAGIŠKUMAS
  - PASTATŲ SPALVINGUMAS
  - PASTATŲ TŪRINĖ KOMPOZICIJA
  - PASTATŲ AUKŠTINGUMAS
- ARCHITEKTŪROS SPECIALISTAI SOVIETMEČIO POVEIKĮ ISTORINIUOSE MIESTELIUOSE VERTINA NEIGIAMAI

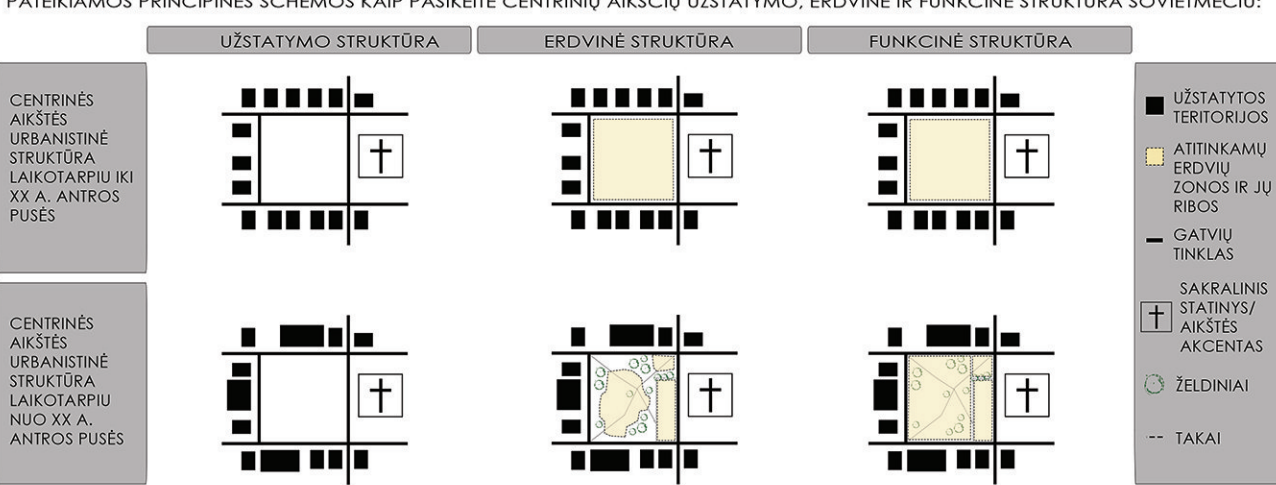
TIRTŲ MIESTELIŲ ARCHITEKTŪRINIŲ IR URBANISTINIŲ BRUOŽŲ CENTRINĖSE AIKŠTĖSE NUSTATYMO STATISTINĖS ANALIZĖS PRINCIPŲ REZULTATAI

STATISTINĖS ANALIZĖS PRINCIPŲ REMIANTIS VIETOS BENDRUOMENIŲ IR ARCHITEKTŪROS SPECIALISTŲ APKLAUSOS REZULTATAIS NUSTATYTI PAGRINDINIAI ARCHITEKTŪRINIAI IR URBANISTINIAI ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ AIKŠČIŲ TRADICINIAI BRUOŽAI.

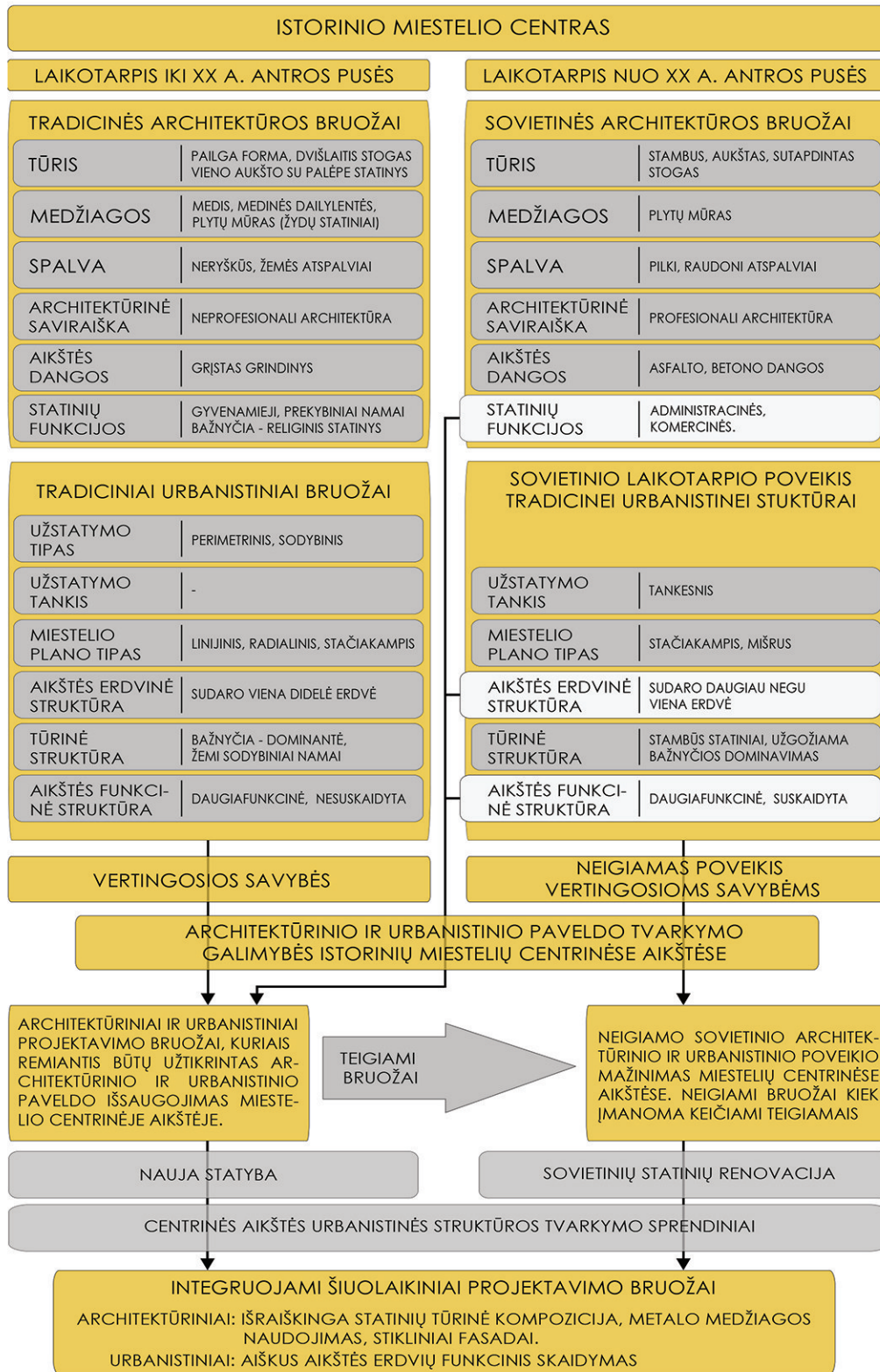

TIRTŲ MIESTELIŲ URBANISTINĖS STRUKTŪROS (LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS IR NUO XX A. ANTROS PUSĖS) POKYČIŲ PALYGINIMO REZULTATAI

TYRIMŲ METU REMIANTIS METODIKOMIS (FRAKTALINĖS ANALIZĖS METODIKA, PURVINO RI PURVINIENĖS KRAŠTOVAIZDŽIO ERDVINIŲ STRUKTŪROS ANALIZĖS METODIKA) BUVO ANALIZUOJAMA TIRTŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ AIKŠČIŲ URBANISTINĖ STRUKTŪRA. ŽEMIAU PATEIKIAMOS PRINCIPINĖS SCHEMOS KAIP CENTRINIŲ AIKŠČIŲ UŽSTATYMO, ERDVINĖ IR FUNKCINĖ STRUKTŪRA SOVIETMEČIU:

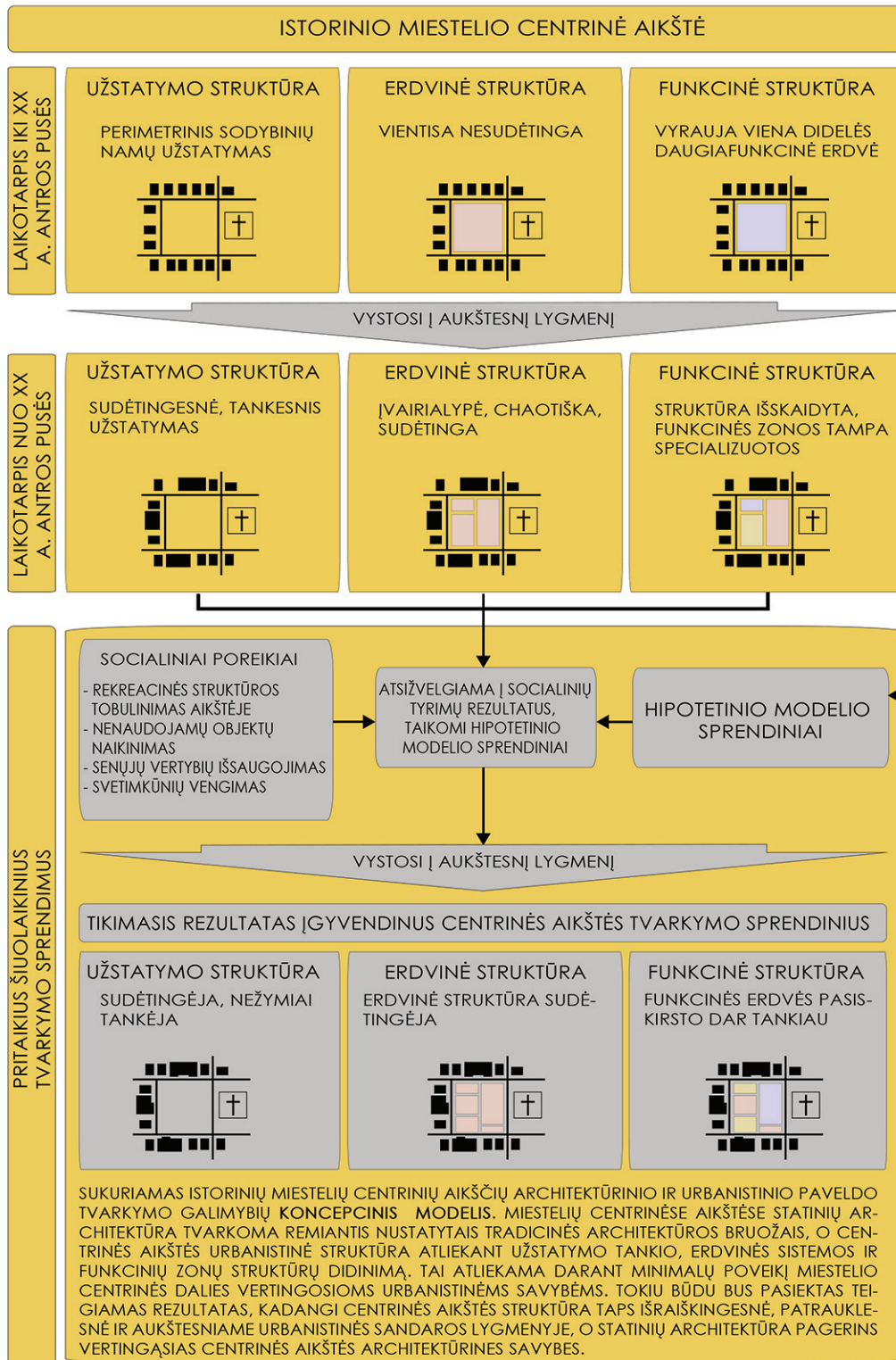

HIPOTETINIS MODELIS

SUKURIAMAS ISTORINIŲ MIESTELIŲ CENTRINIŲ AIKŠČIŲ ARCHITEKTŪRINIO IR URBANISTINIO PAVELDO TVARKYMO GALIMYBIŲ HIPOTETINIS MODELIS. ISTORINIŲ LIETUVOS MIESTELIŲ CENTRINĖSE AIKŠTĖSE NAUJAI STATOMŲ AR JAU ESAMŲ SOVIETINIŲ STATINIŲ ARCHITEKTŪRA TURĖTŲ BŪTI ARTIMA PATEIKTIEMS TRADICINĖS ARCHITEKTŪROS BRUOŽAMS, BET KARTU INTEGRUOJANTŲ ŠIUOLAIKINIŲ PROJEKTAVIMO BRUOŽŲ. O URBANISTINĖ MIESTELIŲ CENTRINIŲ AIKŠČIŲ STRUKTŪRA TVARKOMA REMIANTIS SUDARYTAIS TRADICINIAIS URBANISTINIAIS BRUOŽAIS, KARTU ĮTERPIANT ŠIUOLAIKINIO PROJEKTAVIMO TENDENCIJŲ. ATLIEKANT TVARKYMUS TURI BŪTI SIEKIAMA MAKSIMALIAI IŠSAUGOTI VERTINGASIAS MIESTELIO IR CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINES SAVYBES.

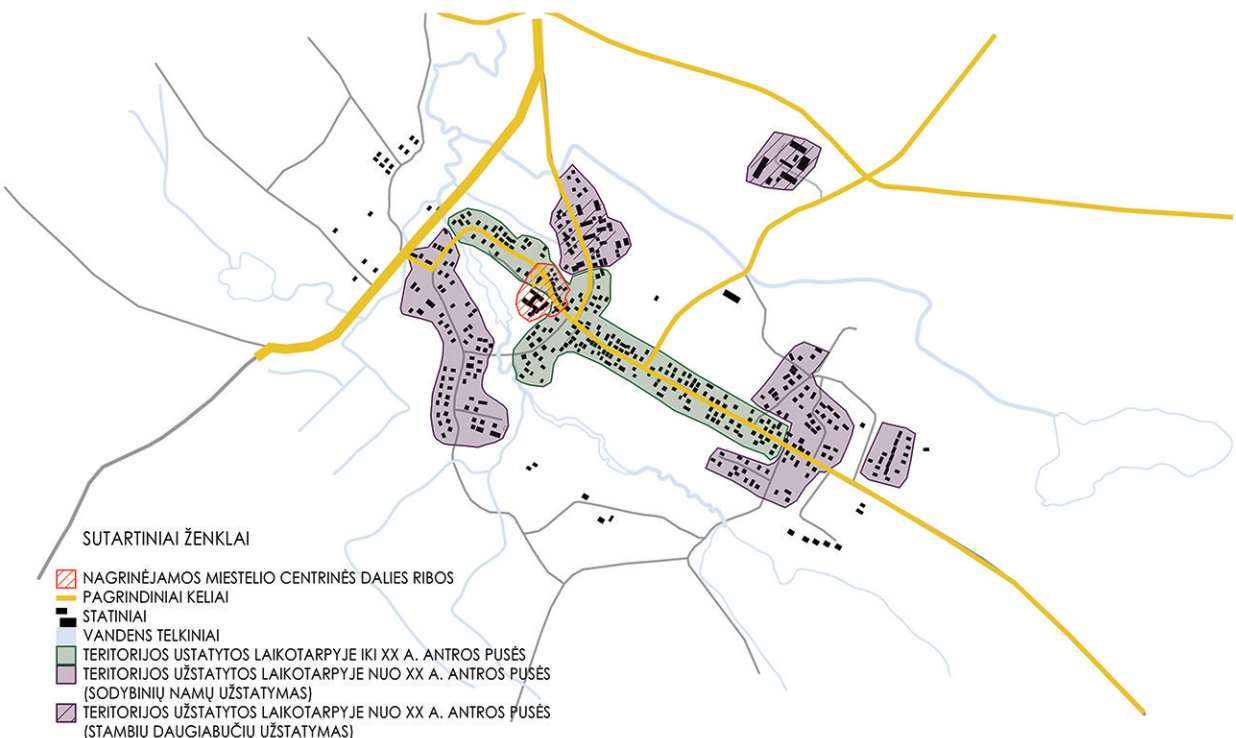
KONCEPCINIS MODELIS

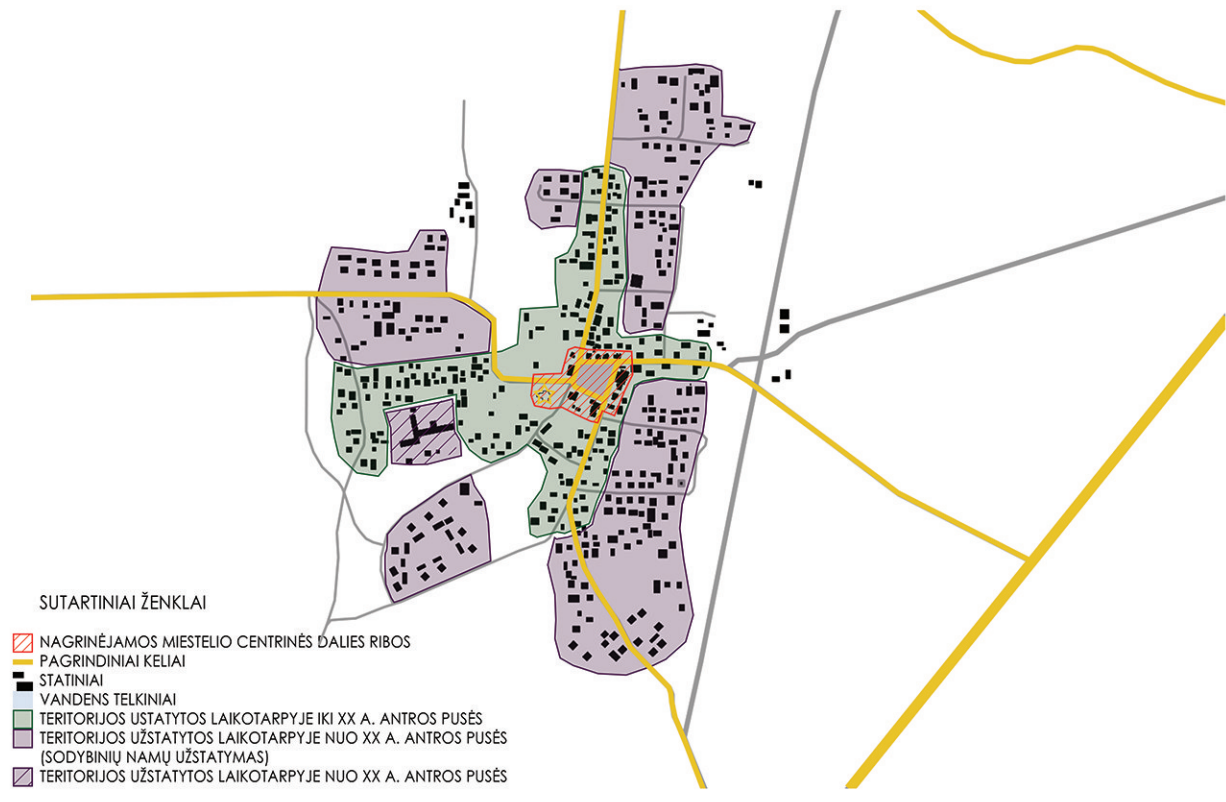

ARCHITEKTŪRINIS IR URBANISTINIS PAVELDAS

SEMELIŠKIŲ MIESTELIO SITUACIJOS PLANAS M 1:10000

KRUONIO MIESTELIO SITUACIJOS PLANAS M 1:10000

SEMELIŠKIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS ANALIZĖ

KRUONIO MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS ANALIZĖ

SEMELIŠKIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ LAIKOTARPIU NUO XX A. ANTROS PUSĖS ANALIZĖ

KRUONIO MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ LAIKOTARPIU NUO XX A. ANTROS PUSĖS ANALIZĖ

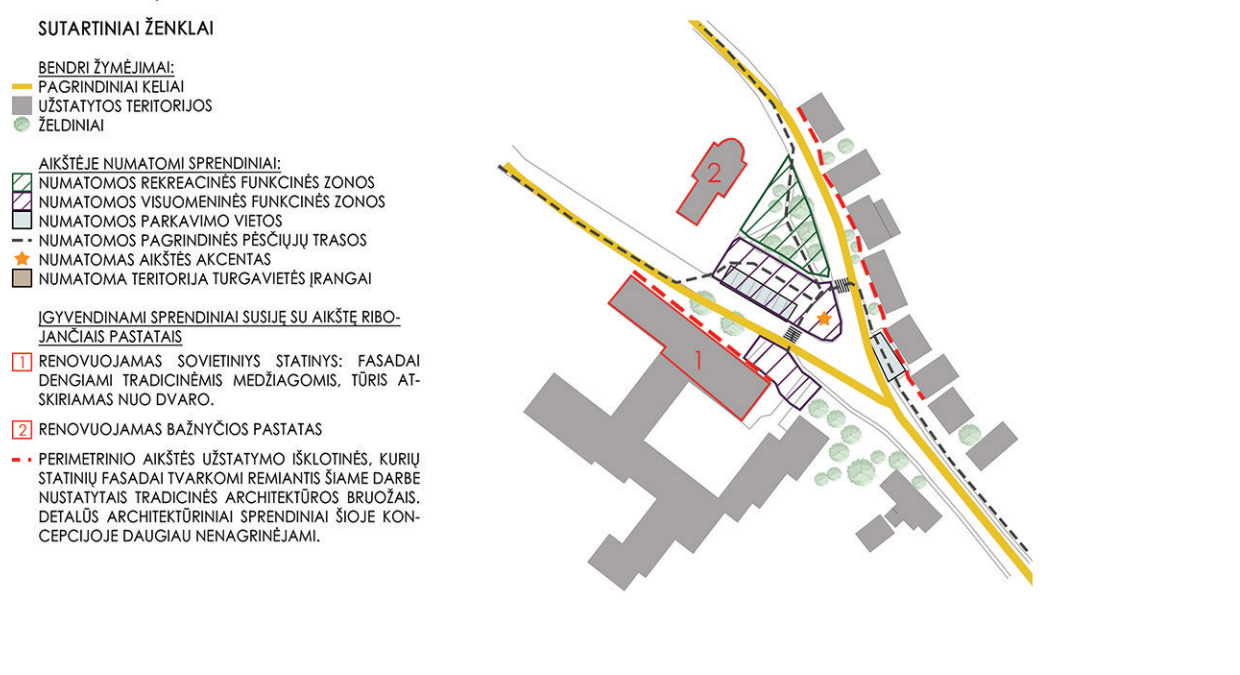
SEMELIŠKIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ M 1:1000

KRUONIO MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ M 1:1000

SEMELIŠKIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS TVARKYMO KONCEPCIJOS PLANAS M 1:1000

KRUONIO MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS TVARKYMO KONCEPCIJOS PLANAS M 1:1000

SEMELIŠKIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS KONCEPCIJOS SPRENDINIAIS NULEMTŲ URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ ANALIZĖ

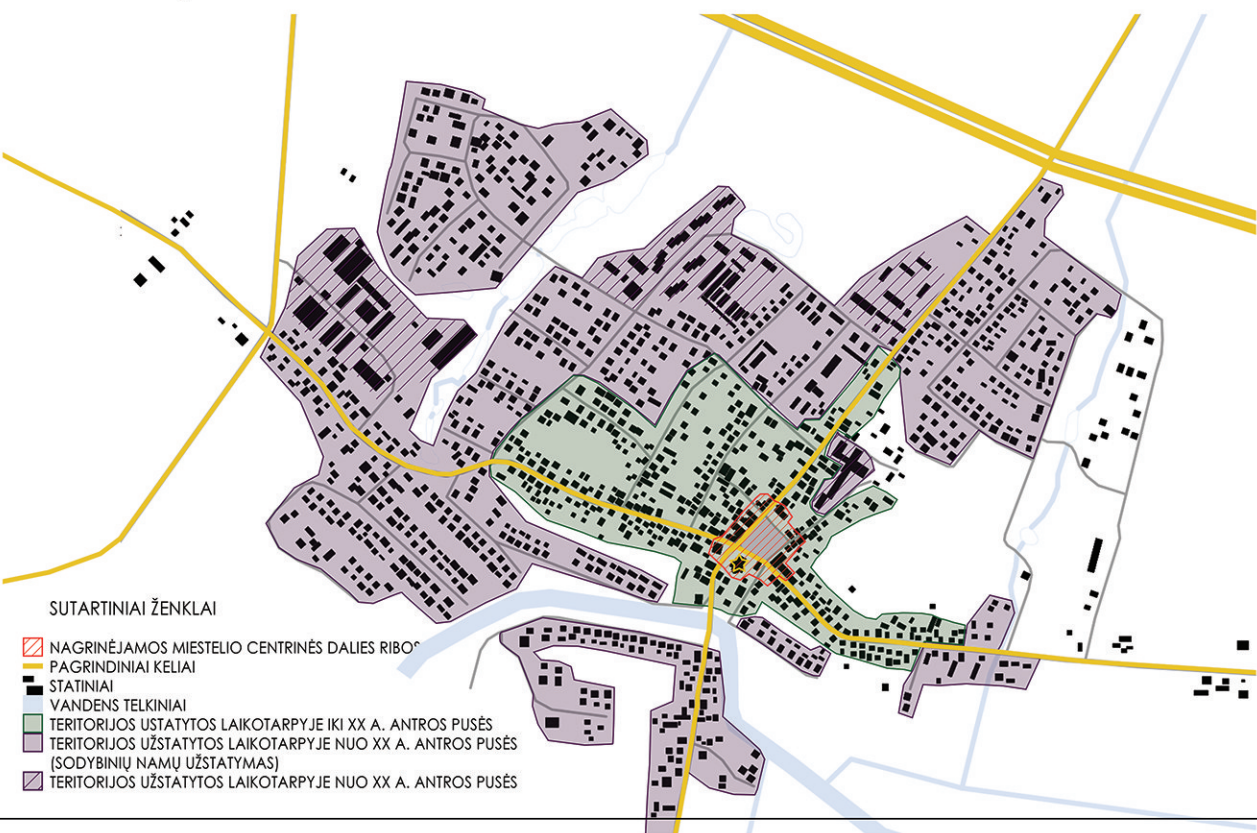
SEMELIŠKIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS KONCEPCIJOS SPRENDINIAIS NULEMTŲ URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ ANALIZĖ

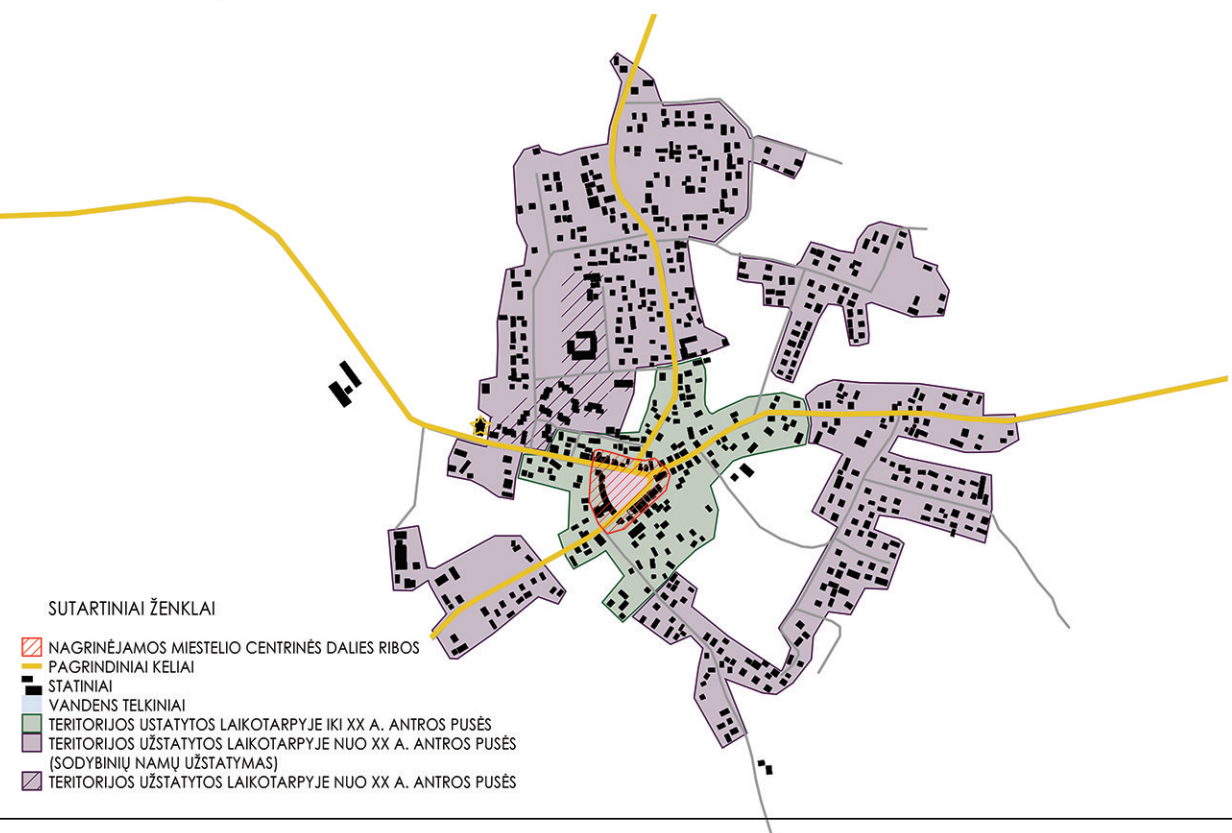

AS: TARP TRADICIJOS IR MODERNUMO

ŽIEŽMARIŲ MIESTELIO SITUACIJOS PLANAS M 1:10000

BUTRIMONIŲ MIESTELIO SITUACIJOS PLANAS M 1:10000

ŽIEŽMARIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS ANALIZĖ

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS ANALIZĖ

ŽIEŽMARIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ LAIKOTARPIU NUO XX A. ANTROS PUSĖS ANALIZĖ

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ LAIKOTARPIU NUO XX A. ANTROS PUSĖS ANALIZĖ

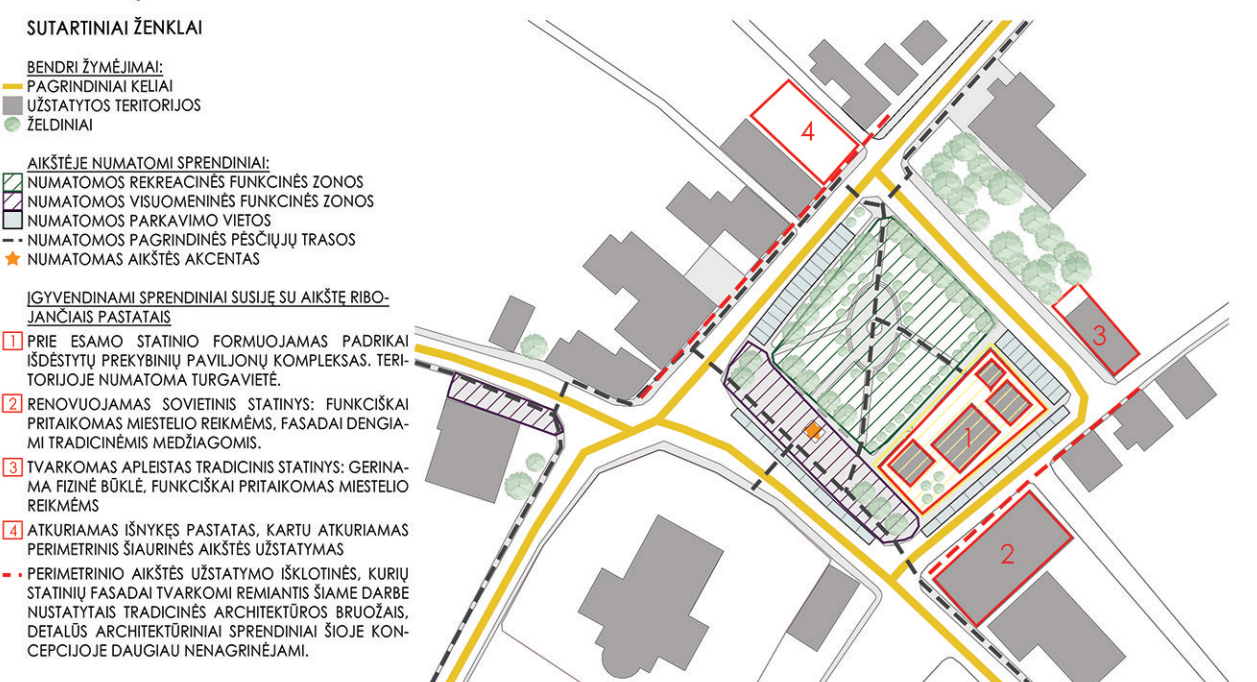
ŽIEŽMARIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ M 1:1000

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ M 1:1000

ŽIEŽMARIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS TVARKYMO KONCEPCIJOS PLANAS M 1:1000

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS TVARKYMO KONCEPCIJOS PLANAS M 1:1000

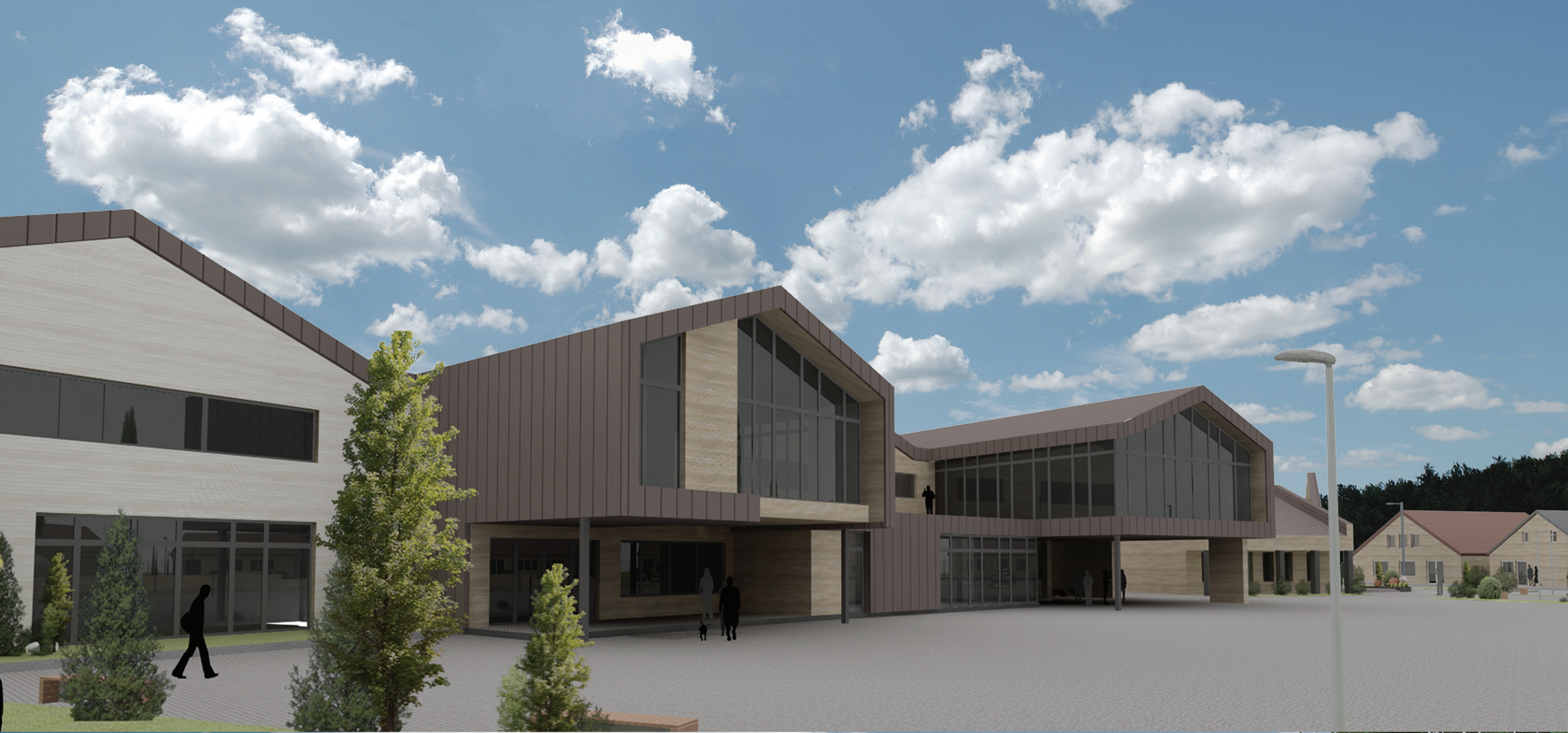
ŽIEŽMARIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS KONCEPCIJOS SPRENDINIAIS NULEMTŲ URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ ANALIZĖ

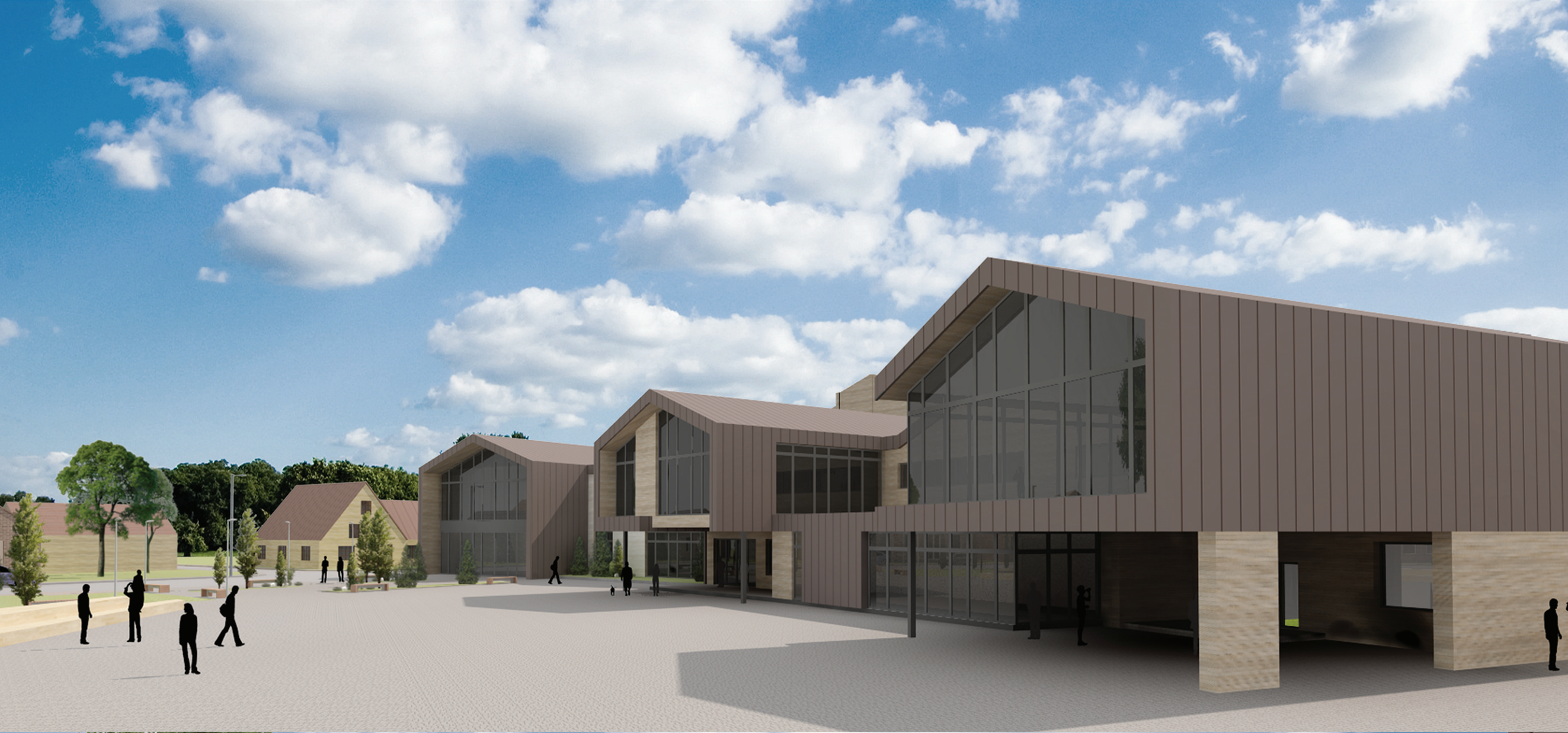
BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS KONCEPCIJOS SPRENDINIAIS NULEMTŲ URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ ANALIZĖ

BUTRIMONIŲ MIESTELIO KULTŪROS NAMŲ PASTATAS PRIEŠ PRADEDANT RENOVAVIMO DARBUS

1 BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖ AIKŠTĖ

2 BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖ AIKŠTĖ

10 BUTRIMONIŲ MIESTELIO KULTŪROS NAMŲ PASTATAS

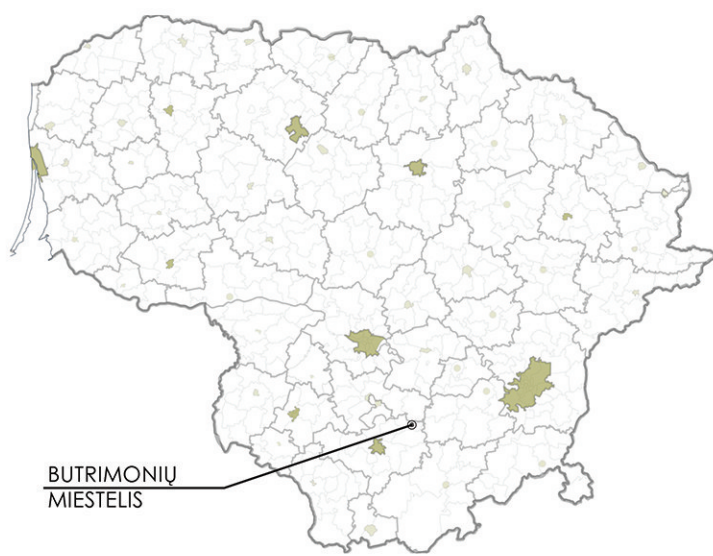
5 GYVENAMIEJI SOVIETINIAI MŪRINIAI STATINIAI

6 APLEISTO DVARO PASTATAS

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS ARCHITEKTŪRINIO IR URBANISTINIO PAVELDO TVARKYMO PROJEKTAS

BUTRIMONIŲ MIESTELIO SITUACIJOS SCHEMA M 1:100000

BUTRIMONIŲ MIESTELIS

MAGISTRINIO DARBO METU NUTARTA ATLIKI VIENAME IŠ TYRIME TIRTŲ MIESTELIŲ CENTRINĖS AIKŠTĖS DETALŲ URBANISTINIO IR ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO TVARKYMO PROJEKTĄ.

CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIO IR ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO TVARKYMO PROJEKTĄ PASIRINKTA ATLIKI BUTRIMONIŲ MIESTELYJE, ŠI PASIRINKIMĄ NULĖMĖ ŠIE KRITERIJAI:

- MIESTELYJE PASTEBĖTAS DIDŽIAUSIAS SOVIETINIO LAIKOTARPIO URBANISTINIS IR ARCHITEKTŪRINIS POVEIKIS NEGU KITUOSE TIRTUOSE MIESTELIUOSE.
- MIESTELYJE DAUGIAUSIAI NEKILNOJAMO KULTŪROS PAVELDO OBJEKTŲ: 1 - URBANISTINIO, - 4 ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO OBJEKTAI.

BUTRIMONIŲ MIESTELIO PAGRINDINIAI DUOMENYS

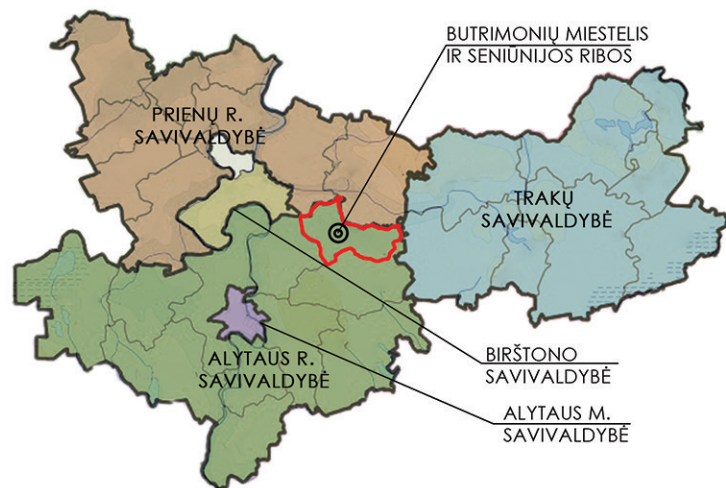
GYVENTOJŲ SKAIČIUS:	941
LOKALIZACIJA:	PIETRYČIŲ LIETUVA
MIESTELIO PLANO TIPAS:	RADIALINIS
MIESTELIO AIKŠTĖS FORMA:	TRIKAMPĖ
ADMINISTRACINIS STATUSAS:	SENIŪNIJA

MIESTELIO IŠSKIRTINUMAI:

VIENINTELĖ TRIKAMPĖS FORMOS ECNTRINĖ AIKŠTĖ LIETUVOJE
BAŽNYČIA STOVI NE CENTRINĖJE AIKŠTĖ - RETAS ATVEJIS LIETUVOJE

BUTRIMONIŲ MIESTELIO SITUACIJOS PLANAS M 1:10000

BUTRIMONIŲ MIESTELIO SITUACIJOS SCHEMA M 1:25000

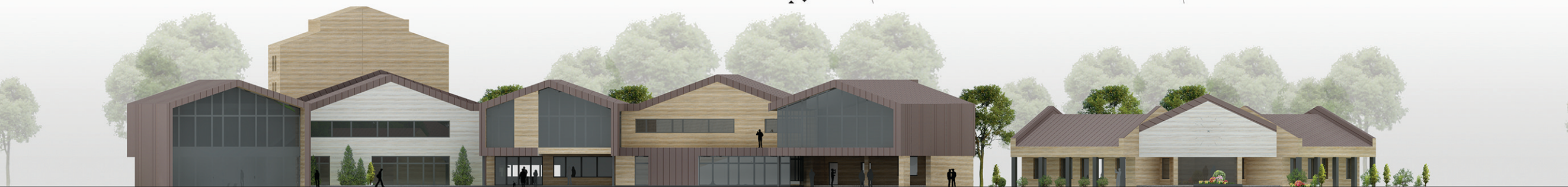
SUTARTINIAI ŽENKLAI

BENDRI ŽYMĖJIMAI

- PROJEKTUOJAMA MIESTELIO TERITORIJA
- PAGRINDINIAI KELIAI
- STATINIAI
- VANDENS TELKINIAI
- TERITORIJOS UŽSTATYTOS LAIKOTARPJE IKI XX A. ANTROS PUSĖS
- TERITORIJOS UŽSTATYTOS LAIKOTARPJE NUO XX A. ANTROS PUSĖS (SODYBINIŲ NAMŲ UŽSTATYMAS)
- TERITORIJOS UŽSTATYTOS LAIKOTARPJE NUO XX A. ANTROS PUSĖS (STAMBIŲ DAUGIABUČIŲ UŽSTATYMAS)
- BUTRIMONIŲ MIESTELIO ISTORINIS CENTRAS (NEKILNOJAMO KULTŪROS PAVELDO OBJEKTAS)

SVARBŪS MIESTELIO OBJEKTAI

- ALYTAUS R. SAVIVALDYBĖS ADMINISTRACIJOS BUTRIMONIŲ SENIŪNIJA
- ALYTAUS R. BUTRIMONIŲ GIMNAZIJA
- BUTRIMONIŲ VAIKŲ DARŽELIS
- BUTRIMONIŲ IŠGANYMO BAŽNYČIA
- PAŠTAS

PROJEKTUOJAMŲ PASATATŲ FASADAI A-V (NAMAS B); G-A (NAMAS A) M 1:200

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS ESAMOS BŪKLĖS ANALIZĖ M 1:500

SUTARTINIAI ŽENKLAI

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- PROJEKTUOJAMOS CENTRINĖS AIKŠTĖS RIBOS
  - PAGRINDINIAI KELIAI
  - UŽSTATYTOS TERITORIJOS
  - VANDENS TELKINIAI
  - ASFALTUOTI/GRĖŠTI PĖSČIŲJŲ TAKAI
  - ŽELDINIAI
  - FOTOFIKSACIJŲ TAŠKAI
  - AUTOBUSŲ STOTELĖ
- PASTATŲ NAUDOJIMO PASKIRTIS:**
- GYVENAMIEJI STATINIAI
  - VISUOMENINIAI STATINIAI
  - KOMERCINIAI STATINIAI
  - NENAUDOJAMI APLEISTI STATINIAI
- AIKŠTĖS FUNKCINIO PANAUDOJIMO ANALIZĖ:**
- AKTYVIAUSIOS PĖSČIŲJŲ JUDĖJIMO TRAJEKTORIJOS
  - PAGRINDINIAI ŽMONIŲ SUSIRINKIMO TAŠKAI
  - AKTYVIAUSIOS VISUOMENINĖS ZONOS
  - AIKŠTĖS REKREACINĖS ZONOS
- AIKŠTĖS PROBLEMĖNĖS VIETOS:**
- DIDELIO POTENCIALO, NEIŠNAUDOTOS AIKŠTĖS ERDVĖS
  - IŠNYKUSIO AIKŠTĖS PERIMETRINIO UŽSTATYMO KRAŠTINĖS
  - NESUTVARKYTOS ARBA PRASTOS BŪKLĖS GATVĖS KRAŠTINĖS
- KITI OBJEKTAI**
- GĖLYNAS
  - AIKŠTĖS DEKORACIJA - STAMBUS AKMUO

ISTORINĖS KAITOS AIKŠTĖS PERIMETRINIO UŽSTATYMO IŠKLOTINĖSE SANTYKINĖS ANALIZĖS SCHEMA

- UŽSTATYTOS TERITORIJOS
- IŠLIKUSIOS TRADICINIŲ STATINIŲ PERIMETRINIO UŽSTATYMO IŠKLOTINĖS 62%
- NEIŠLIKUSIOS TRADICINIŲ STATINIŲ PERIMETRINIO UŽSTATYMO IŠKLOTINĖS 38%

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS VERTINGŲJŲ SAVYBIŲ SCHEMA M 1:1000

SUTARTINIAI ŽENKLAI

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- PROJEKTUOJAMOS CENTRINĖS AIKŠTĖS RIBOS
  - UŽSTATYTOS TERITORIJOS
  - ASFALTUOTI/GRĖŠTI PĖSČIŲJŲ TAKAI
  - ŽELDINIAI
  - CENTRINĖS AIKŠTĖS RIBOS
  - VERTINGOS PERIMETRINIO UŽSTATYMO IŠKLOTINĖS
  - VERTINGOS SODYBINIO-PERIMETRINIO UŽSTATYMO TERITORIJOS
- KULTŪROS PAVELDO OBJEKTAI**
- BUTRIMONIŲ MIESTELIO ISTORINIS CENTRAS
  - 1 NAMAS, VERTINGOJI SAVYBĖ - ARCHITEKTŪRA
  - 2 NAMAS, VERTINGOJI SAVYBĖ - ARCHITEKTŪRA
  - 3 NAMAS, VERTINGOJI SAVYBĖ - ARCHITEKTŪRA
  - 4 NAMAS, VERTINGOJI SAVYBĖ - ARCHITEKTŪRA
  - 5 NAMAS, VERTINGOJI SAVYBĖ - ARCHITEKTŪRA

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS NEKILNOJAMO KULTŪROS PAVELDO BŪKLĖS ANALIZĖ M 1:1000

SUTARTINIAI ŽENKLAI

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- PROJEKTUOJAMOS CENTRINĖS AIKŠTĖS RIBOS
  - ASFALTUOTI/GRĖŠTI PĖSČIŲJŲ TAKAI
  - ŽELDINIAI
  - TRADICINIAI STATINIAI - MEDINIAI
  - TRADICINIAI STATINIAI - RAUDONŲ PLYTŲ
  - SOVIETINIO LAIKOTARPIO STAINIAI
  - RENOVUOTI STATINIAI, KURIŲ ARCHITEKTŪRINIAI SPRENDINIAI PAVEIKĖ AIKŠTĖS VERTINGĄ SAVYBES NEIGIAMAI
- STATINIŲ BŪKLĖ**
- IŠLIKUSIOS PERIMETRINIO UŽSTATYMO IŠKLOTINĖS
  - NEIŠLIKUSIOS PERIMETRINIO UŽSTATYMO IŠKLOTINĖS
  - GEROS FIZINĖS BŪKLĖS STATINIAI
  - PATENKINAMOS FIZINĖS BŪKLĖS STATINIAI
  - KRITINĖS FIZINĖS BŪKLĖS STATINIAI

PROJEKTUOJAMŲ PASATATŲ FASADAI 1-9 (NAMAS B) M 1:200

ESAMA CENTRINĖS AIKŠTĖS PIETINĖ IŠKLOTINĖ (IŠKLOTINĖ - A) M 1:200

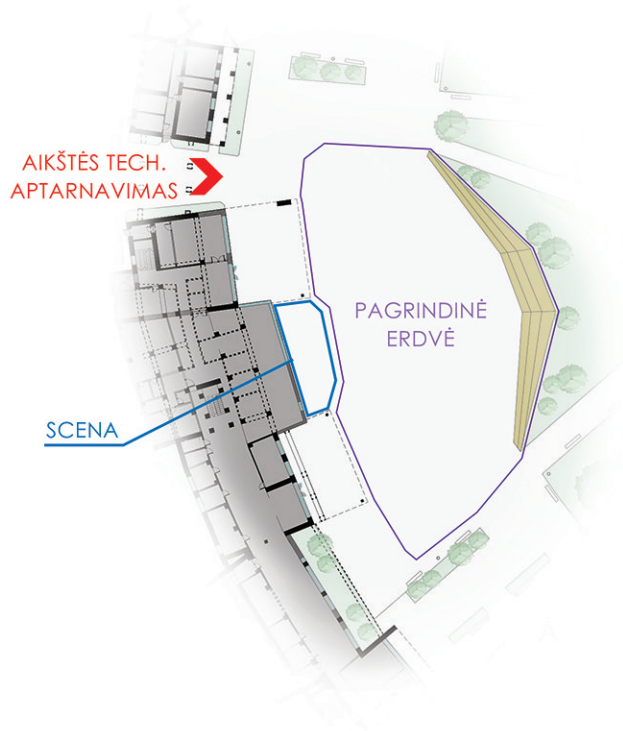

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS TVARKYMO PLANAS M 1:500

SUTARTINIAI ŽENKLAI

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- PROJEKTUOJAMOS CENTRINĖS AIKŠTĖS RIBOS
  - ASFALTUOTOS GATVĖS
  - PĖSČIŪJŲ TAKAI
  - UŽSTATYTOS TERITORIJOS
  - VEJA
  - DEKORATYVINIŲ AUGALŲ ZONA
  - AIKŠTĖS TERASA
  - ŽELDINIAI
  - NUMATOMOS PARKAVIMOS VIETOS
  - SUOLIUKAI
  - GATVĖS APŠVIETIMO STULPAI
  - AIKŠTĖS APŠVIETIMO STULPAI
  - AUTOBUSŲ STOTELĖ
  - STATNIO, KURIAM ATLIEKAMAS RENOVACIJOS PROJEKTAS, UŽSTATYMO PLOTAS

AIKŠTĖS VISUOMENINĖS DALIES FUNKCINIO PANAUDOJIMO ŠVENČIŲ METU PANAUDOJIMO SCHEMA

NUMATOMA BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS FUNKCINĖS IR ERDVINĖS STRUKTŪROS SCHEMA M 1:1000

SUTARTINIAI ŽENKLAI

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- PROJEKTUOJAMOS CENTRINĖS AIKŠTĖS RIBOS
  - ASFALTUOTOS GATVĖS
  - PĖSČIŪJŲ TAKAI
  - VEJA
  - DEKORATYVINIŲ AUGALŲ ZONA
  - AIKŠTĖS TERASA
  - ŽELDINIAI
  - NUMATOMI GYVENAMIEJI PASTATAI
  - NUMATOMI KOMERCINIAI PASTATAI
  - NUMATOMI VISUOMENINIAI PASTATAI
  - NUMATOMI KULTŪRINIAI PASTATAI
  - FORMUOJAMOS REKREACINĖS F-CIJOS ERDVĖS
  - FORMUOJAMOS VISUOMENINĖS F-CIJOS ERDVĖS
  - FORMUOJAMOS KOMERCINĖS F-CIJOS ERDVĖS
  - FORMUOJAMOS MIŠRIOS F-CIJOS ERDVĖS
  - FORMUOJAMŲ PĖSČIŪJŲ MAGISTRALIŲ TINKLAS
  - SVARBIAUSI AIKŠTĖS ŽMONIŲ SUSIRINKIMO TAŠKAI

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS PAKEITIMŲ SCHEMA M 1:1000

SUTARTINIAI ŽENKLAI

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- PROJEKTUOJAMOS CENTRINĖS AIKŠTĖS RIBOS
  - ASFALTUOTOS GATVĖS
  - PĖSČIŪJŲ TAKAI
  - VEJA
  - DEKORATYVINIŲ AUGALŲ ZONA
  - AIKŠTĖS TERASA
- ATLIKTI AIKŠTĖS PAKEITIMAI**
- NAUJO UŽSTATYMO TERITORIJOS
  - PANAIKINTO UŽSTATYMO TERITORIJOS
  - SUTVARKYTOS GATVIŲ KRAŠTINĖS
  - NUMATYTO NAUJO PARKAVIMO INFRASTRUKTŪRA
  - PALIKTI ESAMI ŽELDINIAI
  - NAUJI ŽELDINIAI
  - NAUJOS PĖSČIŪJŲ JUDĖJIMO MAGISTRALĖS
  - NAUJOS PERĖJOS
  - PAKEISTO AIKŠTĖS IŠPLANAVIMO TERITORIJOS

PROJEKTUOJAMŲ PASATATŲ FASADAI A-G (NAMAS A); V-A (NAMAS B) M 1:200

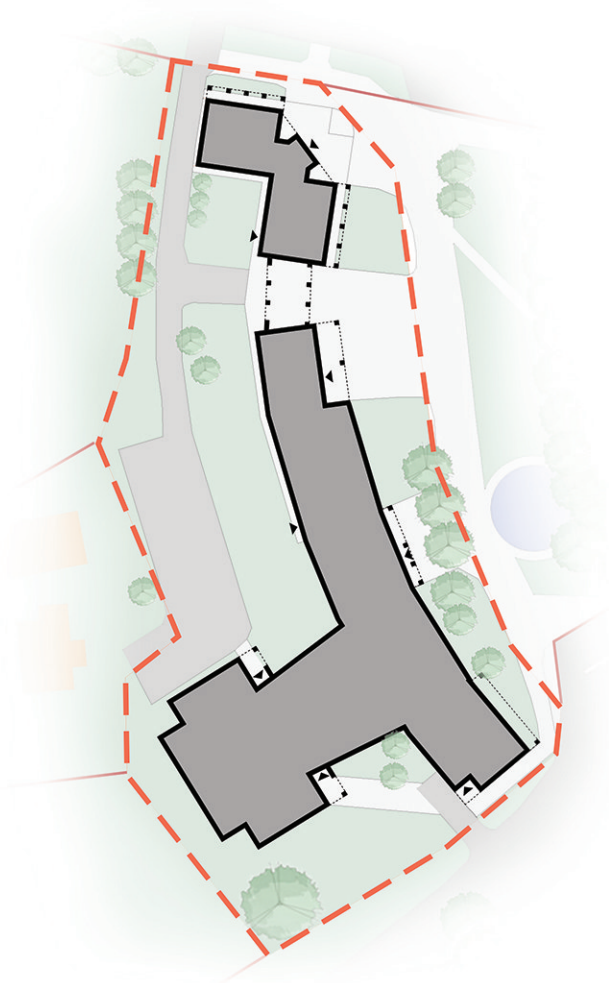

ESAMA CENTRINĖS AIKŠTĖS VAKARŲ IŠKLOTINĖ (IŠKLOTINĖ - B) M 1:200

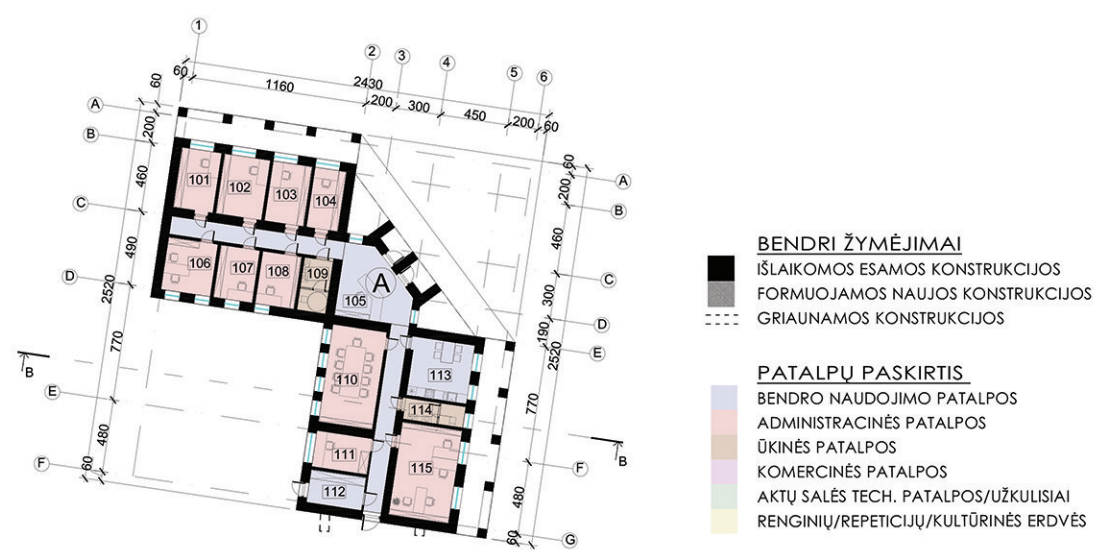
RENOVUOJAMO STATINIO SKLYPO ESAMOS BŪKLĖS PLANAS M 1:500

RENOVUOJAMO STATINIO SKLYPO PLANAS M 1:500

RENOVUOJAMO STATINIO PIRMO AUKŠTO PLANAS M 1:250

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- IŠLAIKOMOS ESAMOS KONSTRUKCIJOS
  - FORMUOJAMOS NAUJOS KONSTRUKCIJOS
  - - - GRIAUNAMOS KONSTRUKCIJOS
- PATALPŲ PASKIRTIS**
- BENDRO NAUDOJIMO PATALPOS
  - ADMINISTRACINĖS PATALPOS
  - ŪKINĖS PATALPOS
  - KOMERCINĖS PATALPOS
  - AKTŲ SALES TECH. PATALPOS/UŽKULISIAI
  - RENGINIŲ/REPETICIJŲ/KULTŪRINĖS ERDVĖS

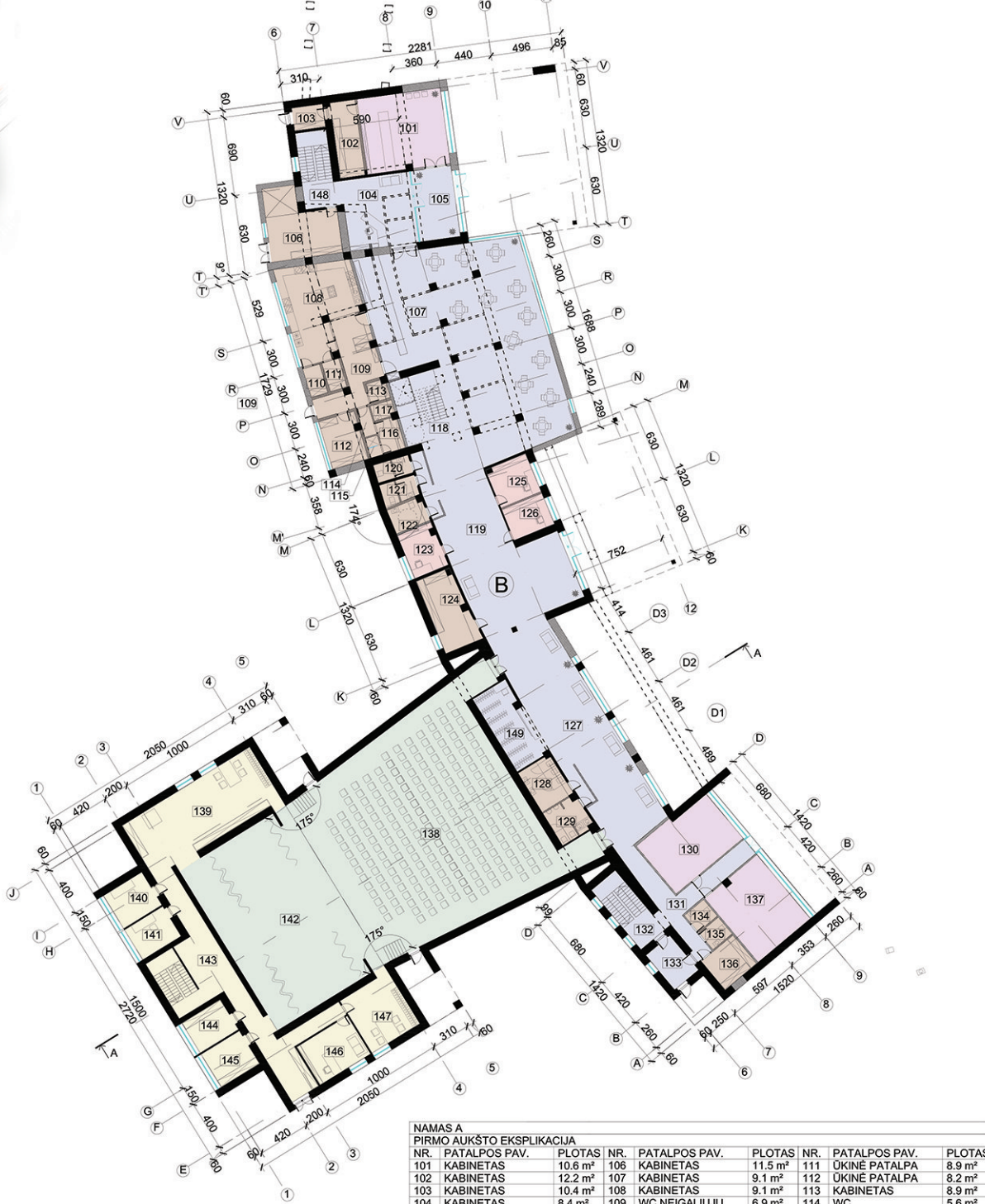
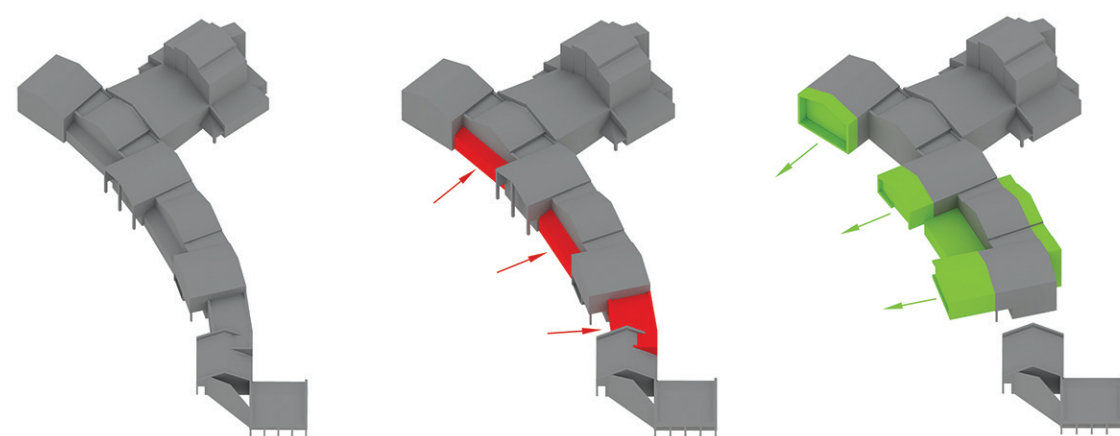
SUTARTINIAI ŽENKLAI

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- - - PROJEKTUOJAMO SKLYPO RIBA
  - - - KAIMYNIŲ SKLYPŲ RIBOS
  - ASFALTUOTOS GATVĖS
  - PĖSČIŲJŲ TAKAI
  - RENOVUOJAMO PASTATO UŽSTATYTA TERITORIJA
  - VEJA
  - ŽELDINIAI
  - ▲ ĮĖJIMAI Į PASTATĄ

SUTARTINIAI ŽENKLAI

- BENDRI ŽYMĖJIMAI**
- - - PROJEKTUOJAMO SKLYPO RIBA
  - - - KAIMYNIŲ SKLYPŲ RIBOS
  - ASFALTUOTOS GATVĖS
  - PĖSČIŲJŲ TAKAI
  - RENOVUOJAMO PASTATO UŽSTATYTA TERITORIJA
  - VEJA
  - ŽELDINIAI
  - ▲ ĮĖJIMAI Į PASTATĄ
  - ⊙ RENOVUOJAMO STATINIO DALIŲ ŽYMĖJIMAS

PROJEKTUOJAMO STATINIO TŪRIO SPRENDIMO SCHEMA

NAMAS A
PIRMO AUKŠTO EKSPLIKACIJA

NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS	NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS	NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS	NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS
101	KABINETAS	10.6 m²	106	KABINETAS	11.5 m²	111	ŪKINĖ PATALPA	8.9 m²			
102	KABINETAS	12.2 m²	107	KABINETAS	9.1 m²	112	ŪKINĖ PATALPA	8.2 m²			
103	KABINETAS	10.4 m²	108	KABINETAS	9.1 m²	113	KABINETAS	8.9 m²			
104	KABINETAS	8.4 m²	109	WC NEIGALIJŲ	6.9 m²	114	WC	5.6 m²			
105	HOLAS	49.2 m²	110	SUSIRINKIMŲ KAMB.	23.7 m²	115	KABINETAS	24.8 m²			
							VISO	207.5 m²			

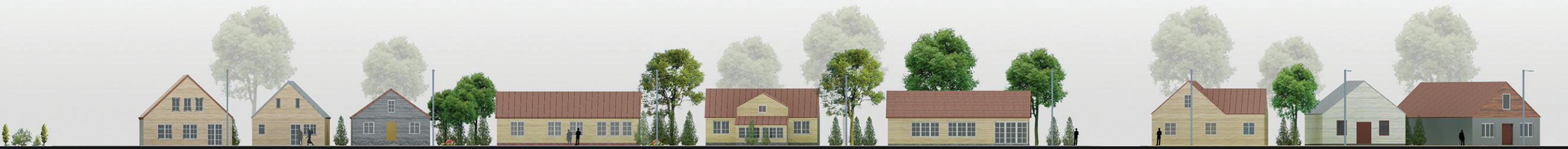
NAMAS B
PIRMO AUKŠTO EKSPLIKACIJA

NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS	NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS	NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS	NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS		
101	PARDAVIMŲ SALE	40.9 m²	111	SALDYTUVAS	3.4 m²	121	WC	5 m²	131	HOLAS	26.1 m²		
102	ŪKINĖ PATALPA	12.2 m²	112	SANDELIS	10.8 m²	122	WC NEIGALIJŲ	4.8 m²	132	LAIPTINĖ	5.6 m²		
103	ŪKINĖ PATALPA	4.6 m²	113	RŪBINĖ	2.3 m²	123	KABINETAS	10.8 m²	133	TAMBŪRAS	9.0 m²		
104	HOLAS	31.7 m²	114	HOLAS	2.3 m²	124	SANDELIS	17.3 m²	134	WC	50.4 m²		
105	TAMBŪRAS	18.8 m²	115	DŪSAI	1.6 m²	125	KABINETAS	11.3 m²	135	WC	10.1 m²		
106	ŪKINĖ PATALPA	26.8 m²	116	RŪBINĖ	4.6 m²	126	KABINETAS	9.1 m²	136	SANDELIS	11.1 m²		
107	VALGYKLOS SALE	186.5 m²	117	WC	2.1 m²	127	HOLAS	104.4 m²	137	NUOMOJAMA PAT.	35.8 m²		
108	VIRTUVĖ	36.2 m²	118	LAIPTINĖS PATALPA	28.6 m²	128	WC	3.4 m²	138	AKTŲ SALE	290.0 m²		
109	HOLAS	22.2 m²	119	HOLAS	104.4 m²	129	WC	3.5 m²	139	UŽKULISIAI	58.8 m²		
110	SANDELIS	3.3 m²	120	WC	4.3 m²	130	NUOMOJAMA PAT.	10.1 m²	140	KABINETAS	11.1 m²		
										149	RŪBINĖ	17.2 m²	
											150	VISO	1531 m²

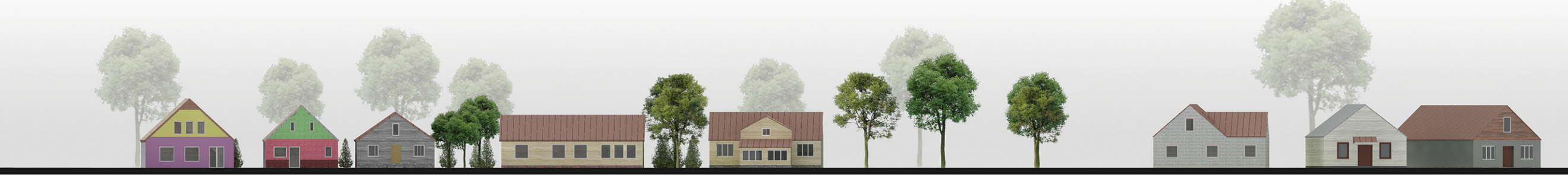

PROJEKTUOJAMŲ PASATATŲ FASADAI 6-1 (NAMAS A); 5-1 (NAMAS B) M 1:200

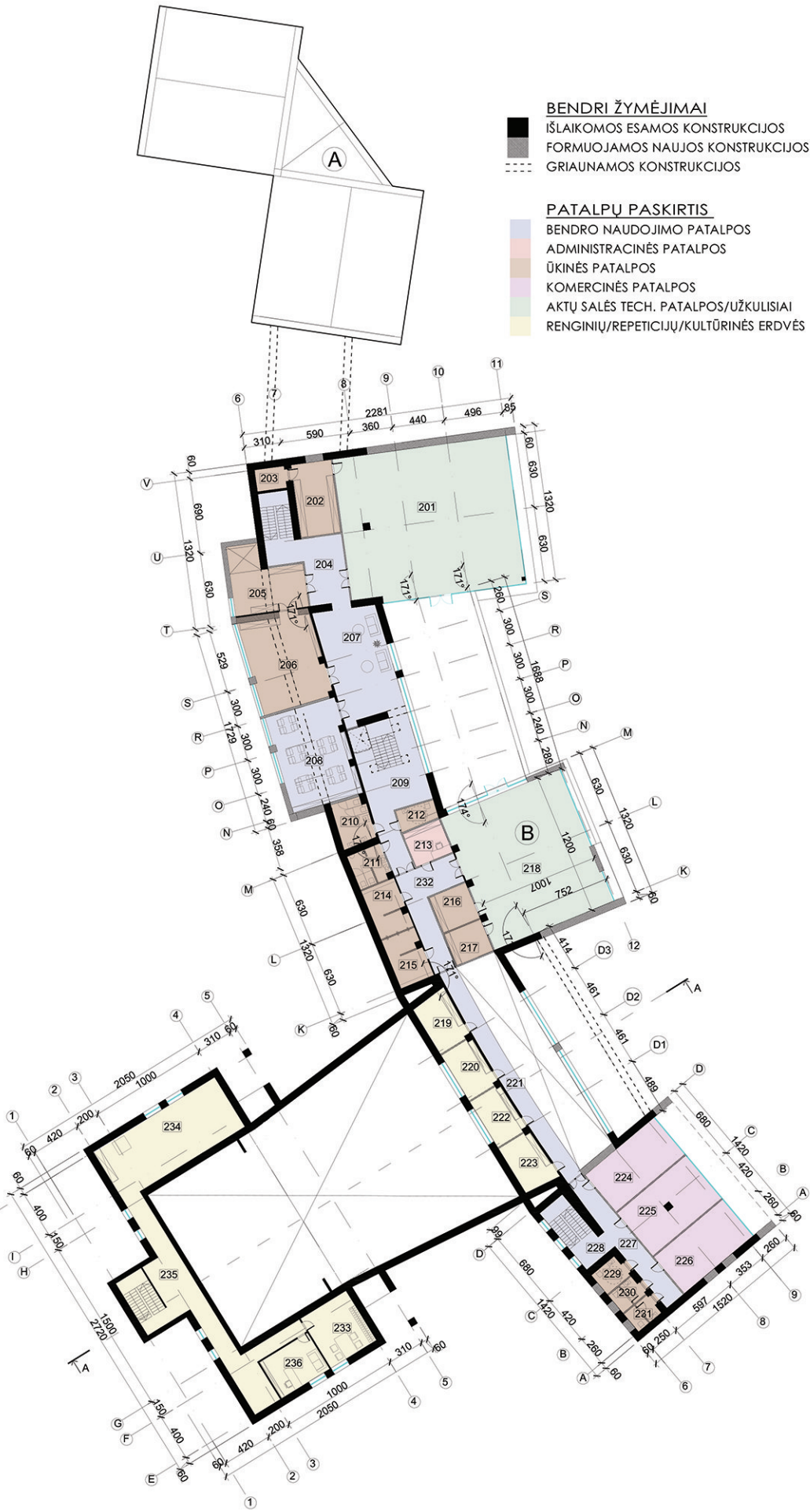

ESAMA CENTRINĖS AIKŠTĖS ŠIAURINĖ IŠKLOTINĖ (IŠKLOTINĖ - C) M 1:200

RENOVUOJAMŲ BUTRIMONIŲ KULTŪROS NAMŲ STATINIO ANTO AUKŠTO PLANAS M 1:200

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIO IR ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO TVARKYMO PROJEKTU PASIEKTŲ REZULTATŲ VERTINIMAS

BENDRI ŽYMĖJIMAI
 — IŠLAIKOMOS ESAMOS KONSTRUKCIJOS
 — FORMUOJAMOS NAUJOS KONSTRUKCIJOS
 - - - - - GRĮAUNAMOS KONSTRUKCIJOS

PATALPŲ PASKIRTIS
 — BENDRO NAUDOJIMO PATALPOS
 — ADMINISTRACINĖS PATALPOS
 — ŪKINĖS PATALPOS
 — KOMERCINĖS PATALPOS
 — AKTŲ SALĖS TECH. PATALPOS/UŽKULISIAI
 — RENGINIŲ/REPETICIJŲ/KULTŪRINĖS ERDVĖS

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ SUSIFORMAVUSIŲ LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS SCHEMAS

UŽSTATYMO STRUKTŪRA

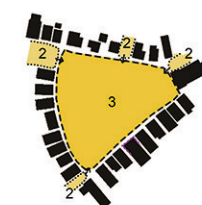
■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ IŠNYKUSI UŽSTATYMAS LAIKOTARPIU IKI XX A. ANTROS PUSĖS

ERDVINĖ STRUKTŪRA

■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ ŽELDINIŲ GRUPĖ
 ■ MINIMALIAUS UŽDARUMO VE
 ■ VIDUTINIO UŽDARUMO VE
 ■ DIDELIO UŽDARUMO VE
 ■ PILNO UŽDARUMO VE
 1 MAŽOS VE
 2 VIDUTINĖS VE
 3 DIDELĖS VE
 → VIZUALINIAI RYŠIAI TARP VE

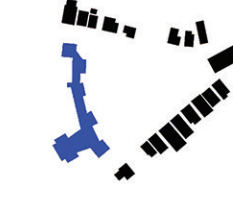
FUNKCINIŲ ZONŲ STRUKTŪRA

■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ ŽELDINIŲ GRUPĖS
 ■ MIŠRIOS FUNKCIJOS ZONOS-
 ■ REKREACINĖS ZONOS
 ■ VISUOMENINĖS ZONOS
 ■ KOMERCINĖS ZONOS
 ■ MAGISTRALINIŲ RYŠIŲ ZONOS

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ SUSIFORMAVUSIŲ LAIKOTARPIU NUO XX A. ANTROS PUSĖS SCHEMAS

UŽSTATYMO STRUKTŪRA

■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ NAUJAS UŽSTATYMAS LAIKOTARPIU NUO XX A. PUSĖS

ERDVINĖ STRUKTŪRA

■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ ŽELDINIŲ GRUPĖ
 ■ MINIMALIAUS UŽDARUMO VE
 ■ VIDUTINIO UŽDARUMO VE
 ■ DIDELIO UŽDARUMO VE
 ■ PILNO UŽDARUMO VE
 1 MAŽOS VE
 2 VIDUTINĖS VE
 3 DIDELĖS VE
 → VIZUALINIAI RYŠIAI TARP VE

FUNKCINIŲ ZONŲ STRUKTŪRA

■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ ŽELDINIŲ GRUPĖS
 ■ MIŠRIOS FUNKCIJOS ZONOS-
 ■ REKREACINĖS ZONOS
 ■ VISUOMENINĖS ZONOS
 ■ KOMERCINĖS ZONOS
 ■ MAGISTRALINIŲ RYŠIŲ ZONOS

CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIO IR ARCHITEKTŪRINIO PAVELDO TVARKYMO PROJEKTU PASIEKTO REZULTATO ANALIZĖ

BUTRIMONIŲ MIESTELIO CENTRINĖS AIKŠTĖS URBANISTINIŲ STRUKTŪRŲ SUFORMUOTŲ ŠIUO PROJEKTU SCHEMAS

UŽSTATYMO STRUKTŪRA

■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ PROJEKTU NUMATYTO NAUJAS UŽSTATYTI TERITORIJOS

ERDVINĖ STRUKTŪRA

■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ ŽELDINIŲ GRUPĖ
 ■ MINIMALIAUS UŽDARUMO VE
 ■ VIDUTINIO UŽDARUMO VE
 ■ DIDELIO UŽDARUMO VE
 ■ PILNO UŽDARUMO VE
 1 MAŽOS VE
 2 VIDUTINĖS VE
 3 DIDELĖS VE
 → VIZUALINIAI RYŠIAI TARP VE

FUNKCINIŲ ZONŲ STRUKTŪRA

■ UŽSTATYTOS TERITORIJOS
 ■ ŽELDINIŲ GRUPĖS
 ■ MIŠRIOS FUNKCIJOS ZONOS-
 ■ REKREACINĖS ZONOS
 ■ VISUOMENINĖS ZONOS
 ■ KOMERCINĖS ZONOS
 ■ MAGISTRALINIŲ RYŠIŲ ZONOS

NAMAS B ANTRO AUKŠTO EKSPLIKACIJA								
NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS	NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS	NR.	PATALPOS PAV.	PLOTAS
201	DIBTUVIŲ SALE	184.0 m²	210	WC	10.8 m²	219	TECH. PATALPA	14.5 m²
202	SANDELIS	21.1 m²	211	WC	8.8 m²	220	TECH. PATALPA	12.9 m²
203	ŪKINĖ PATALPA	4.6 m²	212	WC NEIGALIJŲ	5.7 m²	221	HOLAS	27.3 m²
204	HOLAS	26.0 m²	213	KABINETAS	9.9 m²	222	TECH. PATALPA	12.9 m²
205	ŪKINĖ PATALPA	28.7 m²	214	RŪBINĖ/DUŠAI	12.6 m²	223	TECH. PATALPA	13.7 m²
206	SANDELIS	48 m²	215	RŪBINĖ/DUŠAI	12.6 m²	224	NUOMOJAMA PAT.	30.6 m²
207	VESTIBULIS	49.3 m²	216	ŪKINĖ PATALPA	10.7 m²	225	NUOMOJAMA PAT.	35.7 m²
208	SKAITTYKLAS	47.3 m²	217	ŪKINĖ PATALPA	9.5 m²	226	NUOMOJAMA PAT.	30.3 m²
209	HOLAS	49.3 m²	218	UŽSIEMIMIŲ SALE	125.1 m²	227	HOLAS	22.7 m²
						228	KABINETAS	29.1 m²
						229	WC NEIGALIJŲ	5.2 m²
						230	WC	4.8 m²
						231	WC	4.8 m²
						232	HOLAS	25.2 m²
						233	KABINETAS	22.1 m²
						234	TECH. PATALPA	59.0 m²
						235	HOLAS	59.2 m²
						236	KABINETAS	29.1 m²
						237	HOLAS	106.3 m²
						238	KABINETAS	29.1 m²
						239	HOLAS	106.3 m²
						240	KABINETAS	29.1 m²
						241	HOLAS	106.3 m²
						242	KABINETAS	29.1 m²
						243	HOLAS	106.3 m²
						244	KABINETAS	29.1 m²
						245	HOLAS	106.3 m²
						246	KABINETAS	29.1 m²
						247	HOLAS	106.3 m²
						248	KABINETAS	29.1 m²
						249	HOLAS	106.3 m²
						250	KABINETAS	29.1 m²
						251	HOLAS	106.3 m²
						252	KABINETAS	29.1 m²
						253	HOLAS	106.3 m²
						254	KABINETAS	29.1 m²
						255	HOLAS	106.3 m²
						256	KABINETAS	29.1 m²
						257	HOLAS	106.3 m²
						258	KABINETAS	29.1 m²
						259	HOLAS	106.3 m²
						260	KABINETAS	29.1 m²
						261	HOLAS	106.3 m²
						262	KABINETAS	29.1 m²
						263	HOLAS	106.3 m²
						264	KABINETAS	29.1 m²
						265	HOLAS	106.3 m²
						266	KABINETAS	29.1 m²
						267	HOLAS	106.3 m²
						268	KABINETAS	29.1 m²
						269	HOLAS	106.3 m²
						270	KABINETAS	29.1 m²

PROJEKTUOJAMŲ PASTATŲ PJŪVIAI M 1:200

PJŪVIS B-B 1-6 (NAMAS A)

PJŪVIS A-A 1-9 (NAMAS B)

Grupė	KTU Statybos ir Architektūros fakultetas		Istorinių miestelių architektūrinis ir urbanistinis paveldas: tarp tradicijos ir modernumo
	SAM-5	Studentas L. Kanapickas	
Pr. etapas	Vačoras V. Karvelis-Balbinas	2017-05-17	Baigiamasis magistro darbas
KD	KTU Statybos ir Architektūros fakultetas		2016-KD-AK-1